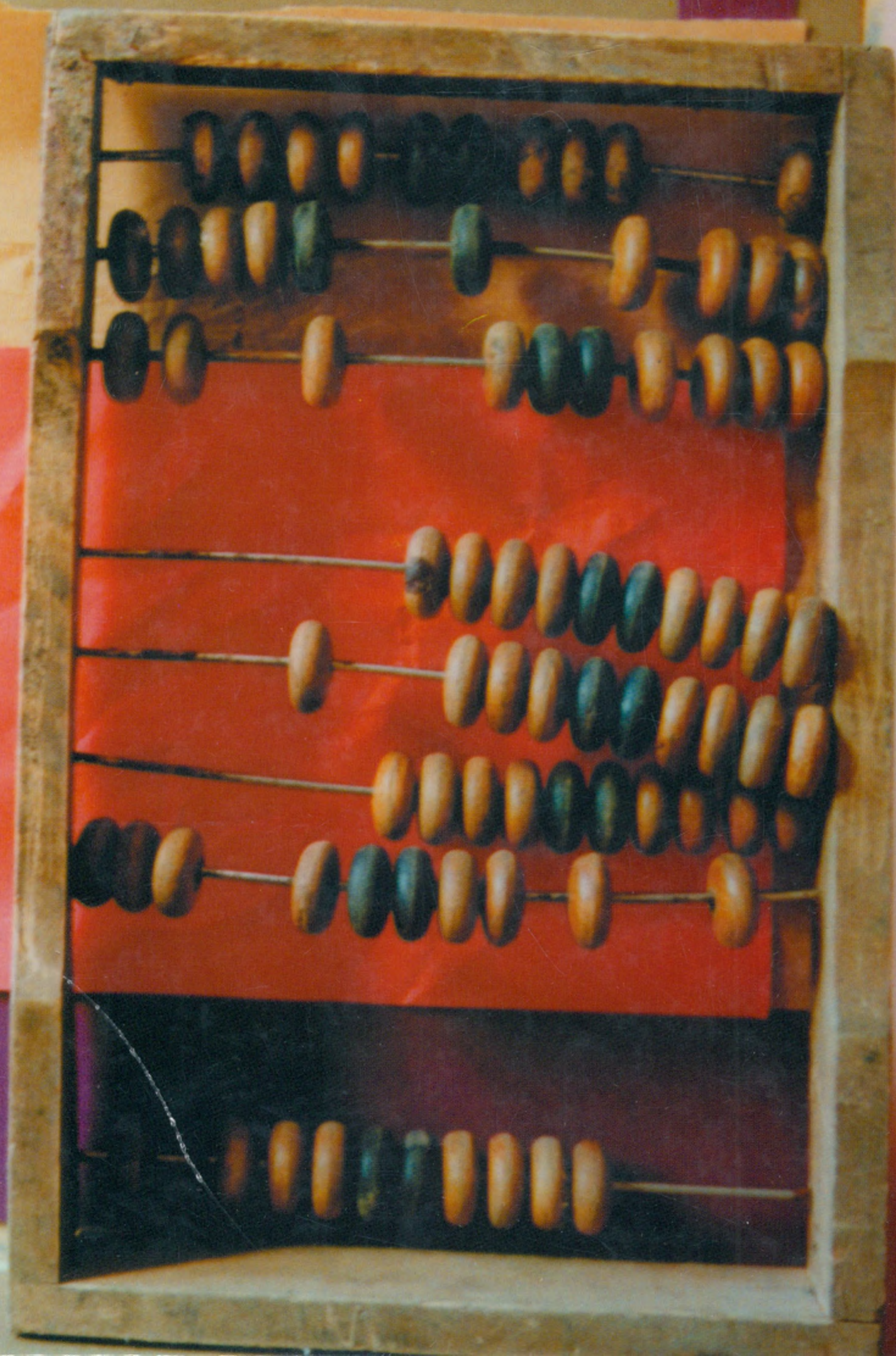
PLAUKIOJANTI OPERA

ROMANAS

John Barth

John Barth

PLAUKIOJANTI OPERA

/romanas

IŠ ANGLŲ KALBOS

VERTĖ VITALIJUS ŠARKOVAS

LIETUVOS
RAŠYTOJŲ
SĄJUNGOS
LEIDYKLA
VILNIUS
2000

KNYGOS IŠLEIDIMĄ REMIA KULTŪROS IR SPORTO RĖMIMO FONDAS

Versta iš:
John BARTH
„A Floating Opera"
Doubledax & Company, Inc.
New York, 1967

ISBN 9986-39-152-0
Ba 473
UDK 820(73)-3

Įžanginis žodis
pataisytam leidimui

„Plaukiojanti opera" buvo parašyta per tris pirmuosius 1955-ųjų mėnesius. Per paskutinius tų pačių metų tris mėnesius parašiau su šiuo romanu susijusią knygą „Kelio pabaiga". „Opera" buvo mano pirmasis romanas; man buvo dvidešimt ketveri, ir jau penkerius metus aš stropiai rašiau prozos kūrinius, kurie – visiškai pelnytai – neturėjo pasisekimo tarp leidėjų. Vienas iš jų galų gale sutiko nuleisti „Operą" ant vandens, bet su sąlyga, kad statytojas pakeis laivo konstrukciją, ypač paskuigalio. Aš sutikau, romanas buvo išleistas, kritikai ypač sukritikavo pabaigą, taigi buvau pamokytas, kaip reikia statyti laivus. Šiame leidime buvo atkurta pradinė istorijos pabaiga, kokia ji ir turi būti, ir užpildytos kitos, smulkesnės, kupiūros. „Plaukiojanti opera" lieka pirmasis labai jauno rašytojo romanas, tačiau aš džiaugiuosi, kad dabar ji plaukios arba nuskęs savo originaliu pavidalu.

JOHNAS BARTHAS

1. Derinu savo instrumentą

Tokiam žmogui kaip aš, kurio literatūrinė veikla nuo 1920 metų apsiribojo vien juridinių dokumentų tvarkymu ir „Tyrimo" rašymu, sunkiausia, užsibrėžus šį uždavinį – būtent, paaiškinti vieną 1937 metų dieną, kai pakeičiau savo nuomonę – yra pradžia. Niekuomet anksčiau nieko panašaus nesu daręs, tačiau pažįstu save pakankamai gerai ir žinau – kai tik ledai bus pralaužti, žodžiai pilte pasipils, tik spėk rašyti, nes iš prigimties nesu uždaras žmogus, ir tada jau vienintelė problema bus laikytis istorijos gijos, o pabaigus – užsičiaupti. Tuo nė kiek neabejoju; beveik visada galiu iš anksto pasakyti, kaip pasielgsiu, kadangi, priešingai nei daugelis čia, Kembridže, galvoja, mano elgesys yra visiškai nuspėjamas. Jei kiti (pavyzdžiui, mano draugas Harisonas Mekas ir jo žmona Džeinė) laiko mane ekscentrišku ir nenuspėjamu žmogumi, tai tik todėl, kad mano veiksmai ir požiūriai nedera su *jų* principais, jei jie iš viso juos turi, o su *manaisiais* principais, neabejokite, tie požiūriai dera kuo puikiausiai. Ir nors mano principai laikui bėgant gali keistis – ši knyga, atminkite, yra apie vieną tokių permainų – vis dėlto, turiu jų daugybę, daugiau nei gali prisireikti, jie visi suversti į krūvą, tačiau mano gyvenimas nė kiek ne mažiau logiškas dėl to, kad jie neįprasti. Tiesiog man viskas pavyksta.

Pavyzdžiui, pradėjau gi jau šią knygą rašyti, ir nors iki pačios istorijos mūsų turbūt dar laukia ilgokas kelias, mes bent jau žengėme pirmuosius žingsnius – esu išmokęs džiaugtis ir tuo, nežinau, kaip jūs. Galbūt, kai pagaliau aprašysiu tą dieną, kurią jau minėjau anksčiau – regis, tai buvo 1937 metų birželio 21-oji – galbūt vėlų tos dienos vakarą dar kartą peržvelgsiu

šiuos „instrumento derinimo" puslapius ir juos suplėšysiu. O gal ir nesuplėšysiu: juk ketinu prisistatyti, perspėti jus apie galimas neteisingas mano vardo interpretacijas, paaiškinti, ką reiškia šios knygos pavadinimas, ir, lyg šeimininkas, tūpčiojantis aplink svečius, noriu padaryti jums dar keletą paslaugų, kad jaustumėtės kuo patogiau ir panirtumėte į vingrią mano istorijos srovę palengva – jėgas reikia tausoti.

Jei neprieštarausite, tarstelėsiu dar keletą žodžių apie tą „vingrią srovę": kai skaitau kokį nors romaną, man visuomet atrodo, kad autorius iš savo skaitytojo reikalauja pernelyg daug – pradeda pasakojimą nuo vidurio, sviedžia skaitytoją į patį įvykių sūkurį, užuot dėstęs viską nuosekliai. Šitaip stačia galva pasinerti į kieno nors gyvenimą ir pasaulį, lyg į Čoptonko upę kovo vidury, mano manymu, menkas malonumas. Tad eime su manim, skaitytojau, ir nesibaimink dėl savo silpnos širdies; manoji irgi raišuoja, todėl suprantu, jog geriau iš pradžių įkišti kojos pirštą, po to pėdą, paskui koją, pamažu įbristi iki klubų bei pilvo, ir tik po kurio laiko pasinerti į mano istoriją visu kūnu. Juk nesirengiu tavęs krikštyti, tik kviečiu maloniai išsimaudyti.

Kur mes sustojome? Tiesa, ketinau pasakyti, koks „būtent" yra mano uždavinys; regis, šį žodį esu ištaręs anksčiau? O gal paaiškinti, ką reiškia manoji „instrumento derinimo" metafora? Ar pakalbėti apie savo silpną širdį? O dangau, ir kaip žmonės rašo romanus! Noriu paklausti, kaip galima nenukrypti nuo istorijos, jei skiri daug dėmesio ją sudarančių įvykių prasmei? Aš jau supratau, kad esu prastas istorijų pasakotojas: iš kiekvieno parašyto naujo sakinio styro daugybė metaforų ir paslėptų prasmių, kurias kartu su jumis norėčiau sukišti atgal. Bet kol kišime vienas, išlįs kitos ir, esu įsitikinęs, taip niekuomet ir neprisikasime iki pačios istorijos, o juo labiau jos nepabaigsime, jei tik aš savo polinkių nepažabosiu. Tai nereiškia, kad iš viso nemėgstu knygų, kur yra metaforų ir paslėptų prasmių – jos man irgi patinka, bet aš tikrai noriu paaiškinti tą 1937 metų birželio 21-ąją ar 22-ąją dieną, kai galutinai pakeičiau savo nuomonę. Todėl mes, jūs ir aš, turėsime laikytis pagrindinės vagos, o užutėkius ir įlankas, kad ir kokie gražūs jie būtų, teks palikti nuošaly. (Tai ne šiaip sau metafora – bet tiek to, tęskime.)

Taigi. Todas Endriusas – mano vardas. Vardą galima rašyti ir su viena

„*d*", ir su dviem; laiškuose, kreipdamiesi į mane, žmonės rašo ir taip, ir anaip. Jau perspėjau jus, kad nepasiduotumėte pagundai interpretuoti mano vardą, ypač jei jis rašomas su viena „*d*", bijodamas, kad galite pasakyti: „*Tod* vokiškai reiškia mirtis – matyt, šis vardas yra simbolis." Aš pats rašau savo vardą su dviem „*d*", iš dalies dėl to, kad išvengčiau šios simbolikos. Štai, matote, nieko nepasiekiau savo perspėjimu: man ką tik toptelėjo, kad ir su dviem „*d* " – *Todd* – mano vardas vis vien simboliškas, netgi labai. *Tod* reiškia „mirtis", bet apie mirtį šioje knygoje nebus daug kalbama; o *Todd* vis tiek skamba beveik kaip *Tod*, tai yra beveik kaip mirtis, o ši knyga, jei tik ją parašysiu, ir bus apie beveik mirtį.

Ir dar viena, paskutinė pastaba. Jums turbūt teko apmaudžiai nusivilti knyga, kurioje, regis, turėjo būti atskleista kažkas svarbaus, o paskui pasirodė, kad autorius kažkaip vikriai išsisuko, taip nieko ir neatskleidęs. Esu labai daug skaitęs apie visokius stebuklingus išradimus – apie antigravitacinį prietaisą, apie nepaprastai galingą teleskopą, pro kurį galima pamatyti žmones Saturne, apie slaptą ginklą, kuriuo galima išardyti Saulės sistemą – bet man niekuomet nepaaiškina, kaip tas antigravitacinis prietaisas veikia, neatsako į klausimą, ar gyvena Saturne žmonės, nepasako, kaip pačiam pasigaminti ginklą, galintį išardyti Saulės sistemą. Nesijaudinkite, šioje knygoje taip nebus. Jei pasakysiu, jog atradau kažkokius dalykus, tai papasakosiu, kas tai per dalykai, ir aprašysiu juos kaip galėdamas aiškiau.

Taigi aš Todas Endriusas. O dabar pažvelkite, kaip sugebu, jei tik iš tiesų pasistengiu, išdėstyti viską trumpai ir aiškiai: man penkiasdešimt ketveri metai, ūgis – metras aštuniasdešimt penki, o sveriu tik septyniasdešimt kilogramų. Aš atrodau taip, kaip, mano manymu, atrodys kino aktorius Gregoris Pekas, kai irgi sulauks penkiasdešimt ketverių, tik aš nešioju trumpus plaukus, kad nereikėtų šukuotis, ir nesiskutu kasdien. (Nesigiriu lygindamas save su Gregoriu Peku, tik noriu, kad įsivaizduotumėte, kaip atrodau. Jei būčiau Viešpats, tai šį tą pakeisčiau ir kurdamas Todo Endriuso, ir Gregorio Peko veidą.) Iš visko sprendžiant esu pasiturintis žmogus: aš juridinės firmos „Endriusas, Bišopas ir Endriusas" dalininkas, antrasis Endriusas – tai aš, ir uždirbu pakankamai daug, dešimt tūkstančių dolerių per metus, o galbūt devynis – niekuomet tuo pernelyg nesidomėjau ir neskaičiavau. Gyvenu ir dirbu Kembridže, kuris yra Dorčesterio apskrities,

esančios rytinėje Merilendo valstijos pakrantėje, centras. Tai mudviejų su tėvu gimtasis miestas – Endriusų pavardė nuo seno paplitusi Dorčesteryje, ir niekur kitur negyvenau, išskyrus tą laiką, kai tarnavau kariuomenėje Pirmojo pasaulinio karo metu, ir mokiausi – iš pradžių Džono Hopkinso universitete, paskui – Merilendo universiteto teisės mokykloje. Esu viengungis. Gyvenu vienviečiame kambaryje „Dorseto" viešbutyje Plačiojoje gatvėje, tiesiai priešais teismo rūmus, o mano įstaiga yra Advokatų namuose, tik už vieno kvartalo nuo viešbučio. Nors pragyvenimui užsidirbu versdamasis juridine praktika, bet savo pašaukimu jos nelaikau – yra šimtai kitų dalykų, kurie man taip pat patinka: mėgstu buriuoti, išgerti, bastytis gatvėmis, rašyti savo „Tyrimą", spoksoti į sieną, medžioti antis ir meškėnus, skaityti, samprotauti apie politiką. Aš daug kuo domiuosi, tačiau neturiu tokio užsiėmimo, kuriam būčiau visiškai atsidavęs. Nešioju gana brangius drabužius. Rūkau „Robert Burns" markės cigarus. Iš gėrimų labiausiai mėgstu ruginį viskį „Šerbruk" ir imbierinį alų. Skaitau daug, tačiau nesistemingai – tai yra turiu savo sistemą, bet ji ne tokia kaip kitų. Neturiu kur skubėti. Žodžiu, gyvenu ramiai, pamažu – ar, bent jau, pradėjau taip gyventi nuo 1937 metų – taip pat, kaip rašau šiuos pirmojo „Plaukiojančios operos" skyriaus puslapius.

Tiesa, vos nepamiršau papasakoti apie savo ligą.

Mano sveikata iš tiesų prasta. O prisiminiau dabar tai štai kodėl: sėdėjau prie savo stalo „Dorseto" numeryje, užversto senais mano „Apmąstymų" užrašais, galvodamas, kaip paaiškinti pavadinimą „Plaukiojanti opera", ir staiga ėmiau belsti pirštais į stalą pagal lauke blykčiojančios neono reklamos ritmą. O pamatytumėte jūs mano pirštus. Šiaip mano kūnas sudėtas neblogai, kai kas netgi sakydavo, kad jis gražus, o štai pirštai deformuoti. Ir dar kaip! Jie lyg stori stagarai – didžiuliai, ištinę, nagai sunkūs. Jie pasidarė tokie todėl, kad sirgau (o galbūt ir dabar dar sergu) kažkokia lėtinio bakterinio endokardito forma su įvairiomis komplikacijomis. Susirgau dar jaunystėje. Dėl to deformavosi mano pirštai, be to, man kartais pasidaro silpna, nors ir nelabai dažnai. O dėl komplikacijų man gresia miokardo infarktas. Tai reiškia, kad bet kada galiu staiga parkristi ir numirti – galbūt nė šio sakinio nespėsiu pabaigti, o gal tai atsitiks tik po dvidešimties metų. Žinau tai nuo 1919 metų, vadinasi, jau trisdešimt penkerius metus. Kita

mano bėda – chroniška prostatos infekcija. Kai buvau jaunesnis, dėl to būdavo visokių nemalonumų – vėliau būtinai papasakosiu kokių – bet dabar jau daugelį metų paprasčiausiai kasdien išgeriu po vieną kapsulę hormonų (vieną miligramą dietilstilbestrolio, kitaip tariant, estrogeno) ir, nepaisant to, kad kartais naktį negaliu užmigti, ši liga daugiau manęs nebekamuoja. Mano dantys sveiki, tik apačioje iš kairės užplombuotas vienas krūminis, o ant viršutinio iltinio danties dešinėje uždėta karūnėlė (dantis nulūžo 1917-ais, kai keldamiesi per Česapiko upę su draugu ant kelto ėjome imčių). Mano regėjimas ir virškinimas puikūs, vidurių užkietėjimu niekuomet nesiskundžiau. Be to, Pirmojo pasaulinio karo metu, Aragone, vienas vokiečių seržantas mane šiek tiek sužeidė durtuvu. Ant kairės blauzdos liko mažas randas ir toje vietoje atrofavosi raumuo, bet man visiškai neskauda. Tą vokiečių seržantą aš nužudžiau.

Pakentėkite dar šiek tiek. Kai įsitrauksiu į pasakojimą, po vieno ar dviejų skyrių, man eisis greičiau, o visokių nukrypimų bus mažiau.

Dabar dar paaiškinsiu jums, ką reiškia knygos pavadinimas ir turbūt galėsime pradėti pačią istoriją. Prieš šešiolika metų, kai sumaniau aprašyti, kaip vieną 1937-ųjų birželio naktį pakeičiau savo nuomonę, apie pavadinimą nė negalvojau. Tačiau nepraėjus ir valandai po to, kai ėmiau rašyti, supratau, kad ši istorija bus lyg ilgokas romanas, todėl ir nutariau ją pavadinti kaip romaną. O 1938-aisiais nusprendęs užrašyti šią istoriją, maniau, jog tai bus tik vienas iš „Tyrimo" skyriaus juodraščių, kuriais užverstas visas mano kambarys. Aš kruopštus žmogus. Jei jau sumaniau užrašyti ant popieriaus tai, kas nutiko tą birželio dieną, pirmiausia turėjau kuo tiksliau prisiminti viską, ką tą dieną galvojau ir dariau, kad nė menkiausia smulkmena nebūtų praleista. Šiam darbui man prireikė devynerių metų – aš neskubėjau – o štai ten, prie lango, stovėjo septynios pintinės nuo persikų iki viršaus prikrautos popierių su užrašais. Paskui man reikėjo perskaityti keletą romanų, kad suprasčiau, kaip reikia pasakoti istorijas; perskaičiau kai kurias knygas apie mediciną, laivų statymą, filosofiją, menestrelių kūrybą, jūros gyvūniją, jurisprudenciją, farmakologiją, Merilendo istoriją, dujų chemiją ir dar kai kuriuos dalykus, kad šiek tiek nutuokčiau apie tos dienos įvykius ir jų „foną". Tai užtruko trejus metus, kurie nebuvo itin malonūs, nes turėjau atsisakyti savo įprastos skaitymo sistemos, o knygos, kurias

man teko skaityti, buvo gana specifinės. Dar dvejus metus rūšiavau tos dienos atsiminimus, kol iš septynių pintinių teliko viena, rašiau komentarus ir interpretacijas, vėl pripildydamas visas septynias pintines, galiausiai rūšiavau šiuos komentarus, palikdamas tik dvi pintines, kurių užrašais ir ketinu naudotis – parašysiu kokį pusvalandį ir pasirausiu pintinėje.

O dievulėliau! Bijau, kad viskas yra reikšminga, bet iš esmės niekas nėra svarbu. Jau nė kiek neabejoju, kad iš tų mano šešiolikos pasiruošimo metų nebus naudos, o jei ir bus, tai ne tokia, kokios tikėjausi: tos dienos įvykius dabar suprantu puikiai, tačiau manau, kad man neverta naudotis komentarais – geriau paprasčiausiai laikysiuos faktų. Žinau, kad vis tiek nukrypsiu į šalį – pagunda visuomet didelė, o kai supranti, jog pabaiga vis tiek bus ne tokia, kokia turėtų būti, tai pagundai iš viso neįmanoma atsispirti – tačiau aš bent jau turiu šiokią tokią viltį pasiekti pabaigą, ir net jei nuklysiu iš tiesaus kelio, tai galėsiu pasiguosti turėjęs gerus ketinimus.

Kodėl „Plaukiojanti opera"? Galėčiau aiškinti iki Paskutiniojo Teismo dienos ir vis tiek nebūtų visiškai aišku. Aš manau, kad norint ką nors iki galo suprasti, nors ir visiškai nereikšmingą smulkmeną, reikia suprasti ir visus kitus dalykus pasaulyje. Štai kodėl kartais kapituliuoju iškilus paprasčiausiam uždaviniui; dėl tos pačios priežasties visą gyvenimą galiu kaupti medžiagą savo „Tyrimui", o paties jo taip ir nepradėti. Taigi apie „Plaukiojančią operą". Tai buvo vaidinimams pritaikytos baržos, kuri vandens lygiui pakilus plaukiojo Virdžinijos ir Merilendo upėmis, pavadinimo dalis. Visas pavadinimas skambėjo taip: *„Originali ir neprilygstama Adamo plaukiojanti opera"*; savininkas ir kapitonas Džekobas R. Adamas, įėjimas – 20, 35 ir 50 centų. Tą dieną, kai pakeičiau savo nuomonę, 1937-aisiais, „Plaukiojanti opera" buvo prišvartuota Ilgojoje prieplaukoje, ir dalis mano knygos veiksmo vyksta šioje baržoje. Jau vien dėl to galėčiau pavadinti savo knygą „Plaukiojančia opera". Bet yra ir svaresnių priežasčių. Man visuomet patiko idėja pritaikyti baržą vaidinimams, įrengti vieną didelį plokščią denį, ant kurio nuolatos būtų vaidinamas spektaklis. Tik nereikia jos švartuoti, tegu plaukioja upe aukštyn ir žemyn, o žiūrovai tesėdi ant abiejų krantų. Baržai plaukiant pro šalį jie pamatytų nedidelį vaidinimo epizodą, po to, norėdami pamatyti kitą epizodą, jie turėtų laukti, kol vanduo pakils ir barža sugrįš, jei tik jiems pakaktų kantrybės. O kad būtų užpildytos spra-

gos tarp epizodų, jie privalėtų pasitelkti vaizduotę, pasiklausti atidesnių kaimynų arba klausytis, ką pasakoja tie, kurie sėdėjo ant kranto aukščiau ar žemiau. Dažniausiai jie negalėtų suprasti, kas vyksta, arba tartųsi supranta, bet iš tiesų nesuprastų. Didžiąją laiko dalį jie tik matytų aktorius, bet negirdėtų, ką šie sako. Turbūt nereikia nė sakyti, kad ir mūsų gyvenime viskas vyksta būtent taip: žmonės plaukia pro šalį, mes su jais susidraugaujame, ir jie plaukia sau toliau, ir mes apie juos ką nors sužinome tik iš gandų, arba visai pametame jų pėdsakus; paskui jie grįžta ir mes arba atnaujiname draugystę, lyg nė nebūtume išsiskyrę, arba suvokiame, kad daugiau vienas kito nebesuprantame. Neabejoju, kad ir ši mano knyga bus tokia. Tai plaukiojanti opera, drauge, kurioje pilna visokių įdomybių, melodramų, spektaklių, pamokymų, bet ji plaukia sūpuodamasi mano nedarnios prozos vilnyse: tu ją pamatysi, paskui pamesi iš akiračio, vėl aptiksi, todėl būk atidus, pasitelk visą savo vaizduotę ir kantrybę – ypač jei esi paprastas vaikinas – kad jai tai pasirodant, tai vėl išnykstant, įžiūrėtum, kas vyksta ant denio.

2. Dorčesterio tyrinėtojų klubas

Tą rytą – tarkime, kad tai buvo birželio 21-oji – pabudau regis šeštą. Miegojau prastai – tais metais mane dar kamavo prostata. Keletą kartų kėliausi parūkyti, vaikštinėjau po kambarį, rašinėjau pastabas savo „Tyrimui" arba spoksojau pro langą į pašto pastatą, kuris stovi kitoje gatvės pusėje, priešais viešbutį. Paskui, prieš pat aušrą, man pagaliau pavyko užmigti, tačiau šviesa ar dar kažkas pažadino mane lygiai šeštą, kaip ir kiekvieną rytą.

Man tada buvo tik trisdešimt septyneri ir, kaip buvau įpratęs, pasitikau naują dieną smagiai gurkšteldamas iš „Šerbruko" butelio, stovėjusio ant palangės. Dar nuo studentiškų dienų turėjau įprotį pasveikinti aušrą iškelta virš galvos alkūne – iš tiesų gera būdavo pasirąžyti – tačiau prieš keletą metų jo atsisakiau. Padariau tai sąmoningai, kad išmokčiau atsikratyti įpročių.

Pramerkiau akis, atkimšau butelį, gerokai truktelėjau, kad net nupurtė visą, ir apžvelgiau savo kambarį. Rytas buvo saulėtas, ir nors mano kambario langai išeina į vakarus, kambarį užliejo ryški šviesa.

Deja, „Dorseto" viešbutis buvo pastatytas aštuoniolikto šimtmečio pradžioje ir mano kambarys, kaip ir daugelis senų ponių, geriausiai atrodo prieblandoje. Langas, kaip yra ir dabar, buvo nusėtas mažyčiais dulkių taškeliais, kurie atsirado išdžiūvus lietaus lašams; šviesiai žaliai išdažytos, jau seniai sutrūkinėjusios tinko sienos buvo panašios į Dorčesterio reljefinį žemėlapį; ant grindų mėtėsi tuščia troškintos jautienos konservų dėžutė, peleninė buvo perpildyta nuorūkų (tada dar rūkiau cigaretes) – jos byrėjo ant mano keistoko rašomojo stalo, kurį suteikė viešbučio direkcija, o „Tyri-

mo" užrašai, susikaupę per septynerius pasiruošimo metus, tada dar tilpo į tris pintines nuo persikų ir aplamdytą dėžę su užrašu „Nuostabūs Mortono pomidorai". Kaip ir dabar, tada dalį sienos dengė Dorčesterio apskrities ir pakrantės geodezinis žemėlapis, tik dar nebuvo paaiškinimų. Ant kitos sienos kabėjo mėgėjo tapytas paveikslas, kuriame, matyt, norėta pavaizduoti, kaip aklasis įsivaizduoja keturiolika sunerimusių gulbių, bandančių nutūpti ant besišiaušiančio Atlanto bangų. Neprisimenu, kaip tas kūrinys pas mane atsirado, bet aš prie jo jau pripratau ir nenukabinu. Jis ir dabar kabo štai ten ant sienos, tik kartą girtas mano draugas Harisonas Mekas, marinuotų produktų magnatas, viršuje pieštuku nupiešė kažką, kas primena nuogą moterį. Ant grindų visur mėtėsi (dabar jau nebesimėto) laivo, kurį tuo metu stačiau garaže prie upokšnio, brėžinių šviesoraščiai – prieš dieną buvau juos atsinešęs namo, nes ketinau šį tą pataisyti.

Manau, kad bet koks daiktų išsidėstymas yra tam tikra tvarka. Jei jūs su tuo sutinkate, tai ir mano kambarys buvo tvarkingas, tik toji tvarka buvo kiek neįprasta.

Tik nepagalvokite, kad gyvenu „bohemiškai", kaip koks menininkas. Jei teisingai suprantu šį terminą, tai mano gyvenimo būdas visai ne toks. Visų pirma, 1937 metais menu nesižavėjau, nors šiek tiek ir domėjausi. Ir mano kambarys nebuvo nešvarus ar nepatogus – tiesiog užverstas. Galbūt viską valančios kambarinės turėjo ateiti tik rytoj – jos suardo mano tvarką „surikiuodamos" daiktus taip, kad paskui nieko negali rasti. Pagaliau, aš gyvenu pernelyg pasiturinčiai, kad galėčiau būti pavadintas bohema. Ruginio viskio „Šerbruk" kvorta kainuoja keturis dolerius ir keturiasdešimt devynis centus, o aš ištuštinu nemažai kvortų.

Štai. Taigi mano kambarys visiškai padorus ir aš jame vis dar gyvenu. Kaip jau sakiau, tą rytą pabudau, gurkštelėjau savo ruginio, apsižvalgiau po kambarį, pamažu išsirangiau iš lovos ir apsirengiau – reikėjo eiti į įstaigą. Prisimenu netgi kokiais drabužiais buvau apsirengęs tą rytą, – nors po šešiolikos metų visiškai pamiršau, ar tai buvo birželio 21-osios, ar 22-osios rytas, – aš vilkėjau pilką kostiumą su baltomis juostelėmis, geltonai rusvos spalvos lininius sportinius marškinius, tokios pat spalvos kojines, ryšėjau kažkokį kaklaryšį ir buvau su šiaudine skrybėle. Esu tikras, kad apsiprausiau šaltu vandeniu veidą, išsiskalavau burną, tualetiniu popieriumi išsiva-

liau akinius, kuriuos užsidedu skaitydamas, patryniau delnu smakrą, norėdamas įtikinti save, jog dar nereikia skustis, ir tarytum šukuodamasis perbraukiau pirštais plaukus. Nė kiek neabejoju, kad viskas buvo būtent taip, nes turbūt nuo 1930-ųjų metų, kai apsigyvenau šiame viešbutyje, beveik kiekvieną rytą visa tai darau ta pačia tvarka. Kažkurią akimirką atliekant šį ritualą – turbūt tą pačią, kai šaltas vanduo suvilgė mano veidą, – man staiga nušvito viskas, kas yra danguje ir ant žemės, ir aš supratau, kad šią dieną paversiu savo paskutiniąja diena, sunaikinsiu save.

Atsitiesiau ir išsišiepiau savo drėgnam veidui veidrodyje.

– Žinoma!

O džiaugsme! Man iš krūtinės išsprūdo prislopintas juokas.

– Sušuksiu taip, kad išgirstų visas pasaulis!

Nuostabi diena! Viena įkvėpimo akimirka išsprendė seną problemą ir atvėrė man akis – štai naujas, paskutinis ir vienintelis sprendimas!

Savižudybė!

Ant pirštų galų išėjau iš savo kambario ir patraukiau į vestibiulį, norėdamas prie puodelio kavos pasikalbėti su kolegomis, nuolatiniais Dorčesterio tyrinėtojų klubo nariais.

Kaip ir dauguma viešbučių mažuose miesteliuose, „Dorsetas" didesnis nei reikia. Daugelis iš jo penkiasdešimt keturių kambarių žiemą būna tušti, bet net kai atšyla orai ir visai vasarai atvyksta keletas gyventojų, tuščių numerių lieka tiek daug, kad viešbuty būtų galima apgyvendinti keliaujančio cirko artistus ar ūdrų medžiotojų suvažiavimo dalyvius, jei šie netikėtai sumanytų apsilankyti mūsų mieste. Šeimininkai nebankrutuoja, matyt, todėl, kad statybos išlaidas apmokėjo ankstesnės savininkų kartos, taigi dabartinių valdytojų pečių neslegia jokie procentai, o pastato priežiūra ir išlaikymas kainuoja labai nedaug; be to, visuomet atsiranda senyvo amžiaus ponių ir džentelmenų, dėl savo amžiaus nebeturinčių vietos šiame pasaulyje, kuriuos aplinkybės verčia šį viešbutį padaryti savo paskutine stotimi pakeliui į anapus. Šie nuomininkai iki gyvos galvos, ypač vyrai, ir yra Dorčesterio tyrinėtojų klubo nariai – susirinkimai vyksta kiekvieną rytą nuo 6:15 iki 6:45. DTK, kurį pats įkūriau ir sugalvojau pavadinimą, vis dar egzistuoja, nors iš nuolatinių narių gyvas likau tik aš.

Tą rytą, kiek pamenu, be manęs buvo tik du nariai: aštuoniasdešimt tre-

jų metų amžiaus, artrito susuktas buvęs žvejybos laivo kapitonas Osbornas Džonsas ir ponas Hakeris, septyniasdešimt devynerių metų buvęs mokyklos direktorius, dabar pensininkas, ir nors jo sveikata dar gera, šeimos jis neturi – taigi jam mirus baigsis ir Hakerių giminė. Kadangi kapitonui Osbornui sunku lipti laiptais, tad renkamės jo kambaryje, kuris yra tame pačiame aukšte, kaip ir mano.

– Labas rytas, kapitone Osbornai, – pasakiau aš, o senis kaip visada kažką suburbėjo sau panosėje. Ant galvos jis buvo užsimaukšlinęs iki pilkumo nunešiotą kepurę, vilkėjo neapsakomai purviną vilnonį megztinį ir nuo skalbimo smarkiai nublukusius mėlynus džinsus.

– Labas rytas, pone Hakeri, – pasakiau. Ponas Hakeris kaip visada buvo apsirengęs švarutėliu, nepriekaištingai išlygintu kostiumu, švariais, nors šiek tiek apsitrynusiais juostuotais marškiniais ir pasirišęs šilkinį kaklaryšį.

– Labas rytas, Todai, – atsakė jis. Pamenu, viena ranka jis degėsi savo pirmąjį ryto cigarą, o kita maišė kavą. Prieš keletą mėnesių klubo reikmėms buvau nupirkęs viryklę su vienu degikliu ir, visiems sutikus, palikau ją kapitono Osborno kambaryje.

– Stipri ir karšta, – tarė jis paduodamas man puodelį kavos.

Aš padėkojau. Kapitonas Osbornas ėmė nenutrūkstamai ir monotoniškai keiktis, lazdele stuksėdamas sau į dešinę koją. Mes su misteriu Hakeriu siurbčiodami kavą stebėjome jį.

– Ką, niekaip negalite jos pažadinti? – paklausiau.

Kiekvieną rytą, kai tik kapitonas Osbornas apsirengdavo, jam nutirpdavo koja ir jis daužydavo ją tol, kol kraujas vėl pradėdavo cirkuliuoti. Kartais tai užtrukdavo ilgiau nei paprastai.

– Išgerkite kavos, kapitone, – švelniai tarė ponas Hakeris. – Tai bus geriau už visas jūsų pastangas.

Nuo įtampos kapitonui kraujas suplūdo į galvą – mačiau, kaip jis įsitvėrė krėslo atramų, kad nenuvirstų. Dūsaudamas paėmė puodelį kavos, kurį jam ištiesė ponas Hakeris, ir pro sukąstus dantis sumurmėjo padėkos žodžius. Paskui, netardamas nė žodžio, ėmė laistyti prasikaltusią koją garuojančiu skysčiu.

– Ką jūs darote! – susiraukęs sušuko ponas Hakeris, nes tokie kvailioji-

mai jį erzindavo. Aš irgi apstulbau ir išsigandau, kad karšta kava nenuplikintų senio, bet jis tik išsiviepė ir dar kartą tvojo lazdele per koją.

– Duokite jai pylos! – paraginau susižavėjęs.

Kapitonas Osbornas pasidavė ir atsilošė krėsle, o vis dar garuojanti kava nuo jo kelnių lašnojo ant grindų.

– Puiku, – sunkiai alsuodamas tarė jis, – puiku. Žinau, kad mirsiu. Tačiau norėčiau bent jau mirti visas iš karto, o ne dalimis. – Jis su pasibjaurėjimu pažvelgė į savo koją.– Prakeikta koja. – Kairiąja koja jis spyrė dešinei. – Lyg adatomis bado. O juk anksčiau ko tik nesu daręs šia koja. Netgi laivą vairavau – ant vienos kojos stovėjau, kita vairavau, o rankose laikiau lyną. Dabar liko tik prisiminimai.

– Būtų visai neblogai, jei jis mirtų išsimokėtinai, – pasakiau ponui Hakeriui, kuris ruošė kapitonui kitą puodelį kavos. – Galbūt tada jį laidotų irgi dalimis, ir mes galėtume laidotuvių išlaidas mokėti ne iš karto, o kas mėnesį.

Kapitono Osborno senatviška negalia Dorčesterio tyrinėtojų klubo nariams dažnai suteikdavo peno juokams, ir nors ponas Hakeris buvo labai rimtas žmogus, paprastai jis irgi pasijuokdavo. Bet šiandien jis atrodė kažkuo susirūpinęs.

– Be abejo, jūs mirsite kapitone, – iškilmingai tarė jis, paduodamas kapitonui kavą, – Todas visiškai teisus. Bet tikėkimės, kad ne taip greitai. Juk jūs, kaip ir aš, jau senas. Tiesiog jau metas. Tai ko gi čia spardytis? Nieko juk nepadarysi.

– Taip, nieko nepadarysi, – pripažino kapitonas Osbornas, – tačiau man vis tiek tai nepatinka.

– Kodėl gi, sakykite susimildamas, – neatlyžo ponas Hakeris.

– O kodėl, po velnių, man turėtų patikti? – atkirto kapitonas. – Dirbti negaliu, linksmintis taip pat. Belieka tik žiaumoti tabaką ir merdėti. Jūs su tuo susitaikėte, o aš negaliu. – Iš megztinio kišenės jis išsitraukė nosinę ir įnirtingai išsišnypštė nosį. Jo kišenės, krėslo pagalvėlės, stalo stalčiai buvo prikimšti drėgnų ir sausų nosinių – kapitonas, kaip ir daugelis žmonių, visą gyvenimą praleidusių ant vandens, sirgo ūmiu sinusitu, prieš kurį buvo bejėgiai visi daktarai, o drėgnas Dorčesterio apskrities klimatas dar labiau pablogino jo būklę. Jam padėdavo tik pusė stiklinės „Šerbruko", ku-

rio aš jam duodavau kiekvieną rytą prieš išeidamas iš viešbučio. Iki vidurdienio jis būdavo šiek tiek apgirtęs, paskui jo sinusitas šiek tiek atlėgdavo.

– Žinote, – tarė ponas Hakeris, – išmintingi žmonės visuomet džiaugdavosi sulaukę senyvo amžiaus. Štai paklausykite citatos, kurią vakar nurašiau iš vienos knygos, norėdamas, kad išgirstumėt.

– O varge, varge.

– Jis rengiasi atversti jus į tikrąjį tikėjimą, kapitone Osbornai, – perspėjau aš.

– Che, che! – nusijuokė senis. Jam visuomet atrodydavo nepaprastai juokinga, kad laikau jį atskalūnu.

– Klausykitės, – tarė ponas Hakeris tiesindamas sulankstytą popieriaus lapuką ir pakėlė jį prieš šviesą. – Tai keletas sakinių, kuriuos nurašiau iš Cicerono veikalo, ir norėčiau, kad paklausytumėte, ką Ciceronas sako apie senatvę. Štai jo žodžiai: „... jei kuris nors iš dievų dabar suteiktų man galimybę sugrįžti į vaikystę ir dar kartą tapti kūdikiu, verkiančiu lopšyje, aš nedvejodamas atsisakyčiau ..." Štai taip. Manau, Ciceronas žinojo ką kalba, a?

– Turbūt žinojo, – tarė kapitonas Osbornas, nedrįsdamas tiesiai prieštarauti spausdintam žodžiui.

– Taigi, – nusišypsojo ponas Hakeris. – Tad aš ir sakau, naudokimės senatvės privalumais. Kaip ten sakoma? *Gyvenimo branda, kuriai tarnauja jo pradžia.* Ar jūs taip nemanote? – Jis pažvelgė į mane tikėdamasis paramos. – Ar *jūs* taip nemanote?

– Manęs neklauskite, pone Hakeri, aš dar pradžioje.

– Paklausykite, ką jums pasakysiu, – irzliu tonu, būdingu pagyvenusiems žmonėms – kai jie duoda suprasti, jog pakankamai prisiklausė svetimų nesąmonių ir jau pats metas pasakyti, kaipgi viskas yra iš tiesų – tarė kapitonas Osbornas. – Matote šią ranką?– Jis iškėlė savo kaulėtą dešinę. – Taigi, pone, galite mane dabar pat pririšti prie medžio ir pamažu plėšti ją, kol išrausite su visomis šaknimis, velniai jos nematę, tik padarykite, kad man vėl būtų keturiasdešimt, kišenėje gulėtų alga už visą sezoną ir visa vasara lauktų prieš akis. Šit kaip!

Visiškai išsekęs jis atsilošė krėsle, tačiau jo veido išraiška buvo triumfuojanti.

– Ar jums tai atrodo teisinga? – Ponas Hakeris kreipėsi į mane lyg į arbitrą, – jūs irgi su tuo sutiktumėte?

– Ne, – pasakiau. Pono Hakerio veidas prašviesėjo, o kapitonas Osbornas tūžmingai dėbtelėjo į mane.

– Vadinasi, tu verčiau sėdėtum ir skaitytum visokias nesąmones? – nepatikliai paklausė jis.

– Irgi ne, – pasakiau. Dabar ir ponas Hakeris atrodė nusivylęs.

– Tai kokia gi jūsų nuomonė, – liūdnai paklausė jis. – Ar jūs iš viso neturite jokios nuomonės?

– Kur jau ne! – blerbiančiai nusijuokė kapitonas ir užsikosėjo. – Juk jis apie viską pasaulyje turi savo nuomonę.

– Taip, turiu, – sutikau. – Tiesą pasakius, susidariau ją šįryt, vos tik prabudęs.

– Tik pamanykit, prabudo šįryt ir susidarė nuomonę! – sukikeno kapitonas Osbornas. – Kertu lažybų, jog tai bus pritrenkianti nuomonė!

Ponas Hakeris kantriai, bet be ypatingo džiaugsmo, nes nelabai tikėjosi išgirsti ką nors malonaus sau, laukė kol pareikšiu savo nuomonę, bet taip ir neišgirdo jos, nes kapitono Osborno juokas virto kosuliu ir dusuliu – taip su juo kartais atsitinka – ir mes abu turėjome daužyti jam per nugarą. Paskui jis pagaliau atgavo kvapą, nors krūtinėje kažkas vis dar plerpė. Kai tik Hakeris vėl galėjo normaliai kvėpuoti, aš pasišalinau iš klubo susirinkimo ir patraukiau į savo kambarį, norėdamas atnešti stiklinę ruginio, kurio jam, mano manymu, verkiant reikėjo.

Man buvo taip lengva, kad nejaučiau žemės po kojomis. Norėjosi suktis po vestibiulį valso žingsniu. Mano nuomonė? Mano nuomonė? SAVIŽUDYBĖ! Palūkėk, skaitytojau! Leisk man štai ką tau pasakyti: visą savo gyvenimą, bent jau didžiąją jo dalį, aš siekiau išspręsti šią problemą arba pažaboti tą faktą. Čia svarbiausia yra požiūris, pozicija – jei norite, kaukė, kurią užsidedate, nors šis terminas turi man nepriimtiną neigiamą atspalvį. Per savo gyvenimą, remdamasis skirtingomis išvadomis, keičiau savo požiūrį keturis ar penkis kartus, nes, deja, esu linkęs abstrakčioms idėjoms teikti pernelyg didelę reikšmę, lyg nuo jų priklausytų gyvenimas ir mirtis. Ir kaskart man atrodydavo, jog dabar tai jau tikrai radau būdą, kaip išspręsti mane kankinusią dilemą, pažaboti savo faktą; tačiau paskui visuo-

met kas nors atsitikdavo ir paaiškėdavo, jog sprendimas neadekvatus, arba požiūris man imdavo atrodyti vis mažiau įtikinamas, paskui staiga ir visiškai netinkamas; kaip sakė Marksas, kiekybiniai pasikeitimai staiga virsta kokybiniais. Tada norom nenorom vėl tekdavo keisti kaukę, o man tai buvo lėtas ir skausmingas procesas. Jums pakanka suprasti, kad keletą metų iki 1937-ųjų turėjau požiūrį, kuris, maniau, buvo tikras ir galutinis mano problemos sprendimas; kad nuo 1937 metų pradžios jis vis mažiau ir mažiau mane patenkino; kad birželio 20-osios naktį, naktį prieš išauštant tai dienai, apie kurią dabar pasakoju, aš visiškai ir galutinai supratau jo klaidingumą – iš esmės grįžau ten, nuo kur pradėjau 1919 metais; ir kad tą rytą nutiko nuostabus dalykas – prieš aušrą numigęs ne daugiau kaip valandą aš pabudau, užsitėškiau šalto vandens ant veido ir supratau atradęs galutinį, nepažeidžiamą atsakymą, vienintelį galimą žodį, požiūrių požiūrį. Jei ne ankstyvas rytmetis, kai vaikščioti reikia pirštų galais, o kalbėti pašnabždomis, būčiau ėmęs šokti trepaką ir dainuoti „šen visi visi!". Argi nesakiau, kad kalbėsiu tiesiai šviesiai ir papasakosiu viską kaip buvo, nieko nenuslėpdamas? *Savižudybė!* Vargšas ponas Hakeris, jam teks palūkėti, kol sužinos mano nuomonę (turbūt iki Paskutiniojo teismo dienos lauks, nelaimėlis), bet tau, skaitytojau, laukti nereikės. *Savižudybė* – toks buvo mano atsakymas; mano atsakymas buvo toks – *savižudybė.*

Jūs deramai neįvertinsit jo, kol atskleisiu, kokia gi ta problema, o atskleisiu aš ją pamažu, žingsnis po žingsnio, kaip to reikalauja mano sistema; mano pasakojimas, atminkite, nėra nesistemingas ir padrikas, tik toji sistema galbūt neįprasta.

Tai kokia gi, dėl dievo meilės, ta mano sistema? – paklausite jūs. Kantrybės, drauge, nesirengiu tavęs vedžioti už nosies ar erzinti. Atmink, kad esu naujokas pasakotojų brolijoje, o net jei ir nebūčiau, tai vis tiek daryčiau viską savaip. Jums turbūt labiau rūpi kitas klausimas: kodėl nepaėmiau ruginio kapitonui Osbornui išeidamas iš kambario pirmą kartą, kad paskui nereikėtų grįžti? Tai kur kas tikslesnis ir protingesnis klausimas, be to, paprastesnis, o atsakymas į jį kartu yra ir atsakymas į pirmąjį klausimą. Nepaėmiau ruginio iš karto todėl, kad, visų pirma, nebuvau įpratęs taip daryti, o antra, ryte, iš karto, kai man atsivėrė akys ir aš radau atsakymą, nutariau tą dieną – birželio 21-ąją, dabar esu tuo beveik įsitikinęs – nugy-

venti lygiai taip pat, kaip ir bet kurią kitą mano ankstesnio gyvenimo dieną. Todėl, nors puikiai žinojau, kad kapitonui Osbornui prireiks jo vaisto, palikau ruginį savo kambaryje, o išgėręs kavos grįžau jo pasiimti, kaip ir buvau įpratęs.

Ar tai atsakymas? Daugiau į pirmąjį, nei į antrąjį klausimą; juk jūs, kaip ir aš pats, vis dar nežinote, iš kur šis mano įprotis atsirado, bet žinote, kad buvau nutaręs tą ypatingą dieną nugyventi kuo įprasčiau, nors kiekvienas mano poelgis, žinoma, įgijo naują prasmę. Panašiai pasakosiu ir šią istoriją, viską dėstysiu kuo atviriau, nes žinau, kad pasakodamas gana dažnai iškrypsiu iš kelio, ir jums teks patiems bandyti suprasti arba atspėti rūpimą dalyką, lyg tiems žiūrovams, kurie susirinko pažiūrėti vaidinimo ant plaukiojančios scenos ir dėlioja savo melodramos turinį iš atskirų gabalėlių, tačiau prisiekiu visais prinokusiais Dorčesterio pomidorais, jog vos tik prasidės kas nors įdomaus, barža būtinai plauks pro jus ir svarbiausių dalykų nepraleisite.

Taigi tęskime. Pro vestibiulį nuėjau į savo kambarį, tyliai atidariau duris, ir ant pirštų galų įėjau pasiimti stiklinės ruginio. Ketinau greitai išskalauti stiklinę, pripilti ją iki pusės viskio ir kuo greičiau išeiti, bet vos tik atsukau praustuvo čiaupą, šis užgrojo savo įprastinę melodiją, o Džeinė Mek pramerkė savo nuostabias žalias akis ir atsisėdo lovoje. Jos plaukai, rudi ir blizgantys lyg sabalo kailis, išsidraikė ant pečių, o lovos antklodė nuslydo iki klubų. Norėdama nubraukti atgal plaukus, ji pakėlė dešinę ranką; judesys įtempė pilvo raumenis ir kilstelėjo vieną krūtį – man bežiūrint net šlaunyse sudilgsėjo. Dešinėje rankoje vis dar laikiau „Šerbruko" butelį, o kairėje stiklinę. Mieguistu balsu Džeinė paklausė, ar jau aštuonios; pasakiau, kad dar ne. Ji pasikasė galvą, nusižiovavo, krito atgal ant pagalvės, atsiduso, ir, manau, akimirksniu vėl užmigo. Antklodė vis dar buvo nuslydusi ant klubų, ji gulėjo nugara į mane. Regis, per kambarį nuvilnijo lengvas šiltas vėjelis, ir tikrai pamenu, kad mažas saulės zuikutis, atsispindėjęs nuo kažkokio daikto lauke, švysčiojo ant jos įdegusios odos ties ta vieta, kur talija buvo ploniausia, virš apvalių klubų – juos dar labiau paryškino kietas mano lovos čiužinys. Aš pats išgėriau kapitono Osborno vaistą, nors tai *nebuvo* mano įprotis, įpyliau jam kitą dozę ir ant pirštų galų ištipenau.

3. Sueitis

Jei jūs vis dar su manimi, tai nė nesivarginsiu aiškindamas, kodėl iš karto, dar prieš paskelbdamas, kokia svarbi ši diena, nepasakiau, kad Džeinė Mek buvo mano meilužė: jei žinote, kad reikia skirti daugiau dėmesio vieniems dalykams ir mažiau kitiems, jums mano paaiškinimas iš viso nereikalingas, o jei ne, tai istorijas apie meną pasakoti mokate dar mažiau už mane, ir aiškinti nėra prasmės. Taip, ji buvo mano meilužė, ir labai puiki. Tai klasikinis meilės trikampis – Harisonas Mekas mano geriausias draugas, o aš – jo. Kiekvienas iš mūsų trijų stengėsi mylėti kitus du kaip įmanydamas stropiau, o Džeinė ir Harisonas tai darė išties stropiai. Harisonas kuo puikiausiai žinojo, kad tarp 1932 ir 1937 metų jo žmona daug daug valandų praleido mano miegamajame ir mano lovoje. O jei ir nežinojo, jog su ja mylėjausi lygiai šešis šimtus septyniasdešimt tris kartus, tai tik todėl, kad Džeinė neskaičiavo taip kruopščiai, kaip aš.

Dabar paaiškinsiu, kaip tat nutiko – tai įdomi istorija, o kapitonas Osbornas savo ruginio gali ir palaukti vieną skyrių.

Pirmą kartą sutikau Harisoną Meką 1925-aisiais, vakarėlyje, kurį surengė mano studijų draugas iš Merilendo universiteto teisės mokyklos.

Tas vakarėlis – tai bent prisisprogome tada – vyko kažkur Gilforde, prestižiniame Baltimorės rajone. Reikia pasakyti, kad mano gyvenime tuo metu prasidėjo mizantropinio uždarumo periodas, kuris tęsėsi nuo 1925 iki 1930 metų. Dėl daugelio priežasčių aš atsižadėjau žmogiškųjų troškimų bei malonumų pasaulio, ir nors tęsiau savo teisės studijas (daugiau iš inercijos), daugiau nebeturėjau nieko bendra su šalia manęs esančiais žmonė-

mis, ir jų vertybės man buvo svetimos. Tuos penkerius ar šešerius metus gyvenau lyg budistų šventasis iš ezoterinės sektos. Tai buvo vienas iš mano atsakymų į gyvenimo klausimus, ir nors jau seniai išaugau iš šių vaikiškų žaidimų, vis dar su malonumu prisimenu tą požiūrį.

Kita vertus, tai suteikdavo man paslaptingumo, kai stovėdavau nuošaly, kur nors lango nišoje, ir su ramia bei išmintinga veido išraiška stebėdavau, kaip kiti vakarėlio dalyviai cypauja ir kikena. Atsirasdavo netgi labai malonių žmonių – tarp jų ir Harisonas Mekas – kurie manydavo, kad aš žinau atsakymus į jiems rūpimus klausimus, ir stengdavosi su manimi suartėti. Moterys galvodavo, jog esu žavingai drovus, ir būdavo pasirengusios padaryti bet ką, kad tik galėtų „prasiskverbti pro paniekinamą mano baimės kiautą", kaip pasakė viena iš jų. Dažniausiai joms ir pavykdavo prasiskverbti.

Tame vakarėlyje man į draugus įsipiršo didelis stuomeningas vaikinas, kuris priėjo prie mano lango, prisistatė esąs Harisonas Mekas, ir netardamas nė žodžio prastovėjo šalia manęs beveik valandą: po kurio laiko pastebėjau, kad Harisonas nesąmoningai perima kiekvieno žmogaus, su kuriuo jam tenka bendrauti, nuotaikas ir elgesio manieras – žaviuosi šia jo savybe, nes tai reiškia, kad jis neturi nei savo nuotaikų, nei elgesio manierų. Paskui mes apie šį bei tą paplepėjome – apie darbininkų klasę, sausąjį įstatymą, teisę, Sako-Vancečio skandalą ir Merilendą. Paaiškėjo, jog Harisonas pasiturintis žmogus; jo tėvas, Harisonas Mekas vyresnysis, yra marinuotus produktus gaminančios kompanijos prezidentas. Kadangi agurkai, patiekiami vartotojui su etiketėmis „Meko rauginti agurkėliai", auginami Rytų pakrantėje, o tik po to vežami į Baltimorę, kur juos apdirba ir ypatingu būdu raugina, Meko vasarnamiai buvo išsibarstę po visą pusiasalį, taigi Harisonui buvo pažįstamos vietos, kuriose dažnai lankydavausi jaunystėje. Mes paplepėjome apie marinuotus produktus ir kapitalo investicijas.

Harisonas – dailus, raumeningas, įdegęs, švelnių akių, romėniška nosimi, bifšteksais maitinamas, Džilmeno koledže išsilavinimą gavęs, žodžio kišenėje neieškantis, elegantiškai apsirengęs aristokratas visiškai suprantamam savo šeimos pasibaisėjimui tuo metu buvo komunistas. Ir ne koks nors saloninis komunistas, o tikrų tikriausias revoliucionierius: jis rašinė-

davo atsišaukimus, pardavė savo greitaeigę jachtą, Štuco dirbtuvėse pagamintą automobilį ir dar dievažin ką, nes reikėjo kažkaip prasimanyti pinigų, kai tėvas atėmė iš jo paveldėjimo teisę, dešimt valandų per dieną jis rašydavo partijos liniją remiančias nesąmones, platindavo jas tarp gamyklų darbininkų, taip pat ir tarp Meko kompanijos gamyklų dirbančiųjų, kaip ir kiti agitatoriai gaudavo lupti nuo streiklaužių bei kitų padugnių, tarp kurių buvo ir kai kurie privilegijuoti, aukštus atlyginimus gaunantys Meko gamyklų darbuotojai, rengėsi vesti pasibaisėtinai netašytą bolševikę – intelektualę, kadangi jos pažiūros buvo ideologiškai nepriekaištingos, tačiau atsisakė tapti tikruoju, įnašus mokančiu partijos nariu, bijodamas, kad tai sutrukdys įgyvendinti jo toli siekiančius planus – tai buvo vienintelis sveiko proto likučių požymis, kurį pastebėjau tąnakt.

Kaip kartais atsitinka, Harisonas, pats to nesuvokdamas, tąnakt pasirinko vienintelį įmanomą būdą man patikti – jis iš pat pradžių aiškiai parodė, jog jam labai patinku. Jis buvo – ir vis dar yra – patrauklus vaikinas, ir aš nemačiau nieko bloga, kad šventasis įsigys draugą. Mane patraukė jo karštas susižavėjimas dalykais, kurie man pačiam tada buvo visiškai svetimi – nors prieš kurį laiką aš pats gana stipriai domėjausi socialinėmis reformomis – o jį, kaip sužinojau vėliau, mano „transcendentinis abejingumas" (jo terminas) dalykams, kurie jam reiškė gyvenimą. Žodžiu, netrukus mes jau buvome draugai, ir auštant, nelabai ką suvokdami, pasiturinčiųjų namais užstatytomis bei kadagiais apželdintomis Gilfordo gatvėmis, prancūziškai bliaudami „Internacionalą", keliavome pas mane dar išgerti.

Per kitus metus, iki teisės mokyklos užbaigimo, aš pažinau jį labai gerai. Visą tą laiką buvau šventasis – iš tiesų, tą kaukę nešiojau dar ketverius metus – ir nors kartais mes ginčydavomės ištisas dienas, nė vienas iš mūsų nebuvo pakankamai protingas, kad vienas kitą įtikintumėm. Sakau taip, nes žinau: mano gyvenime visi svarbūs nuomonės pasikeitimai įvykdavo ne todėl, kad kūrybiškai mąstydamas nutariau ją pakeisti, o greičiau dėl gryno atsitiktinumo – išoriniame pasaulyje įvykdavo kas nors, kas primygtinai versdavo mane atkreipti į tai dėmesį, ir aš išgalvodavau sau naują kaukę. O Harisonas, įtariu, tuo metu paprasčiausiai perimdavo savo aplinkos intelektualinį koloritą ir manieras.

Pavyzdžiui, kai 1926 metais išsiskyrėme – aš pradėjau dirbti Kembridže,

o jis išvyko į Detroitą padėti vietinei partinei spaudai – pastebėjau, kad jo požiūris į kairuoliškus straipsnius rašančius kolegas nėra ideologiškai nepriekaištingas. Iš esmės jis ėmė bjaurėtis jais ir, atrodo, labiau mėgo smerkti menševikus mano kambaryje, nei remti bolševikus kokioje nors purvinoje gamykloje. Jis visiškai nesižavėjo nauju paskyrimu, ir, manau, būtų su malonumu apskritai nusiplovęs rankas, tačiau po šitokio pasitraukimo būtų paaiškėję, jog visos jo kalbos apie visuotinę brolybę buvo tik tušti plepalai. Mūsų išsiskyrimas Harisoną liūdino labiau nei mane – toks menkniekis kaip draugo praradimas vargu ar galėjo sutrikdyti mano nirvaną.

Paskui jį sutikau 1932 metais, visiškai skirtingomis aplinkybėmis. Aš tapau firmos „Endriusas ir Bišopas" partneriu ir visus 1927 bei 1928 metus praturtindavau save ir firmą keturiasdešimčia dolerių per mėnesį – žmonės Kembridže išmintingai nepasitiki naujais daktarais ir advokatais, netgi jei jie priklauso penktai apskrities gyventojų kartai. Gyvenau kartu su savo našliu tėvu jo name rytinėje Kembridžo dalyje. 1929 metais tėtis akcijų biržoje prarado visas savo santaupas bei turtą, o kitais metais rūsyje pririšo diržą prie sijos ir pasikorė. Po to, nepaisant depresijos, aš ėmiau uždirbti firmoje daugiau, nes tėvo klientai – ne visi, bet dauguma – perėjo pas mane kaip jo įpėdinį, o kai mūsų šeimos namas, sklypas, vasarnamis Fenviko saloje, Delavaro valstijoje ir keli miško plotai apskrities gilumoje buvo parduoti už tėčio skolas, persikrausčiau į 307-ąjį „Dorseto" viešbučio kambarį, kur gyvenu ir dabar.

Tuo metu tapau visiškas cinikas, tačiau Harisonui, kai vėl susitikome, to nepasakiau – taip ir anksčiau nelabai pasakodavau, kad esu šventasis.

Vieną popietę jis labai iškilmingai įėjo į mano kabinetą Advokatų namuose, priešais teismą, ir pastatė ant mano stalo butelį džino. Jis pastorėjo, atrodė šiek tiek pavargęs, bet buvo taip pat įdegęs ir vis dar patrauklus.

– Aš grįžau, – pasakė jis, rodydamas į džiną. Visą likusią dieną gėrėme drungną džiną ir vaikščiojome keliomis Kembridžo gatvėmis, norėdami atnaujinti draugystę.

– Kas nutiko tavo revoliucijai Detroite? – kartą paklausiau jo. – Mašinas, regis, ten vis dar gamina.

– Liaukis, – patraukė jis pečiais, – atsibodo man tie prakeikti avigalviai.

– O kaipgi visų žmonių brolybė? – paklausiau aš.

– Velniop tą visų žmonių brolybę! – atsakė jis. – Irgi mat broliai atsirado, aš jiems netgi agurkų rinkti nepatikėčiau.

– O kaip tavoji mis Maskva? – vėl paklausiau, turėdamas omeny jo 1926 metų sužadėtinę.

– Laisvos meilės šalininkė, – prunkštelėjo jis. – Aš tikėjau, kad visi žmonės broliai, o ji manė, jog vyrai. Pasiunčiau ją velniop.

Buvo akivaizdu, kad Harisonas nemeluoja, tiesą sakant, jis dabar tapo šių dienų šventuoju – tokiu anksčiau buvau aš. Pasaulio problemos jam daugiau neberūpėjo.

– O socialinis teisingumas? – paklausiau jo.

– Jis nepasiekiamas, o jei ir pasiekiamas, tai nereikalingas, – atsakė jis ir ėmė aiškinti esą žmonės neverti to, kad juos kas nors išvaduotų nuo kapitalistinių išnaudotojų.

– Jei jie gautų valdžią, vis vien būtų tokie pat blogi, – pareiškė jis. – Netgi dar blogesni: mes, dabartiniai kapitalistai, esame džentelmeniški galvijai, o mano draugai būtų tiesiog galvijai.

Svarbiausia, sakė jis, „vidinė harmonija" ir „žmogaus vienovė". Tikroji revoliucija turi įvykti individo prote ir dvasioje, o kolektyvinis materialistinis entuziazmas tik nukreipia žmogaus dėmesį nuo netvarkos sieloje.

– Marksizmas, – tarė jis, – tai opiumas liaudžiai.

Jis primygtinai įkalbinėjo mane važiuoti pas jį ir kartu papietauti.

– Į Baltimorę? – sušukau aš. – Dabar?

Jis paraudo. – Dabar aš gyvenu čia, Todi. – Jis paaiškino, kad jam atsižadėjus marksistinės erezijos, jo tėvas grąžino jam visas Mekų šeimos nario teises ir kreditą, ir pavedė rūpintis visomis agurkų plantacijomis bei apdirbimo fabrikais pakrantėje.

– Mes nusipirkome namą rytinėje dalyje, – pasakė jis, – netoli vandens. Neseniai persikėlėme. Eime, padėsi mums jame apsiprasti.

– Mums?

– Aš vedžiau, – pasakė jis vėl raudonuodamas. – Mieliausias padarėlis, kokį tik tau kada nors teko matyti. Dženi. Augo Rukstone ir Gibson-Ailende, tačiau protinga. Jūs patiksite vienas kitam.

Taigi. Į Harisonų namus tą vakarą mes nuvažiavome jau gerokai išgėrę, bet aš prisimenu, kaip pamatęs, jog jis nusipirko mano tėčio senąjį namą,

kuriame gimiau ir užaugau, ir kurį pasibaisėjęs palikau, sušukau: „ Dėl Dievo meilės!"

– Nežinojau, kad tai tavo šeimos namas, tai paaiškėjo tik vėliau, kai pirkau ir tikrinau dokumentus, – visas spindėdamas tvirtino Harisonas. Jis labai tuo džiaugiąsis: jau anksčiau girdėjęs apie mano tėčio skolas, apie tai, kad praradau namą kartu su kita nuosavybe, todėl jam esą labai malonu, jog jis išvadavęs jį, taip sakant, iš nešvarių rankų ir dabar galįs pakviesti mane čia kaip į savo namus – galiu ateiti kada tik panorėjęs. Padėkojau ir be ypatingo noro nusekiau paskui jį į vidų.

Džeinė – jai tada turbūt buvo dvidešimt šešeri – nutaisiusi pataikaujančią šypseną pasitiko mus prie durų ir mes buvome supažindinti. Ji buvo tikra „Rakstono ir Gibson-Ailendo mergina" – sportiškumo ir grožio derinys. Vilkėjo iškrakmolyta palaidine ir atrodė taip, lyg būtų ką tik išėjusi iš dušo po baseino. Jos tamsiai rudus, beveik juodus plaukus, kaip ir odą, išdžiovino saulė. Tą vakarą žvelgdamas į ją įsivaizdavau, kaip ji buriuoja – ir nuo to laiko, kai pamatau ją, man iškyla tie patys vaizdiniai. Lyg ji sėdėtų pasisukusi šonu priešais vėją ant jachtos, pavadintos „Hempton" ar „Star" falšborto ir, tarkim, temptų trikampę burę, akinama saulės spindinčiame žydruma pasaulyje – saulė kaitina puikaus medžio turėklus po jos šlaunimis, džiovina vandens lašelius, užtiškusius ant veido ir rankų, šildo Česapiko vėjelį, kuris glamonėja skruostus, draiko plaukus ir ištempia plazdančias bures. Ir iš tiesų, jos oda, ypač pilvo, kaip vėliau įsitikinau, kvepia saule, o plaukai sūriais purslais; ji buvo mano penkerius metus, tačiau kiekvieną kartą jos plaukų kvapas man sukeldavo svaiginančio džiaugsmo jausmą, kurį dažnai patirdavau vaikystėje, kai mes su tėvais važiuodavome iškylauti į Oušen-Sitį – vos tik pajutus ore drėgną Atlanto alsavimą visi mano jausmai paaštrėdavo. Tiesą pasakius, Džeinė tvirtindavo, kad galvą ji tiesiog plauna ne taip dažnai kaip derėtų, todėl ir atsiranda šis kvapas – kas tiesa, tai tiesa, ji buvo išties užkietėjusi buriuotoja.

Mes valgėme viščiukų krūtinėles ir kažkokias daržoves. Harisonas buvo pernelyg girtas, kad galėtų palaikyti pokalbį; jis valgė ir mandagiai įsakinėjo tarnaitei. Aš irgi buvau apgirtęs nuo džino ir to įspūdžio, kurį man padarė Džeinė, todėl tik sėdėjau ir spoksojau į viščiukų krūtinėles bei jos krūtinę. Laimė, Harisonas pasakė jai, jog esu drovus – tokią nuomonę jis

susidarė tais laikais, kai buvau šventasis – taigi ji manė, kad dėl savo drovumo nedrįstu žiūrėti jai į akis, todėl tylų, susižavėjusį ir šiek tiek apgirtusį žvilgsnį įbedžiau žemiau veido. Neįsivaizduoju, apie ką tą vakarą kalbėjome, tačiau aiškiai prisimenu, kad tą naktį įsiskaudėjo mano negaluojanti prostata, kaip dažnai atsitikdavo, kai mano seksualiniai troškimai būdavo sužadinami, bet nepatenkinami, ir aš negalėjau užmigti.

Žinoma, aš norėjau su ja pasimylėti – jaunystėje visada norėdavau nusitempti į lovą kiekvieną patrauklią merginą, o jaunoji ponia Mek, nors elgėsi taip pat rimtai kaip ir jos vyras, vis tiek buvo kur kas mielesnė ir protingesnė už daugelį moterų, kurias man teko sutikti per savo trisdešimt dvejus metus. Jokių skrupulų dėl svetimavimo neturėjau - pamenate, tada buvau cinikas. Tačiau, jei viskas būtų priklausę tik nuo manęs, tai ir toliau būčiau vien spoksojęs į ją ir Harisono akivaizdoje juokavęs, kad ją įsimylėjau: nenorėjau gadinti mudviejų su Harisonu, kuris man iš tiesų labai patiko, draugystės, ar padaryti ką nors, kas galėtų aptemdyti jų iš pažiūros laimingą santuoką. Po keleto savaičių, kai mes visi trys artimai susidraugavome, nutariau, kad jie iš tiesų vienas kitą myli savo blaivia meile.

Tačiau vieną rugpjūčio savaitgalį viskas išsisprendė be manęs. Harisonas buvo įsigijęs savo tėvo vasarnamį Tod-Pointe, plaukiant žemyn upe nuo Kembridžo, ir mes trise ten dažnai ilsėdavomės savaitgaliais – buriavome, maudėmės, žvejojome, gėrėme ir kalbėjomės. Tą rytą – tai buvo antrasis rugpjūčio šeštadienis – jis ir Džeinė įsiveržė į mano kambarį viešbutyje, ištraukė mane iš lovos, įsimetė į savo atvirą dvivietį automobilį podraug su dviem dėžėmis alaus ir nurūko link vasarnamio. Kelionės metu man krito į akis, kad jie kažkaip neįprastai, netgi pabrėžtinai linksmi, savo kailyje nenustygsta: Harisonas visa gerkle staugė nepadorias dainuškas; Džeinė, kuri sėdėjo viduryje, mus abu laikė apkabinusi; ir vyras, ir žmona vadino mane Todžiu bernužėliu. Aš mintyse atsidusau, nutariau nesistebėti ir kol sukorėme penkiolika mylių iki vasarnamio, ištuštinau tris butelius alaus.

Ištisą rytą maudėmės, gėrėme, ir visą tą laiką jie buvo perdėtai linksmi bei draugiški. Buvo nutarta po pietų sukrauti likusį alų į Meko jachtą – ji buvo plati, pakalta skarda – plaukti į Šarpo salą įlankoje prie Čoptonko žiočių, paskui buriuoti atgal. Harisonas įspaudė Džeinei į skruostą ilgą atsisveikinimo bučinį ir išsirengė ieškoti ledo, kurio, kaip jis sakė, mums rei-

kės labai daug; Džeinė su maudymosi kostiumėliu ėmėsi plauti indus, o aš nuėjau nusnūsti ant Meko lovos – vasarnamyje buvo tik vienas miegamasis. Harisonui išvykus – jis pirmą kartą paliko mus vienus, matyt, dėl mano tariamo drovumo – man pasidarė nejauku, ir netgi užmigdamas aštriai jaučiau Džeinės, kuri buvo tik už fanerinės pertvaros, artumą. Užsnūdęs sapnavau jos vėsias rudas šlaunis – kokios jos turėtų būti vėsios! – besitrinančias viena į kitą, kai ji vaikšto virtuvėje, auksaspalvius pūkelius ant rankų, druskos ir saulės kvapą, sklindantį nuo jos. Pro mažą langelį kojūgalyje plieskė saulė; namelyje tvyrojo karštis ir pušų sakų kvapas. Aš buvau pavargęs nuo maudymosi, o nuo alaus norėjosi miego. Mano sapnas buvo gašlus, ryškus ir... netikėtai baigėsi. Gėdingai baigėsi. Aš pajutau šaltą, tikrą ranką, glamonėjusią mano pilvą. Ji buvo šalta kaip ledas ir mano viduje viskas staiga susigniaužė. Pašokau, lyg mano viduje būtų kažkas sprogęs, ir pabudau jau sėdėdamas. Regis, surikau „Dievulėliau!" Bet kokiu atveju kažką surikau, abiem rankom sugriebiau Džeinę, kuri nuogutėlė – neįtikėtina! – sėdėjo ant lovos krašto, iš apstulbimo įsirausiau į ją veidu, užgulęs parverčiau, mano oda susilietė su jos ir – *mirabile dictu!* – iš tiesų pajutau sprogimą iš vidaus, ir dar kokį sprogimą – dabar galėjau tik bejėgiškai ir kvailai gulėti.

Prakeiktas sapnas, per jį dabar buvau bejėgis. Dusau nuo aistros ir įtūžio dėl savo nepajėgumo. Džeinė buvo susinervinusi – žengusi pirmąjį žingsnį, kuriam prireikė visos jos drąsos, ji griuvo šalia manęs ant nugaros ir nedrįso netgi pramerkti akių.

O kambaryje lyg tyčia buvo akinamai šviesu! Buvau taip sukrėstas, kad vos neverkiau. Neįtikėtina, lygi, stangri, puiki oda! Spaudžiau savo veidą prie jo kūno ir vis bučiavau, nė akimirkai nepalikdamas jos be glamonių. Netgi dabar, praėjus dvidešimt dvejiems metams, visas virpu jau vien apie tai rašydamas – ir kaip tąsyk neplyšo mano vargšė širdelė.

Tačiau iš mano bučinių nebuvo jokios naudos. Kritau šalia jos, paklaikęs iš bejėgiškumo ir keikiau save kaip įmanydamas. Paskui pamačiau, kad taip ir reikėjo daryti – mano saviplaka grąžino Džeinei drąsą.

– Nekeik savęs, Todi. – Ji mane pabučiavo – o saldybė! – ir paglostė man veidą.

– Jokios naudos, – sumurmėjau.

– Pažiūrėsime, – švelniai tarė ji, jau visiškai atgavusi pasitikėjimą, o aš

tuo metu vėl dėjausi drovuoliu: nutariau visą likusį gyvenimą elgtis nedrąsiai. – Nesijaudink dėl to. Aš galiu viską sutvarkyti.

– Ne, negali, – suvaitojau.

– Galiu, – sušnabždėjo ji, bučiuodama man ausį ir atsisėdo šalia manęs.

Paklausyk manęs, skaitytojau. Jei sumanysi vesti, maldauju, rinkis tą, kuri augo Rakstone ir Gibson-Ailende. Tokios išradingos, sportiškos, patyrusios ir puikios meilužės, prisiekiu, daugiau nerasi niekur – tik ją dažnai suimdavo spontaniškas, nervingas juokas...

Pakanka. Riteriškumu aš, tiesą sakant, tikiu ne daugiau nei kuo nors kitu, tačiau daugiau nebepasakosiu. Pasakysiu tik tiek, kad netrukus jau galėjome puikiai atlikti svetimavimo aktą. Po to rūkėme ir kalbėjomės.

– O kaipgi dabar pažvelgsime Harisonui į akis? – paklausiau aš.

– Viskas tvarkoje.

– Tvarkoje?

– Taip.

– Kaip tai?

– Jis neprieštarauja.

– Neprieštarauja ar neprieštarautų?

– Neprieštarauja.

– Jis žino? – nepatikliai pasiteiravau.

– Pritaria.

– Tai jūs nemylite vienas kito?

– Žinoma mylime, – tarė ji. – Nebūk kvailas.

– Nė velnio nesuprantu.

– Mudu aptarėme tai, – šiek tiek sumišusi paaiškino ji, – Harisonas, kaip ir aš, neįsivaizduoja gyvenimo be tavęs. Tai kodėl gi moteris negali pasimylėti su kitu vyru, jei jis jai labai patinka, tiesiog vien dėl malonumo, be jokių komplikacijų. O tau atrodo, kad tai blogai?

– Žinoma, ne, – skubiai pasakiau.

– Mes irgi taip manome, – pasakė ji. Man pasidarė įdomu ir šiek tiek juokinga. – Mudu su Harisonu mylime vienas kitą be galo. – Džeinė kalbėjo labai iškilmingu balsu, tuo pat metu kasydamasi koją toje vietoje, kur įkando musė. – Taip stipriai, kad negalime pavyduliauti. Jei tu dabar dėl to, ką padariau, manai, kad jo nemyliu, man belieka tik numirti.

– Nesąmonė, – patikinau ją iškilmingai. – Aš viską suprantu.

– Ačiū Dievui. Ji atsiduso ir padėjo galvą man ant peties. – Mes su juo ilgai apie tai kalbėjome. Aš mirtinai bijojau. Nežinau, ar būčiau tai padariusi, jei ne Harisonas – jis nuostabus. Jis toks objektyvus.

– Aš pamilau tave iš pirmo žvilgsnio, – pasakiau aš, norėdamas, kad tai nuskambėtų įtikinamai, tačiau susigėdau savo žodžių iškilmingumo ir paraudau.

– Nekalbėk taip, – pasakė Džeinė. – Negali būti nė kalbos apie meilę. Tu man labai patinki kaip draugas, Todi, bet ne daugiau.

– Man to maža.

– Nieko daugiau ir nebus, – pasakė ji. – Man patiko su tavim mylėtis ir tikiuosi, kad tau taip pat. Manau, to visiškai pakanka ir nereikia visko gadinti dirbtiniais romanais.

– Sutinku, jei tu taip nori, – nuolankiai pasakiau aš. – Tu nuostabesnė už viską pasaulyje.

Po to ji iš karto pralinksmėjo. Nuėjo prie šaldytuvo pasiimti alaus – pastebėjau, kad viduje buvo mažiausiai dvidešimt svarų ledo, – o kai aš priėjęs iš nugaros apkabinau ją ir ėmiau uostyti kaklą, ji nusijuokė ir sugriebusi mano rankas dar stipriau prispaudė jas prie savęs.

– Vis tiek nežinau, kaip pažvelgsiu Harisonui į akis, – pasakiau, norėdamas padaryti jai malonumą.

– Tau nereikia dėl to jaudintis, Todi. Sakau gi, jis nuostabus. Jis to norėjo taip pat kaip ir aš. Tu jam labai patinki.

– Jis nepaprastas, – pasakiau. Regis, ji bijojo, kad neįvertinsiu, koks jis įstabus. – Išties šventas žmogus.

– Jis labai tavim žavisi. – Pasisukusi nugara į mane ji atidarė alų.

– Tačiau jis už mane geresnis visais požiūriais, – pareiškiau kalendoriui ant sienos. – Kaip aš jam atsilyginsiu?

Šį klausimą uždaviau ne šiaip sau – juk aš advokatas ir man buvo įdomu, kokiais motyvais remdamasis Harisonas pasiuntė žmoną į draugo lovą.

– Jam nereikia jokio atlyginimo, – patikino ji mane. – Man irgi. Tu neturi jaustis esąs kam nors skolingas. Žiūrėk į viską paprasčiau – mums tiesiog buvo malonu, ir tiek.

– Netikiu, kad po tokių dalykų vyrai gali likti draugais, – abejodamas pasakiau.

– Prisiekiu, Todi, jūs liksite draugais, kaip ir anksčiau! – sušuko Džeinė, uoliai stengdamasi išsklaidyti mano abejones. – Kaip tave įtikinti? Garbės žodis, jis pats tai sugalvojo, ne aš viena.

Aš pakraipiau galvą, kad parodyčiau, kaip sunku man susigaudyti tokioje neįprastoje situacijoje, ir išreikščiau baimingą pagarbą, kurią turi jausti toks eilinis, nemąstantis, silpnavalis mirtingasis kaip aš, regėdamas tokį šventą Harisono Meko kilnumą.

– Pralinksmėk, – nusišypsojo Džeinė, paduodama alų, ir pabučiavo man į nosį. Aš įsitikinau, kad elgiausi visiškai teisingai. Ji buvo padėties valdovė, guodė mane ir drąsino. Šiek tiek drovėdamasi, bet, matyt, norėdama suteikti man malonumą, ji išslydo iš chalato, kurį buvo užsimetusi, ir pradėjo rengtis maudymosi kostiumėlį. Šis reginys, pamaniau, turbūt dar viena šventojo Harisono dovana. Tai buvo svaiginančiai puikus reginys – stebėjau jį ir gurkšnojau alų.

Po to, kai atsigavau nuo šoko – aš juk buvau suviliotas – atsisėdau į seną supamąjį krėslą, kuris stovėjo dengtoje terasoje, ir pro pušis žiūrėjau į Čoptonką. Džeinė išėjo, nusišypsojo man, lyg vėl sakydama: „Prašau, nesirūpink, prisiekiu, Harisonas pritaria" ir per pievelę nužingsniavo link prieplaukos, prie jachtos. Gėrėdamasis stebėjau, kaip ji siurbliu nusiurbė vandenį nuo dugno, kempine trynė korpusą ir denį, tvirtino prie skersinių grotą ir kliverį. Viską ji darė grakščiai ir vikriai – taip ir norėjosi dar kartą pulti ant jos. Kraipiau galvą, niekaip negalėdamas viskuo atsistebėti.

Išgirdau atvažiuojant mašiną, o po minutės pro užpakalines vasarnamio duris įžengė Harisonas. Sukeldamas didelį triukšmą padėjo nereikalingą ledą, netrukus atėjo pas mane į terasą, padavė man dar vieną skardinę alaus ir atsisėdo į gretimą supamąjį krėslą. Jis, žinoma, buvo sumišęs ir, pats to nenorėdamas, viską darė kažkaip perdėtai pabrėžtinai: ilgai degėsi cigaretę, paskui skubriai pridegė man, dideliais gurkšniais gėrė alų, ištiesė kojas, atsiduso, nusižiovavo. Nebuvo jokių abejonių – jis puikiai žinojo, kad mylėjausi su jo žmona. Mes vengėme žiūrėti ir vienas į kitą, ir į Džeinę, kurios dailus kūnas šmėžavo priešais mus. Pabandžiau įsivaizduoti, kaip Harisonas išsitraukia iš užančio pistoletą ir pakloja mane, suvaręs į galvą tris por-

cijas švino. Nusišypsojau. Stengiausi atsiminti įvairias istorijas apie baisias svetimavimo pasekmes, apie kurias buvau girdėjęs kaip advokatas arba skaitęs bulvariniuose laikraščiuose. Ar svetinga prostitucija yra kažkas naujo, ar man tiesiog niekada neteko apie tai girdėti?

– Žinai ką, – matyt, stengdamasis, kad jo balsas nuskambėtų nuoširdžiai, sukvarksėjo Harisonas, – arba tylėkime apie tai kaip džentelmenai, arba, kaip būtų geriausia, pakalbėkime atvirai, kad tarp mūsų neliktų jokių neaiškumų.

– Žinoma, pakalbėkime, – pasakiau ir ėmiau krapštyti etiketę nuo alaus butelio.

– Ji gerai moka mylėtis, ar ne? – išsiviepė Harisonas.

– Dar ir kaip, – pasakiau.

Kuriam laikui nutilome, tačiau neilgam, nes Harisonui knietėjo pakalbėti.

– Norėčiau, kad tu, Todi, dėl manęs nesijaudintum, – pasakė jis. Jo balsas vis dar skambėjo nenatūraliai. – Aš tam pritariu, taip pat, kaip ir Džeinė. Žinai, tu jai labai patinki, man irgi. Džeinė puikiai sugalvojo.

Dabar buvau įsitikinęs, kad viską sugalvojo Harisonas.

– Mudu su Džeine mylime vienas kitą be galo, – tęsė jis, norėdamas, kad jam padėčiau. – Mes gi ne kokie kvailiai, kad imtume pavyduliauti ar samprotauti apie tai, kas priimta, o kas ne. (Pauzė) Galima jausti lytinį potraukį ir nejausti meilės. Mums abiems patinka mylėtis. (Pauzė)

Jei man patiktų kokia mergina, Džeinė netrukdytų man su ja permiegoti, nes ji pakankamai protinga ir žino, kad su meile tai neturi nieko bendra.

– Žinoma, ne, – pasakiau.

– Tai lyg žaisti tenisą, – nusijuokė Harisonas. – Tiesiog malonumas ir mankšta. Kai kurie pavyduliauja net jei jų žmonos pažaidžia tenisą su kitu vyru ar pašoka. Aš manau, kad bučiuotis kur kas rimtesnis dalykas nei mylėtis, nes bučiuojamės juk ne dėl malonumo, bučiniai yra jausmų simbolis.

Pakraipiau galvą išreikšdamas baimingą pagarbą.

– *Nesijausk skolingas*, – nusijuokė Harisonas. – Ir dėl Dievo meilės, nedėkok man už nieką. Tiesiog mėgaukis. Neteik tam pernelyg daug reikšmės. Neverta.

Puiku, aš ir neteikiau tam reikšmės.

– Argi nors vienam iš mūsų kas nors dėl to pasikeitė? – tęsė jis.

– Man pasikeitė, – iškilmingai pasakiau aš. Man buvo aišku, jog Harisonas, turbūt nė pats to nesuvokdamas, labai nori, kad jausčiausi jam dėkingas ir skolingas. Nutariau suteikti jam tą malonumą – tesidžiaugia.

– Taip, žinoma, – išsiviepė jis. – Bet juk tu supranti, ką aš turiu omeny.

– Užtat tu nesupranti, ką aš turiu omeny, – pasakiau. – Man tai buvo pirmas kartas.

– Ką?

– Ką girdėjai, – pasakiau, nepakeldamas akių nuo savo apkrapštytos etiketės. – Šiandien aš pirmą kartą pasimylėjau su moterimi.

– Negali būti, – iš susijaudinimo jis ėmė giliai šnopuoti, suvokdamas, jog tai jau ne juokai. – Kiek tau metų? Trisdešimt?

– Trisdešimt dveji, – patikslinau. – Supranti, ilgą laiką turėjau rūpesčių dėl prostatos.

Harisonas pažiūrėjo į prieplauką – Džeinė jau traukė link vasarnamio.

– Ką gi, – tarė jis. – Tikiuosi, mes nepadarėme nieko, kas tau būtų nemalonu. Mano prisipažinimas padarė jam didžiulį įspūdį ir paglostė savimeilę.

– Ne, – pasakiau aš. – Viskas buvo nuostabu, Harisonai. Tačiau lyginti, pats supranti, aš negaliu.

– Gerai, paklausyk, – pasakė jis, skubriai berdamas žodžius, nes Džeinė jau buvo netoliese. – Dėl Dievo meilės, nesijausk man skolingas. Manau, kad tai buvo puiki mintis. Aš padariau tai – mes tai padarėme – nes tu mums patinki. Tik nepamanyk, kad esu iš tų, kuriems knieti įkišti žmoną į draugo lovą, girdėjau, yra tokių.

– Ką tu, žinoma, ne.

– Štai ir Džeinė, – su palengvėjimu tarė jis. – Liaukis sukęs galvą. Ir dėl Dievo meilės, nesijausk skolingas.

– Gerai, – pasakiau.

Tą vakarą pūtė gaivus vėjelis ir mūsų trijulę apėmė kažkokia ramybė. Aš sėdėjau ir žiūrėjau į vieną tašką, tarytum būčiau paskendęs savo mintyse. Harisonas ir Džeinė nutarė, kad mąstau apie didįjį įvykį savo gyvenime. Jie varžėsi, bet kartu jautėsi pamaloninti, todėl džiugiai plepėjo visokius niekus. Mačiau, kad Harisonas nesitveria savo kailyje, nekantraudamas papasakoti Džeinei apie mano nekaltybę. Abu elgėsi globėjiškai ir perdėtai

stengėsi neužgauti mano jausmų, bet, patikėkit, Meko beatodairiškas kilnumas, iš kurio mintyse nusijuokiau, buvo visiškai nuoširdus, ir tik dėl įtemptos padėties, kurią dar labiau apsunkinau savo tylėjimu, jis pasireiškė kiek keistokai ir dirbtinai. Puikiai mačiau, kur link viskas krypsta.

Leisite paaiškinti?

Matote, reikalas tas, kad Harisonas ir Džeinė buvo visiškai eiliniai žmonės, tik šiek tiek protingesni ir daug gražesni bei turtingesni nei daugelis. Jie turėjo tik keletą draugų, kuriuos pasirinko patys, o iš tiesų suartėjo tik su vienu ar dviem. Džeinės nuoširdumas nė kiek nebuvo apsimestinis – ji iš prigimties buvo prieraiši – o Harisono logika, kiek keista ir nelabai aštri, įtikino juos abu, kad daugelis socialinių konvencijų yra tiesiog savivalė. Tačiau aš puikiai perpratau Harisoną ir žinojau, kad jo jausmai dažnai prieštarauja protui – pavyzdžiui, jis puikiai suvokė rasinių prietarų iracionalumą, bet vis tiek nemėgo negrų. Man atrodė, kad Džeinei būdingi tokie patys prieštaravimai.

Be abejo, jie ilgai galvojo apie šį žingsnį, iš anksto mėgaudamiesi būsimu nuotykiu; galbūt jie kalbėdavosi apie tai lovoje, tamsoje, kad nuslėptų savo sutrikimą – arba nekantravimą. Manau, nei jis, nei ji nenorėjo parodyti pernelyg didelio susižavėjimo, bijodami sukelti vienas kitam įtarimų – Džeinė, kad vyras jos nepatenkina, o Harisonas, kad turi iškrypusių polinkių, nors ir viena, ir kita buvo netiesa. Esu įsitikinęs, kad jie kruopščiai aptarė kiekvieną detalę, gardžiavosi, įsivaizduodami mano nustebimą, malonumą ir dėkingumą. Harisonas man iš tiesų patiko ir buvo gaila, kad jis užvirė visą šią košę, nes nujaučiau tam tikras nemalonias pasekmes. Tačiau šaukštai jau buvo popiet: Džeinė tapo mano oficialia meiluže – buvau tikras, jog ji dar ateis pas mane – ir aš nutariau naudotis proga, kol tik bus galima, nes vyras, nepaisant to, ar jis drovus, ar ne, geresnės lovos partnerės už Džeinę nerastų.

Tokios mintys apniko mane, kol lenkėme Tod-Pointą, kad paskui galėtume plaukti tiesiai link Šarpo salos. Džeinė stovėjo prie vairalazdės – ji buvo išties puiki vairininkė – aš tempiau kliverį, o Harisonas ištiesęs kojas gulėjo ant nugaros šalia centrinio stiebo, vienoje rankoje laikė grotą, kitoje cigarą, ir plepėjo su Džeine, jo galva buvo padėta ant jos nuogų kojų. Atplaukėme į salą, išsimaudėme, buvome gerokai apdilginti medūzų, rūkė-

me ir kalbėjomės apie politiką. Po kurio laiko nusiskundžiau, jog esu pavargęs, ir pasiklojęs ant smėlio antklodę atsiguliau neva rengdamasis snūstelėti. Džeinė ir Harisonas pareiškė norį pasivaikščioti po salą.

Po kurio laiko vėl pajutau jos ranką, bet prieš tai išgirdau ją grįžtant į paplūdimį ir šį kartą iš netikėtumo nepraradau savo vyriškų galių. Prisitraukiau ją prie savęs ir ėmiau bučiuoti.

– Kur Harisonas? – paklausiau jos.

– Kitoje salos pusėje, – pradėjo ji, o aš, jai dar nespėjus pridurti, – renka šakas laužui,– jau beveik nutraukiau jos maudymosi kostiumėlį.

– Verčiau eime į medelyną, – šiek tiek nervingai tarė ji. – Nuo Kuko iškyšulio pro žiūronus mus gali pamatyti.

– Nesvarbu, – pasakiau. – Padaryk, kad jausčiausi skolingas.

– Nekalbėk taip, – pasakė ji.

Kai Harisonas, tempdamas paskui save ryšulį malkų, sugrįžo, jau temo, ir jis rado mus su drabužiais sėdinčius ant antklodės ir besišnekučiuojančius. Jis buvo jau nebe toks linksmas kaip anksčiau – netardamas nė žodžio atsisėdo ir ėmė krauti laužą, savo sulinkusia nugara lyg priekaištaudamas man, kad nenoriu jam padėti. Nė nemaniau padėti. Visą likusį vakarą ir mums grįžtant atgal į vasarnamį jis buvo toks pat niūrus. Džeinė mėgino jį pralinksminti, bet nesulaukusi atsakymo nutilo. Aš atlaidžiai stebėjau juos ir galvojau – štai kaip būna su tuo objektyvumu.

Kitą dieną jo niūrumas praėjo ir Harisonas vėl buvo linksmas kaip visada, bet šis, nors ir trumpalaikis, niūrios nuotaikos priepuolis reiškė, kad jo šventumo šarvuose yra plyšių. Tačiau, žinoma, aš visur linkęs matyti visokias paslėptas reikšmes.

– *Mums tiesiog buvo malonu, ir tiek,* – sakė man Džeinė.

– *Galima jausti lytinį potraukį ir nejausti meilės,* – sakė man Harisonas.

Tačiau:

– Tiesą pasakius, Todi, aš tave savotiškai myliu, – po savaitės, viešbučio numeryje, pasakė man Džeinė. – Ne taip, kaip myliu Harisoną, bet tai daugiau nei vien draugystė. Turbūt dėl to tik smagiau mylėtis?

– Žinoma, – pasakiau aš.

Ir:

– Moteris gali vienodai mylėti iš karto du ar keletą vyrų, – paskui, kai

kartą pas juos pietavau, pareiškė Harisonas, – arba mylėti juos iš karto, bet skirtingai, arba vienodai, bet ne iš karto, arba visus iš karto ir vienodai. O „vienas vienintelis visiems laikams" – tik visuotinai paplitusi kvailystė.

– Žinoma, – pasakiau aš.

Aš ne taip jau labai ir veidmainiavau, nors anksčiau taip pat noriai sutikau su tuo, kad galima mylėti ir nesikergti arba kergtis ir nemylėti. Matote, nors puikiai žinojau, kas yra kergimasis ir kokie pojūčiai patiriami besikergiant, tačiau kas yra meilė ir kokie pojūčiai patiriami mylint, man asmeniškai visada buvo neaišku. Ar žmogus viską, tarkim, savo žmoną, savo meilužę, savo tėvus, savo katę, savo tautą, savo hobį, žmoniją, knygas, jį supančią gamtą myli skirtinga meile, ar tai vis ta pati meilė, tik skirtingo laipsnio? Jei skirtinga, tai kaip tada atskirti, kur kokia meilė? O jei ji skiriasi tik laipsniu, tai ar yra kokia nors bendra skalė, pagal kurią būtų galima tą laipsnį nustatyti? Ar meilė yra žmogaus išradimas, civilizacijos produktas ar toks pats natūralus reiškinys, kaip ir troškulio pojūtis? Jei myli tas, kuris tiesiog nutaria pasakyti „Aš myliu", tai niekuomet nemylėjau, nes visuomet, kai tardavau „Aš myliu", sakydavau tai moterims, kurios norėdavo išgirsti šiuos žodžius, o ne sau. O štai kergimasis, nesvarbu, ar žmonių, ar gyvūnų, man visuomet sukelia šypseną.

Nepaisant to, galėjau sutikti su visais Mekų teiginiais, nes jie kalbėjo apie „individą", o ne apie visus; kaipgi aš galėjau sakyti, kad tas „individas" gali arba negali skirti meilę nuo kergimosi, gali arba negali mylėti iš karto keleto kitų individų, jei nesupratau, kas toji meilė? Be to, galiu iš karto sutikti ir su keliais vienas kitam prieštaraujančiais teiginiais, manęs tai niekuomet netrikdė, bet su Mekais buvo paprasčiau – jie iš pradžių įrodinėjo viena ir tik po to visiškai priešingą dalyką. O ar tie teiginiai teisingi, ar klaidingi, manęs niekada nedomino ir nedomina.

Užtat man buvo įdomu – kai kartais apie tai pagalvodavau – kad Mekų nuomonė keitėsi taip, kaip ir numaniau. Aš pats beveik nesijaučiau esąs visos šios istorijos dalyvis: man tiesiog buvo įdomu perprasti Harisono ir, žinoma, nors ir truputį mažiau, Džeinės psichologiją.

Kai tą rugpjūčio savaitgalį praradęs nekaltybę grįžau namo, padariau šiokias tokias prielaidas ir pridėjau keletą pastabų. Štai viena iš Harisono psichologijos schemų:

ANTE COITUM FELIX

1. Trokšta nuotykio.

2. Susižavi mintimi apie nevedybinius lytinius santykius.

3. Abejoja, ar siūlyti tai žmonai.

4. Meilė draugui – pasiūlo žmonai pradėti n.-ved. lytinius santykius su draugu.

5. Susižavi ta mintimi.

6. Objektyviai kalbasi su žmona apie pavydą, neištikimybę ir t. t.

7. Planuoja būsimus draugo ir žmonos santykius.

SUEITIS

8. Desperatiškai stengiasi būti objektyvus: „nesijausk skolingas".

9. Nepaisant savo intelektualaus tolerantiškumo sunkiai grumiasi su pavydu. Neįprastu būdu reikalauja iš žmonos meilės įrodymų.

10. Niršta, kad žmonai patinka tokie santykiai su draugu, bet nenori nė girdėti apie jų nutraukimą.

11. Primygtinai reikalauja, kad žmonos ryšys su draugu tęstųsi, tačiau, kai ji paklūsta, ima dar labiau pavydėti.

12. Padrikai ginasi, kai žmona paklausia, kas atsitiko; paskui vėl demonstruoja gerą ūpą ir objektyvumą, nes, priešingu atveju, žmona gali nutraukti santykius su draugu ir pasirinkti kankinystę.

Pirmieji dešimt, o gal ir dvylika etapų jau buvo praeitis, todėl juos nesunkiai suformulavau. Tačiau aš rašiau toliau:

POST COITUM TRISTE

13. Žmona, norėdama nusiraminti, nutaria, kad draugą ji myli „savaip".

14. Vyras abejoja, ar draugas deramai suvokia, kokia didžiulė sėkmė jį aplankė.

15. Ir v., ir žm. tampa vis reiklesni draugui – šis tapo jų nuosavybe. Pavyduliauja jo vienas kitam.

16. Reikalauja iš draugo meilės įrodymų.
17. Draugas jų neduoda – draugystė atšąla.
18. Jie piktinasi draugo nedėkingumu.
19. Santykiai laikinai nutraukiami.
20. Abipusės tylos periodas: v. ir žm. ima dar labiau mylėti vienas kitą – savigynos reakcija.

Kol kas man viskas buvo maždaug aišku, paskui brūkštelėjau keletą pastabų apie tai, kokia linkme gali pakrypti šis reikalas:

1. Nuolatinis priešiškumas (tikėtina).
2. Viskas pradedama iš pat pradžių (visiškai įmanoma).
3. Žmona atnaujina santykius prieš vyro valią (labai abejotina).
4. Iki tam tikros ribos atnaujinama draugystė, tačiau jau be lytinių santykių (visiškai įmanoma).

Per keletą kitų dienų sudariau ir kitokias schemas, tačiau ši, bent jau iki dvidešimto punkto, buvo pati tiksliausia. Visų pirma, kaip jau sakiau, praėjus keletui dienų po to, kai ant Harisono galvos prasikalė ragai, mes su Džeine juos dar šiek tiek pailginome, tačiau galiu tik spėlioti, ar tai įvyko jo paties iniciatyva, ar ne. Papietavęs nuėjau į savo kambarį snūstelėti – tai mano senas įprotis. Ten manęs jau laukė Džeinė ir netrukus tarė:

– Tiesą sakant, aš tave savaip myliu, Todi. Ne taip, kaip Harisoną, bet tai daugiau nei vien draugystė. Turbūt dėl to tik smagiau mylėtis?

– Žinoma, – pasakiau aš.

Sėdėjau ant lovos krašto, o ji stovėjo tiesiai priešais mane. Regis, supratau, ko ji nori – išgirsti, kad ją myliu.

– Aš tave myliu, – pasakiau. Ir nesuklydau – ji iš tiesų norėjo tai išgirsti. Mūsų romanas liepsnojo ištisus metus. Kiekvieną trečiadienį ir penktadienį – fantastika, lyg pagal tvarkaraštį – Džeinė pasilikdavo nakčiai mano kambaryje, o Harisonas užsukdavo į mano kabinetą mažiausiai du kartus per dieną. Jie primygtinai reikalavo, kad kasvakar pietaučiau su jais, o Harisonas netgi pasiūlė apskritai persikraustyti pas juos.

– Galėsi vėl įsikurti savo sename miegamajame, – pasakė jis. – Man visuomet atrodė, kad čia Endriusų namas, o mes jame tik svečiai.

Paminėdamas mano seną miegamąjį, kur gyvenau nuo pat gimimo iki septyniolikos metų, jis priminė man vieną nuotykį, ir aš nusijuokiau.

– Negaliu nieko pakeisti, – šiek tiek sumišęs pasakė Harisonas.

– Ne, ne, aš ne tai turiu omeny, – šyptelėjau. Jo pasiūlymo, žinoma, atsisakiau. Neįtikėtina. Betgi jis iš tiesų buvo pranašesnis už mane visais atžvilgiais – prisiekiu, jis tai siūlė visiškai nuoširdžiai.

Tačiau greitai man viskas ėmė slysti iš rankų – taip ir maniau. Džeinė, kaip ir anksčiau, buvo miela, viską darė puikiai, bet tapo pernelyg jau rūpestinga ir įkyri. Harisonas norėjo, kad vasarą mes visi trys važiuotume į Bahamus. Džeinė kartais miglotai užsimindavo, kad man reiktų vesti kokią nors *protingą* merginą, tačiau greitai liovėsi. Harisonas irgi kartą prasitarė apie tai, duodamas suprasti, jog gyvensime keturiese, kaip viena laiminga šeima. Jie pradėjo jau perdėm karštai mane mylėti. Buvo pats metas kažką daryti.

Kartą jis užėjo į mano kabinetą tuo metu, kai tvarkiau Dorotės Mainer, apkūnios aštuoniolikmetės negriukės, kuri dirbo rūšiuotoja viename konservų fabrike, *a vinculo matrimonii*[1] bylą. Mes su ja šiek tiek draugavome. Ji buvo visiškai neraštinga ir skyrėsi su savo vyru, kažkokiu Džunijoru Maineriu, kuris, vos mėnesį pagyvenęs kartu, ją paliko. Dorotės oda, dantys, akys – viskas buvo puiku, ji žiaumojo kramtomąją gumą. Mūsų santykiai buvo platoniški.

– Sveikas, Harisonai, – pasisveikinau aš. – Čia Dorotė.

Dorotė išsišiepė ir paukštelėjo išpūtusi tarp lūpų burbulą – sveikas, girdi.

– Labą dieną, – nė nepažvelgęs į ją tarė Harisonas. – Eisi pietauti, Todi?

Paskutiniu metu jis vesdavosi mane pietauti į miestą.

– Tuoj, minutėlę, – pasakiau. – Dorotė skiriasi su vyru ir aš tvarkau jos dokumentus.

– Šit kaip? – Jis atsisėdo į kėdę, prisidegė cigarą ir atsivertė žurnalą.

Žvilgtelėjau į priimamąjį. Sekretorė jau buvo išėjusi pietauti.

– Ji neturtinga, – kalbėjau toliau, – todėl padarysime tai mainais.

[1] *A vinculo matrimonii* – santuokos saitų nutraukimas (lot.)

Harisonas krūptelėjo, lyg būčiau davęs jam antausį, smarkiai paraudo ir kreivai šypsodamasis pažvelgė į mane.

– Tu juokauji? Jis įtariai pažvelgė į Dorotę, kuri išgirdusi mano žodžius užsidengė ranka burną, kad neprapliuptų juoktis.

– Kokie čia gali būti juokai, – išsišiepiau. – Puikus sandėris. Ar ne, Dorote?

– Kaip pasakysite, pone Endriusai, – sukikeno Dorotė. Matyt, jai tai atrodė baisiai juokinga.

– Ką čia dabar paistai, Todi, – aštriai nusijuokė Harisonas.

– Žinai, – pasakiau aš, eidamas link Dorotės, – manau, kad jai jau metas užsimokėti.

Dorotė sukikeno ir papurtė plaukus. Ji neryžtingai pakilo, pasitaisė sijoną ir atsistojo priešais mane.

– Liaukis, Todi! – sustūgo Harisonas, pašokdamas nuo kėdės.

– Tu jau man atleisk, – pasakiau. – Eik pietauk, o aš tuoj ateisiu.

– Todi, ką, po galais, tai reiškia! – sušuko įtūžęs ir nustėręs Harisonas.– Paskui pasikalbėsime! – Jis strimgalviais išbėgo iš kabineto, net suprakaitavęs iš susijaudinimo ir pažeminimo. Aš priėjau prie lango ir stebėjau, kaip jis skubriai žingsniuoja šaligatviu.

Dorotė tuo tarpu stebeilijosi į mano veidą, pagal jo išraišką bandydama atspėti, kas čia įvyko.

– Kas jums užėjo, pone Endriusai? – paklausė ji ir prapliupo juoktis.

Neprisimenu, ką jai atsakiau, bet esu įsitikinęs, kad jai bet koks mano atsakymas būtų pasirodęs juokingas – ji manė, jog esu kvaištelėjęs. Nuėjau pas Harisoną.

– Ką, po galais, tai reiškia, Todi, – gal jau kokį trečią kartą prie pietų stalo tarė jis. – Aš jaučiausi kaip nesavame kailyje.

Jis atsiprašinėjo, bijodamas, kad nepavadinčiau jo šventeiva ir, matyt, netgi gailėjosi praleidęs progą, bet ne šitai jam rūpėjo labiausiai. Mačiau, jog jis buvo labai įsižeidęs.

– Suprask, aš nieko prieš juodaodžius neturiu, tiesiog negaliu su negriukėmis, ir tiek, – sakė jis, tačiau norėjo pasakyti visai ką kitą:

– *Tu buvai neištikimas Džeinei ir man; susidėjęs su šita juodasnuke susiteršei pats ir mus purve išvoliojai,* – štai ką jis turėjo omeny.

– Ir dažnai darai tokį biznį? – paklausė jis manęs.

– Kai kurios iš jų atsilygina kiaušiniais, – pasakiau linksmai. – Bet juk negaliu suvalgyti tiek daug kiaušinių.

– Eik tu ...

– Kas yra, žmogau? – nusijuokiau. – Tu nenori, kad pritaikyčiau teoriją praktikoje?

– Žinoma, gali daryti ką tinkamas, – tarė Harisonas. – Visuomet taip sakiau.

– Velniai griebtų, Harisonai, juk jūs abu su Džeine žinojote, kad nesu skaistuolis. Ką, tavo nuomone, aš veikiau visus tuos trisdešimt dvejus metus?

Savaime suprantama, jie nežinojo; jie tikėjo viskuo, ką sakiau. Harisonui užteko jėgų tik papurtyti galvą. Jam prapuolė apetitas.

– Nežiūrėk į viską taip rimtai, – linksmai pasakiau. – Kad ir kaip žiūrėsi, viskas, ką darome, yra juokinga.

Aš vėl nusijuokiau – man visuomet pasidaro juokinga prisiminus, kas atsitiko mano miegamajame, kai buvau septyniolikmetis.

– Iš draugystės negalima juoktis, – jausmingai tarė Harisonas. – Nesuprantu, kodėl nutarei įskaudinti mane ir Džeinę.

– Gal negalima, o gal ir galima, – pasakiau, – tačiau iš tiesų draugystė tėra iliuzija.

– Tai jokia iliuzija, – tarė Harisonas, sunkiai sulaikydamas ašaras. Atrodė juokingai – toks tvirtas vyras ir vos neverkia. – Kam tu mus įskaudinai? Mes tau nepadarėme nieko bloga. Aš nepykstu, man tiesiog skaudu.

– Nesąmonė, – tariau. – Nieko tokio aš nepasakiau.

– Manai, kad ir meilė yra juokingas jausmas? – paklausė Harisonas.

– Viskas yra juokinga.

– Kodėl melavai, kad neturėjai moters? Juk nebuvo jokios priežasties meluoti.

– Todėl, kad judu abu norėjote tai išgirsti – juk jums buvo malonu tai girdėti, – pasakiau.

Harisonas susmuko ant stalo. Pamaniau, jog šis pokalbis visai jį išsekino.

– Tu mūsų nemėgsti, – beviltiškai pareiškė jis.

– Valdykis, kokia gėda, – pasakiau. – Koks skirtumas, melavau ar ne. Žinoma, aš vaidinau, tačiau juk jūs patys norėjote spektaklio. Argi Džeinei būtų buvę malonu, jei būčiau pasakęs tiesą? Aš tavo pusėje.

– Velnią tu mano pusėje, – sumurmėjo Harisonas. Jis taip supyko ant manęs, kad atsistojo ir išėjo iš restorano. Netgi nesumokėjo.

Buvo antradienis, ir Džeinė, matyt, jau laukė mano kambaryje, kol ateisiu snūstelėti po pietų. Aš delsiau, vaikštinėjau po Ilgąją Prieplauką, ir tik paskui patraukiau link viešbučio – daviau Harisonui laiko išgelbėti ją iš mano letenų. Kai pagaliau parėjau, kambaryje nieko nebuvo, tačiau man pasirodė, kad užuodžiu ore jos odos kvapą. Galbūt tai buvo tik mano vaizduotės vaisius. Atsidusau ir pirmą kartą po to rugpjūčio savaitgalio pamiegojau. Gaila, kad taip išėjo: Mekai malonūs žmonės, o tąsyk jiems buvo bloga diena.

4. Kapitono prisipažinimas

Kur aš sustojau? Regis, dar nepaaiškinau, kaip 1937 metais Džeinė vėl atsidūrė mano lovoje? Tiek to, paskui papasakosiu, ir taip jau ilgokai nenukrypau nuo siužeto. Nors luktelėkit: permetęs akimis šiuos puslapius matau, kad visų mano nukrypimų tikslas buvo paaiškinti, kodėl nesugebu stipriai ar, bent jau, rimtai mylėti žmonių. Ir matau, kad būtent šio dalyko ir nepaaiškinau. O Dieve. Bijau, kad antrąją mano knygos dalį teks skirti vien tik paaiškinimams, kuriuos vis žadu ir atidėlioju. Tačiau dabar pamirškime visa tai ir nuneškime kapitonui Osbornui jo porciją ruginio, kol jis dar nenumirė iš troškulio ir senatvės.

Taigi ant pirštų galų, kad nesutrikdyčiau Džeinės snaudulio, išėjau iš kambario ir nunešiau senam nenaudėliui jo gėrimą, kurį jis, prunkščiodamas ir taškydamasis seilėmis, kaipmat išmaukė iki paskutinio lašo.

– O, dėkui, sūneli, geras tu vaikis, – išsiviepė jis išgėręs. – Jei rengiesi į lauką, išsitempk ir mane.

Ponas Hakeris visą šį laiką šaltai mus stebėjo. Šįryt jis atrodė nervingesnis ir labiau susirūpinęs nei paprastai, ir, prisiekiu, kad to nesugalvojau dabar, kai viskas jau praeityje – regis, pamaniau, jog dėl kažkokių priežasčių ši birželio 21 ar 22 diena jam bus tokia pat reikšminga, kaip ir man.

– Aš einu jau dabar, kapitone, – pasakiau. Kapitonas Osbornas švokšdamas atsistojo ir nušlubčiojo link manęs, kad paėmęs jį už parankės padėčiau jam nusileisti laiptais.

– Šiandien neisite į miestą, pone Hakeri? – paklausiau.

– Ne, sūneli, – atsiduso ponas Hakeris. Jis atrodė taip, lyg būtų norėjęs

dar kažką pasakyti ir tas „dar“ būtų nedavęs jam ramybės. Jis pažvelgė į mane baisiu, panikos kupinu žvilgsniu; aš vis dar prisimenu tą žvilgsnį. Šiek tiek palaukiau – gal ką pasakys.

– Ne, – pakartojo ponas Hakeris, šįkart jau ramiu balsu, paskui pakilo ir nuėjo į savo kambarį.

Mes su kapitonu Osbornu išėjome ir ėmėme pamažu leistis laiptais. Aš kruopščiai stengiausi pajusti kiekvieną laiptelį, nes negalėjau atsistebėti šia diena, nauju bei galutiniu atsakymu ir savo kvailumu – kaipgi aš šitiek metų negalėjau to suprasti.

Tačiau aš ne mąstytojas ir niekada juo nebuvau. Mintys ateina man į galvą tik po to, kai kas nors nutinka, kaip aplinkybių, į kurias buvau patekęs, pasekmė.

– Štai devintas laiptelis, – kalbėjausi pats su savimi. – Argi jis ne puikus? O štai dešimtas laiptelis, jei leidžiamės, ir aštuonioliktas, jei kylame. Argi tai ne didinga? Štai vienuoliktas leidžiantis, arba septynioliktas kylant...

Ir taip toliau. Turėjau pakankamai laiko pasidžiaugti kiekvieno laiptelio privalumais, nes kapitonas Osbornas vos pajudėjo. Puikiai leidau laiką.

Ant septyniolikto laiptelio, mums leidžiantis, kapitonas Osbornas gnybtelėjo man į ranką, kuria jį prilaikiau, ir švelniai nusijuokė.

– Kaip naktelė praėjo, Todi, bernužėli?

Su apsimestine nuostaba pažvelgiau į jį.

– Ką?

Kapitonas džiūgavo.

– Ką, manai, kad senas medžioklis visai uoslę prarado? – Jis bakstelėjo man alkūne ir mirktelėjo kaip sąmokslininkas.

– Senas ištvirkėlis, – šyptelėjau. – Lažinuosi, kad slapčiomis klausėtės prie mano durų.

– Kam gi prie durų, bernužėli, mano ausys ir taip jautrios tokiems dalykams. Tu nesivaržyk. Tik nepamanyk, kad tai smerkiu, bernužėli. Jei tik nebūčiau beveik miręs, pats griebčiau ir atsitempčiau kokią nors į kambarį.

Nieko nepasakiau, nors buvo įdomu, kodėl jis apie tai prakalbo.

– Jau senokai klausausi, kaip judu išdykaujate, – jis kalbėjo rimtai, nors akys ir žybčiojo. – Graži mergiotė, ir šviežutėlė lyg obuoliukas. Pats supranti, kaip būna, kai esi senas.

– Ir kaipgi būna?

Kapitonas Osbornas prunkštelėjo ir patapšnojo man per petį.

– Žinai, ponuli, aš tiesiog nebegaliu slapčia klausytis, tau, Todi bernužėli, nežinant. Aš baisiai negražiai elgiausi. Netgi kartais palikdavau naktį praviras duris – štai koks aš kvaištelėjęs. O dabar gali galvoti ką nori, aš tau pasakiau ir man lyg akmuo nuo krūtinės nukrito.

Atrodė, kad jam iš tiesų palengvėjo, nors, žinoma, reikia atminti, kad jis buvo šiek tiek apgirtęs.

– Ir seniai jau klausotės? – paklausiau jo. – Nuo 1932-ųjų?

– Beveik, – liūdnai pripažino kapitonas Osbornas. – Prisiekiu, tik duris praverdavau, nieko daugiau. Dabar, jei nori, gali manęs nekęsti, Todi, man vis tiek.

Jis nedrįso man pažvelgti į akis. Iš gėdos nebegalėjo nė kalbėti. Tuo tarpu mes jau beveik nusileidome.

– Tai sakote, ji lyg obuoliukas? – mano balsas pasikeitė, ir tai suteikė seniui drąsos, nors jis vis dar negalėjo atsigauti.

– Aš turėjau daugybę moterų, Todi, – iškilmingai sušnabždėjo jis, – mano velionė žmona buvo puiki moteris, nors ir ne gražuolė; be to, aš juk visą gyvenimą plaukiojau, o apie laivą visuomet sukasi daugybė prostitučių, kurios nori padėti darbo skruzdei atrišti piniginę. Tarp jų pasitaikydavo ir labai guvių, netgi mažuose miesteliuose, ponuli. O aš buvojau ir didmiesčiuose, kuriuose, nemeluosiu, užsukdavau į meilės namus. – Jis šyptelėjo, nuklydęs į savo prisiminimus, tačiau netrukus vėl surimtėjo. – Tačiau prisiekiu Dievu, niekada savo gyvenime nemačiau nė vienos, kuri būtų verta bent mažojo taviškės mergiotės pirštelio, Todi – tenutrenkia mane perkūnas čia pat, kur stoviu, jei meluoju. Ji tikra gražuolė, štai ką tau pasakysiu.

– Jūs senas ožys, – šiek tiek patylėjęs pasakiau.

– Daugiau taip nedarysiu, Todi, – atgailaujančiu balsu tarė jis.

– Nedarykite, – nusikvatojau, ir jis netrukus visiškai atitoko. Turėjau puikią idėją, idėją, su kuria derėtų gyventi kiekvieną dieną.

Išties nuostabi bus diena.

– Geros jums dienos, kapitone, – pasakiau, kai atėjome į vestibiulį. – Gal vėliau dar užsuksiu pas jus. O dabar man reikia apmokėti sąskaitą.

Bet kapitonas Osbornas dar nenorėjo manęs paleisti. Įsikibęs mano ran-

kos jis kramtė savo parudavusius nuo kavos ūsus, galvodamas, kaip čia geriau pasakyti. Aš pagarbiai laukiau, nes visiškai niekur neskubėjau.

– Ar tu sutinki su tais Hakerio paistalais? – galų gale šiek tiek įtariai paklausė jis. – Girdi, būti senam gera?

– Ne.

– Aš prastai miegu, – kiek patylėjęs tarė kapitonas, pro mano petį žvelgdamas į laukujes duris. – Kartais per visą naktelę nesudedu bluosto, ponuli, tačiau vis vien nesijaučiu pavargęs, kitaip tariant, visada būnu vienodai pavargęs, nesvarbu, ar pamiegojau, ar ne. Sulauksi mano metų, tada pats suprasi. Pabundi ir negali nieko daryti – tai kaipgi vakare gali jaustis labiau pavargęs nei ryte? Senas žmogus girdi tai, kas skirta ne jo ausims, ir negirdi nė pusės to, ką turėtų girdėti. Kai girdėdavau, kaip judu su ta jauna panele dūkstate, man norėdavosi jums sušukti, bet mano galva sunki nuo kataro, dusina bronchitas, sąnarius suka reumatas, taigi gulėdavau, plūsdavau save už tai, kad klausausi, ir vis vien negalėdavau liautis. Plūsdavau save, kad neatsikeliu ir neuždarau durų, tačiau, kai esi senas, keltis – tokia kančia, toks sunkus darbas. O paskui vėl visą dieną svajoji, girdi, atsigulsiu, pamiegosiu, tačiau, kai atsiguli, miegas vėl nė kiek neima, nes vis galvoji, galvoji: šiandien atsiguliau, o rytoj galiu ir neatsikelti. Nelabai užmigsi, kai galvoje skamba tokia lopšinė, Todi. O kai visgi atsikeliu, prieinu prie durų, tai dar geriau girdžiu visus jūsų atodūsius ir sakau sau: ten Todis daro tai, ko jau niekada negalėsiu daryti šioje žemėje. Jis nutilo norėdamas atgauti kvapą, o aš stebėjausi jo kalbumu.

– Taigi, ponuli, Hakeris gal ir teisus, jis juk daug už mane protingesnis, tačiau, prisiekiu, bent jau aš tikrai nieko gero senatvėje nematau. Nuo to sinuso – ar kaip ten jis vadinasi, sinusito? – nosis sunki lyg švino pripilta, regis, galėtų kaip inkaras nutempti į dugną ir akyse nuolatos vanduo. Kojos nutirpsta vos atsisėdi, o jei vaikštai – kaulus gelia. Netgi jei tikrai žinočiau, kad viskas yra taip, kaip jis sako, vis vien verčiau jau būčiau keturiasdešimtmetis, jausčiausi gerai ir dirbčiau išsijuosęs, ir visą dieną nešliaužiočiau nei gyvas, nei miręs, kai visą laiką kažką skauda, visą laiką reikia iki skausmo pūsti nosį ir talžyti lazdele kojas, kad kraujas nesustotų.

– Ponas Hakeris tiesiog vaikas, – nusišypsojau, susižavėjęs kapitono Osborno išrėžta kalba.

– Jam dar tik septyniasdešimt ir jis sveikas kaip jautis, – suniurzgė senis. –

Aš irgi būčiau taip kalbėjęs, kai man buvo septyniasdešimt, jei tik būčiau tada galvojęs apie tokius dalykus – pradėjau apie juos galvoti turbūt tik sulaukęs aštuoniasdešimties. O šiandien galiu jums pasakyti, jog apie mirtį baisu galvoti, ir aš, ponuli, sutikčiau dusti nuo sinusito, voliotis lovoje, negalėdamas atsikelti, daryti į šikpuodį, valgyti sausą duoną, kad tik nereiktų mirti. Tie, kurie sako, kad reikia susitaikyti su ta mintimi, nes esi senas, meluoja, o štai aš, sakau tau tai iš karto, kai išmuš mano valanda, plūsiuos ir staugsiu kiek tik gerklė leis.

Jis dar ilgai taip postringavo, ir aš atsimenu kiekvieną jo žodį, tačiau kol kas pakaks kalbėti apie kapitoną Osborną – galbūt jums senis ne taip patinka, kaip man. Išdrožęs šią kalbą ir, esu įsitikinęs, visiškai pamiršęs, už ką norėjo atsiprašyti, jis patraukė į lauką užimti savo vietos ant dykaduonių suolelio, kur kartu su tokiais pat karšinčiais šildydavosi saulutėje. Manau, aš jį mylėjau, jei iš viso ką nors mylėjau; jam mirtis bus tik išraiškinga pauzė padrikame, nerišliame monologe – daugelis apie tai galėtų svajoti. Jis apgaudinėjo save, tačiau tuo pat metu ir neapgaudinėjo, taigi, iš esmės neapgaudinėjo, todėl gailėtis jo nebuvo jokio reikalo. Bešališkai stebėdamas juos abu, didesnį gailestį jaučiau ponui Hakeriui, giedančiam himnus senatvei ir kilniai mirčiai: jis iš tiesų apgaudinėjo save ir galima buvo numatyti, jog kada nors ateis toks laikas, kai jam bus labai sunku. Jau dabar visas savo jėgas jis skiria iliuzijų ramstymui ir, be to, yra vienišas, nes dėl savo uolumo ir per didelio skrupulingumo negali rasti draugų; o Osbornas, priešingai, šnarpštė, švokštė, girgždėjo kaulais, spjaudėsi, plūdosi bei skundėsi ir per visą gyvenimą nematė niūrios dienos.

Prisiminiau savo mažąjį planą ir priėjau prie registratūros stalo. Budėjo Džeris Hogis, administratorius. Jis buvo mano draugas – tai jo plačių pažiūrų dėka Džeinė, nepaisydama viešbučio taisyklių, per paskutinius penkerius metus galėdavo ateiti į mano kambarį. Pasilabinęs kaip paprastai, paprašiau popieriaus lapuko ir brūkštelėjau Džeinei raštelį.

– Atiduok jaunajai panelei, Džeri, – pasakiau, tiesdamas jam sulankstytą lapelį.

– Žinoma.

Paskui padariau tai, ką iki šiolei darau kiekvieną rytą nuo 1930-ųjų – išrašiau vieno dolerio ir penkiasdešimties centų čekį už kambario „Dorseto" viešbutyje nuomą vienai dienai.

5. Raison de coeur

Taip, taip, kiekvieną rytą aš apmoku viešbučio sąskaitą ir vėl registruojuosi dar vienai dienai, nors galima užsimokėti iš karto už savaitę, mėnesį ir netgi už sezoną. Tik nepamanyk, drauge, kad man su galva blogai, kad esu koks ekscentrikas ar šykštuolis – turiu išties svarią priežastį taip elgtis, *raison de coeur*, gal neprieštarausi, jei pavadinsiu tai prancūziškai, tai yra priežastis yra netvarka ne mano galvoje, o širdyje.

Būtent, tai reikia suprasti pažodžiui. Paklausyk: kol rašiau ankstesnį sakinį, mano širdies raumenys susitraukė vienuolika kartų. Nuo to laiko, kai pradėjau rašyti šį trumputį skyrių, turbūt šešis šimtus kartų. Septynis šimtus trisdešimt du milijonus šimtą trisdešimt šešis tūkstančius tris šimtus dvidešimt kartų nuo tada, kai apsigyvenau viešbutyje. Ir ne mažiau kaip milijardą šešiasdešimt septynis milijonus šešis šimtus trisdešimt šešis tūkstančius šimtą šešiasdešimt kartų nuo tos 1919 metų dienos, kai Džordžo G. Mido forte kariuomenės gydytojas kapitonas Džonas Frisbis prieš demobilizaciją patikrino mano sveikatos būklę ir pranešė, jog kiekvienas mano silpnos širdies dūžis gali būti paskutinis. Šis faktas – kad pradėjęs sakinį, galiu nespėti jo užbaigti, kad įsipylęs viskio galiu nespėti jo nė paragauti arba, kad patekęs į gyvo žmogaus burną jis gali nudeginti negyvėlio vidurius, kad užsnūdęs galiu neprabusti arba, kad prabudęs daugiau nebeužmigsiu gyvojo miegu – trisdešimt dvejus metus buvo mano egzistencijos sąlyga, didysis gyvenimo faktas: 1937 metų birželio 21 ar 22 dieną aš tai žinojau jau aštuoniolika metų, o mano širdis per tą laiką padarė penkis šimtus keturiasdešimt devynis milijonus šešiasdešimt tūkstančių keturis

šimtus aštuoniasdešimt dūžių. Tai ir yra tas didysis klausimas, pasireiškiantis daugybe nereikšmingų formų (ar išgirdęs švytuoklės „tik" dar išgirsiu „tak"?, ar paėmęs taurę į rankas pakelsiu ją prie lūpų?, ar įsidėjęs į kavą cukraus spėsiu įsipilti grietinėlės?, ar sunieztėjus spėsiu pasikasyti?, ar užsikirtęs vidury sakinio spėsiu rasti tinkamą žodį?), į kurį iš visų jėgų stengiausi atsakyti – tik apie tai ir galvojau, apie tai svajojau. Tai ir yra ta didžioji problema, kurią tris sykius bandžiau išspręsti, bet taip ir neišsprendžiau, ir tik tą nepamirštamą rytą pabudau ir be jokių pastangų, be vargo, radau jos sprendimo raktą. Šis klausimas, mano gyvenimo faktas, skaitytojau, yra ir šios knygos faktas: dabar jau žinau atsakymą į šį klausimą, tačiau reikia jį dar paaiškinti, nes tada, skaitytojau, viskas bus paaiškinta, į viską atsakyta.

Na, galbūt ne į viską, galbūt nelabai aiškiai. Pavyzdžiui, tas atsakymas tiesiogiai nepaaiškins, kodėl mokėjau ir moku už nuomą kasdien, užuot sumokėjęs iš karto už savaitę ar už sezoną. Tik susimildamas nepagalvok, kad taip darau iš baimės, jog sumokėjęs pinigus gerokai į priekį nespėsiu pasinaudoti apmokėtomis paslaugomis: pinigus, žinoma, galiu prarasti, bet to tikrai nebijau. Aš juk ne toks kaip panelė Holidė Hopkinson, mano devyniasdešimt ketverių metų kaimynė, vyriausia DTK narė, kuri vitaminus taupumo sumetimais perka mažiausiuose buteliukuose tik vienai dienai, o miega apsirengusi, sukryžiavusi rankas ant krūtinės, kad savo mirtimi kitiems sukeltų kuo mažiau rūpesčių. Ne, aš moku savo dolerį penkiasdešimt kiekvieną rytą norėdamas priminti sau – lyg galėčiau pamiršti! – štai, nuomojuosi dar vieną dieną iš amžinybės ir man skirto laiko liko dar mažiau, girdi, dėl visa ko parūpinu sau lovą tam atvejui, jei kartais iki kitos nakties vis dar būsiu gyvas ir man prireiks, bent jau pradžioje, ant jos miegoti. Tai padeda man teisingai matyti perspektyvą, primena, kad toli siekiantys ir netgi artimiausi planai, bent jau man, tėra iliuzija.

Tiesą sakant, sunku gyventi taip, lyg kiekviena diena būtų paskutinė, kai yra šiokia tokia tikimybė, jog tai tik viena iš daugelio dienų. Kiekvienas, netgi atsidūręs mano vietoje, imtų ieškoti atsvaros šiam vienadienės egzistencijos laikinumui, gyvenimui išsimokėtinai. Todėl ir ėmiausi rašyti savo „Tyrimą", nors dabar matau, jog netgi pradėti jį reikia daugiau laiko nei tingiam budistui pasiekti Nirvaną. Mano „Tyrimas" iš esmės yra už

laiko ribų; tai yra aš jį rašau taip, lyg turėčiau atsargoje amžinybę. Ir kadangi pakankamai ilgai užsitęsęs darbas pats tampa tikslu, man užtenka valandai ar dviem po vakarienės prisėsti prie savo „Tyrimo“, kad jausčiausi šiek tiek mažiau priklausomas nuo laiko ir širdies plakimo.

Taigi pradedu dieną nuo ciniško gesto, o baigiu tikėjimo gestu; arba, jei jums taip labiau patinka, iš pradžių primenu sau, kad visokie tikslai ir siekimai, bent jau man, yra tik iliuzija, o paskui pademonstruoju, jog tai visai ne taip. Laikinumo gestas, amžinybės gestas. Tarp šių dviejų gestų atsirandančioje įtampoje aš ir pragyvenau savo suaugusio žmogaus gyvenimą.

6. Plakti Merilendo biskvitai

Dabar žinote mano paslaptį, na bent jau, svarbiausiąją jos dalį. Niekas daugiau apie ją nė neįtaria – išskyrus, matyt, daktarą Frisbį – netgi mano nuostabusis draugas Harisonas. Kodėl būčiau turėjęs jam pasakyti? Niekuomet nesakiau jam, kad buvau šventasis, ir visgi jis netrukus pats tapo šventuoju. Niekada jam daug nepasakojau, jog esu cinikas, ir visgi, kiek žinau, šiandien jis yra cinikas. Jei pasakyčiau jam apie savo širdies ligą, jis irgi būtinai pasistengtų ją susigadinti, o aš neturiu ypatingo noro ką nors padaryti nelaimingu. Ne, jau seniai supratau, kad kur kas maloniau ir naudingiau nepasakoti visos tiesos apie save: draugai niekaip nesupranta, kokia yra tikroji mano keistoko elgesio ir kančių priežastis, o paslapties aureolė dažnai būna patogi. Netgi Džeinė niekada neįtarė apie mano širdies ydą, ir nors ji puikiai žinojo, kad su mano sveikata kažkas negerai – kiek daug turėjom skausmingų naktų! – niekuomet nepasakojau jai nei apie savo prostatos uždegimą, nei apie kitką. Todėl mūsų nesėkmes, dėl kurių, be jokios abejonės, buvau kaltas vien aš, ji dažnai priskirdavo sau, o Džeinė, išdidžioji Džeinė, niekuomet nebūna meilesnė ir geidžiamesnė, nei tada, kai atgailauja.

Bet pakaks apie tai: aš apmokėjau viešbučio sąskaitą ir išėjau į Plačiąją gatvę – laikrodis ant Liaudies Tresto[2] pastato kaip tik mušė septynias. Oras jau buvo įšilęs; atrodė, jog diena bus karšta, kaip ir vakar, kai ir temperatū-

[2] Liaudies Trestas – 30-aisiais metais prezidento Ruzvelto iniciatyva įkurta organizacija kovai su masine bedarbyste.

ros, ir drėgnumo rodyklės buvo ties devyniasdešimt. Žmonių dar buvo mažai ir ramia gatvės platybe tik retkarčiais pravažiuodavo viena kita mašina. Perėjau ją įstrižai, prieš eismą, atsidūriau prie Viešpaties Jėzaus vyskupinės bažnyčios – jos puikūs akmenys buvo šiek tiek pažaliavę – ir kairiąja prospekto puse, kramsnodamas savo pusryčius, patraukiau link Ilgosios Prieplaukos.

Patariu jums pusryčiams visada valgyti tris plaktus Merilendo biskvitus, užsigeriant vandeniu. Jie kieti, it tinklą traukiančio žvejo sąžinė, sausi, lyg smėlis, ir keturias valandas guli jūsų skrandyje, kaip balastas tenderio kilyje. Kainuoja nedaug, lengvi, nešiojant kišenėje netrupa, apie juos pamiršti ir tampaisi, kol pasensta, ir jie vis vien būna kaip švieži – nesužiedėja, tai yra nepasidaro kietesni ir nepraranda skonio. Be to, jei suvalgai juos prieš tai nieko nevalgęs ir iš karto surūkai cigarą, tai gerti norisi taip, lyg visą dieną būtum nardęs į dugną gaudyti krabų, regis, jūrą išgertum – o jūs, manau, sutiksite, kad ryte gera praskalauti žarnas? Taigi valgyk plaktus biskvitus, drauge: juos turbūt plaka kirvapente, tešlą pasidėję ant kelmo; iškepti tokiems puikiems plaktiems biskvitams tikrai reikia vergiško darbo, tačiau, kita vertus, juk yra ta juodaodė moteris, kuri gyvena netoli upės, šalia žemkasių... Jei, tarkim, būčiau pasmerktas mirti ir prieš bausmės vykdymą paskutiniems pusryčiams šioje žemėje man leistų pasirinkti ko tik širdis geidžia iš visų pasaulio virtuvių, nedvejodamas pasirinkčiau plaktus biskvitus.

Šiame pasaulyje, skaitytojau, nedaug tėra stabilių dalykų. Tavo skrandis, užkimštas trimis plaktais Merilendo biskvitais, bus dar vienas toks dalykas.

Plačioji gatvė, kuria ėjau, nepanaši į jokią kitą gatvę Kembridže ir visame pusiasalyje. Tai platus, lygus bulvaras, su šiek tiek išgaubtu geltonų, briaunomis į viršų paklotų plytų grindiniu, grakščiai nutįsęs nuo Kristaus bažnyčios link Ilgosios Prieplaukos ir municipalinio parko už dviejų didingų kvartalų. Galima pamanyti, kad iš abiejų pusių jis užstatytas puikiais rūmais, tačiau aš mačiau Plačiąją gatvę ir žiemą, kai lapai būna nubyrėję ir medžiai niūriai styro lyg kartuvės. Yra, žinoma, dveji treji rūmai, bet dauguma namų tiesiog dideli ir griozdiški. Ši gatvė gražiai atrodo tik medžių ir pačios gatvės dėka. Medžiai čia didžiuliai: ąžuolai ir tuopos, kurių lapai

ošia virš galvos lyg vėliavos ant galingų laivo stiebų; kai pavasarį jie sulapoja, tai net labiausiai apleisti namai atrodo lyg rūmai, o plačių šaligatvių betonas trūkinėja, neatlaikęs į visas puses besiskverbiančių šaknų spaudimo. Geltonų, briaunomis į viršų suklotų plytų grindinys yra vienintelė danga, verta tokių medžių, kuri kaip ir jie sukilnina aplinką. Automobiliai plytomis skrieja tyliai, lyg jachtos upe, o žmonės, žingsniuojantys neįprastai plačiu šaligatviu po neįprastai dideliais medžiais, panašūs į orius nykštukus. Bulvaras baigiasi žiedu prie Ilgosios Prieplaukos, pereidamas į didesnį Čoptonko bulvarą. Danielis Džonsas, kurio plantacijoje dabar yra Kembridžas, pastatė savo namą apytikriai ten, kur dabar nutiesta ši gatvė. Pulkininkas Džonas Kirkas, lordo Baltimoro žemės agentas, 1706 metais pastatė pirmąjį namą šiame mieste irgi netoli tos vietos, kur dabar eina ši gatvė. Čia rasi vergų kvartalus, verandas su kolonomis, padarytas iš laivo stiebų, senovinius pavadinimus, kilusius iš tuščių sumanymų, griuvenas, kuriose gyvena seniai, apsieinantys be tarnų, neturintys nei vaikų, nei draugų, nepadorią prabangą ir įžūlias žuvėdras, didybės ir kvailybės liudytojus, sekmadieninius balandžius, pramoginius garlaivius ir dekoratyvinius apelsinmedžius – visa tai sukilnina didingi medžiai ir švelniai blizgančios gatvės plytos. O visa kita Kembridže gana blanku.

Paklusdamas savo įpročiui, pasivaikščiodamas atėjau iki žiedo ir nusileidau prie užtvankos, kur stovi jachtos. Upė buvo lygi lyg stiklas, nesimatė nė valtelės, ir tekėjo taip ramiai, kad nepajudintų nė plūduro varpo, kuris buvo įrengtas vagoje už mylios. Ilgu, žemu tiltu šliaužė kažkoks ankstyvas sunkvežimis. Vėliava virš jachtklubo žadėjo gerą orą. Apimtas neapsakomos palaimos, sviedžiau paskutinio biskvito likutį į prie pat vandens paviršiaus besiporuojančių krabų porelę. Paklusdamas *savo* įpročiui, džentelmenas plaukė, o puikioji ledi, iš apačios apsikabinusi visomis kojelėmis, leido jam mėgautis malonumu, kuris galėjo trukti keturiolika valandų. Krabų gaudytojai, lyg būtų skaitę Platoną, kuris manė, jog žmonių prototipai buvo vienu metu ir vyriškos, ir moteriškos lyties būtybės – androgenai – praminė taip susikibusių krabų poreles „dvejukėmis". Mano biskvitas pataikė į dešinį besimylinčiųjų bortą – džentelmenas nesutrikęs paplaukė šešis colius link prieplaukos ir, nepaleisdamas iš letenų panelės, paniro, ieškodamas torpedos, kuri jam vos nesugadino viso reikalo. Aš nusijuokiau, nu-

tariau užrašyti savo „Tyrime“ šią pastabą apie krabų gaudytojų ir Platono minčių panašumą, ir pasakyti Džeinei, kad yra pasaulyje padarų, kuriems tai trunka dar ilgiau nei man.

Užsirūkiau pirmąjį cigarą ir patraukiau žiedu toliau, link upokšnio. Lentpjūvėje ir laivų statykloje, kitoje upokšnio žiočių pusėje, prasidėjo darbas: sena dvistiebė škuna, prakiurusi per keturiasdešimt ar penkisdešimt savo tarnybos austrių gaudytojams metų, buvo užtempta ant bėgių ir darbininkai gramdė nuo dugno priaugusias kriaukles bei jūrų žoles. Kritiškai ir su malonumu stebėjau šią sceną, tačiau nė kiek ne atidžiau nei paprastai, nepaisant to, kad mačiau šitai galbūt paskutinį kartą – juk buvau nutaręs šią didžią dieną elgtis kaip visada, lyg tai būtų buvusi eilinė diena. Nukračiau pirmuosius pelenus nuo cigaro ir jau rengiausi paėjėti Plačiąja gatve iki garažo, kur stovėjo laivas, kurį buvau pradėjęs statyti, bet mano patenkintas žvilgsnis pastebėjo tame vaizdelyje kažką naujo: pačiame prieplaukos gale, kur upokšnis įsilieja į upę, prie stulpo buvo prikalta ryškiomis raidėmis išrašyta afiša, o stulpo apačioje virve buvo pririštas mažas maišelis ar ryšulys. Nuėjau pažiūrėti, kas ten yra.

„ORIGINALI IR NEPAKARTOJAMA ADAMO PLAUKIOJANTI OPERA“, skelbė afiša, – *Kapitonas ir savininkas Džekobas R. Adamas. 6 dalių vaidinimas!* – skaičiau toliau, – DRAMA, MENESTRELIŲ DAINOS, VODEVILIS! *Pamokantis ir subtilus!* ŠIANDIEN ŠIANDIEN ŠIANDIEN ŠIANDIEN! *Įėjimo kaina 20, 35 ir 50 centų!* ŠIANDIEN ŠIANDIEN! NEMOKAMAS *koncertas prasideda vakare 7:30! Vaidinimas prasideda vakare 8:00!*

Maišelyje, pririštame stulpo apačioje, buvo programėlės su išsamesniu vaidinimo aprašymu; šauklys, matyt, kažkur nuėjo ir trumpam jas čia paliko. Aš pasiėmiau iš maišelio vieną programėlę, įsikišau į kišenę – pasiskaitysiu laisvalaikiu, ir tęsiau savo rytinį pasivaikščiojimą.

Rūkydamas cigarą, su programėle kišenėje traukiau Plačiąja gatve atgal, o mano galvoje, lyg tingiai zujančios pelės šmėkščiojo kažkokios palaidos mintys. Po trisdešimties sekundžių jau visiškai pamiršau afišą, programėlę bei ORIGINALIĄ IR NEPAKARTOJAMĄ ADAMO PLAUKIOJANČIĄ OPERĄ.

7. Mano neužbaigtos valtys

Kai pagalvoju apie Kembridžą ir Dorčesterio apylinkę, suprantama, pirmiausia man ateina į galvą tokie dalykai, kaip krabų, austrių, žuvų gaudymas, spąstų spendimas ondatroms, ančių medžioklė, buriavimas ir plaukiojimas. Berniūkščiui, kuris iki lytinės brandos augo šioje apylinkėje, nepriklausomai nuo jo tėvų visuomeninės padėties, beveik neįmanoma nepatirti visų tų dalykų ir netapti vienos ar dviejų šių veiklos sričių meistru.

Beveik, bet ne visai. Aš, pavyzdžiui, nors, manau, ir nebuvau kambarinis vaikas, iki dvidešimt septynerių metų nė karto negaudžiau krabų, austrių, nežuvavau, nespendžiau spąstų ondatroms, nemedžiojau ančių, neburiavau ir netgi neplaukiojau, nors mano bendraamžiai labai mėgo tokias pramogas. Manęs tai tiesiog niekada nedomino. Be to, niekuomet neragavau austrių, nemėgstu krabų mėsos, niekuomet nevalgau žuvies, nekenčiu paukštienos ir žvėrienos, ir nors pulkininkas Henris Mortonas, kuriam priklauso didžiausi šioje ašarų pakalnėje pomidorų konservavimo fabrikai, yra labai geras mano draugas, pomidorai, atnešę jam krūvas pinigų, sukelia man virškinimo sutrikimus. Tačiau, kad iš karto nepagalvotumėte, jog tai išreiškia kažkokią nuostatą, kurios įsitvėręs laikausi, leiskite pridurti – kai 1927 metais pradėjau čia verstis juridine praktika, man visgi teko paburiuoti, nors vienas suvaldyti burlaivio ir negaliu, o iki šios istorijos pradžios tapau patyrusiu plaukiku. Tai tam tikra prasme atspindi mano filosofinę poziciją ar bent jau įprastą elgesį: aš beveik visada elgiuosi nenuosekliai, todėl daryti apibendrintas išvadas apie tai, koks aš

žmogus, neverta – visos išvados tikriausiai bus neteisingos. Tiesą sakant, daugelis vis tiek imasi daryti išvadas – man kartais susidaro įspūdis, jog tai pagrindinis tingių miesto inteligentų užsiėmimas – tačiau mane guodžia tai, kad jų išvados neteisingos ir prieštarauja viena kitai (vadinasi, nutariau, viena kitą panaikina).

Visa tai išdėsčiau kaip įvadą prieš pradėdamas pasakoti apie tai, kaip statau savo valtis, kadangi pabaigęs rytinį pasivaikščiojimą po Ilgąją Prieplauką iš Plačiosios gatvės pasukau į skersgatvį, vedantį link upokšnio. Mano draugas ir klientas ten turi garažą, kuriuo leido man naudotis, ir aš kiekvieną rytą čia pasikrapštau kokią valandą – jau kelerius metus statau valtį.

Valtys mano valtelės – ką apie jas pasakyti? Per savo gyvenimą pastačiau dvi. Pirmąją pradėjau, kai man buvo gal dvylika metų. Tada ryte rydavau visus žurnalus apie burlaivius, kokie tik patekdavo man į rankas, užsisakydavau paštu brėžinių kopijas ir paaiškinimus, svajodavau apie laivo korpusus, skersinius bei bures, kol galva imdavo svaigti. Pačiam pastatyti laivą – tai man atrodė šventojo vertas žygdarbis. Pastatyti, pasiimti maisto bei vandens atsargų, tyliai atrišti ir plaukti saulėje spindinčia upe į įlankos platybes, o paskui toliau, į bekraštį vandenyną. Vaikystę visuomet prisimenu kaip nuostabų laiką, taigi pabėgti norėjau todėl, kad pati idėja man atrodė patraukli, o ne todėl, kad buvau nepatenkintas savo aplinka. Trumpiau tariant, bėgau *pas*, o ne *nuo*, ar bent jau taip galvoju.

Bet niekada nebuvau patenkintas tuo, ką galėjau pasiekti, netgi jei tai buvo labai tolima perspektyva. Mano tėvas, susižavėjęs idėja statyti valtį, siūlė įvairius valčių tipus – lengvą, plokščiadugnę, klinkerinę, katerį ir netgi papraščiausią valtelę iš suleistų lentų – jis, žinoma, padėsiąs man padaryti formą ir suleisti lentas. Bet kur ten! Negi į Singapūrą aš leisiuos su klinkeriu? Per juodas Arkties vandenyno bangas irsiuos lengva valtele? Aš tik niekaip negalėjau pasirinkti, ar statyti penkiasdešimties pėdų, kokie būna pagalbiniai laivai, vienstiebį, ar tokią pat škuną. Pamenu, kaip ginčijausi pats su savimi, kad, girdi, vienstiebio burių įranga labiau tinka kelionėms vienam ir man neprireiks jaunų mergiočių, kurias savo vaizduotėje neaiškiai mačiau gulint ant denio, pagalbos; tačiau, kita vertus, jei, tarkim, papulčiau į taifūną, tektų nukirsti stiebą su visomis burėmis, taigi rinkdamasis vienstiebį dedu visus kiaušinius į vieną pintinę. Jei būtų keli stiebai bu-

rėms, kaip škunoje, barketinoje, brigantinoje – jos paeiliui užvaldydavo mano fantaziją – liktų šiokia tokia viltis laimingai nusigauti iki uosto su likusio stiebo burėmis. Suprantama, apie šiuos subtilius samprotavimus niekam nepasakojau. Neatkalbinėjau tėvo, kai jis pirko man lentas lengvai valtelei, ir visiškai aiškiai prisimenu, kaip apmaudavau, kad jis ir ponia Aaron, tuometinė namo šeimininkė, vis nemiršta, ir aš negaliu ramiai, netrukdomas jų kvailų juokelių imti statyti savo škuną.

Pagaliau šiaip ne taip pradėjau meistrauti lengvą valtelę, taręs sau, jog tai bus gelbėjimosi valtis mano škunai. Deja! Fantazijose man viskas ėjosi kuo puikiausiai, o štai kai iš tiesų paėmiau įrankius į rankas, pasirodė, jog esu tikras atgrubnagis. Mano išmatavimai buvo neteisingi, sujungimai netikslūs ir nesimetriški, pjūklas pjovė kreivai, o vinys sulinkdavo. Visą vasarą prasikrapščiau su ta valtimi, taisydamas vienas klaidas ir darydamas kitas, keisdamas neteisingai išpjautų lentelių ilgį ir formą, kad tiktų klaidingai atmatuotiems rėmams, lentų atplaišomis kamšiau plyšius siūlėse, nekreipdavau dėmesio į lemtingas klaidas, dariau vieną kvailystę po kitos ir bandžiau save įtikinti, jog pats darbas ir medis ištaisys esmines klaidas, kurių pridariau jau žengęs pirmąjį žingsnį (tiksliau, pirmąkart suklupęs). Pasiskelbiau nenorįs nei pagalbos, nei patarimų, ir tėvas, priskaičiavęs medienos kainą prie išlaidų mano išsilavinimui, paliko mane ramybėje.

Prasidėjus rudeniui mano susidomėjimas valties statymu pradingo. Kam taip plušti statant valtelę, jei noriu škunos? O škunos, žinoma, aš negalėjau statyti, kai šalia buvo žmonių, kurie tik žiopso ir šaiposi. Štai jei mane paliktų vieną, visiškai vieną, be jokių abejonių pastatyčiau ją ir nustebinčiau visus puikiais savo darbo vaisiais. Tačiau jie turėtų vertinti pagal galutinį rezultatą, o ne pagal darbo etapus: juk ir miške, taip sakant, niekas nežiūri, ar pavieniai medžiai kreivi, ar ne, – visi mato, koks didingas miškas. Visą žiemą pusiau sukaltas korpusas puvo už namo, lyg yrantis lavonas su pusiau atsivėrusiais šonkauliais, o aš prie jo nė neprisiliečiau; pavasarį manęs jau nebedomino niekas, išskyrus arklius. Valtelė apie šešerius metus taip ir prastovėjo kieme, lyg nebylus priekaištas mano nepastovumui. Kartą, kai buvau armijoje, atskriejęs uraganas nuvertė ją nuo pastolių ir pūvančios lentos atšoko nuo rėmų. Tėvas turbūt jas sukūreno.

Papasakojau jums šią istoriją, nes ji daug pasako apie tai, koks buvau

vaikystėje. Visos mano svajonės, visos mano mintys buvo grandiozinės, tad stropiai ir visada slaptai triūsiau, stengdamasis jas įgyvendinti. Tačiau niekada nesugebėdavau teisingai atlikti mažų dalykų, kurie ir sudaro šlovingą visumą – niekada neišmokdavau elementarių principų – todėl galutiniai mano triūso rezultatai galbūt ir darydavo įspūdį neišmanantiems konkretaus reikalo žmonėms, bet išmanantiems visada atrodydavo vidutiniokiški. Kurie iš mano jaunystės pasiekimų nebuvo tokie! Aš žavėdavau senas ponias skambindamas pianinu, tačiau niekada iš tiesų ir neišmokau gamos; laimėdavau mokyklos teniso čempionatus – mūsų mokykloje niekas nesidomėjo tenisu – tačiau taip ir neišmokau teisingai smūgiuoti; mokyklą pabaigiau geriausiai iš visos klasės, tačiau taip ir neišmokau mąstyti. Ir taip toliau: tai ilgas ir liūdnas sąrašas.

Atsikratyti tokių trūkumų kaip šis, kurie, be abejo, kyla iš nenumaldomo troškimo sužibėti kitų akyse, gali būti labai sunku, ir esu tikras, man tai nebūtų pavykę iki šiol, bet nuo to mane išgydė armija.

Žinoma, ne armija pati savaime, sergėk Dieve. Armija pati savaime buvo menkas malonumas. 1917 metais, pasidavęs kažkokiam impulsui, užsirašiau savanoriu, ir, kariniam autobusui dar neišvažiavus iš Kembridžo, supratau, kad priešaky manęs laukia daug išties nemalonių akimirkų. Taip ir buvo: patyriau visus tuos sunkumus, kurie tenka kareivio daliai toje idiotiškoje armijoje, išskyrus tai, kad nepatekau į dujų ataką ir nežuvau. Aš nebuvau joks patriotas. Nė nenutuokiau už ką kariaujame, jei iš viso kariavome už kažką, o ne šiap sau (niekada nesistengiau išsiaiškinti, nes mane tai nelabai ir domino).

Tiek to, ši knyga juk ne apie patirtį kare, nors galėčiau parašyti apie ją gana ilgą kūrinį, ir jis nebūtų panašus nė į vieną kitą knygą, kurią kada nors skaitėte. Išskyrus vieną epizodą – papasakosiu apie jį dabar pat, be jokių atidėliojimų – metai, praleisti armijoje, neturėjo jokios įtakos mano tolimesniam gyvenimui. Šis epizodas – tai atsitiko mūšio Aragono miškuose metu – man atrodo reikšmingas dėl dviejų priežasčių: jis padėjo man atsikratyti troškimo, apie kurį kalbėjau anksčiau, ir buvo vienas iš tų dviejų nepamirštamų atvejų, kai aiškiai suvokiau savo gyvulišką pradą.

Aragono mūšis buvo pačiame įkarštyje, kai mano dalinį pasiuntė ten pakeisti šaulių būrio, iš kurio beveik nieko neliko. Tai buvo mano pirmas

ir vienintelis mūšis. Aš buvau nekoks karo įnagis – koks inteligentiškas berniokas, tiesa? – tačiau kratydamasis sunkvežimyje, kuris vežė mus į fronto liniją, buvau išsigandęs ne daugiau už kitus savo draugus, nes nesu bailus, kai iškyla pavojus kūnui. Mes atvykome jau į pavakarį, o vokiečiai lupo iš artilerijos per mūsų pozicijas neįtikėtinai įnirtingai. Mus išstumdė iš sunkvežimio ant žemės – jausmas buvo toks, lyg būtum su parašiutu iššokęs iš lėktuvo: iš pradžių tylu ramu, o paskui tarkšt! – ir atsiduri velniškoje maišalynėje. Visi buvome lyg stabo ištikti. Iš karto užmiršome viską, ko mus mokė, ir apskritai užmiršome viską pasaulyje. Siaubinga! Klaiku! Prisiekiu, oras tiesiog plyšo nuo sprogimų. Išsilaikyti ant kojų buvo neįmanoma, nors karininkai ir staugė ant mūsų lyg pamišę. Visi kaip vienas tuoj pat griuvome ant žemės: manau, savo pačių laimei. Tikriausiai daugelis jūsų, jei gimėte šiame šimtmetyje, patyrėte kažką panašaus ar netgi dar baisesnio.

Nenutuokiu, ką ten darėme. Tiesą sakant, dažnai pagalvoju, kaip sąjungininkai laimėjo karą, jei ten buvo daug tokių kareivių kaip aš. Vyriausybė sukišo balažin kiek pinigų mano apmokymui, o aš – ką ten aš, visi – tiesiog voliojomės. Tai buvo ne bailumas, ne baimė (dar ne) – tiesiog tas triukšmas mus taip apkurtino, kad negalėjome nė piršto pajudinti.

Prieš pat sutemas, pamenu, gulėjau ant pilvo ant kažkokio kauburio. Aplinkui visur kėpsojo kokių trijų pėdų aukščio sprogimų išverstų medžių kelmai. Visiškai nenutuokiau, ką čia darau. Saulė beveik nusileido, o ore kabojo didžiuliai dūmų debesys. Netoliese buvusioje įduboje kažką dirbo keletas uniformuotų figūrų. Arba bombardavimas baigėsi, pagalvojau, arba visiškai apkurtau.

Žiūrėk, – tariau pats sau, vis dar negalėdamas atsitokėti, – tie vyrai yra vokiečių kareiviai. Vadinasi, priešai.

Negalėjau tuo patikėti. Dieve mano! Vokiečių kareiviai! Staiga man dingtelėjo, kad turėčiau juos nušauti. Net neapsižvalgiau, ar šalia manęs tebėra Jungtinių Valstijų armija; tiesiog šoviau keletą sykių į žmones, dirbančius įduboje. Niekas iš jų neparkrito negyvas ir netgi, regis, nepastebėjo, kad jiems iškilo pavojus. Juk jie turėjo kontratakuoti arba slėptis, ar dar ką daryti, nežinau. Nieko panašaus jie nedarė, ponuli. Prisimenu, kaip labai kruopščiai užtaisiau šautuvą ir šoviau, užtaisiau ir šoviau, užtaisiau ir šo-

viau. Velniai griebtų, pasirodo kariauti visai nesunku, tik kaip tą priešininką pribaigti? Ir kur pasidėjo visi kiti iš mūsų dalinio?

Kitas epizodas įvyko jau tamsoje (nes šiame mūšyje scenos keitėsi lyg sapne). Staiga atėjo naktis. Šį kartą buvau įduboje ir visomis keturiomis stovėjau artilerijos sviedinio išmuštoje duobėje, iki pusės pripildytoje purvino vandens. Vis dar turėjau šautuvą, bet jis buvo jau tuščias, o jei ir buvo šovinių, tai neprisiminiau, kaip juos įdėti į spyną. Kiurksojau ten padėjęs rankas ant kelių, galvą nukoręs, ir spoksojau į vandenį. Aplinkui vėl buvo ramu; tik retsykiais kildamos į orą sušnypšdavo signalinės raketos. Štai tada mane ir apėmė tikra baimė – greitai, bet nepasakyčiau, kad netikėtai – grynai fizinis baimės pojūtis. Jis perbėgo šiurpulio bangomis nuo šlaunų ir sėdmenų per pečius ir žandikaulius, paskui atgal, ir taip keletą kartų – atrodė, lyg mėsos gumulėliai būtų ritinėjęsi po oda. Tai jokiu būdu nebuvo bailumas; mano protas išliko visiškai šaltas – arba galvojau apie ką kitą, arba tiesiog atbukau. Bailumas reiškia tam tikrą pasirinkimą, o baimė nepalieka jokio pasirinkimo – ji tiesiog apima, ir tiek. Kai bangos pasiekė mano klubus ir šlaunis, atsipalaidavo žiediniai raumenys; kai perbėgo pilvu ir krūtine, ėmiau žiaukčioti ir dusti; o kai atėjo iki veido, smakras atvipo, tekėjo seilės, ašarojo akys. Paskui tos bangos nubėgo žemyn, ir vėl grįžo atgal. Nežinau, kiek tai truko, galbūt tik vieną minutę. Tačiau tai buvo gryniausias ir stipriausias jausmas iš visų, kuriuos kada nors esu patyręs. Kurį laiką, kol visa tai su manim darėsi, galėjau žvelgti į save iš šalies: išgąsdintas, apsiseilojęs gyvulys purvo duobėje. Vienas dalykas yra teoriškai sutikti su prielaida, kad žmonės – viena iš gyvūnų rūšių, ir visai kitas – pačiam suvokti aiškiai ir iki galo savo asmeninį gyvuliškumą, taip, kad niekada, netgi atsitiktinėje kalboje, nebegalėtum priešinti žodžių *žmogus* ir *gyvulys,* niekuomet negalėtum žiūrėti į savo artimus kitaip, kaip tik į *daugiau ar mažiau* protingus, *daugiau ar mažiau* sveikus, *daugiau ar mažiau* pavojingus, *daugiau ar mažiau* reikalingus gyvūnijos pasaulio egzempliorius, niekuomet negalėtum žvelgti į jų pasiekimus kitaip, kaip tik į geriau ar prasčiau dresiruotų žvėrių triukus. Tą naktį man taip ir atsitiko, ir nuo to laiko į nieką – nei į savo tėvą, nei į Džeinę, nei į save – negalėjau pažvelgti kitaip.

Netrukus prasidėjo antroji epizodo dalis. Abi armijos vėl sugrįžo – nežinau, kur jos slapstėsi iki šiolei – ir supratau, kad mūšis iš tiesų tęsiasi. Iš

abiejų pusių virš įdubos tratėjo kulkosvaidžiai; aplinkui po vieną, po du ar po tris lakstė, sėlino ar šliaužė kareiviai, asitiktinai kartais žvilgtelėdami į duobę, suteikusią man prieglobstį; signalinės raketos švysčiojo vis dažniau, iš visų pusių švilpė kulkos, visi rėkė, klykė, keikėsi. Tai turbūt truko apie keturias valandas. Protu labai norėjau įsijungti į mūšį, tačiau buvau visiškai sutrikęs; jei kas nors būtų užrikęs ir įsakęs eiti į ataką, esu tikras, būčiau paklusęs. Tačiau buvau visiškai vienas, o kol buvau vienas, mano kūnas negalėjo pajudėti. Baimės bangos praėjo, tačiau jos mane visiškai išsekino ir aš sėdėjau kaip sėdėjęs.

Pagaliau vėl pradėjo šaudyti artilerija, matyt, taikydamasi tiesiai į įdubą, kur mūšis vyko žmogus prieš žmogų. Turbūt abi pusės nutarė sproginėjančiais sviediniais išvalyti vietovę nuo netvarkingai besipešančių karių ir viską pradėti iš naujo. Daugelis sviedinių sproginėjo vos už kelių šimtų pėdų nuo duobės, kurioje tūnojau, ir mane vėl apėmė baimė. Nė kiek neabejojau, jog žūsiu, ir bijojau tik vieno – kad mirtis bus lėta, kankinanti, ir teks kentėti vienui vienam. Tetroškau, kad kas nors būtų šalia, kai išmuš mano valanda.

Sentimentalu? Žinoma, aš ir pats vėliau visada taip maniau. Tačiau toks jau jausmas – be to, labai stiprus – mane buvo apėmęs, ir būtų nesąžininga, jei apie tai nutylėčiau. Jis buvo toks stiprus, kad kai į mano duobę iš niekur staiga įšoko kažkoks kareivis, aš tą pačią akimirką puoliau ant jo ir iš visų jėgų apkabinau. Jis visai pagrįstai pamanė, jog noriu jį nužudyti ir išgąstingai surikęs ištrūko iš mano glėbio. Vėl puoliau ant jo, kol jis dar nebuvo pakėlęs šautuvo, tačiau mums besitąsant jam pavyko durtuvo galiuką negiliai įsmeigti man į blauzdą. Šaukiau jam į ausį, kad nenoriu nenoriu jo nužudyti, kad myliu jį, ir tuo pat metu, kadangi buvau stambesnis ir aiškiai stipresnis, užėjęs už nugaros stengiausi užlaužti jam rankas ir kojas. Jis ilgai priešinosi ir kažką vapaliojo vokiškai – taigi tai buvo priešo kareivis. Kaip galėjau jam viską paaiškinti? Netgi jei būčiau mokėjęs vokiškai ir paaiškinęs savo ketinimus, jis be abejo būtų pamanęs, jog aš arba bailys, arba kvaištelėjęs, ir bet kokiu atveju būtų nužudęs mane. Jis turėjo suprasti viską iš karto.

Žinoma, galėjau jį nužudyti ir, esu įsitikinęs, jis tai suprato, nes buvo visiškai bejėgis. O aš padariau štai ką: iš pradžių purviname vandenyje

apverčiau savo drauguži ant pilvo, paskui paėmiau į rankas šautuvą, įrėmiau savo durtuvą jam į kaklą ir nestipriai spaudžiau, kol durtuvas pradrėskė odą ir pasirodė lašas kraujo. Mano draugužis visai nusilpo iš baimės, beveik apalpo, ir kažką vokiškai verkšleno – turbūt, prašė pasigailėti ar sakė, kad pasiduoda, o gal ir viena, ir kita. Kad neliktų jokių abejonių, palaikiau jį taip keletą minučių, galbūt netgi kiek stipriau spausdamas durtuvą, kol jis visai palūžo, nustojo kontroliuoti savo kūną, visai kaip aš anksčiau, ir dabar tik gulėjo ir verkė.

Kur buvo likusi JAV armija? Patikėk, skaitytojau, iki šiolei nesuprantu, kur šio mūšio metu bastėsi abi armijos!

Prašau, skaitykite toliau be jokių išankstinių nuostatų; juk negaliu gi kas minutę priminti jums, kad nedarytumėte skubotų ir lengvabūdiškų išvadų, jei norite susidaryti apie mane teisingą nuomonę. Taigi, paskui padėjau į šalį šautuvą ir durtuvą, atsiguliau į purvą šalia to gyvulio, kurį prigąsdinau taip, kad jis nebegalėjo nė krustelėti, karštai apkabinau lyg meilužį, ir apibėriau jo šeriuotą veidą bučiniais: jo išsprogusias akis, trūkčiojantį kaklą. Neįtikėtina, kai dabar žvelgiu atgal, tačiau jis man atsakė tuo pačiu. Baimė apleido jį, kaip prieš tai buvo apleidusi mane, ir, esu įsitikinęs, kad taip mylavomės gerą valandą.

Jei jums dingtelėjo mintis apie homoseksualizmą, tai, manau, nieko čia tokio. Tačiau jei manote, kad tas vokiečių seržantas arba aš buvome žydri, tai esate kvailas per visą pilvą.

Šiek tiek pabuvome taip apsikabinę, pamažu mums abiems praėjo drebulys ir mes paleidome vienas kitą. Tarp mūsų viešpatavo visiškas ir, mano nuomone, tobulas tarpusavio supratimas. Pirmą kartą po to, kai iššokau iš sunkvežimio, pasijutau normaliai. Dabar vėl viską aiškiai suvokiau, mačiau ir girdėjau. Virš galvos švilpė ir švilpė artilerijos sviediniai, tačiau nė vienas nesprogo netoli mūsų, o besikaunantieji žmogus prieš žmogų, matyt, pasitraukė kažkur kitur. Mes su vokiečiu atsisėdome priešingose sviedinio išmuštos duobės pusėse, maždaug penkių pėdų atstumu vienas nuo kito, ir be žodžių, kurių nė nereikėjo, nes tarp mūsų viešpatavo tobulas tarpusavio supratimas, šypsojomės vienas kitam. Kartais pabandydavome bendrauti gestais, tačiau to beveik nereikėjo. Aš turėjau sausų cigarečių, o jis ne. Jis turėjo sausą davinį, o aš ne. Šovinių nė vienas neturėjome.

Abu turėjome tvarsčių ir jodo. Abu turėjome durtuvus. Pasidalinome vienas su kitu cigaretėmis ir sausu daviniu. Paskui sutvarsčiau jam sužeistą kaklą, o jis man koją. Jis parodė į savo sėdynę ir užsispaudė nosį – smirda, girdi. Aš parodžiau į savąją ir padariau tą patį. Abu kvatojomės iki ašarų ir vėl puolėme vienas kitam į glėbį, tik šį kartą trumpam – mūsų baimė praėjo ir mes, suprantama, varžėmės. Šiltai pažvelgėme vienas į kitą. Paskui, regis, užmigome.

Niekada, nė su viena žmogiška būtybe, nesvarbu, vyru ar moterimi, nejaučiau tokio artumo, tokio abipusio ryšio, kaip su tuo vokiečių seržantu. Jis buvo mažas, žilstelėjęs, negražus vyriokas, gerokai už mane vyresnis ir, be abejo, profesionalus kareivis. Kai pradėjo švisti, apžiūrėjau jį atidžiau. Kol jis miegojo, aš pavydžiai ir globėjiškai budėjau – manau, būtent pavydžiai ir globėjiškai – kaip liūtas prie savo jauniklio. Jei koks nors amerikietis, netgi mano tėvas, tuo metu būtų įšokęs į duobę, nedvejodamas būčiau jį nužudęs, jam dar nespėjus nė rankos pakelti prieš mano draugą. Ko verti tie prasimanymai apie šeimos ryšius ar tautinį bendrumą, palyginus su tais saitais, kurie atsirado tarp mūsų? – klausiau savęs. Argi svarbu, kad mes nueisime skirtingais keliais, taip ir nesužinoję vienas kito vardo, jis žudyti amerikiečių, o aš, matyt, vokiečių? Mes jau sudarėme savo paliaubas. Ir net jei nenuspėjamo kareiviško likimo valia vėl susitiksime akis į akį, ir nepažinę vienas kito, nenusišypsoję, pulsime kautis durtuvais, argi tai svarbu? – klausiau savęs. Keletą valandų mes buvome vienas žmogus, supratome vienas kitą taip, kaip geriausi draugai, aistringiausi įsimylėjėliai nepajėgia suprasti – vien išminčiai šitaip supranta save.

Leiskite man pabaigti pasakojimą. Jūs turbūt jau supratote, kad visi tie retoriniai klausimai pasėjo mano galvoje abejonės sėklą. Žinoma, *man* tie mūsų santykiai buvo labai brangūs. Tačiau juk aš pats ir paskatinau jų atsiradimą išreikšdamas savo jausmus. Jis atsiliepė į juos, iš tiesų atsiliepė, tačiau į jo kaklą buvo įremtas durtuvas, o veidas įmurkdytas į purvą. Tiesa, jis neužpuolė manęs, nors nuo to laiko, kai be žodžių sudarėme paliaubas, turėjo daug galimybių; kita vertus, kaip pastebėjau, jis atrodė kaip senas kareiva profesionalas, o man, atminkite, buvo tik aštuoniolika metų. Kaip galėjau būti tikras, kad mūsų neįtikėtina simpatija egzistuoja ne vien mano vaizduotėje, kad jis visą tą laiką mintyse nesišaipė iš manęs, laikydamas

bepročiu arba kvaištelėjusiu homoseksualu, ir negalvojo – girdi, pailsėsiu, parūkysiu, pamiegosiu, atgausiu jėgas ir nužudysiu tą pakvaišėlį? Tik užgrūdintas profesionalas purvo duobėje, aplinkui vykstant mūšiui, galėjo miegoti taip kietai ir palaimingai. Netgi šypsena klaidžiojo jo lūpomis. Gal iš manęs šaipėsi?

Brėkštant dienai viskas atrodė jau ne taip košmariškai. Mūšis, be abejo, pasistūmėjo gerokai toliau nuo tos vietos, kur buvome mudu. Įdomu, ar aš buvau vokiečių teritorijoje, ar jis sąjungininkų? Jis buvo iš tiesų nepatrauklus vyriokas. Atrodė kažkaip prasčiokiškai. Veidas baisiai kvailas. Dievaži, jis atrodė kaip žmogus, nepajėgus suprasti ir įvertinti tokių *saitų*, kokius aš įsivaizdavau. Argi jis nesužeidė man kojos? Žinoma, nes juk aš pirmas jį užpuoliau...

Vis labiau nervinausi ir kyštelėjau galvą iš duobės norėdamas apsižvalgyti. Nesimatė nė gyvos dvasios, tik daugybė lavonų skirtingomis pozomis pavieniui ir po kelis voliojosi ant žemės, buvo pakibę ant spygliuotos vielos, sukniubę ant suskaldytų kelmų, įkritę į duobes. Ore tvyrojo dūmai, dulkės ir rūkas, buvo vėsoka. Maudė koją. Vėl nusileidau į duobę ir nervingai įsistebeilijau į vokiečių seržantą, laukdamas kokių nors jo pabudimo ženklų. Netgi paėmiau į rankas šautuvą, o jo ginklą numečiau kuo toliau, kad būčiau saugesnis. Sėdėjau lyg ant adatų ir pradėjau jaudintis, kad gali grįžti baimė.

Galų gale nutariau tyliai išsiropšti iš duobės ir traukti pas amerikiečius, jei tik rasiu juos, o vokietį palikti miegantį. Puikus sprendimas! Rankose laikydamas šautuvą ir nenuleisdamas akių nuo vokiečio, atsistojau. Jis atmerkė akis, ir nors jo galva nė nekrustelėjo, veide pasirodė neapsakomo nerimo išraiška. Tą pačią akimirką puoliau prie jo ir smogiau durtuvu į krūtinę. Smūgis apsvaigino jį, o mano svoris – užguliau šautuvą visu kūnu – neleido jam pajudėti, tačiau durtuvo smaigalys įsirėmė į jo krūtinkaulį ir daugiau gilyn nejudėjo.

Dieve mano! – pagalvojau įtūžęs. Negi negaliu pribaigti jo? Jis abiem rankom sugriebė mano šautuvo vamzdį, bandydamas atstumti jį nuo savęs, tačiau stovėdamas aš turėjau pranašumą. Kokią sekundę tyliai grumėmės. Aš žiūrėjau į durtuvą, o jis, bijau, į mano veidą. Galų gale, mums abiems pasistengus – toks buvo mūsų paskutinis bendravimas!– durtuvas

nuslydo nuo kaulo ir su vos girdimu klaikiu drykstančios mėsos garsu pervėrė jam kaklą. Jis pradėjo merdėti. Aš paleidau iš rankų šautuvą – jokia jėga pasaulyje manęs nebūtų privertusi jo ištraukti – ir visas virpėdamas puoliau ropštis šliaužiančiu duobės šlaitu lauk. Laimei, pirmas kareivis, kurį sutikau, buvo amerikietis, ir mūšis man baigėsi.

Tokia mano karo žygdarbių istorija. Papasakojau ją – o kam? Tiesa, tai mane išgydė. Iš esmės, nuo keleto dalykų iš karto. Dabar aš beveik niekada neužsisvajoju, netgi trumpam. Niekuomet labai daug nesitikiu iš savęs ir kitų savo rūšies gyvūnų. Aš beveik niekada neapibūdinu žmonių vienu žodžiu ar sakiniu, ir retai kada iš viso vertinu juos. Daugiau nebesiekiu, kad pažįstami mane įvertintų ar pripažintų. Darau viską lėčiau, nuosekliau ir kruopščiau. Žinoma, nesakau, kad šis skausmingas epizodas yra vienintelė pasikeitimų, įvykusių manyje, priežastis; tiesą sakant, nežinau, su kuo daugelis iš jų susiję. Tačiau kai galvoju apie šiuos pokyčius, iš karto prisimenu tą epizodą (ypač, prisipažinsiu, tą nenusakomą plyštančios mėsos garsą) ir šis faktas man atrodo labai svarbus, nors galbūt visa tai, kaip sako logikai, tik *post hoc, ergo propter hoc*[3], pavyzdys. Tiesą sakant, man tai nerūpi.

Taigi, kai 1919 metais buvau paleistas iš armijos ir įstojau į Džono Hopkinso universitetą, man teko iš naujo gilintis į daugelį dalykų, kuriuos anksčiau buvau išmokęs tik pusėtinai – tarp jų ir aiškiai mąstyti. Supratau, pavyzdžiui, kad jei laikau teniso raketę teisingai, tai nelabai sugebu žaisti tenisą. Kita vertus, žymiai geriau išmokau žaisti golfą. Pianinu daugiau nebeskambinau. O kai 1935 metais vėl pradėjau šiek tiek domėtis laivais, viską dariau teisingai nuo pat pradžių. Tai nereiškia, kad aš, kaip daugelis žmonių, manau, jog tinkamas, o ne bet koks darbo atlikimas turi kažkokią vidinę etinę prasmę. Taisyklės, skelbiančios, kad viską ką darai, reikia daryti gerai, aš nelaikau etine premisa. Tiesiog nuo 1918 metų aš negaliu, nesugebu, nieko daryti kitaip, kaip tik gerai, lygiai taip pat kaip anksčiau nesugebėjau beveik nieko daryti tinkamai.

Mano valtis yra dvylikos metrų ilgio, paskuigalis užapvalintas kaip torpedos galvutė, o priekis siauras ir smailas, kaip valčių, skirtų nedideliu

[3] *Post hoc, ergo propter hoc* – po to, vadinasi dėl to (lot.)

atstumu pervežti krovinius. Jos karkasas, kilis ir grindys yra iš tvirto baltojo ąžuolo, o šonai, denis ir lentos, kuriomis apkaltas dugnas, iš kieto baltojo kedro. Labai patikimas, kruopščiai, neskubant ir tinkamai suręstas mažas laivelis. Skaičiuojant nuo šio 1937 metų ryto, statau jį jau dvejus metus, kasdien skirdamas šiam darbui apie valandą. Pamenu, dažną rytą ateinu, paprasčiausiai žiūriu į ją, galvodamas, kaip čia geriau padarius, arba spoksau į sieną, o galvoje nė vienos minties.

Tą rytą klojau grindlentes: šonai bei dugnas jau buvo apkalti ir korpusas stovėjo tiesiai. Kaip paprastai, aš nepersirengiau, ir netgi neatsiraitojau rankovių; su paltu, švarku ir kaklaryšiu ėmiau kloti dviejų centimetrų storio ir aštuonių centimetrų pločio gruoblėtas kedro lenteles ant grindinių sijų, tvirtindamas jas variniais varžtais ir galvanizuotos vielos vinimis – praplatindavau viršuje skylę, kad įlįstų vinis, paskui užglaistydavau.

Lentučių buvau prisipjovęs dieną vakar, taigi per valandą išklojau beveik visą denį ir net nesuprakaitavau. Pasivaliau kelnių kelius (jie nebuvo purvini, nes medieną laikau švariai), prisidegiau savo antrąjį dienos cigarą, keletą minučių apžiūrinėjau savo darbą, paskui, uždaręs garažo duris, patraukiau į įstaigą. Jei kas nors ims ir užbaigs mano darbą, pagalvojau be liūdesio, tas turės puikią valtį.

8. Paaiškinimas, perspėjimas

Ar leisite šį tą paaiškinti ir perspėti?

Iš tėvo perėmiau įprotį dirbti fizinį darbą vilkėdamas gerais drabužiais. Tėvas tai pavertė tikru ritualu, kaip devyniolikto amžiaus chirurgai, kurie mėgo operuoti vilkėdami vakariniu kostiumu, o paskui puikuotis, kad atliko sudėtingą operaciją nė kiek nesusitepę krauju krakmolytų marškinių rankogalių.

– Tai moko būti rūpestingam, – sakė tėtis, – ir dirbti palengva. Jei žmogus dirba smarkiai, tai dar nereiškia, kad gerai.

Tuo pačiu apdaru, kuriuo vilkėjo tą dieną teisme, tėtis prieš vakarienę sukasdavo daržus, pats paruošdavo negesintų kalkių mišinį, nupurkšdavo juo medžių lapus, kad nebūtų vikšrų, kartais išbaltindavo namo atraminius stulpus ar, paėmęs vandens žarną, nuplaudavo automobilį. Dirbant jo drabužiai niekuomet nesusitepdavo, nesušlapdavo ir netgi nesusiglamžydavo. Kai vieną 1930-ųjų metų dieną grįžau namo iš įstaigos ir radau tėtį rūsyje – vienas diržo galas pririštas prie gegnės, kitas surištas į kilpą ir užmautas ant kaklo – ant jo nebuvo nė vienos purvo dėmelės, nors rūsyje buvo pilna dulkių. Drabužiai nepriekaištingai išlyginti, niekur jokios raukšlelės, ir nors jo veidas buvo pajuodavęs, o akys išsprogusios, plaukai buvo švarutėliai ir tvarkingai sušukuoti.

Sutinku su tėčiu, kad atliekant fizinį darbą tais pačiais drabužiais, kuriais vilkima įstaigoje, išmokstama dirbti kruopščiai, tvarkingai, ir aš beveik visada seku jo pavyzdžiu. Bet, man regis, kad šis įprotis jam turėjo kažkokią galutinę vertę; manau, tai buvo susiję su kažkokia miglota jo filo-

sofija. Tačiau mano atveju taip nėra ir noriu jus įspėti, kad neieškotumėte mano įpročiuose filosofinės potekstės. Sutinku, mano dienotvarkė iš tiesų atspindi bendrą mano požiūrį į pasaulį, tačiau nedera įžvelgti paslėptų prasmių ten, kur jų nėra, nes nuklysite nuo kelio. Galbūt nereikėjo man nė sakyti, kad statau savo valtį apsirengęs gerais drabužiais.

9. Afiša

Aš pats nesirinkau teisininko karjeros, tik sutikau juo būti; kai dar buvau visai mažas, buvo nutarta, kad studijuosiu Merilendo Advokatų kolegijoje ir dirbsiu tėčio firmoje, o aš neprieštaravau. Niekada nebuvau atsidavęs savo studijoms, nors šalia kitų dalykų saikingai domėjausi ir teisinėmis procedūromis bei teismų sistema.

Jūs neprieštarausite, jei pasakysiu, kad esu bene geriausias advokatas Rytų pakrantėje? Galbūt ir nederėtų to sakyti, nes pagalvosite, kad giriuosi. Žinoma, jei manyčiau, jog teisininko darbas yra be galo svarbus, tai toks pareiškimas iš tiesų būtų pagyrūniškas, tačiau iš tiesų, mano nuomone, advokato veikla, jurisprudencija, netgi teisingumas yra iš esmės nė kiek ne svarbesni dalykai nei, tarkim, austrių gliaudymas. Jūs juk suprantate, kad jei koks nors žmogus, kaip ir aš, su šypsena tvirtina esąs geriausias austrių gliaudytojas, cigarečių sukėjas ar mechaninio biliardo žaidėjas, tai jis nėra pasipūtėlis pagyrūnas, tiesa?

Mano darbas labai panašus į gydytojo terapeuto, kuriam tenka gydyti pačius įvairiausius ligonius, tik aš dirbu ne medicinos, o teisės srityje. Nagrinėju baudžiamąsias bylas, ieškinius, surašau testamentus, tvarkau dokumentus, ginu nuosavybės teises, padedu sudaryti sutartis – žodžiu, darau viską, dėl ko žmonės kreipiasi į advokatus. Esu dalyvavęs svarstant bylas globos, apygardos, federaliniuose, jūrų, apeliaciniuose teismuose – kartą netgi Jungtinių Valstijų Aukščiausiajame teisme. Aš retai kada pralaimėdavau, tačiau retai ir imdavausi tokių bylų, kurios man nelabai patikdavo. Turiu prisipažinti, kad iš galimų klientų

renkuosi ne tuos, kurių bylas lengva laimėti, o tuos, kurių bylos man įdomios.

Mano partneriai, firmos laimei, ne tokie išrankūs; jie nuolatos labai užsiėmę ir gerai uždirba. Hariui Bišopui, kuris buvo vienas iš firmos „Endriusas ir Bišopas“ įkūrėjų, tuo metu buvo šešiasdešimt treji (jis mirė 1948 metais). Jis su mano tėčiu įkūrė šią firmą 1904 metais, kai abu dar buvo labai jauni. Kitas partneris yra Džimis Endriusas – jis man ne giminė. 1937-aisiais jam buvo turbūt dvidešimt septyneri ar dvidešimt aštuoneri metai, tada jis dar tik pradėjo advokato veiklą ir aš pasiūliau priimti jį į firmą dėl patogumo – galėjome naudoti tą patį pavadinimą, kuris buvo prieš tėčiui pasikariant.

Mūsų įstaiga, į kurią aš valandą pasikrapštęs su laivu pagaliau atėjau, yra mažame tipiniame name. Kiekvienas turime atskirą kabinetą, tačiau mūsų klientai laukia tame pačiame laukiamajame, mes naudojamės bendru tualetu ir turime tik vieną sekretorę.

Minėtoji sekretorė, ponia Leik, penkiasdešimtmetė moteris, kai aš įėjau ir kaip visada pasisveikinau, spausdino mašinėle.

– Manęs niekas nelaukia? – paklausiau.

– Buvo atėjusi ponia Mek, – pasakė ponia Leik.

– Šit kaip? Ko ji norėjo?

– Ji paliko raštelį, – pasakė ponia Leik, – padėjau jį ant jūsų stalo.

Pažiūrėjau į veidrodį, kabėjusį laukiamajame, ir pasitaisiau kaklaraištį.

– O iš Čarlio jokių žinių nebuvo?

Čarlis – tai Čarlis Parksas, advokatas, kurio įstaiga yra šalia mūsų. Jis buvo mano senas draugas ir pokerio partneris, o tada mes atstovavome priešingoms pusėms painioje byloje, kuri buvo iškelta dėl nereikšmingos automobilių avarijos. Ji tęsėsi jau keletą metų ir netgi nebuvo pradėta nagrinėti: abu klientai, ir Čarlio, ir mano, buvo pasiturintys ir mėgo bylinėtis, taigi mums su Čarliu tekdavo dienų dienas aptarinėti procedūrinius ginčus. Progai pasitaikius papasakosiu apie šią bylą.

– Kas girdėti apie tas statines raugintų agurkėlių? – paklausiau, gesindamas cigaro nuorūką ponios Leik peleninėje ir peržvelgdamas laiškus, kuriuos ji man padavė.

– Regis, ten yra laiškas iš Baltimorės, – pasakė ji.

Tuo metu tai buvo pagrindinė mano byla, irgi prestižinė, iškelta dėl ginčijamo Harisono Meko vyresniojo, raugintų gaminių karaliaus, mirusio 1935 metais, testamento. Tai taip pat buvo sudėtingas darbas: kol kas pakanka pasakyti, kad Harisonas pasamdė mane gelbėti pavojuje atsidūrusių jo milijonų (testamente buvo kalbama apie beveik tris milijonus), ir nuo sausio, Harisono ir mano susirūpinimui, reikalai pakrypo mūsų priešininkų naudai.

Nusinešiau laiškus į kabinetą ir pradėjau paskutinę savo teisinio darbo dieną. Du vokai buvo su reklaminiais skelbimais, ir aš juos išmečiau nė neatplėšęs. Trečiame buvo čekis tūkstančiui septyniems šimtams dolerių nuo Viljamo Batlerio, mano kliento, kurio interesus gyniau minėtoje byloje dėl automobilių avarijos – eilinė jo įmoka. Padėjau voką šalia, kad paskui atiduočiau poniai Leik. Kitame voke buvo asmeninis raštelis nuo Džiunioro Mainerio, buvęs merginos iš trečiojo šios knygos skyriaus vyras – prieš penkerius metus nagrinėjau jų skyrybų bylą. Be kita ko, ten buvo parašyta:

„Aš tave užmušiu suš.....s kalės vaike kai ateisi į Painstrytą suš......s kalės vaike pats žinai už ką. J.M."

Nežinau, kodėl Džiunioras savo laiškuose, kuriuos siuntinėdavo kas savaitę, šį žodį rašydavo ne visą – galbūt iš drovumo. Jis manė, kad aš padėjau Dorotei išsiskirti, norėdamas ją padaryti savo meiluže, ir jau keletą metų kas šešias ar aštuonias dienas siųsdavo man tokio pobūdžio grasinamus laiškus. Atidėjau jo laišką į šalį, kad ponia Leik paskui įsegtų jį prie kitų – tikėjausi, jog Džiuniorui užteks sveiko proto ir jis nemėgins įvykdyti savo grasinimų. Mūsų valstijos prokuroras niekuomet nepraleisdavo progos pakarti kokį nors negrą, ir aš nenorėjau suteikti jam tokios puikios progos. Žinoma, jei Džiunioras nesumanys įvykdyti savo grasinimų per keletą artimiausių valandų, jam nėra ko bijoti.

Kitą laišką tučtuojau atpažinau iš savo rašysenos ant voko – pats jį sau buvau pasiuntęs. Ant jo buvo pašto štampas su užrašu *Baltimorė*, ir jis buvo, ar galėjo būti, nepaprastai svarbus. Tačiau kol kas dar nebuvau pasirengęs jį perskaityti; atrėmiau jį į stalinę lempą.

Kiti laiškai buvo susiję su įvairiomis mano bylomis. Skaičiau juos, po kiekvieno keletą minučių pro langą vis pažiūrėdavau į apylinkės kalėjimo pastatą ir mintyse šį tą pasižymėdavau. Paskui atstūmiau juos į šalį ir perskaičiau Džeinės žinutę.

„Brangusis, jei tikėjaisi kažkaip mane vėl įskaudinti ta žinute, kurią palikai šįryt, tau nepavyko. Manęs tai nė kiek nesujaudino. Aš padarysiu tai, ko prašei, jei nueisi pas Marviną Rouzą pasitikrinti sveikatą ir sužinosi, kodėl esi toks ištižėlis. Bučiuoju, Džeinė".

Iš tiesų, ji stipriai pasikeitė nuo to laiko, kai pirmą kartą ją sutikau. Turiu paaiškinti, kad Marvinas Rouzas yra gydytojas ir mano golfo partneris, o žadėdama patenkinti mano prašymą – pamenate, aš paprašiau Džerio Hogio perduoti jai raštelį – su sąlyga, jei nueisiu pas Marviną ir pasitikrinsiu sveikatą, Džeinė manė esanti saugi: nuo 1924 metų niekada nesilankau pas daktarus, nebent asmeniniais klausimais, ir Džeinė žinojo, kad ši mano nuostata tokia pat tvirta, kaip ir neprotinga.

Džeinės raštelį vėl įkišau į voką ir atidėjau poniai Leik, kad ji paskui įsegtų jį kartu su kitais dokumentais. Manau, galiu drąsiai teigti, kad visame Kembridže nėra nė vieno žmogaus, kuris iškėlęs man bylą galėtų tikėtis ją laimėti. Netgi jei negalėčiau įtikinti teisėjų ar prisiekusiųjų savo iškalba bei juridiniais gambitais, pasirausęs savo dokumentuose, būtinai rasčiau kokį nors popiergalį, kurį galima būtų panaudoti kaip įrodymą. Žinoma, aš negalėjau numatyti, kokiomis aplinkybėmis man galėtų prireikti šito raštelio, juo labiau, kad mano silpnas ryšys su šiuo pasauliu turėjo nutrūkti tą pačią dieną. Ir visgi, nepaisant to, nutariau atiduoti jį poniai Leik – tegu įsega.

Paskui paskambinau daktarui.

– Norėčiau susitarti dėl vizito šiandien prieš pietus pas daktarą Rouzą, – pasakiau jo sekretorei.

– Apgailestauju, pone, daktaras Rouzas šiandien iki vakaro bus užsiėmęs.

– Prašom pasakyti jam, kad skambina Todas Endriusas, – paprašiau. – Norėčiau, kad jis mane apžiūrėtų. Gal jis gali tai padaryti per pertrauką. –

Žinojau, kad Marvinas turi įprotį priešpiet snūstelėti kabinete ant ligonių apžiūros stalo.

– Luktelėkite, – girdėjau, kaip ji uždengė delnu telefono ragelį ir kalbėjosi su Marvinu.

– Klausau. Čia tu, Todi? – pasigirdo Marvino balsas.

– Taip. Gal galėtum paaukoti minutėlę savo miego, Marvi?

– Kas per velnias, Todi, tu ką, susirgai? – paklausė jis nepatikliai.

– Ne.

– Kažkas padavė mane į teismą?

– Ne. Tiesiog noriu pasitikrinti sveikatą.

Jis neteko žado. Metų metus žaisdami golfą ar prie viskio butelio mes su juo ginčydavomės apie mediciną ir teisę, ar, veikiau, apie sveikatą ir teisę; nors jis nieko neįtarė apie mano širdies ligą, tačiau žinojo, kad esu nesveikas, bet nesikreipiu į gydytoją.

– Žinoma, Todi, užeik, bernužėli, – nusijuokė jis. – Sakyk, o tu kartais nejuokauji?

– Ne. Norėčiau išsamios apžiūros. Ateisiu vienuoliktą valandą, gerai?

– Geriau penkiolika po vienuoliktos, – pasakė Marvinas. – Noriu susidėlioti adatas ir įrangą. Juk nedažnai tenka tave apžiūrėti.

Vieną ar dvi minutes mes pakalbėjome apie kitus dalykus, paskui aš grįžau prie savo popierių, išsitraukiau dosjė, kur buvo įsegta Harisono Meko vyresniojo palikimo byla, ir susiruošiau rimtai padirbėti.

Tačiau mano dėmesys vėl nukrypo į šalį. Nukandau trečiojo cigaro galiuką ir norėjau prisidegti, bet pasirodė, kad mano degtukų dėžutė tuščia, tad pasirausiau po palto kišenes, ieškodamas kitos. Vietoj degtukų aptikau programėlę, kurią buvau pasiėmęs Ilgojoje Prieplaukoje ir pamiršęs. Išskleidžiau ją ir pasidėjau ant stalo.

. . . .

GREITAI

TO JŪS DAR NEMATĖTE

ORIGINALI *IR* NEPRILYGSTAMA

ADAMO

PLAUKIOJANTI OPERA

„Per marias“

Kapitonas ir savininkas Jakobas R. Adamas

Ilgoji Prieplauka, Kembridžas, birželio (21-oji ar 22-oji)
Bilietai kasoje parduodami visą dieną
KAINA: 20, 35, 50 centų

* * SALĖJE YRA 700 VIETŲ * *

DIDŽIAUSIAS PLAUKIOJANTIS TEATRAS
RYTINĖJE PAKRANTĖJE

(Bendra akcijų vertė šiuo metu 60,000 dolerių)

Puikių
aktorių
trupė
pristato nuostabiausią DRAMĄ
MUZIKĄ
MENESTRELIŲ DAINAS

V O D E V I L Į

JUOKAS NUO PIRMOS IKI PASKUTINĖS AKIMIRKOS!

Labai pamokantis vaidinimas
Linksmybės šventė, melodijos, menestrelių kūryba

VISKAS PIRMĄ KARTĄ

Šiuolaikiški komikai, virtuoziški šokėjai,
puikūs dainininkai

PAMOKANTIS IR SUBTILUS

SPALVINGAS

PUČIANT ŠVELNIAM BRIZUI

Širdingai kviečiame šįvakar apsilankyti
puikiausiame ir saugiausiame plaukiojančiame Amerikos teatre

(Kitoje sulankstyto lapo pusėje buvo daugiau informacijos apie Adamo plaukiojančios operos privalumus, taip pat vakaro vaidinimo programa.)

NEMOKAMAS koncertas prasideda vakare 7:30;
vaidinimas prasideda vakare 8:00

PROFESORIAUS EISENO VADOVAUJAMAS
ATLANTO IR ČESAPIKO JŪRŲ ORKESTRAS
(APDRAUSTAS 7,500 DOLERIŲ)

Geriausi JAV muzikantai!

Pasiklausykite garlaivio SIRENOS ATLIEKAMŲ MELODIJŲ!

Pasižiūrėkite ORKESTRO PARADĄ!

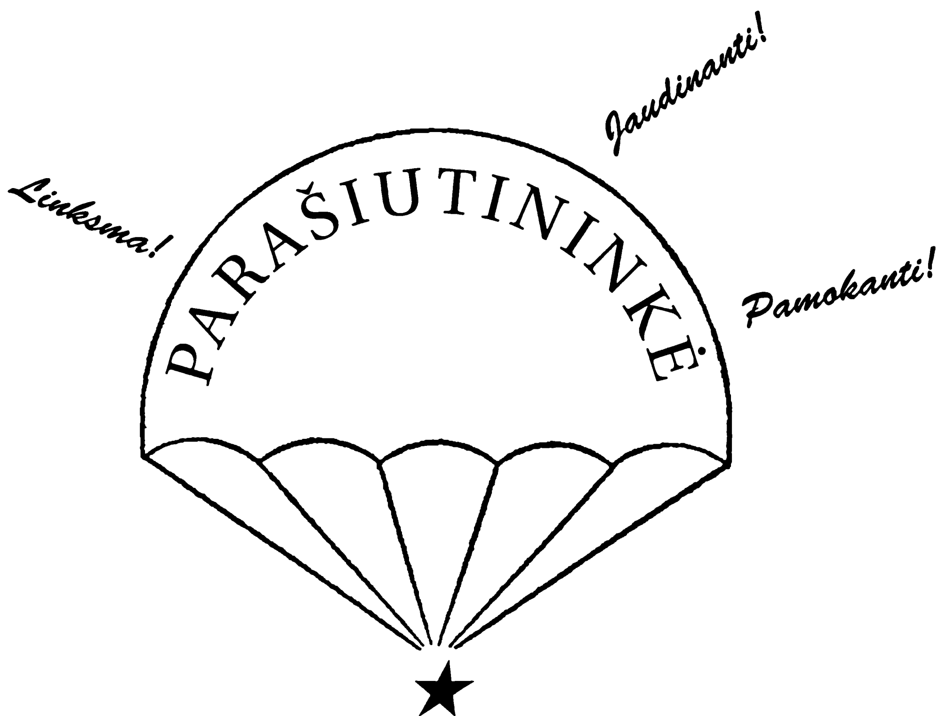
MES SĄŽININGAI VYKDOME SAVO PAŽADUS

Ateikite anksčiau pasiklausyti orkestro koncerto ir pasilikite pasižiūrėti puikiausio vaidinimo Rytų pakrantėje

★ *ŽIŪRĖKITE* ★
ČESAPIKO
MERĖ PIKFORD

!! PANELĖ KLARA MALOI !!

NAUJOJE,
iš kojų verčiančioje vieno veiksmo
komedijoje

** ** ŽIŪRĖKITE ** **

Paprastos ir nepakartojamos

PAKRANTĖS ETIOPŲ DAINOS

GERIAUSI JAV HUMORISTAI

** ** ŽIŪRĖKITE ** **

J. Stradžas, nuostabusis aktorius etiopas,
juodasis Demostenas,
jo paties sukurtoje
parodijoje...

Meilutė Sali Starbak, dainuojanti sirena,
dainų apie mielą gimtinę, namų židinį
ir sudužusią širdį atlikėja

T. Volesas Vaiteikeris, įžymus Pietų tenoras,
dainuojantis pastoralines dainas
apie kukurūzų ir medvilnės laukus

YPATINGAS NUMERIS!

Berlis Džo Velsas, visame pasaulyje pripažintas imitatorius, pamėgdžioja garlaivio švilpuko, malūno, „T" modelio „Fordo", besipjaunančių šunų, įžymių garlaivių, *«Načezo»* ir *«Roberto E. Ly»* lenktynių garsus, o pabaigoje pasibaisėtino ir siaubingo garlaivio *«Džeimsas B. Teiloras»* sprogimo, kuris įvyko prie Načezo-Po-Uola, Misisipėje, 1892 metais, vasario mėnesį, garsą.

Vaidinimo pabaigoje

NUOSTABI PANTIOPLIKONIKA

NEPRALEISKITE! NEPAMIRŠKITE, KADA PRADŽIA!

Atsiveskite su savim vaikus

Patvirtinta spaudos, publikos ir dvasininkijos

Gerai. Aš tai jau tikrai nepraleisiu nuostabios pantioplikonikos.

– Ponia Leik, – paprašiau, – prašom paskambinti iki pietų poniai Mek ir paklausti jos, ar galiu nuvesti Džaniną pasižiūrėti plaukiojančio teatro, kai jis atplauks.

– Gerai, – pasakė ji. – Kada jūs ruošiatės eiti?

– Turbūt po pietų, į pavakarę. Gal apie keturias. Ar mano tvarkaraštyje yra numatytas koks nors susitikimas po keturių?

– Tuoj pažiūrėsiu... Ne.

Nė už ką nepraleisčiau vaidinimo, kur pamėgdžiojami įžymių „Načezo" ir „Roberto E. Ly" lenktynių garsai. Tačiau neįsiminiau kurią dieną prasideda vaidinimas, kaip patarė kapitono Adamo programėlė; tiesą sakant, programėlę iš karto suglamžiau ir išmečiau, ir todėl iki šiolei negaliu prisiminti, ar visa tai atsitiko birželio dvidešimt pirmą, ar dvidešimt antrą dieną. Žinoma, per devynerius metus, kuriuos praleidau stengdamasis prisiminti tos dienos įvykius, galėjau pasiimti tų metų laikraščio „Banner" komplektą, nesunkiai susirasti plaukiojančio teatro reklamą ir sužinoti datą. Tačiau niekuomet nė nesirengiau to daryti. Kažkuri indėnų gentis, regis, navahai, turi paprotį tyčia palikti savo rankdarbius šiek tiek neišbaigtus – ausdami kilimus praleidžia kokią siūlę, lipdydami puodus palieka molio gumbelį – nes nenori varžytis su dievais. Taip, manau, kad navahai. Aš jokiais dievais netikiu, ir, priešingai nei navahai, niekuo negaliu pateisinti savo trūkumų. Tačiau, turiu pasakyti, man nuo pat pradžių atrodė neprotinga aiškintis, kuri tada buvo diena. Turbūt nesugebėčiau paaiškinti, kodėl.

Nė nebandysiu.

10. Įstatymas

Įstatymas – slidi sąvoka, sunku nusakyti, kas tai. Nuo ko čia pradėjus apie jį kalbėti? Ar tai įstatymų paragrafai, ar jų interpretacija – ta prasmė, kurią juose įžvelgia teisėjai ir prisiekusieji? Precedentas ar konkretus atvejis? Norma ar jos praktinis pritaikymas? Manau, kad man neįdomu, kas yra įstatymas.

Nors man, žinoma, įdomu, kaip galima pasukti įstatymą, kaip jis veikia, tačiau tai tik smalsumas, ne daugiau – iš esmės man vis vien. Tarkim, vaikas gauna dovanų žaislinį traktorių, prisuka jį ir paleidžia važiuoti, jam skersai kelio padėjęs knygą. Traktorius nesunkiai ją pervažiuoja. Vaikas uždeda dar vieną knygą. Traktorius įveikia kliūtį, tačiau sunkiai. Tada vaikas atverčia pirmąją knygą, atremia ją įžambiai į antrąją, o už jų dar padeda savo batą. Traktorius stengiasi, bando, sukasi, dūzgia ir pagaliau apvirsta, lyg vėžlys ant nugaros, o vikšrai sukasi ore. Vaikas vėl grįžta prie savo pieštukų ir rebusų, o jo veido išraiška visiškai abejinga. Nežinau, ponuli, ką jūs turite omeny, kai kalbate apie teisingumą.

Galbūt jūs, kaip kapitonas Osbornas, ėmėte manyti, kad apie viską turiu savo nuomonę, ir, be to, absurdišką? Puiku, galvokite, ką norite. Tačiau apie daugelį dalykų, apie kuriuos kiti žmonės turi vienokią ar kitokią nuomonę, aš neturiu iš viso jokios – nebent tik netiesioginę. Turiu omeny štai ką: įstatymas, pavyzdžiui, draudžia ką nors daryti, arba nustato, kaip reikia ką nors daryti, tačiau apie daugumą specifinių žmogiškų veiksmų jis nieko negali pasakyti. Ir visgi šiems veiksmams, kurių įstatymas nereglamentuoja, netiesiogiai turi įtakos kitus dalykus liečiantys įstatymai. Pavyz-

džiui, įstatymas draudžia kitiems žmonėms mus žudyti – vadinasi, taip pat ir tada, kai atliekame tuos jo nereglamentuotus veiksmus. Panašiai yra ir su nuomonėmis: nors aš neturiu savo nuomonės apie savižudybę – pavyzdžiui, negaliu pasakyti, ar tai nuodėmė, ar ne – tačiau turiu tam tikrą nuomonę apie keletą kitų dalykų, ir todėl 1935 metais galėjau mąstyti apie savižudybę bei jai ryžtis.

Tokios tokelės. Neturiu jokios bendros nuomonės apie įstatymą ar teisingumą, ir jei kartais kuriu teismams nedideles kliūtis, kaip vaikas traktoriui skersai kelio deda knygas, tai tik todėl, kad man smalsu pažiūrėti kas atsitiks – įveiks, ar ne. O kai teismo mechanizmas, kaip tas traktorius, bejėgiškai parvirsta, tai mintyse pasižymiu ir visiškai nepakitusia veido išraiška einu statyti valties ar rašyti savo „Tyrimo". Man vis vien, ar bylą laimėsiu, ar pralaimėsiu ir, manau, nuo savo klientų niekuomet to neslėpiau. Jie kreipiasi į mane, kaip prieš tai buvo kreipęsi į įstatymą, nes *jiems* reikia. Įstatymas ir aš visiškai bešališki.

Prieš pradėdamas pasakoti apie bylinėjimąsi dėl Harisono Meko vyresniojo palikimo, norėčiau štai ką pridurti: skaitydami šį skyrių galite visai pagrįstai pasakyti: „Juk dėl tokio tavo labai neatsakingo požiūrio nekaltieji gali pralaimėti ir netgi būti nubausti, o kaltieji laimėti. Argi tau tai nerūpi?" Iš tiesų, nekaltieji teisme kartais pralaimi, nors galbūt ne taip jau dažnai, kaip jums gali pasirodyti. Ir jų pralaimėjimas man *rūpi*, nors nepasakyčiau, kad labai – tiesiog tai patraukia mano dėmesį, tačiau nejaudina. Tam tikromis aplinkybėmis – vėliau paaiškinsiu kokiomis – aš pats nevengiu pastatyti prie gėdos stulpo nekaltą žmogų, kartu su minia mesti savo akmenį į kokį nors vargšą kankinį. Žinoma, tai neatsakingumas: aš patvirtinu, pabrėžiu, jog esu visiškai ir kraštutinai neatsakingas. Taip iš tiesų yra.

Kaip jau sakiau, man nelabai rūpėjo, gaus Harisonas savo palikimą ar ne, nors jam laimėjus, būčiau gavęs penkiasdešimt tūkstančių ar netgi daugiau. Kurioje nors kitoje šalyje, tik ne mūsų, Meko palikimo byla atrodytų visiškai neįtikėtina, bet netgi čia spauda jai skyrė daug dėmesio.

Senis Mekas, kuriuo labai žavėjausi, nors niekuomet nebuvau sutikęs, mirė 1935-aisiais, po ilgų fizinės ir protinės negalios metų. Jis paliko didelį turtą: 58 procentus visų kompanijos „Meko rauginti gaminiai" akcijų, kurių vertė palankiu metu galėjo siekti apie du milijonus dolerių, įvairių kitų

koncernų akcijas – vieni dirbo pelningiau, kiti ne taip, didelį namą Rukstone, dar vieną Vest Palm Byče, kotedžus Naujojoje Škotijoje ir Merilende, didžiulius plotus dirbamos žemės, daugiausia agurkų plantacijas, kurių derlių supirkdavo kompanija „Meko rauginti gaminiai", apie šimtą tūkstančių dolerių grynais, įvairių markių automobilius, jachtas su kajutėmis, arklius, šunis, pagaliau, galimybę užimti raugintų gaminių kompanijos prezidento postą – juk jis turėjo kontrolinį paketą akcijų – ir gauti dvidešimt vieno tūkstančio dolerių atlyginimą per metus. Savaime suprantama, daug žmonių dėl tokio turto ryžtųsi tampytis po teismus.

Iš visų tėtušio Harisono savybių bylai buvo svarbios trys: jis buvo įpratęs naudotis savo turtu kaip lazda, kad laikytų kumštyje giminaičius; jis baisiai mėgo perrašinėti savo testamentus, ypač paskutiniaisiais metais; jis liguistai stengėsi išsaugoti viską, ką pagamindavo jo protas ir kūnas, ir neleisdavo nieko sunaikinti.

Jūs turbūt prisimenate, kad kai 1925 metais pirmą kartą sutikau Harisoną jaunesnįjį, jis žavėjosi komunizmu ir už tai tėvas atėmė iš jo palikimą. Regis, toks paveldėjimo teisių atėmimas buvo mėgstamiausia senio priemonė drausminant ne tik sūnų, bet ir žmoną. Kai tik Harisonas darydavo ką nors ne taip – stojo į Dartmuto, o ne į Džono Hopkinso universitetą, studijavo žurnalistiką, o ne verslą, tapo komunistu, o ne respublikonu – iki to laiko, kol sugrįš į doros kelią, iš jo būdavo atimama paveldėjimo teisė. Kai nusidėdavo motušė Mek – važiuodavo į Europą, o ne į Vest Palm Byčą, gerdavo putojantį burgundišką šampaną, o ne viskį, rinkdavosi Daleni slėnį, o ne Rukstoną, balsuodavo už Ruzveltą ir Garnerį, o ne už Huverį ir Kertisą – iki to laiko, kol atsižadės savo erezijų, netekdavo paveldėjimo teisių.

Kaskart kam nors iš jų patekus nemalonėn, ar vėl atgavus malonę, reikėdavo perrašyti tėtušio Meko testamentą, be to, jo paskutinę valią dažnai tekdavo keisti dėl nesusijusių su šeimos gyvenimu priežasčių. Jo užmiesčio klubas priėmė ką nors, kas jam nepatinka – negaus nė cento. Kompanijos vairuotojas pervažiavo valstijos policininką, tikrinusį, ar sunkvežimiai neperkrauti – vairuotoją reikia ginti teisme ir paminėti testamente. Po senio mirties atidarius jo seifą, buvo rasta septyniolika chronologine tvarka einančių skirtingų testamentų, kurie visi prasidėdavo nuo ankstesniojo testa-

mento atšaukimo. Jis negalėjo įmesti į ugnį nė vieno iš šių savo kūrinių, į kuriuos buvo įdėjęs tiek sielos.

Ši situacija, nors, žinoma, neįprasta, pati savaime negalėjo sukelti ypatingų sunkumų teisme, kadangi pagal įstatymą, turint keletą testamentų, jei nėra kitokių abejonių, tikruoju velionio valios išreiškimu laikomas paskutinysis testamentas. Be to, kiekviename naujame testamente ankstesnysis buvo nedviprasmiškai atšaukiamas.

Deja, dėl pono Meko testamento iškilo kitokių abejonių. Paskutiniais metais blogėjo ne tik jo sveikata – iš pradžių artritas, paskui leukemija, o galop kapas – bet palaipsniui kriko ir protas: nors buvo normalus, jis darėsi vis labiau ekscentriškas, o galiausiai tapo silpnapročiu. Pirmoje stadijoje jis tai suteikdavo savo artimiesiems ir aplinkiniams palikimą, tai vėl atimdavo; antroje nebeidavo į darbą, iš slaugių reikalaudavo ne tik juo rūpintis, bet ir palinksminti, ir neleisdavo išmesti lauk nieko iš to, ką pats sukūrė, įskaitant nukirptus plaukus ir nagus, šlapimą, išmatas ir testamentus; trečioje stadijoje jis vargiai bepajėgė judėti ir kalbėti, nebekontroliavo savo kūno funkcijų ir nieko nebepažindavo. Žinoma, visa tai vyko ne dramatiškais šuoliais, tiesiog viena stadija nepastebimai pereidavo į kitą.

Iš septyniolikos testamentų (tai buvo jokiu būdu ne visi Meko surašyti testamentai, o tik tie, kuriuos jis rašė jau tada, kai jį buvo apėmusi daiktų išsaugojimo manija), tik pirmieji du buvo sudaryti tuo metu, kai dėl senio psichinės sveikatos nekilo jokių abejonių, tai yra, prieš 1933 metus. Pirmuoju testamentu pusė turto atiteko Harisonui jaunesniajam, o kita pusė motušei Mek, su sąlyga, jei teisme nebus įrodyta, kad nuo 1920-ųjų ji išgėrė nors lašą putojančio burgundiško šampano. Jis buvo surašytas 1924 metais. Antruoju, surašytu 1932-aisiais, pusė turto be jokių sąlygų buvo palikta poniai Mek, o kita pusė Harisonui, su sąlyga, jei teisme nebus įrodyta, jog per penkerių metų bandomąjį laikotarpį, nuo 1932-ųjų iki 1937-ųjų, Harisonas neparašė ar nepasakė nieko, ką galima būtų pagrįstai laikyti jo simpatijų komunizmui įrodymu. Ši sąlyga taip pat buvo keliama ir daugumoje vėlesnių testamentų.

Iš kitų penkiolikos dokumentų dešimt buvo surašyti 1933 ir 1934 metais, kai kilo abejonių, ar testamento sudarytojas sveiko proto. Paskutinieji penki, visi parašyti per pirmus tris 1935-ųjų mėnesius, be didelių keblumų ga-

lėjo būti teismo pripažinti bepročio užgaidomis: vienu testamentu visas turtas buvo paliktas Džono Hopkinso universitetui, su sąlyga, kad jis pakeis savo pavadinimą, ir bus Huverio koledžu (universitetas mandagiai atsisakė), kitais visas turtas buvo paliktas Atlanto vandenynui ir Amerikos Darbo Konfederacijai.

Jo didenybės Merilendo įstatymo laimei, buvo tik du pagrindiniai ir keturi antraeiliai pretendentai į turtą. Elizabeta Svytman Mek, palikėjo našlė, buvo suinteresuota, kad teisėtu būtų pripažintas testamentas Nr. 6, surašytas 1933-iųjų pabaigoje, kuriuo visas turtas, su anksčiau minėta sąlyga, kad negėrė burgundiško šampano, buvo paliekamas jai. Harisonas jaunesnysis siekė, kad galiojančiu būtų pripažintas testamentas Nr. 8, 1934-ųjų pradžios vaisius; pagal šį testamentą visas turtas atiteko jam, su sąlyga, kad jis nebus nusidėjęs ideologiškai. Panelės Dženisė Kosko, Širlė Mei Gryn ir Berenikė Silverman, profesionalios slaugės, kurios paeiliui slaugė senąjį Meką pirmosios, antrosios ir trečiosios stadijos metu, norėjo, kiekviena savo ruožtu, kad būtų vykdomi testamentai Nr. 3, Nr. 9 ir Nr. 12: juose, matyt, jų buvęs darbdavys numatė apdovanojimą už patarnavimus, nesusijusius su jų tiesioginėmis pareigomis. Paskutinysis pretendentas buvo šalia Meko namų esančios bažnyčios pastorius: testamentu Nr. 13 senis didžiąją savo turto dalį paliko bažnyčiai, išreikšdamas viltį, kad juo turtingesnė ir įtakingesnė bus religinė organizacija, tuo greičiau žmonės atmes jos skelbiamą tikėjimą.

Tai buvo pamokomas spektaklis. Ponios Mek teises teisme gynė Baltimorės firma „Duganas, Friobelis ir Kempas", o jos sūnus kreipėsi į Kembridžo firmą „Endriusas, Bišopas ir Endriusas"; slaugės ir dvasininkas pasisamdė atskirus advokatus. Kiekvienas iš pretendentų šiek tiek baiminosi iš karto kreiptis į teismą ir keletą mėnesių šešios firmos, atstovaujančios skirtingų pusių interesams, manevravo, grasino ir atsakinėjo į grasinimus. Penki iš mūsų susivienijo, kad pašalintų iš varžybų dvasininką – tam užteko trims slaugėms sutarti, jog testamento Nr. 13 sudarymo metu Mekas jau buvo tikrai ne viso proto. Po mėnesio tokiu pat būdu panelės Kosko ir Gryn privertė pasitraukti panelę Silverman, kuriai buvo iškilmingai pažadėta, jog laimėjus vienai iš pastarųjų, ji gaus dvidešimt procentų grobio. Paskui, padaręs netikėtą manevrą, Bilas Friobelis iš „Dugano, Friobelio ir Kempo"

firmos pateikė dviejų juodaodžių Meko tarnaičių raštišką liudijimą, esą jos mačiusios panelę Gryn tenkinant mirusįjį „nenatūraliu ir pasišlykštėtinu" būdu – šis būdas buvo smulkiai ir vaizdingai aprašytas – ir leido jaunajai panelei suprasti, jog jei ji nepasitrauks iš varžybų, šie liudijimai pasirodys laikraščiuose. Man taip ir nepavyko sužinoti, ar šie liudijimai buvo teisingi ar suklastoti, tačiau bet kokiu atveju tai buvo veiksminga priemonė: papildomai dar gavusi ponios Mek pažadą, jei laimės bylą, sumokėti jai keletą tūkstančių dolerių, panelė Gryn buvo priversta pasitraukti ir ieškoti laimės kitur.

Taigi 1936 metais, varžyboms dar nė neprasidėjus, pusė pretendentų jau iškrito iš kovos. Pasiliko tik panelė Kosko, Harisonas jaunesnysis ir ponia Mek. Kiekvienam iš jų reikėjo įrodyti du dalykus: pirma, kad tėtušis Mekas tuo metu, kai buvo surašytas jiems palankus testamentas, vis dar buvo sveiko proto, o antra, kad tuo metu, kai buvo surašyti vėlesni testamentai, jis jau nebesuprato, ką darąs. Šiuo požiūriu panelė Kosko, turiu pasakyti, turėjo daugiausia šansų laimėti, kadangi jai palankus testamentas buvo parašytas anksčiausiai (1933 metų vasario mėnesį). Tačiau jai sukliudė meilė: advokatu ji pasirinko savo draugužį, ką tik užbaigusį teisės mokyklą, nelabai gabų vaikiną. Iš karto po mūsų pirmojo susirėmimo, kuris įvyko dar prieš teismą, aš buvau beveik įsitikinęs, jog nei man, nei Friobeliui jis negali būti rimtas priešininkas, o kai 1936-ųjų pabaigoje dėl etinių sumetimų jis atsisakė paimti kyšį, kurį didžiadvasiškai pasiūlė jam Friobelis, man išsisklaidė visos abejonės.

Ir iš tiesų, kai 1936 metais gegužės mėnesį Baltimorės civilinio teismo salėje pirmą kartą buvo sukryžiuotos špagos, Friobeliui be ypatingo vargo pavyko įteigti, kad jaunasis advokatas asilas, o pati panelė Kosko paleistuvė, kuri suviliojo suvaikėjusį senelį ir dabar taikosi atimti iš vargšės našlės jai teisėtai priklausantį palikimą, nors ponia Mek, dėl savo gedinčios širdies gerumo ir siūlė tai nevalai piniginę dovaną, kuri daug didesnė, nei ji užsitarnavo (šis teiginys, aišku, buvo atmestas kaip nepatvirtintas įrodymais), ir kad galima tik stebėtis teisėjų kantrumu ir atlaidumu, kurie netgi matydami tokį prastai užmaskuotą troškimą pasipelnyti iš artimo nelaimės neprarado savitvardos ir tolerantiškai viską išklausė. Matyt, Friobelio argumentai iš tiesų buvo labai svarūs, nes buvo priimtas sprendimas jo

naudai, o paveldėjimo bylas nagrinėjantys teismai, netgi Baltimorėje, labai kompetentingi. Kai Friobelis paskui vėl pasiūlė panelei Kosko piniginį atlyginimą, tik žymiai mažesnį nei anksčiau, jaunasis advokatas nuolankiai sutiko, susitaikęs su savo pralaimėjimu, ir netgi nepagalvojo paduoti apeliacijos – delsė, kol galų gale jau buvo per vėlu.

Po to, tų pačių metų birželio mėnesį, ponios Mek vardu Friobelis kreipėsi į teismą, tiesiai pareikšdamas, kad rašydamas Harisonui palankų testamentą Nr. 8, ponas Mekas buvo ne viso proto ir paskui jo psichikos būklė nebepagerėjo. Jeigu teismas būtų su tuo sutikęs, poniai Mek palankus testamentas Nr. 6 būtų pripažintas tikruoju palikėjo valios vykdymo įrankiu, kadangi panelė Kosko jau nebedalyvavo lenktynėse. Jei ne, tuomet mūsų testamentas Nr. 8 būtų automatiškai jį panaikinęs.

Tarp Meko psichinės būsenos 1933-ųjų pabaigoje ir 1934-ųjų pradžioje didelio skirtumo nebuvo. Aš pateikiau panelių Kosko ir Gryn parodymus, kad ir 1933-iaisiais, ir 1934-aisiais metais jis reikalaudavo išsaugoti savo naktipuodžių turinį – perpilti jį į stiklainius nuo raugintų krapų ir laikyti rūsyje. Man susidarė įspūdis, kad teisėjas – rimtas vyriokas – pamanė, jog Mekas visada buvo kvaištelėjęs. Laikraščiai irgi rašė, kad nė viena pusė negali pateikti nenuneigiamų įrodymų, be to, pareiškė, esą motinai ir sūnui negražu taip savanaudiškai bylinėtis. Visi skatino susitarti be teismų ir pasidalinti pinigus per pusę, tačiau abu, ir Harisonas, ir jo motina – kurie niekuomet nejautė vienas kitam ypatingos meilės – patariant advokatams atsisakė. Friobelis galvojo, kad gali laimėti, ir norėjo pinigų; aš galvojau, kad galiu laimėti, ir norėjau pažiūrėti, kas iš to išeis.

Jei pamenate, testamentu Nr. 6 visas turtas buvo paliktas poniai Mek, su sąlyga, kad nuo 1920 metų ji nė karto neparagavo putojančio burgundiško vyno. Mūsų testamentu viskas turėjo atitekti Harisonui tuo atveju, jei jis nuo 1932 metų nesusidėjo su Maskva, o ponia Mek gavo minėtuosius stiklainius nuo raugintų krapų. Abiejuose dokumentuose buvo ypatinga išlyga, kad, neįvykdžius testamente numatytų sąlygų, kiti punktai turi būti laikomi atšauktais.

Friobelis iš esmės naudojosi dviem argumentais: (1) Žmogus nebūtinai yra pakrikusio proto, jei visiškai pakeičia savo paskutinę valią, kaip testamente Nr. 6, taręs, kad jis iš tiesų griežtai nusistatęs prieš burgundišką vy-

ną; tačiau tai, kad vos po keleto mėnesių jis vėl visiškai pakeičia savo paskutinę valią, liudija, jog jo protas pakriko, kadangi nebuvo jokių dramatiškų išorinių permainų, galėjusių paskatinti jį padaryti tokius pakeitimus. (2) Punktas, kuriame kalbama apie stiklainius nuo raugintų krapų, atsiranda tik testamente Nr. 8, ir pasikartoja visuose kituose testamentuose iki Nr. 16, o tai liudija, kad ponas Mekas nebesuprato, ką darąs.

– Nebūtinai, – paprieštaravau. – Galbūt jis tiesiog nemylėjo žmonos?

– Atleiskite, – greitai atkirto Friobelis, – juk jis kiekvienu testamentu palikdavo stiklainius skirtingiems žmonėms, o ne visą laiką vien poniai Mek.

– Tačiau nepamirškite, – pasakiau, – kad jis saugojo stiklainių turinį, nes jį brangino, taigi, palikdamas testamentu kam nors tuos stiklainius, tokiu būdu išreikšdavo tam žmogui savo meilę. Argi meilė yra nesveiko proto požymis?

– Žinoma, ne, – atsakė Friobelis. – Tačiau jei jis būtų ją mylėjęs, tai būtų palikęs ir turtą, ir ekskrementus.

– Visai nebūtinai, – prieštaravau. – Atminkite, vienu testamentu jis paliko visus pinigus bažnyčiai todėl, kad nemėgo bažnyčios. Galbūt mano klientas gavo turtą todėl, kad palikėjas jo nemėgo, o jūsiškei klientei stiklainiai buvo užrašyti iš meilės?

– Gali būti, – nusišypsojo Friobelis. – Jūs tvirtinate, kad viskas taip ir buvo?

– Ne, netvirtinu, – pasakiau. – Aš tik neatmetu tokios galimybės.

– Ir tuo pačiu, – paskelbė Friobelis, – jūs neatmetate galimybės, kad testamentas Nr. 8 yra toks pat liguisto proto vaisius, kaip ir jūsų minėtas testamentas Nr. 13, kuriuo visas turtas paliekamas bažnyčiai. Žmogus, kuris palieka tris milijonus dolerių norėdamas nubausti, manau, nėra sveiko proto.

Taip, Bilis Friobelis išties puikus advokatas. Kai tenka kalbėti ekspromtu ir improvizuoti, mudviem nėra lygių visame Merilende.

Mano argumentai buvo tokie: (1) punkto, kuriame minimi stiklainiai nuo raugintų krapų, atsiradimas vargu ar yra pakankamas įrodymas, jog testamento sudarytojui netikėtai pakriko protas, kadangi Mekas rinko juos nuo to laiko, kai buvo sudaryti testamentai Nr. 3 ar Nr. 4; (2) taigi arba tiek testamento Nr. 6, tiek ir Nr. 8 sudarymo metu palikėjas buvo sveiko proto, arba abiem atvejais jo protas jau buvo pakrikęs; (3) jei jis buvo sveiko pro-

to, tai juridinę galią turi testamentas Nr. 8; (4) jei jo protas buvo jau pakrikęs, tai arba galiojančiu turi būti pripažintas kuris nors iš ankstesnių testamentų, arba turi būti laikoma, kad Mekas mirė nepalikęs testamento (tokiu atveju visi pinigai atitektų Harisonui, o ponia Mek gautų tik našlės dalį).

Teisėjas Frenkas Laskeris iš Baltimorės kolegijos išsprendė bylą mano naudai. Friobelis apskundė šį sprendimą iš pradžių apeliaciniam teismui, paskui Merilendo valstijos Aukščiausiajam teismui, tačiau abu apeliaciniai teismai patvirtino žemesniojo teismo sprendimą. Atrodė, kad Harisonui lemta tapti turtuoliu: dabar reikėjo tik palaukti iki 1937 metų sausio mėnesio – bandomojo laikotarpio pabaigos – ir įrodyti, kad nuo 1932 metų Harisonas nė karto nepareiškė simpatijų komunizmui. Jis patikino mane nedaręs visiškai nieko, ką galima būtų pavadinti bendradarbiavimu su komunistais. Friobelis kurį laiką grasino pradėsiąs naują bylą ir sieksiąs, kad galiojančiu būtų pripažintas testamentas Nr. 2, bet savo grasinimo jam taip ir nepavyko įvykdyti.

Paskutiniame posėdyje turėjo būti išklausytos abi pusės. Sausio pradžioje mudu su Harisonu atvykome į Baltimorės teismo rūmus; teisėjas Laskeris perskaitė testamento Nr. 8 sąlygas ir pareiškė, jog tuo atveju, jei niekas iš čia esančiųjų negali pateikti jokių įrodymų apie testamente minėtas simpatijas, jis esąs pasirengęs paskelbti testamentą galiojančiu. Bet tada, mano nuostabai, pakilo Friobelis ir paskelbė turįs tokių įrodymų, ir jų pakaksią, kad pagal palikėjo valią mūsiškis testamentas būtų paskelbtas negaliojančiu; jis esąs pasirengęs pateikti juos teismui.

– Tu juk sakei, kad nėra nieko, prie ko būtų galima prikibti, – priminiau perbalusiam Harisonui.

– Prisiekiu, ničnieko, – sušnabždėjo jis, o patį visgi išmušė prakaitas ir apėmė drebulys. Aš atsilošiau pasirengęs išklausyti, ką gi Friobelis sukurpė.

– Jūsų Prakilnybe, ne anksčiau kaip praėjusiais metais, kai vargšas pono Endriuso kliento tėvas jau buvo kapuose – kur jį galbūt (kas žino?), prieš laiką nuvarė neatsakingas jo sūnaus elgesys, – dar praeitais metais, Jūsų Prakilnybe, šis sūnus, kuris dabar su tokiu įkarščiu stengiasi atimti iš savo motinos tai, kas jai teisėtai priklauso, didelėmis piniginėmis aukomis padėjo įgyvendinti tą doktriną, kurios nenaudai taip iškalbingai byloja visas jo tėvo gyvenimas. Jis tikėjosi, nė kiek tuo neabejoju, kad jam pavyks nuslėpti

savo simpatijas bolševizmui iki to laiko, kol gaus progą panaudoti visą Mekų šeimos turtą griauti pamatus to gyvenimo būdo, kuris padėjo šį turtą sukaupti!

Friobelis buvo patetiškų kalbų meistras: teisėjas ir žiūrovai klausėsi sulaikę kvapą.

– Dėl Dievo meilės! – sušnabždėjo Harisonas. – Nejaugi jis turi omeny mano aukas Ispanijai?

– Jei tau pakako kvailumo aukoti pinigus respublikonams, tai drįstu sakyti, jog būtent tai jis ir turi omeny, – atsakiau aš, pasibaisėjęs Harisono naivumu.

Taip ir buvo – Friobelis turėjo omeny būtent „ispaniškas aukas". Kaip įrodymą jis pateikė keturių čekių, kiekvienas po tūkstantį dolerių, kurie buvo išrašyti vienai amerikiečių agentūrai, atstovaujančiai lojalistų vyriausybei, kopijas. Jie buvo išrašyti kovo 10, gegužės 19, rugsėjo 2 bei spalio 7 dienomis, ir ant visų puikavosi parašas: *Harisonas A. Mekas jaunesnysis.*

Teisėjas Laskeris atidžiai apžiūrėjo kopijas ir susiraukė.

– Ar jūs išrašėte šiuos čekius? – paklausė jis Harisono, perduodamas jam nuotraukas.

– Žinoma, – sušuko Harisonas. – Klausykite, kas, po velnių...

– Tvarkos! – perspėjo teisėjas. – Ar žinoma jums, kad lojalistų judėjimą kontroliuoja komunistų partija? Kad šiam judėjimui vadovaujama iš Kremliaus?

– O, liaukitės! – šoko gintis Harisonas, bet aš kumštelėjau jam ir jis atsisėdo.

– Jums leidus, – mandagiai tęsė Friobelis, – norėčiau pasakyti, jog aukos lojalistams iš esmės yra aukos Maskvai, bet maža to, ši agentūra, kuriai buvo išrašyti čekiai, yra komunistų partijai priklausanti organizacija, stebima FTB. Galima aukoti pinigus lojalistams dėl nuoširdaus, nors ir, drįsčiau sakyti, migloto liberalizmo, bet šios agentūros paslaugomis gali pasinaudoti tik tas, kas simpatizuoja Kominterno veiklai. Bijau, kad jaunojo pono Meko, kaip ir daugelio mūsų dykinėjančių aristokratų, gyslose teka mėlynas kraujas, o krūtinėje plaka skaisčiai raudona širdis.

Manau, jog būtent ši, paskutinė metafora ir nusvėrė svarstyklių lėkštę Friobelio naudai. Mačiau, kaip žurnalistai, reikšdami susižavėjimą, nukėlė

prieš jį skrybėles ir suskubo užsirašyti jo žodžių, kad nemirtingas aforizmas pasirodytų artimiausiuose laikraščių numeriuose. Netgi teisėjas pritariamai nusišypsojo: šie žodžiai pataikė tiesiai į jo prietarų kupiną širdį ir buvo ten maloniai sutikti.

Ginčas dar tęsėsi, bet niekas jau atidžiai nesiklausė; visi sėdėjo ir šypsodamiesi kartojo, kad pernelyg daug yra tų jaunų aristokratų, kurių gyslose teka mėlynas kraujas, o krūtinėje plaka skaisčiai raudona širdis. *Gyslose teka mėlynas kraujas, o krūtinėje plaka skaisčiai raudona širdis!* Kaip galėjo paprastas teisingumas varžytis su poezija? Aš apskritai manau, kad žmones labiau žavi *bon mot*, nei *mot juste*[4], ir teisėjai, kaip ir visi kiti žmonės, dažniau vadovaujasi estetiniais nei teisiniais sumetimais. Netgi man tai padarė šiokį tokį įspūdį, ir aš apgailestavau, kad čia nėra prisiekusiųjų – jie tikrai deramai įvertintų tokį puikų žiedą iš advokatų darželio. Gyslose teka mėlynas kraujas, o krūtinėje plaka skaisčiai raudona širdis! Argi protingi argumentai gali nustelbti muziką? Kaip galėjau su savo geibia logika nusverti svarstykles, jei ant priešingos lėkštės puikavosi Friobelio Parnasas?

Visi mano perspėjimai teisėjui Laskeriui, kad visa Amerika, kaip ir Europa, skaito spaudą ir stebi, kokį sprendimą jis priims, buvo šauksmas tyruose.

– Mano klientas myli laisvę ir brangina žmogiškąjį orumą, – skelbiau aš, – todėl, kaip dera kiekvienam doram amerikiečiui, jautė moralinę pareigą padėti engiamiems lojalistams kovoti su maištininkais, kurie kėsinasi į žmogaus dvasios nepriklausomybę ir kaustytais batais trypia laisvės idealus! Kaip jūs galite kaltinti jį už simpatijas anarchijai ir smurtinio santvarkos pakeitimo idėjoms, kai jis vien praeitais metais paaukojo keturis tūkstančius dolerių, kad paremtų Ispanijos vyriausybę, kovojančią prieš tuos, kurie nori ją nuversti?

Taip postringavau keletą minučių, bandydamas pasinaudoti painiava Ispanijoje, kur radikalai laikėsi *status quo*, o reakcionieriai buvo maištininkai. Mano kazuistika buvo verta susižavėjimo, tačiau aš žinojau, jog laimėti bylą nėra jokių vilčių. Mano išvedžiojimų, manau, klausėsi tik Friobelis; visų kitų ausyse vis dar skambėjo žodžiai *gyslose teka mėlynas kraujas, o krūtinėje plaka skaisčiai raudona širdis.*

[4] *Bon mot* – šmaikštus žodis, *mot juste* – tiesos žodis (pranc.)

O teisėjas Laskeris, kaip, regis, jau minėjau, garsėjo kaip nepataisomas konservatorius. Nors pats jokiu būdu nebuvo fašistas ir, matyt, laikėsi bešališko požiūrio į revoliuciją Ispanijoje, tačiau jis įkūnijo nesutaikomą savo klasės priešiškumą viskam, kas į mėlyną spektro dalį bent kiek įlieja rausvumo – pažįstamas antagonizmas, kuris mane siutindavo 1924 metais, kai dar domėjausi tokiais dalykais kaip socialinis teisingumas. Kai pagaliau Laskeris paskelbė savo sprendimą, jis buvo Friobelio naudai.

– Nesvarbu, ar maskvietiško ir madridiško komunizmo atmainos skiriasi, – pareiškė jis, – nesvarbu, ar teismas, arba kas nors kitas, pritaria ar nepritaria tiems tikslams, dėl kurių atsakovas paaukojo pinigus. Svarbiausia, kad agentūra, kuriai buvo išrašyti čekiai, yra komunistinė organizacija, stebima vyriausybės, taigi aukos šiai agentūrai yra ir aukos komunizmui. Nėra jokių abejonių, kad aukotojas simpatizavo šios agentūros puoselėjamoms idėjoms, o tos idėjos yra komunistinės. Testamente, kuris guli prieš mane, numatyta, jog tuo atveju, jei paveldėtojas yra rodęs tokias simpatijas, šis dokumentas turi būti paskelbtas negaliojančiu. Teismas skebia testamentą negaliojančiu.

Taigi vėl buvome vargšai. Harisonui pasidarė silpna, o kai pasiūliau jam cigarą, jis vos neapsivėmė.

– Neįtikėtina! – sukvarksėjo jis, nuo patirto šoko visas apsipylęs prakaitu.

– Tu pasiduodi? – paklausiau. – Ar man paduoti apeliaciją?

Jis griebėsi šios vilties lyg skęstantis šiaudo.

– O mes galime paduoti apeliaciją?

– Žinoma, – pasakiau aš. – Argi negirdėjai, kaip nelogiškai Laskeris pagrindė savo sprendimą?

– Nelogiškai? Jis mane sutriuškino savo logika!

– Visai ne. Jis sakė, kad agentūra, kuriai tu išrašei čekius, simpatizuoja komunizmui. Tu davei pinigus agentūrai, taigi, pasak jo, tu irgi simpatizuoji komunizmui. Tai tas pat, kas pasakyti, kad jei duodi pinigus Gelbėjimo Armijos merginai, kuri atsitiktinai yra vegetarė, tai tu simpatizuoji vegetarams. Puiki logika – komunistai remia lojalistus, tu irgi remi lojalistus, taigi esi komunistas.

Harisonui aiškiai palengvėjo, bet jam vis dar buvo taip silpna, kad jis vos laikėsi ant kojų. Jis silpnai šyptelėjo.

– Puiku! Vadinasi, mes dar pakovosime, tiesa? O aš jau galvojau... Dieve, Todi, tu vėl išgelbėjai mano užpakalį! Prakeiktas teisėjas! Mes jam dar parodysime, berniuk!

Aš papurčiau galvą ir jis vėl išbalo.

– Velniai griebtų, kas yra?

– Apeliaciją mes, žinoma, paduosime, – pasakiau aš, – tačiau, manau, vėl pralaimėsime.

– Kaip vėl pralaimėsime? – jis nusijuokė ir paspringo savo juoku.

– Pamiršk logiką, – pasakiau. – Niekam ta logika iš tiesų nerūpi. Svarbiausia yra jų išankstinė nuostata ir prietarai dėl Ispanijos. Manau, kad būtum pralaimėjęs netgi jei Friobelis nebūtų pasakęs savo metaforos. Kad laimėtume šią bylą, turėčiau įtikinti Laskerį atmesti savo konservatyvias nuostatas ir tapti liberalu.

Ėmiau jam aiškinti, kad iš septynių apeliacinio teismo teisėjų, kurie turėtų peržiūrėti sprendimą, trys yra respublikonai, neslepiantys savo antiliberalių nuotaikų, du iš tiesų liberalūs demokratai, vienas reakcingas „pietietis demokratas", kuris dar labiau nemėgsta liberalizmo nei respublikonai, ir septintasis – ne itin uolus demokratas, tik neturintis išankstinių nuostatų.

– Pažįstu juos, – pasakiau. – Abramsas, Muras ir Stivensas, respublikonai, balsuos prieš tave. Foresteris, pietų demokratas, jei tai būtų partinis klausimas, balsuotų už tave, tačiau taip nėra, taigi jis bus išvien su respublikonais. Sedmanas ir Barnsas, liberalai, bus už tave, Hedvėjus, manau, taip pat, nes aš jam patinku ir jis nemėgsta prastos Laskerio logikos.

– Velniai griebtų, keturi prieš tris! – sušuko Harisonas. – Taigi aš pralaimėsiu!

– Apie tai ir kalbu.

– O Aukščiausiame Merilendo valstijos teisme?

– Sunku nuspėti, – pasakiau. – Nežinau, ką jie mano apie Ispaniją, ir nepažįstu jų asmeniškai. Tačiau jie patvirtino beveik kiekvieną reikšmingą apeliacinio teismo sprendimą per pastaruosius trejus metus.

Harisonas buvo sugniuždytas.

– Bet juk tai neteisinga!

Aš nusišypsojau.

– Lyg nežinotum, kaip tokiais atvejais būna.

– O, velnias, ką gi daryti? – Jis purtė galvą, nekantriai trypė kojomis, kraipė lūpas ir skausmingai dūsavo. Aš jau maniau, kad apalps, tačiau laikėsi ant kojų, nors vargiai galėjo ką nors išlementi. O kaipgi, žinoma, viena yra, – tai nesunku, – kaip sako kardinolas Njumanas „teoriškai sutikti" su tokiu teiginiu kaip, pavyzdžiui, „pasaulyje teisybės nėra", ir visai kas kita – tai gerokai sunkiau – „iš tiesų" su juo sutikti, pajausti visą jo kartėlį, širdimi suvokti, savo kailiu patirti, jog jis neteisingas. Pamenu, aš tikėjausi, kad Harisonas pakankamai tvirtas ir toks didelis praradimas jį bent šiek tiek pamokys.

Teismo sprendimą aš apskundžiau.

– Didelių vilčių į tai nedėk, tiesiog tegu byla kol kas tęsiasi, – paaiškinau. – Galbūt ką nors ir sugalvosiu.

Tą vakarą, prieš kelionę į Baltimorę, su Harisonu nuėjome pavakarieniauti į Bilo Friobelio klubą, kur jis mus pasikvietė. Aš gyriau jo įkvėpimą, o jis mano logines vingrybes. Harisonas buvo niūrus, ir nors daug gėrė, pokalbyje nedalyvavo. Kai reikėjo važiuoti namo, vairuoti jis negalėjo. Pakeliui įsitvėrė mano rankos ir suvaitojo:

– Trys milijonai dolerių, Todi!

Aš šaltai pažvelgiau į jį.

– Velniai griebtų, žmogau, – paprieštaravo jis. – Žinau, ką dabar galvoji, bet tu juk turėtum geriau mane pažinti. Pinigai man reikalingi ne tam, kad kaip kiti švaistyčiau juos į visas puses ir kraustyčiaus iš proto. Pagalvok, ką mes trise galėtume nuveikti su tais trim milijonais dolerių!

Pirmą kartą nuo to laiko, kai mes su Džeine 1935-aisiais atnaujinome mūsų romaną, Harisonas vėl prakalbo apie „mus tris"– anksčiau jis tik taip ir sakydavo.

– Kiekvienam po milijoną? – paklausiau. – Ar atidarytume bendrą sąskaitą?

Harisonas pasišiaušė, pajutęs mano pašaipą, ir visą likusį kelią iki namų labai stengėsi apsimesti, kad jo filosofiškos širdies nė kiek neskaudina trijų milijonų praradimas. Akies krašteliu stebėjau tas pastangas ir liūdnai stebėjausi, kad jis toks pasimetęs.

Tačiau kai važiavome tiltu per Čoptonką, už kurio prasideda Kembridžas, jis neišlaikė ir palūžo. Vandenyje blyksėjo baltos dėmės ir vien pa-

žvelgus į upę darėsi šalta. Tiesiai priešais mus, bulvaro, į kurį veda tiltas, gale, neoninės „Mortono Nuostabūs Pomidorai Inc." reklamos šviesos plevено nakties danguje lyg raudonos vėliavos. Aš nusišypsojau. Visos miesto šviesos išsirikiavo palei upės krantą į nenutrūkstamą žiburėlių virtinę, kuri tiesia linija ėjo nuo Hambruks Baro švyturio, žybčiojančio dešinėje, iki Meko namų rytinėje Kembridžo dalyje – pirmajame aukšte languose dar degė šviesa, nes Džeinė mūsų laukė.

– Pasiduodu, Todi, – raiškiai pasakė jis. – Aš nesu joks filosofas. Tai nereiškia, kad neįsivaizduoju gyvenimo be pinigų – tu juk žinai, iš manęs jau ne kartą buvo atimtos paveldėjimo teisės. Tačiau šį kartą viskas buvo ranka pasiekiama. Ir še tau, kad nori.

– Ir ką gi? – primygtinai pasiteiravau.

– O Dieve, kaip tu nesupranti, mes su Džeine turėjome sumanymų, – ašaros jam užspaudė gerklę, kai jis prabilo apie savo sumanymus. – Kaip, po velnių, tau paaiškinti? Man net nebesinori gyventi.

– Nejaugi? – nusišaipiau. – Ir ką gi ruošiesi daryti? Pasikarti rūsyje? Ką gi, puiku, ten į siją kaip tik yra įkalta tvirta vinis už dvidešimt pensų, rasi ją. Kartą ji jau pasitarnavo panašiam tikslui. Be to, dar žinau firmos, kuri nubaltina pajuodavusius pakaruoklių veidus, adresą, galiu pasakyti.

– Gerai jau, gerai, – pasakė Harisonas. – Galvok sau ką nori, man nerūpi. Aš tik sakau, kad nesu joks filosofas.

– Pamiršk tą filosofiją, – pasakiau. – Filosofijos tau tikrai netrūksta, tau trūksta ištvermės. Manau, tu tuoj imsi manęs prašyti, kad po tavo mirties vesčiau Džeinę ir paskui kartu su ja ateičiau prie tavo kapo nubraukti ašarėlės. Tu visai ištižai, Harisonai. Tai šlykštu.

– Aš silpnas žmogus, Todi. Nieko negaliu su savim padaryti. Manai, man pačiam ne gėda?

– Tai liaukis, jei gėda.

– Neįmanoma tiesiog imti ir liautis, – paprieštaravo Harisonas, ir aš pajutau, kad jis pamažu atsigauna. – Juk negali žmogus imti ir pasikeisti.

– Tu tiesiog nenori liautis.

– Labai noriu. Bet visai nesvarbu, noriu aš, ar ne, vis tiek negaliu. Aš turiu savo silpnybių, Todi. Bet tu vis tiek to nesuprasi.

Išspriegiau pro langą cigaretę ir sukėliau žiežirbų lietų. Tiltą mes jau

buvome pravažiavę ir dabar Meko automobiliu riedėjome dvijuosčiu greitkeliu.

– Suprantu, kad visi turi silpnybių. Bet tu pats prisigalvoji sunkumų, Harisonai. Tau sunku todėl, kad apie tai niekada negalvojai kaip apie lengvą dalyką. Paklausyk. Valios pastangos yra lengviausias dalykas pasaulyje – tiesiog juokinga, kad žmonės kalbėdami apie tai iš adatos priskaldo vežimą.

Dabar Harisonas jau iš tiesų nuginė mintis apie savo praradimą ir klausėsi manęs.

– Gal tu ir teisus, – pasakė jis. – Bet nereikia pamiršti ir psichologijos.

– Aš nekalbu apie psichologiją, – neatlyžau. – Psichologija manęs nedomina. Mes elgiamės taip, lyg galėtume rinktis, ir tikrai galime. Kad būtum stiprus, tereikia liautis būti silpnam.

– Tai neįmanoma.

– Bet juk tu net nebandei.

Deja, tada jis nė nenorėjo bandyti – mačiau tai pakankamai aiškiai. Užėjome pas Harisoną dar išgerti. Džeinė jau viską žinojo – mes jai, žinoma, pranešėme telefonu – ir sutiko mus apsiverkusi. Aš tiesiai pasakiau, kad toks jų elgesys man kelia pasibjaurėjimą.

– O ką tu darytum atsidūręs mūsų vietoje? – nekantriai sušuko ji.

Aš nusijuokiau.

– Man niekuomet neteko prarasti trijų milijonų, – pasakiau, – bet galiu papasakoti, ką dariau, kai mano tėtis pasikorė dėl kelių tūkstančių dolerių.

Tada pirmą kartą jiems papasakojau apie savo nuotykius su pulkininku Henriu Mortonu – šią istoriją, skaitytojau, tau irgi anksčiau ar vėliau būtinai papasakosiu, tačiau ne dabar. Nutariau papasakoti jiems apie tai, nes nenorėjau, kad Harisonas liūdėtų dėl savo trijų milijonų: jis dar aiškiai nebuvo pasirengęs sąmoningai apsispręsti ir tapti stipriu žmogumi, taigi paskatinau jį tapti ciniku, tokiu, kaip aš. Tam jis jau buvo subrendęs, ir man atrodė, kad pakaks vienos istorijos ir reikalas bus baigtas.

Visai nebūtina būti silpnam, skaitytojau: tu esi laisvas, toks laisvas, kad galbūt tau net pačiam pasidarytų nejauku nuo tos laisvės, jei tik iki galo ją suvoktum.

Kai susiruošiau išeiti, Džeinė manęs paklausė:

– O tu kol kas nieko nesugalvojai, Todi?

– Negaliu nieko pažadėti, – pasakiau. – Bet Harisonui, bent jau kol kas, geriau manyti, kad tų trijų milijonų negaus.

– Ką jis dabar darys? – susirūpinusi paklausė ji. – Ar jis pakeliui į namus ką nors tau sakė?

– Arba taps tvirtesnis, arba pasikars, – mėginau spėti. – Jei taps tvirtesnis, tai išties ne taip svarbu, gaus jis tuos pinigus ar ne, bet jei taip atsitiktų, norėčiau, kad jis juos gautų. Jei nusižudys, aš tik džiaugsiuosi – atvirai sakau. Man nepatinka ištižėliai. Kalbu ir apie tave. Judu dar nepasirengę gauti tuos tris milijonus. Jūs dar neverti jų.

Ir išėjau. Manau, kad jei aš prarasčiau tris milijonus dolerių, tai bliaučiau kaip skerdžiamas. O gal ir ne: iš kur gali žinoti, nepatyręs to savo kailiu?

Laikraščiai netrukus liovėsi rašę apie šią bylą; apeliacinis teismas turėjo ją peržiūrėti ne anksčiau kaip po šešių mėnesių, bet aš nemaniau, kad jie dels ilgiau. Lizė Mek, Harisono motina, tuo tarpu negalėjo naudotis senio turtu (iš jo paliktų pinigų jai buvo leidžiama mokėti tik už namo išlaikymą), bet jai tai buvo nedidelis laimėjimas.

Keletą kitų mėnesių aš kruopščiai nagrinėjau apeliacinio teismo teisėjų charakterius ir padariau išvadą, kad padėtį teisingai įvertinau iš pat pradžių. Visa surinkta informacija patvirtino, kad rezultatas bus 4:3 Lizės naudai, jei byla bus iš naujo nagrinėjama įstatymo numatytu metu.

O jeigu ne? Štai apie tai ir mąstydavau, sėdėdamas kabinete ir spoksodamas į savo spoksojimo sieną. Ar turėtume kokios naudos, jei apeliacijos nagrinėjimą atidėtų? O jei turėtume, tai kaip pasiekti, kad nagrinėjimas būtų atidėtas? Nauda būtų tokia: jei byla bus peržiūrėta laiku, tai tikrai pralaimėsiu, o jei vėliau, tai labai tikėtina, kad vis tiek pralaimėsiu, tačiau tada bent jau būtų laiko ką nors sugalvoti. Turbūt šitaip pasmerktasis myriop trokšta bent vienai dienai atitolinti bausmės vykdymą, vis dar tikėdamasis, kad Dievas išgirs jo maldas. Ir net kai budelis jau neria jam ant kaklo virvę, kelia akis į dangų laukdamas pagalbos. Kas žino? Galbūt dar paskutinėmis agonijos minutėmis, kai jau užrištos akys ir budelis išmuša kėdę iš po kojų, krisdamas žemyn jis tikisi, kad jį sugaus dieviškoji ranka – iki pat tos akimirkos, kol kilpa užsiveržia ir sulaužo kaklo slankstelius kartu su visomis viltimis. Žinoma, mums tai buvo ne gyvybės ir mirties klausimas –

blogiausiu atveju galėjome prarasti tik pinigus – tačiau esmė buvo ta pati. Iki rugsėjo lojalistai gali laimėti arba, tarkim, pasidarys rizikinga reikšti simpatijas fašistams, kai Hitleris išdarinėja velniai žino ką. Arba iki spalio gali laimėti Frankas ir vargšų sutriuškintų nebekeliančių grėsmės lojalistų bus gailimasi. Žodžiu, daug kas gali atsitikti, ir galbūt tai padės mums gauti dar vieną trūkstamą balsą. Tiesa, lapkričio mėnesį juk vyks daliniai rinkimai: galbūt viskas susiklostys taip, kad Džonas Foresteris, reakcingas demokratas, prisijungs prie savo liberalesnių kolegų. O gal...

Aš nusišypsojau, nukėliau kojas nuo rašomojo stalo, ir ėmiau raustis po bylas. Ieškojau užrašų apie apeliacinio teismo teisėjus, norėdamas išsiaiškinti, kiek laiko kiekvienas iš jų eina šias pareigas ir kiek jiems dar liko.

– O, Fredis Barnsas, – nusistebėjau. – Vadinasi, senas ištvirkėli, tavo laikas baigėsi, ir šiais metais, kad išsaugotum savo krėslą, tau vėl teks dalyvauti rinkimuose?

Tai mažai ką reiškė, kadangi Ruzvelto populiarumas buvo didžiulis, o ir pats Barnsas buvo mėgstamas Merilende – buvo aišku, kad jis be didelių sunkumų bus išrinktas vėl. Kalbant apie kitus demokratus, Foresteriui liko dveji, Hedvėjui ketveri, Stedmanui šešeri metai. Patikrinau respublikonus: Abramas atsargoje dar turėjo dvejus metus, Stivensas šešerius, o Muras...

– Taigi, taigi, taigi, – šyptelėjau. – Rolo, nenaudėli tu! Vėl metas į bėgimo takelį?

Ponia Leik, mano prašymu, visą dieną skambinėjo įvairiems Baltimorės gyventojams – žymiems ir ne itin, sąžiningiems ir sukalbamiems, draugiškiems ir tiems, kurie ieško darbo. Vakarop aš buvau vienas iš, matyt, septynių žmonių, kurie tikrai žinojo, o ne šiaip numanė, kad teisėjas Rolo Muras, nepaisant Merilendo respublikonų paramos, vos keletu procentų, bet be jokios abejonės pralaimės rinkimus Džozefui Singeriui, o šis, duok Dieve jam sveikatos, buvo užkietėjęs, ir netgi truputį pakvaišęs liberalas – kaip ir pats Harisonas.

Dievulėliau, juk mes laimėsime, beveik neabejotinai laimėsime, jei tik pavyks iki lapkričio atidėti apeliacijos nagrinėjimą! Ne, tiksliau, iki 1938 metų sausio – naujai išrinkti teisėjai dar turi duoti priesaiką. Beveik metus reikia palūkėti! Kaip visada kruopščiai ir nesikarščiuodamas apgalvojau visus galimus laiko gaišinimo manevrus, tačiau nė vienas man nepatiko.

Reikėjo sugalvoti ką nors, kas nukreiptų dėmesį, ką nors nereikšmingo ir painaus, kad galėčiau regzti savo vingrybes be galo. Nieko tiesmukiško: mano manevras, kad ir kuo jis remtųsi, turi būti subtilus, net jei profesionalo akiai motyvai būtų aiškūs, nes, priešingu atveju, prarasčiau pagarbą ir galbūt paramą tokių žmonių kaip, pavyzdžiui, teisėjas Hedvėjus, kurio sprendimams neretai didesnę įtaką daro bylos esmės dėstymo darnumas ir logiškumas, nei tokie pasaulietiški sumetimai, kaip prašytojo politiniai įsitikinimai.

Tačiau kaip tyčia jokia protinga mintis man neatėjo į galvą. Ėjo mėnesiai, prasidėjo ir pasibaigė pavasaris, artėjo rugpjūtis, o kartu ir apeliacijos nagrinėjimo laikas. Harisonas nervinosi ir prakaitavo, tačiau kol kas tylėjo. Džeinė truputį paverkdavo, kartais neateidavo pas mane, kai jos laukdavau, bet irgi tylėjo. Jie mokėsi, tvirtėjo, o gal tiesiog šuniškai pasitikėjo manimi. Tačiau jie bent jau nieko nesakė, nors prie stalo, kai vakarieniaudavome kartu, ar kur nors kitur, aš dažnai pastebėdavau, kad jie įdėmiai stebi mane. Jie dažnai į mane spoksodavo ir kartais netgi nepastebėdavo, jog aš tai matau.

O aš spoksodavau į sieną. Mano kabinete, priešais rašomąjį stalą, buvo puikiai tinkanti spoksojimui siena, ant kurios nekabinau jokių paveikslų, kad netrukdytų spoksoti – į ją aš ir spoksodavau. Spoksojau visą vasarį, kovą, balandį, gegužę ir pirmąją birželio savaitę, tačiau ant pliko jos paviršiaus neperskaičiau nė vienos idėjos.

Ir štai vieną karštą dieną – tai buvo 1937-ųjų birželio 17-oji – mūsų ponia Leik, kuri yra padorumo pavyzdys, padoriai suprakaitavusi įėjo į mano kabinetą su popieriniu šaltos kavos puodeliu, padoriai pastatė jį man ant rašomojo stalo, išklausė mano padėkos žodžius, pasisuko eiti, netyčia numetė nosinę ant žemės, padoriai pasilenkė jos pakelti, ir visai neelegantiškai – ak, visai nepadoriai – driokstelėjo tiesiai į mano kavą.

– Oi, atleiskite! – ji vos neuždusо iš gėdos, visa perbalo ir puolė lauk. Aiman, nors ponia ir išbėgo, jos paleistų dujų kvapas dar ilgai tvyrojo drėgname ore. Jis kabojo, tvyrojo, sklido, sumišo su mano cigaro dūmais, graužė man šnerves, nepadoriai leidosi ant mano stalo, sruveno tarp mano laiškų ir popierių. Nuo jo nebuvo kur dėtis, tačiau aš tuo metu jau buvau susitaikęs su savo rūšies gyvūnų prigimtimi. Neišėjau iš kabineto ir netgi

nesujudėjau. Pro tirštą nematomą tvaiką stebėjau savo pranašę sieną ir šį kartą nebergždžiai.

– Dieve mano, žinoma! – sušukau.

Išgirdau kažkokį garsą prieškambaryje.

– Ponia Leik! – puoliau pro duris. – O kurgi visos išmatos?

– O, kam jūs taip, pone Endriusai! – sukūkčiojo ji ir užsidengė veidą delnais. Haris Bišopas ir Džimis Endriusas pravėrė savo kabinetų duris ir skeptiškai sužiuro.

– Ne, – pasakiau aš įnirtingai tapšnodamas poniai Leik per galvą. – Turiu omeny senio Meko stiklainius. Kur jie buvo visą šį laiką? Kur Lizė juos laiko?

– Aš nežinau, – sušniurkštė ponia Leik, braukdama nuo akių ašaras.

– Kiek jų buvo? – nuskubėjau prie savo bylų, išmėčiau viską ir pagaliau radau Meko turto inventorių. – Štai, šimtas dvidešimt devyni stiklainiai vyno rūsyje!

– Nuostabu, – pastebėjo ponas Bišopas ir grįžo prie savo darbo. Džimis Endriusas pasiliko, norėdamas pažiūrėti, kas čia vyksta.

– Paskambinkite Stacei, – pasakiau poniai Leik. – Nors ne, nereikia, velniai griebtų. Važiuoju į Baltimorę, – pažvelgiau į laikrodį. – Pamėtėsi iki autobuso, Džimi? Autobusas išvažiuoja ketvirtą, gal dar spėčiau.

– Žinoma, – pasakė Džimis. Jis lėkė it pamišęs ir atvažiavo į stotelę dar likus dviem minutėms. Netrukus aš jau važiavau į Baltimorę.

Eustacija Kalader buvo sena juodaodė Mekų tarnaitė, su kuria susipažinau nagrinėdamas bylą. Harisoną jaunesnįjį ji pati augino ir šiame ginče tyliai palaikė mus, nors nelabai ką nutuokė toje painiavoje. Dabar man reikėjo ją surasti. Po keturių valandų atvykęs į Baltimorę užbėgau į vaistinę nusipirkti vokų ir antspaudų, paskui susistabdžiau taksi, nuvažiavau į Rukstoną ir išlipau ties posūkiu į Mekų namus. Saulė buvo ką tik nusileidusi ir aš pasislėpiau už namo – tiesiog kaip teatre – laukdamas, kol Stacė, ko nors prireikus, išeis iš virtuvės. Neįtikėtinas planas, bet juk ir visas mano sumanymas, mano įtarimas buvo neįtikėtinas: kai storulė negrė, praėjus vos keturiasdešimt penkioms minutėms, iš tiesų išėjo, mat turėjo išpilti šiukšles, o konteineriai buvo prie didžiojo garažo, jos pasirodymą įvertinau kaip gerą ženklą. Pasekiau paskui ją tiek, kad mūsų pokalbio negalėtų nugirsti kas nors namuose, ir priėjau prie jos.

– Viešpatie gailestingasai, ponas Endriusas! – griausmingai nusikvatojo ji. – Ką čia veikiate? Atėjote pas Lizę?

– Stace, paklausyk, – skubriai sušnabždėjau. – Turiu tau klausimą, vertą penkių dolerių. – Daviau jai penkis dolerius, o ji netvėrė juoku.

– Kur Lizė laiko senio trąšas? – paklausiau aš. – Jos vis dar vyno rūsyje?

– Kokios dar trąšos? – nusikvatojo Stacė. – Kas per trąšos? – Iš tokio smarkaus juoko supratau, kad ji nesupranta apie ką kalbu.

– Išmatos, Stace, išmatos, – reikliai pasakiau. – Kur Lizė padėjo tuos stiklainius su išmatomis?

– Tai štai ką jūs vadinate trąšomis!

– Taip, šimtas dvidešimt devyni stiklainiai su išmatomis, – pasakiau. – Jie buvo laikomi rūsyje. Ar jie vis dar ten?

Kai Stacei baigėsi juoko priepuoliai, ji prisipažino nežinanti, bet pažadėjo sužinoti ir man pasakyti. Aš pabučiavau ją į žandą ir pasislėpiau forticijos krūmuose netoli šiukšlių konteinerių, o Stacė grįžo į namą pakamantinėti kitų tarnų. Buvau pasirengęs, jei reikės, nepašykštėti pinigų ir papirkti ką nors, kad sudaužytų tuos butelius, bet tikėjausi, kad to neprireiks, nes tai būtų atvėrę kelią šantažui. Kita vertus, man atrodė labai mažai tikėtina, kad ponia Mek pati būtų įsakiusi juos išpilti, nors būtent tokia mintis man atėjo į galvą, kai ponią Leik ištiko *faux pas*.

Buvau maloniai nustebintas, kai po trijų valandų, jau po pusiaunakčio, atpūškavo Stacė ir pareiškė, jog stiklainiai iš tiesų vyno rūsyje, tačiau praeitą savaitę ponia Mek užsiminė sodininkui, sunykusiam, išdžiūvusiam senukui, vardu R. Dž. Kolje, esą stiklainių dangteliai nesandarūs, iš jų sklindąs dvokas, ir pasakė, jog kurią nors dieną reiksią šios kolekcijos atsikratyti. Stacė pati patvirtino, kad prasidėjus karščiams iš stiklainių ėmė sklisti baisus dvokas, kuris kartais prasiskverbia net į pirmąjį aukštą. Prieš dvi dienas R. Dž. Kolje savo iniciatyva pernešė stiklainius į tolimąjį rūsio kampą ir uždengė juos drėgnu brezentu, tikėdamasis, kad tai prislopins aromatą, tačiau jo eksperimentas nedavė jokių apčiuopiamų rezultatų. Ponios Mek pyktis augo. Taigi dar tą pačią dieną R. Dž. Kolje pasiūlė panaudoti tas savotiškas jo buvusio šeimininko liekanas sodo reikmėms – tai galėsią būti puikios trąšos cinijų lysvėms, pareiškė jis. Visiems tarnams šis pasiūlymas pasirodė veikiau jaudinamas nei netaktiškas; aš

taip pat pajutau poezijos grūdą sodininko praktiškume. Tik Lizė nepareiškė savo nuomonės.

– Klausyk, Stace, – pasakiau, – niekam nė žodžio apie stiklainius nuo raugintų krapų ir apie tai, kad čia buvau. O už tai duosiu dešimt dolerių, mieloji...

– Oho, pone Endriusai!

– ...štai, imk dešimt dolerių. Dabar noriu, kad atidžiai stebėtum tuos stiklainius. Stenkis sužinoti viską, ką Lizė ar R. Dž. Kolje, ar kas nors kitas rengiasi su jais daryti. Žiūrėk, nepražiopsok. Štai, imk vokus su priklijuotais pašto ženklais. Ant jų užrašytas mano adresas, taigi verčiau paslėpk juos. Viduje yra ir popierius. Jei tik jie pajudins iš vietos bent vieną stiklainį, iš karto parašyk man. Supratai?

Stacė kikeno, purtė galvą ir atsisakinėjo, bet buvau tikras, kad ji padarys viską, ko prašiau.

– Tik dėl Dievo meilės niekam nesakyk, – dar kartą įspėjau ją. – Jei mums viskas pavyks, Harisonas nupirks tau naujutėlį automobilį. Geltoną visureigį. Sutarta?

Iš juoko Stacė vos neparkrito. Tačiau vis dėlto įsikišo vokus tarp savo didžiulių liulančių krūtų ir nudundėjo namo, iš nuostabos bei sumišimo kraipydama galvą. Aš išėjau į kelią ir pėsčiomis nukulniavau dvi mylias iki telefono. Kitą dieną vėl sėdėjau savo kabinete, rūkiau cigarus ir spoksojau į sieną. Harisonui apie savo kelionę nesakiau – maniau, gal nieko iš to neišeis.

Ir nuo to laiko nedariau visiškai nieko maždaug savaitę, tik retsykiais pasiginčydavau su Čarliu Parksu, advokatu iš gretimos įstaigos, dėl automobilio avarijos – anksčiau ją minėjau, pamenate? – nedariau visiškai nieko. Laukiau žinių nuo Stacės ir stengiausi sugalvoti kokį nors alternatyvų planą, jei šis neišdegtų. Nutariau taip laukti iki liepos pirmosios. Jei iki to laiko su stiklainiais nieko neatsitiktų, buvau pasiryžęs rizikuoti ir bandyti papirkti R. Dž. Kolje, kad šis sunaikintų stiklainius.

Ir štai, tą rytą atėjo laiškas nuo Stacės, jis buvo įdėtas į voką, ant kurio pats buvau užrašęs savo adresą. Jame galėjo būti bet kas – nuo visiškų nesąmonių iki rakto nuo seifo, kuriame guli trys milijonai dolerių – ir vien dėl disciplinos, norėdamas patreniruoti savo valią, atidėjau jį į šalį ir neatplė-

šiau, kol perskaičiau kitus laiškus, išstudijavau programėles ir paskambinau Marvinui Rouzui. Tačiau iš tavęs, skaitytojau, aš negaliu reikalauti tokios disciplinos. Štai tas laiškas:

Pone Endriusai, ponia Mek išnešė stiklainius į šiltnamį. R. Dž. Kolje išpylė juos ant cinijų. Eustacija M. Kalader. R. Dž. Kolje išpylė 72 stiklainius ant cinijų. Eustacija M. Kalader.

Įsegiau laišką prie kitų Meko testamentą liečiančių dokumentų ir padėjau bylą atgal į seifą. Beveik dvi valandas spoksojau į savo sieną, paskui išėjau iš kabineto ir patraukiau pas Marviną.

Tąryt puikiai padirbėjau, skaitytojau: perskaičiau keletą laiškų ir vieną įsegiau į bylą. Sakyčiau tikrai didelis rytmečio darbas žmogui, kuriam tai buvo paskutinis rytas šioje žemėje.

Tuo savo draugui Harisonui pelniau tris milijonus dolerių.

11. Pamokanti, nors ir sudėtinga istorija

Lauko termometras ant dienraščio „Banner" pastato rodė aštuoniasdešimt laipsnių Farenheito – pastebėjau tai eidamas pro šalį. Žmonių gatvėse beveik nebuvo. Priešais didelį laidojimo biurą stovėjo juodas katafalkas. Durys, pro kurias į vidų įstumia karstą, buvo uždarytos, o keletas gedėtojų kartu su juodais kostiumais vilkinčiais įstaigos tarnautojais ramiai stoviniavo kieme.

Kai priėjau, iš hortenzijų krūmų iššoko margas Čespiko medžioklių veislės šuo – tai buvo kalė – ir per šaligatvį nubėgo tiesiai prie paradinio laidojimo biuro įėjimo. Paskui ją, kiauksėdamas ir strykčiodamas, skuodė kavalierius – negrynaveislis jaunas seteris. Kalė, Čespiko medžioklė, stabtelėjo prie durų pasipurtyti, o seteris, nukoręs ilgą liežuvį, tučtuojau ant jos užšoko. Kaip tik tuo metu atsidarė durys, ir nešėjai su karstu ant pečių žengė per slenkstį. Šunys trukdė jiems praeiti. Kai kurie nešėjai kaltai šyptelėjo, o vienas biuro tarnautojas pažeisdamas laidotuvių rimtį smagiai spyrė seteriui į užpakalį. Kalė ir dar šiaip taip besilaikantis ant jos kavalierius nudardėjo nuo laiptų ir įsitaisė vidury šaligatvio, visai šalia katafalko. Porelė toliau mylavosi po karšta saule, trikdydama susirinkusius. Kol biuro tarnautojai atidarė katafalko duris ir švelniai įstūmė karstą į vidų, jie stengėsi apsimesti šunų nematą.

Aš nusišypsojau ir nuėjau toliau. Gamta ir sutapimai kartais būna grubiai simboliški. Režisuodama tokias sceneles, kaip šis gremėzdiškas „gyvenimo įkarščio mirties akivaizdoje" scenarijaus epizodas, gamta kartais lyg vėzdu per galvą žmogui tvoja trikdančiai akivaizdžia jų prasme. Su tokiu simboliškumu visiems dažnai tenka susidurti: saulė išlenda iš už debesų kaip tik

tada, kai komanda, už kurią sergi, perima kamuolį; griaustinis ima dundėti kaip tik tada, kai sėdi namuose, apniktas niūrių minčių; kai vakare nutari pradėti naują gyvenimą, išaušta nuostabiai gražus rytas; uraganas sunaikina blogo žmogaus namus, o doro kaimyno namas nė kiek nenukenčia, arba priešingai; greitkelyje stovi ženklas „Neviršyti greičio", o kapinių gatvėje – „Vienpusis judėjimas". Žmogus, kurio jausmai ne tokie primityvūs, kurio gomurys įpratęs prie subtilesnių patiekalų, gali tik nejaukiai nusišypsoti ir nueiti šalin, priminęs sau, kad geras skonis – tai žmonių išradimas.

Tačiau nelengva išlikti ramiam tokio pasaulio išradingumo akivaizdoje. Pavyzdžiui, kai priėjau Plačiosios ir Poplar gatvių sankryžą ir sustojau paplepėti su kapitonu Osbornu bei dviem jo bičiuliais, įsitaisiusiais ant dykaduonių suolelio priešais Džordžo Melvino krautuvėlę, kitoje gatvės pusėje pamačiau žymųjį ženklą „Dirba žmonės", kuris stovėjo šalia kapo formos duobės; krautuvėlės vitrinoje stovėjo senas laikrodis, nebematavęs laiko tėkmės; didžiulė kinoteatro afiša, tiesiai virš kapitono Osborno galvos, reklamavo šios savaitės filmus – „Gyvenimas prasideda sulaukus keturiasdešimties" ir „Narsusis kapitonas"; balandis nutūpė pailsėti ant ženklo „Sustoti draudžiama" – galėčiau prirašyti ištisą puslapį. Iš tiesų, nelengva susilaikyti nuo pagundos pasinaudoti tokiais sunkiasvoriais, primityviais simboliais, ir, esu tikras, jei savo duoną su sviestu uždirbčiau rašydamas istorijas, tai susilaikyti būtų išties sunku. Pamenu, kartą skaičiau vieną istoriją: herojus pasakojimo pabaigoje guli ant grindų negyvas – gal pats nusižudė, o gal kas nors kitas jį nužudė, jau nebepamenu – o šalia jo kasos aparatas su užrašu: „Šis aparatas rodo jūsų pirkinių vertę." Aparatas, kaip ir galima buvo tikėtis, jei prisiminsime dramblotą gyvenimo ironiją, rodė nulį, ir man iš karto pasirodė, kad autoriui trūksta išradingumo – jau geriau visai neminėti to kasos aparato, arba sugalvoti kokį nors nereikšmingą skaičių, pavyzdžiui, 4.37 dolerio. Priešingu atveju viskas jau pernelyg lengva, paprasčiausi štampai.

Taigi, skaitytojau, jei tau kada nors teks rašyti apie pasaulį, pasistenk atsispirti tiems gundantiems simboliams, nes kitaip neišvengiamai leptelėsi tai, ko visai neturėjai omeny, ir užgausi žmones, kuriems norėjai suteikti malonių akimirkų. Jei gali, daryk kaip tie karsto nešėjai ir aš: nusišypsok – žinoma, o kaipgi kitaip, juk žiūrėti į besikergiančius šunis iš tiesų juokinga – ir keliauk toliau, netardamas nė žodžio, lyg nieko nebūtum pastebėjęs.

12. Austrių choras

Socialiniu, o ir ekonominiu požiūriu, kapitonas Osbornas ir jo dykinėtojų suolelio kolegos buvo gryni vartotojai. Jie valgė, dėvėjo drabužius ir rūkė cigarus, tačiau nieko negamino. Jie sėdėjo nejudėdami greta vienas kito ant senoviško suoliuko kaip austrės kiautuose, rijo akimis viską, kas judėdavo pro šalį, bet patys niekur nedalyvavo. Kembridžo gyvenimas plaukė šalia jų ir pro juos, lyg jūros vanduo pro austrės žiaunas: jie košdavo sau reikalingą maistą, kai jis eidavo pro juos, niurzgėdami ar komentuodami virškindavo įvykius ir žmones, bet patys nė nepajudėdavo iš vietos. Tai buvo senos austrės, kurios flegmatiškai stebėjo į jų akiratį patekusias žuvis – tiesiog senų austrių choras. Jie prabildavo retai, kalbėdavo lėtai, pro nosį, spigiais ir seniokiškais balsais.

Tarkim, pro šalį nudundėjo mėlynas visureigis.

– Žiū, jaunasis Moubas Henlis važiuoja! – pastebi vienas.

– Karštas berniokas, – atsako kitas, – Senio Moubo vaikis. Toks mitrus, kad pačiam velniui ragus aplaužytų.

– Taigi taigi, ponuli, – sutinka trečias.

– Ko norėti, senio Moubo vaikis! – pakartoja pirmasis, juokdamasis blerbiančiu juoku ir tuo pat metu mėgindamas atsikosėti.

– Toks pat mitrus, kaip ir jo senis, – pastebi antrasis.

– Juk žinai, kaip žmonės sako, – sukarkia trečiasis, – obuolys nuo obels netoli krenta.

Antrasis pradeda dusti ir pūkšėti, raudonos akys ašaroja ir mirkčioja,

išraudęs, sutrūkinėjęs veidas išsiviepia, pro pageltusius dantis ir plonas rausvas lūpas tykšta seilės, tačiau jis niekaip nesiliauja:

– Oho! Hm! Sakalėlis! Visai kaip jo senis! Kurgi ne! Senis irgi buvo toks sakalas jaunystėje. Hm! Senasis Moubas Henlis! Žinoma!

Turėjau šiek tiek laiko, taigi prisėdau pavėsingame suolelio gale, – seniai mėgo šildytis saulutėje, todėl buvo susispietę kitame gale, – norėjau kiek pasiklausyti jų išklerusių melodijų. Tuo metu pro šalį važiavo laidotuvių procesija – katafalkas, o įkandin jo dvi mašinos su švyturėliais ant stogo. Procesija stabtelėjo prie sankryžos, paskui, degant raudonai šviesai, vėl pajudėjo link Žaliosios Vejos kapinių, kurios yra pakeliui į priemiesčio klubą.

– Ką laidoja? – paklausiau.

– Regis, tai Klarenso Vomplerio žmona mirė, ar ne Osbornai? – pasiteiravo mano kaimynas, stebėdamas tolstantį katafalką.

– Taip, – patvirtino kapitonas Osbornas, – mirė pirmadienio naktį.

– Ar tai to Vomplerio iš Golden Hilo, kuris gyvena Henri gatvėje, žmona? – paklausė trečias.

– Ne, tu painioji, ten gyveno *Liuiso* Vomplerio žmona, – pareiškė kapitonas Osbornas, – jos vardas buvo Dženi Feirvel, senučiukė tokia.

– Senutė Dženi? – sukvaksėjo pirmasis. – Senutė Dženi?

– Taip, senutė Dženi, – išsiviepė kapitonas Osbornas, ištiesdamas koją. – Tai bent karšta buvo moteriškė.

– Taigi, senutė Dženi! – susižavėjęs sušnarpštė pirmasis.

– Čia buvo *Klarenso* Vomplerio žmona, – paaiškino kapitonas Osbornas. – Gyveno Ros gatvėje, prie upokšnio.

– Žinau, žinau, – pasakė pirmasis. – Regis, jos mergautinė pavardė Kenlon, ar ne?

– Tuoj pasakysiu, leisk pagalvoti, – susimąstė kapitonas Osbornas. – Ji buvo vyriausia Kenlonų mergiotė, atrodo, jos vardas Luizė Mei.

– Luizė Mei Kenlon. Kad tave devynios, juk ji nebuvo tokia jau sena, tiesa?

– Luizė Mei Kenlon, – pakartojo kapitonas Osbornas. – Ji buvo pati vyriausia iš senio kapitono Vilio Kenlono mergiočių, jie gyveno Golden Hile. Jai buvo apie dvidešimt, kai ištekėjo už Klarenso Vomplerio. Pamenu, tais

metais senio kapitono Kenlono škuną ledai suknežino. Tada aš pirmą sezoną išplaukiau su savo laivu „Džun Filips" – pirkau jį iš Džordžo Filipso, kuris gyveno prie Žūklautojų įlankos. Regis, tai buvo 1885 metai.

– Kapitono Kenlono škuna?– paklausė trečiasis seniokas, kuris daugiausia tylėjo. – Jis turi omeny „Samuelį T. Braisą"?

– Ne, tas buvo anksčiau, – pareiškė kapitonas Osbornas, – „Samuelis T. Braisas" sudegė, kai stovėjo prišvartuotas Ilgajame doke, Baltimorėje. Tai buvo naujas kapitono Vilio laivas. Kaipgi jis vadinosi? „La Verne Kenlon", regis? Žmonos vardu pavadino. Taigi, ponuli, kapitonas Vilis vos spėjo nuleisti jį ant vandens – naujutėlis buvo, net blizgėjo, o čia tą dieną ėmė smarkiai šalti, įlanką sukaustė ledas, škuna įšalo ir ledai ją sutraiškė. Tada juk ledlaužių dar nebuvo.

– Nebuvo, žinoma, – sutiko kiti.

– Tą pačią žiemą prie Šarpo salos vos nepraradau savosios „Džun Filips". Vanduo akyse šalo – tik papūsdavo šalto vėjo gūsis ir iš karto ledu pasidengdavo. Kai papūsdavo brizas, pasistūmėdavome šiek tiek į priekį. Dėkui Dievui, mano štangas buvo padarytas iš labai sunkių grandinių, aš pats Valteriui Džonsui liepiau jį pritvirtinti, kai jis taisė laivą. Visa laimė, kad brizas ėmė pūsti stipriau, ir mes po truputį slinkome į priekį, nes, sakau jums, joks štangas pasaulyje nebūtų pramušęs to ledo.

– Taip, – nusijuokė pirmasis. – Dabar tokių šalčių nebebūna, kur ten!

– Senasis kapitonas Džimis Snaideris, pamenat kapitoną Džimį? – taigi, kai tas Džimis Snaideris pamatė, kaip Valteris Džonsas kabina tas grandines ant „Džun Filips" borto, tai ir sako man, girdi, Osbornai, tau teks paimti į savo kaliošą šešis juodukus kaip balastą, kad pusiausvyrą palaikytų! Gerai, ponuli, sakau kapitonui Džimiui, šią žiemą ledas, regis, bus kaip reikiant, ir aš jau geriau paimsiu su savim šešis juodukus, kad tik paskui netektų šokti už borto ir namo pėsčiomis kulniuoti!

– Taip.

– Taip, ponuli.

– Taigi pasakiau aš jam ir pamiršau tai, – tęsė kapitonas Osbornas. – Paskui prasidėjo tie šalčiai ir ledas, mes su „Džun Filips" vos parsikasėme namo nuo Šarpo salos, vilkomės tada iki sutemų su tuo didžiuoju štangu kramsnodami ledą, kaip paršas kramsnoja kukurūzų daigus, o

kaip atsvarą priekyje suvertėme krūvą austrių. Kitą dieną pamačiau kapitoną Džimį prie upokšnio, žiūrintį, kaip mano laivui ledas nugrandė dažus iki vaterlinijos aplink tą grandinę, ir kraipantį galvą. Osbornai, sako jis, kai pastebėjo, jog pamačiau jį, turiu pripažinti, kad veltui iš tavęs šaipiausi, nes tu gudresnis. Kaip tai? – klausiu aš. Negi tu nežinai, atsako jis man, kad vakar mano „B. Džoną Gorą" sukaustė ledai prie Horn Pointo. Užstrigo laivelis kaip moliuskas tinkle ir aš jį palikau. Taigi, sako, iššokau ir nuėjau pėsčiomis iki Simo Rilio fermos arklio pasiskolinti, viskas, sako, buvo kaip tu sakei. Prasti mano popieriai, Osbornai, pasakė. Paskui nusijuokė ir pakvietė išgerti. Šaunus buvo tas kapitonas Džimis!

– Taip, kapitonas Džimis buvo vyras kaip reikiant!

– Taigi! Nėra ką ir šnekėti!

Vargšė Luizė Mei Kenlon Vompler: austrių choras, matyt, apdainuos ją kitą sykį.

Aš jau pakilau eiti, kai prie dykinėtojų suolelio atšuoliavo tie patys du šunys, kurie buvo atidavę paskutinę pagarbą poniai Vompler. Medžioklinė kalė atkrypavo prie kapitono Osborno, tikėdamasi, kad jai pakasys paausį. Seteris, suglaudęs ausis bei nukoręs liežuvį, atskubėjo įkandin ir bandė patenkinti savo aistrą prisigretinęs iš šono.

– Kur lendi, bukagalvi! – sušvokštė vienas senis. – Kas gi taip daro!

– Eik šalin! – suirzęs suniurzgė kitas. – Tik pažvelkit į juos. Žiūrėkit, šunytis švysčioja lyg Keder Pointo švyturys. Nešdinkis!

– Negadink jam malonumo, – šypsodamasis subarė kapitonas Osbornas. – Jis greitai pasens arba paklius po mašinos ratais. Tegu naudojasi proga, jei tik tokia pasitaiko.

– Che che che!

– Tai bent! Sakalėlis! Tai varo!

Kapitonas Osbornas netgi truputį padėjo su koja, stumtelėdamas šuns užpakalį link tos vietos, kur kavalieriaus laukė atlygis. Seteris pradėjo uoliai darbuotis, o kapitonas Osbornas tuo tarpu švelniai kasė kalei paausį. Austrės kikeno.

Aš irgi nusijuokiau ir būčiau dar pasilikęs pažiūrėti, bet buvo jau beveik be dešimt vienuolika. Visą laiką pakeliui į Marvino Rouzo įstaigą aš juo-

kiausi, prisimindamas gyvūnus sueities metu ir tai, kas atsitiko mano miegamajame tą dieną, kai man suėjo septyniolika metų. Eidamas girdėjau, kaip austrės už mano nugaros virškina Kembridžą:

– Che!

– Tai bent!

– Kurgi ne!

13. Gyvenimo veidrodis

Mano mama mirė, kai man buvo septyneri, todėl augau nenuosekliai auklėjamas tėvo ir nuolat besikeičiančių tarnaičių bei namų šeimininkių. Tėvas visada reiškė susirūpinimą mano gerove ir tinkamu auklėjimu, bet pats neskyrė man daug dėmesio – gal negalėjo, o gal nenorėjo. Kai kurioms tarnaitėms ir namų šeimininkėms aš patikau, kai kurioms ne, tačiau visos jos turėjo savų rūpesčių, kol tėtis dirbo, taigi didžiąją laiko dalį augau vienas.

Aš beveik niekada blogai nesielgiau. Buvau ramus, bet ne uždaras; santūrus, bet ne atsiskyrėlis; kartais energingas, bet retai kada kupinas entuziazmo. Man beveik nieko nedrausdavo, bet to ir nereikėjo.

Iš prigimties buvau (ir esu) linkęs nepažeisti taisyklių – beveik neturėjau troškimų, kuriuos įgyvendinant reikėtų peržengti leistinas ribas. Taigi tėvui nekeldavau rūpesčių ir jis nelabai domėjosi, kuo gyvenu.

Todėl, kai norėdavau padaryti ką nors, kas jam aiškiai būtų nepatikę, man tai nebūdavo sudėtinga.

Mano seksualinis gyvenimas iki septyniolikos metų buvo toks neišraiškingas, kad neverta apie tai nė kalbėti. Viską, kas augantiems jauniems antropoidams teikia pasitenkinimą, aš irgi dariau; mokykloje mano meilės nuotykiai apsiribojo karštais bučiniais atvira burna ir labai rizikingais pokalbiais – iki *alliance* su panele Bete Džun Ganter.

Betei Džun buvo septyniolika metų – tai buvo liesas, beveik kaulėtas, mažas nerangus padarėlis, smailais veido bruožais, gražiomis akimis, kreivokais dantimis, šiurkščiais šviesiais plaukais, nuostabia oda ir be jokių

klubų ar krūtinės požymių. Mano draugų rate ji buvo laikoma visai nebjauria, tačiau socialiniu požiūriu priklausė aiškiai žemesnei kastai. Betė buvo prasta mokinė, tačiau nekvaila mergiotė ir kalbėdavo gana aštriai – iš karto pastebėdavai, kad jos protas kur kas guvesnis, nei daugelio kitų mūsų klasės merginų. Be to – ir tai buvo jos pagrindinis privalumas – Betė Džun buvo kur kas labiau rafinuota, pasaulietiška ir išprususi nei daugelis mano pažįstamų gerai išauklėtų merginų. Jos tėvas buvo miręs, o motina... niekas tiksliai nežinojo, kas buvo jos motina. Su savo bendraklasiais, ypač su kitomis merginomis, ji mažai bendravo, nors buvo keletas svarbių išimčių: viena ar dvi merginos iš labiausiai gerbiamų šeimų laikė ją savo artima drauge. Mes, berniūkščiai, savaime suprantama, geidėme jos, rijome akimis ir narstėme jai kaulelius, tačiau susidūrę su jos šaltumu ir patyrimu, atrodydavome nerangūs ir sutrikę. Esu tikras, kad mes jai buvome tik snargliai ir daugiau nieko.

Mano santykiai su Bete Džun užsimezgė, kai ji įsimylėjo tokį Smitį Heriną, dvidešimt septynerių metų seną viengungį, kuris gyveno už dviejų namų nuo manęs. Smitis ją ignoravo, o ji dėl jo kraustėsi iš proto ir todėl tą žiemą daug laiko praleisdavo mano namuose arba trindavosi netoliese, tikėdamasi, kad Smitis ją pastebės. Aš buvau sužavėtas. Betė Džun pasipasakojo man apie savo bėdas – o tai buvo dramatiškos, tikros bėdos! Iš jos žodžių man atrodė, kad jokia moteris pasaulyje dar nemylėjo vyro taip, kaip ji Smitį, o jam buvo vis tiek. Ji pakęstų bet kokį jo elgesį – gali ją mušti ir keikti (septyniolikmečiui tai atrodė baisu), kad tik priimtų jos garbinimą – o jis nė nepastebi jos. Jei reikės, ji iškęsianti dėl jo netgi kankinimus (mes kartu įsivaizduodavome kančias, kurias ji buvo pasirengusi ištverti, kiekvieną smulkiai aptardami), ji netgi mirtų dėl jo (mes kruopščiai svarstydavome, kokia mirtis yra skausmingiausia), kad tik jis nors truputį ją pamiltų. Bet Smitis liko abejingas. Aš ją labai užjaučiau ir kalbėdamas apie jos nelaimes staiga pajutau, kad su ja galiu bendrauti daug laisviau nei su bet kuo kitu: nelieka to drovumo, dėl kurio nuolatos jautiesi kaip kvailys, kaip būdavo su kitomis merginomis, nei noro padaryti įspūdį, kuris gadindavo mano santykius su berniūkščiais. O svarbiausia, su Bete mes aptarinėdavome naujus ir jaudinančius dalykus – kalbėdamas apie juos, jaučiausi subrendęs bei

patyręs, ir pajutau, jog imu mąstyti plačiau, be išankstinių nuostatų, pradedu geriau suprasti kitus.

Žodžiu, skaitytojau, turiu prisipažinti, kad būtent tada aš ir praradau nekaltybę. Kas čia tokio, paklausite jūs, kad galų gale su ja pasimylėjai? Matote, Betė Džun, liesoji Betė, mane išjudino, pažadino mano protą, kuriuo prieš tai beveik nesinaudojau, atėmė mano dvasinę nekaltybę, išlaisvino nuo vaikiškumo bei naivumo ir atvėrė man duris į moterų ir vyrų pasaulį – visa tai ji padarė švelniai ir neskausmingai. O aš, laimingas skaistuolis, džiaugsmingai puoliau į tą liesų rankų glėbį ir patetiškų problemų verpetą; tai, ką ji iš manęs atėmė, atidaviau su malonumu.

Beveik kiekvieną dieną, po mokyklos, ji užsukdavo pas mane ir sėdėdavo, kol namų šeimininkė ateidavo ruošti vakarienės. Šeštadieniais ji dažnai praleisdavo su manimi visą dieną. Būdavo, sėdime mes sau vieni svetainėje ar tėčio kabinete – man labiau patikdavo kabinete – o aš ruošiu visokius gėrimus, dažnai pagardindamas juos romu bei viskiu, nugvelbtu iš tarnų sandėliuko. Ir kalbamės, kalbamės – lengvai, draugiškai, ji man pasakoja apie savo patirtį, o aš stengiuosi tai kuo gražiau suformuluoti. Jaučiau, kaip bręstu, vyriškėju, paniręs į jos bėdiną gyvenimą, demonstruodamas jai savo įžvalgumo ir supratingumo raumenis. Nežinau, ką iš tiesų jautė Betė Džun, galbūt ji matė, kaip vyriškėju, o gal žiūrėjo į mane kaip į mielą pienburnį kumeliuką.

Tačiau, deja, atėjo laikas, kai pasijutau nebe kumeliuku, o tikru eržilu, ir stebint jos kaulėtą figūrą, išsitiesusią ant kušetės, man net šnervės virpėjo – visai kaip tikram eržilui, kai jis mato dailią kumelę. Sunku man tada buvo. Aš baiminausi, kad jei bandysiu prie jos lįsti, pranyks mūsų ypatingas *ryšys*. Be to, žiojėjo bedugnė, paslaptis – ką daryti, jei ji kartais sutiktų?

– Tavo ledas tuoj ištirps,– būdavo nutraukia tokias mano mintis Betė Džein, ir aš skubiai įsikniaubdavau į savo stiklą.

Kurį laiką, iki žiemos pabaigos, galbūt vasario mėnesio, žvelgiau į viską pakankamai objektyviai. Aš suvokiau, kad Betė Džun įsimylėjusi Smitį; kad į mane ji žiūri lyg į dvasios brolį; kad ir ji, ir Smitis buvo iš tų žmonių, kuriems iš tiesų pagarbos nejaučiau; pagaliau, kad pagrindinė priežastis, dėl kurios ji mane traukia, yra jos *pasiekiamumas*: priešingai nei daugelis mano aplinkos merginų, Betė Džun buvo patyrusi, taigi galbūt nėra visiškai neįmanoma, kad...

Kiek daug kančios kupinų naktų, kai gulėdavau visas apsipylęs prakaitu, sudėjau ant to *pasiekiamumo* altoriaus!

Vieną dieną sėdėjau tėčio kabinete, odiniame krėsle, o Betė Džun priėjo pridegti man cigaretės. Įgudusiu judesiu ji užžiebė degtuką ir, kol prisidegiau cigaretę, laisva ranka žaismingai perbraukė mano plaukus. Aš staigiai sugriebiau ją už rankos; ji nusijuokė ir klestelėjo man ant kelių. Tada išsiėmiau iš burnos cigaretę ir stipriai įsisiurbiau į jos lūpas. Ji pasidarė linksma, žaisminga, bet nebandė išsiveržti, ir aš vėl ir vėl aistringai ją bučiavau. Negalėjau patikėti savo sėkme – iš nustebimo negalėjau ištarti nė žodžio. Betė Džun dar sykį švelniai nusijuokė, pabučiavo mane pati – iki tol nė viena mergina nebuvo pabučiavusi manęs pati! – paskui ėmė gnaibyti, uostinėti, kąsčioti mano ausis, nosį ir antakius. Aš nerangiai uždėjau ranką ant jos plokščios krūtinės ir jau laukiau antausio, bet ji tik išsitempė ir nė kiek neprieštaravo. Neįtikėtina! Tai buvo mano triumfo diena. Pusę keturių ji išėjo ir paliko mane nustebusį dėl savo sėkmės.

Nuo to laiko mūsų santykiai pasikeitė. Esu tikras, ji vis dar manė, kad aš nepavojingas, tačiau dabar mes mieliau žaidėme nei kalbėjomės. Tai buvo puikus žaidimas – dienos pabaigoje aš kaskart šiek tiek peržengdavau ribas, kurias ji buvo nebyliai nustačiusi, ir vis įkalbinėdavau pasiduoti, nors buvau įsitikinęs, kad ji nesutiks. Paskui ji išeidavo.

Kaip pasikeitė mano požiūris! Mano objektyvumas nupleveno kartu su jos marškinėliais, kuriuos nusviedžiau į kampą, kad nesimaišytų. Pradėjau nekęsti Smičio, mintyse visaip keikiau – Betė Džun nebūtų leidusi ištarti nė vieno blogo žodžio apie jį – ir puoselėjau planus, kaip jo atsikratyti. Kai Betė prabildavo apie savo meilę, aš imdavau baisiai raudoti, ir ji spausdavo mano šlapią veidą prie savo mažyčių krūtų. Savo meilę laikiau – tiesa, niekada apie ją nekalbėjau – neliečiama, nepasiekiama, man tai buvo karštas ir skaistus sielų persipynimas. Tuo metu pradėjau prastai atrodyti, vaikščiojau visas išblyškęs, buvau išsiblaškęs, paniuręs ir melancholiškas. Mano draugai pradėjo laikytis nuo manęs atokiau; niekas, manau, nežinojo apie Betės Džun vizitus pas mane. Man atrodė, kad mes esame prarastos sielos, Likimo deivių Klotės, Lakesės ir Antropės (pamenu, išsiaiškinau, ką šie vardai reiškia, ir jie man pasirodė tokie teisingi, jog net apsiverkiau), pasmerktos mylėti viena kitą, bet niekuomet nesusijungti, nes mus skiria ne-

įveikiami visuomeninės padėties, kastos barjerai (apie tai jai, aišku, niekuomet neužsiminiau) *et cetera, et cetera.*

Taip buvo iki 1917 metų kovo 2 dienos – mano septynioliktojo gimtadienio. Tą dieną Betė Džun turėjo ateiti tik popiet, ir aš nutariau rytą patvarkyti aptrūnijusius savo nebaigtos valties rėmus, kurie puvo kieme. Bet kai tėtis išėjo į teismą, o namų šeimininkė – pas savo seserį, netikėtai atlėkė Betė Džun ir puolė į vidų raudodama lyg pakvaišusi. Aš stipriai ją apkabinau, bandžiau nuraminti, o kai nepavyko, suėmiau už pečių ir papurčiau – tai atrodė toks vyriškas poelgis ir padėjo. Ji vis dar kūkčiojo ir šniurkščiojo, bet jau nebe taip stipriai.

– Kas atsitiko? – paklausiau. Buvau taip išgąsdintas jos emocijų protrūkio, kad net pačiam pasidarė silpna ir ėmė linkti keliai.

– Smitis vedęs! – sušuko ji.

– Ką?

Ji linktelėjo visa drebėdama.

– Jis prieš metus vedė Moną Džonston, tik slapta, – tarė ji, – o aš visą šį laiką...

– Užsičiaupk! – įsakiau jai. – Net nekalbėk apie tai! – nutariau būti tvirtas.

– Dabar Mona įklimpo per jį į bėdą, ir jos seniai dabar reikalauja, kad jie oficialiai paskelbtų apie savo santuoką.

– Taip jiems ir reikia! – griežtai nukirtau. – Gavo, ko nusipelnę!

– Liaukis! – vėl apsipylė ašaromis Betė Džun. – Dabar jis užsirašė savanoriu į armiją, nes nebegali pakęsti Monos. Jį išsiųs į Europą, Todi, ir aš jo jau nebepamatysiu!

Atrodė, kad ji tuoj nualps.

– Puiku! – nusišaipiau, didžiuodamasis savo tvirtybe.

Betė Džun puolė į kabinetą ir krito ant odinės kanapos. Aš paniekinamai sušnarpščiau, nuėjau į tarnų sandėliuką ir tiesiai iš butelio gerokai truktelėjau burbono. Jis nudegino man skrandį ir įkaitino kraują. Daviau Betei Džun keletą minučių išsiverkti (ir nustebti, kur aš dingau?), paskui dar sykį gurkštelėjau burbono, užsikosėjau, pastačiau butelį į vietą ir ryžtingai patraukiau į kabinetą. Betė Džun paraudusiomis nuo ašarų akimis pažvelgė į mane nieko nesuprasdama.

Nieko nesakiau (jei būčiau norėjęs, vis tiek nebūčiau sugebėjęs ištarti nė žodžio). Atsargiai atsisėdau ant kanapos krašto ir vienu trūktelėjimu atsegiau jos palaidinę. Pakaks tų vaikiškų žaidimų!

– Nesuplėšyk, – sumurmėjo Betė Džun, pradėjusi atgauti nuovoką.

– Tai tavo bėda, – suniurzgiau aš ir įsisiurbiau į jos lūpas. – Jei nenori, kad suplėšyčiau, nusivilk pati.

Ji iš karto atsisėdo ir nusivilko palaidinę ir naktinius marškinėlius. Aš stovėjau ir šaltai stebėjau.

– Ir viskas? – paklausiau, stengdamasis, kad tai nuskambėtų sarkastiškai.

Betė Džun kurį laiką stebėjo mane su kažkokia nauja veido išraiška. Paskui atsistojo, atsisagstė sagas ir jos ilgas sijonas nuslydo ant grindų. Ji greitai ir nė kiek neabejodama nusivilko apatinį sijonėlį, nusiavė batus, nusismaukė kojines, nusimovė kelnaites ir dabar stovėjo prieš mane nuoga. Aš vos nenualpau. Laimė, man užteko proto likučių iš karto pulti ir apkabinti ją, kad ji manęs negalėtų apžiūrėti.

– Eime į viršų, – sušnabždėjo ji.

Dabar, kai mano troškimų išsipildymas buvo čia pat, aš tiesiog suakmenėjau. Vestis ją į viršų! Mano protas karštligiškai dirbo, ieškodamas garbingos dingsties atsisakyti.

– O jei kas nors sugrįš namo? – sušvokščiau.

– Pasislėpsiu vonios kambaryje, – pasakė ji. Buvo aišku, kad jai tai ne pirmas kartas. – Eime, tik paimk mano drabužius.

Ji išsprūdo iš mano glėbio ir švytuodama rausvomis pėdomis nubėgo laiptais. Aš pakėliau jos drabužius ir mirtinai išsigandęs nusekiau iš paskos; netrukus mano miegamajame, kuris lyg muziejus buvo užverstas mano vaikystės reliktais, ji džiugiai priėmė tą vaikystę ir pabučiavo mane atsidėkodama už tai, kad, taip buvau linkęs manyti, padariau ją savo vaikystės sergėtoja. Man irgi derėjo ją pabučiuoti, nes nė vienam įkaitusiam berniokui nėra tekę turėti geresnės mokytojos. Man visuomet ypač sekėsi su moterimis, nors mano nuopelno čia nėra jokio.

Dabar mano pasakojimas bus nekuklus, bet to reikalauja istorija.

Septyniolikmetis berniokas yra nepasotinamas. Jo aistra lyg didelė piktžolė, kurią rauk nerovęs, pjauk nepjovęs, o ji vis tiek vešliai žaliuoja. Jis lengvai įsiaudrina, greitai pasitenkina ir vėl užsimano. Man visi pojūčiai

buvo nauji, taigi verkiau lyg vaikas, blioviau lyg ožys ir riaumojau kaip liūtas. Atėjo metas ir tapau tikras eržilas.

Ir tada netyčia žvilgtelėjau į savo miegamojo veidrodį, kabėjusį šalia mūsų – tai buvo neįprastai didelis veidrodis, ir mes jame atsispindėjome visu ūgiu. Jis rodė: Betė Džun buvo įsikniaubusi snukučiu į pagalvę, o kaulėtą, smailų užpakaliuką iškėlusi į viršų; aš įsitempęs, lyg medžioklinis šuo, užuodęs kiškį, ir bliaunu kaip asilas. Kad pratrūkau kvatotis!

– Kas tau dabar? – ūmai paklausė Betė Džun.

Aš šokčiojau, voliojausi ir kriokiau iš juoko.

– Nematau čia nieko juokinga!

Aš nevaliojau atsakyti. Negalėjau paguosti Betės Džun, kai jos skruostais ėmė ristis apmaudo ašaros, nors, prisiekiu, bandžiau. Nieko negalėjau padaryti. Aš kvaksėjau ir lojau iš juoko dar ilgai po to, kai Betė Džun išgaravo iš mano lovos, mano kambario ir mano namų visam laikui. Kvatojausi prie pietų stalo, pralinksmindamas (ir galų gale – suerzindamas) tėtį. Kai eidamas miegoti nusirengiau, vėl ėmiau juoktis.

Jau esu sakęs, kad tai, kas netrukus po to nutiko Aragone, buvo antras nepamirštamas atvejis, kai suvokiau savo gyvuliškumą. O šis buvo pirmas. Man nieko nėra juokingesnio už mūsų, tai yra gyvūnų, kergimąsi – pamatęs besikergiančią porą juokiuosi it pamišęs, net šonai plyšta, ir negaliu sustoti. Atmink, skaitytojau, jei esi jaunas ir gyveni dėl meilės, jei sueities įkarštyje tau atrodo, kad judu su savo mylimąja esate panašūs į atgijusią Fidijaus skulptūrą – tada pasirūpink, kad tavo meilės lizdelyje niekuomet nebūtų veidrodžių. Juk veidrodis atspindi tik tai, ką mato, o tai ką jis mato, yra be galo juokinga.

Taigi. Iš vargšelės Betės Džun aš daugiau niekada nesijuokiau, nes praėjus kelioms dienoms po mano gimtadienio, užsirašiau į armiją savanoriu. Smitis žuvo, o aš ne. Mona Džonston ištekėjo už kito. Betė Džun, kaip sužinojau grįžęs iš tarnybos, karo metu tapo prostitute, iš pradžių Kembridže, paskui, kai karui pasibaigus miegoti su kareiviais jau nebebuvo patriotiška, persikėlė į Baltimorę. Kitą sykį sutikau ją visiškai kitokiomis aplinkybėmis. Po to nieko apie ją negirdėjau.

Galite laikyti mane beširdžiu – norėčiau tokiu būti – bet netgi dabar, po trisdešimt septynerių metų, rašau apie tai, ir nors iš visos širdies

gailiuosi vargšelės Betės, dosniosios Betės, tačiau tas veidrodis stovi man prieš akis; ir kai tik tai prisimenu, negaliu sulaikyti šypsenos. Pažvelgus į krabų, šunų, ar žmonių poreles – netgi mano mieląją, puikiąją Džeinę – negaliu pabaigti sakinio, skaitytojau, nebegaliu išlaikyti plunksnos rankose: man juokinga, aš visas tirtu iš juoko, o ašaros teka tiesiai ant šio puslapio!

14. Buteliukai, švirkštai ir peiliai

Jei norite grūdinti savo valią, turite įprasti atsisakyti savo įpročių. Pirmiausia, jei sąmoningai retsykiais keičiate įpročius, nelieka pavojaus būti visiškai nuosekliam (apie nuosaikaus nenuoseklumo privalumus jau kalbėjau), antra, jūs tampate priklausomas nuo jų ne daugiau, nei jums to reikia. Jūs rūkote? Meskite keleriems metams. Šukuojate plaukus į kairę? Pabandykite iš viso nedaryti sklastymo. Miegate ant kairiojo šono dešinėje lovos pusėje šalia žmonos? Miegokite ant pilvo kairėje lovos pusėje. Jūs turite tūkstančius įpročių: esate įpratę savaip rengtis, elgtis, kalbėti, valgyti, mąstyti, turite savo estetinį skonį ir moralines nuostatas. Sąmoningai atsisakykite jų ir kuriam laikui įsigykite naujus įpročius, pakeiskite savo skonį ir moralines nuostatas. Tai nelengva, bet jūs tapsite tvirtesni ir jausitės laisvi. Žinoma, neatsisakykite *visų* savo įpročių. Kai kurie tegu lieka nepakitę, nes kitaip būsite nuoseklus.

Nutaręs eiti pas Marviną Rouzą ir pasitikrinti sveikatą, aš vienu šūviu nušoviau du zuikius: niekuomet to nedariau, ir todėl paskutinę dieną šioje žemėje, kurią nutariau nugyventi kaip įprasta, būsiu šiek tiek nenuoseklus. Kita vertus, aš sulaužiau savo įprotį nesilankyti pas daktarus, nors laikiausi jo jau trylika metų.

Paskutinį kartą Marvinas Rouzas mane apžiūrėjo 1924 metais ir nuo prostatos infekcijos išrašė kažkokį vaistą. Aš visai neseniai buvau pradėjęs studijuoti teisės mokykloje, o jis buvo internas Džono Hopkinso ligoninėje; paskutiniame universiteto kurse mes priklausėme tai pačiai studentų korporacijai, ir buvome geri, nors ir ne itin artimi draugai. Vieną siaubingą

rytą girtas, kruvinas, apkvaitęs, kankinamas skausmų atsivilkau į ambulatoriją sename, ankštame rudų plytų pastate, kur jis dirbo. Jis mane apiprausė, davė praryti kažkokią piliulę, ir, regis, netgi liepė padaryti man injekciją. Paskui pasakė:

– Tau, Todi, reikia keletą dienų pagulėti stacionare.

Ketinau atsisakyti, bet paskui, atrodo, praradau sąmonę; atsipeikėjau jau ligoninės lovoje. Kelias valandas man darė skausmingus tyrimus ir nustatė prostatos infekciją. Nors tada to dar nežinojau, Marvino žodžiai užbaigė vieną mano gyvenimo fazę, nes po mėnesio, išėjęs iš ligoninės, buvau jau visiškai kitas žmogus. Atėjau kaip girta kiaulė, o išėjau kaip šventasis. Ši istorija neilga ir neturi nieko bendra su religija.

Iš visų garsų, kuriuos kada nors esu girdėjęs, bene stipriausiai man į atmintį įsirėžė tas drykstelėjimas, kai mano durtuvas įsmigo vokiečių seržantui į kaklą – tam seržantui, su kuriuo, manau, kurį laiką buvome susijungę sielomis. Jei dabar būčiau toks kvailas ir pabandyčiau užmerkti akis, tai, esu tikras, išgirsčiau tą drykstelėjimą taip pat aiškiai, kaip tada, kai mano durtuvo ašmenys pamažu pervėrė jo gerklę. Tokiam garsui kaip šis, trisdešimt šešeri metai – tik akimirksnis.

O iš visų kada nors girdėtų žmonių balsų aiškiausiai atsimenu tą žemą, apsnūdusį – misuriečiai visi taip kalba – kapitono Džono Frisbio, kariuomenės gydytojo, kuris mane apžiūrėjo po širdies priepuolio demobilizacijos išvakarėse, balsą. Štai ką jis pasakė – prisimenu viską žodis žodin:

– Velniai griebtų, kaprale, juk turi endokarditą! Kaip, po galais, tave iš viso priėmė į armiją, berniuk? Tu dar lyg ir per jaunas, kad širdelė raišuotų, ar ne?

Jis pakraipė galvą, apžiūrėjo mane dar kartą, užrašė apžiūros rezultatus ir, kiek leido jo stačiokiškos manieros, švelniai paaiškino:

– Endokarditas, sūneli, ne taip jau baisu; dėl jo tavo pirštai susukti, ir karinei tarnybai esi netinkamas. Štai ir viskas. Blogai tik, kad esi linkęs į miokardo infarktą – po jo vargu ar atsigausi. Gal tai atsitiks dabar, gal po metų, o gal niekada. Bet turi apie tai žinoti. Pagal taisykles neturėčiau to sakyti, bet juk tai nesąmonės, tiesa?

Ar galite patikėti – negaliu to paaiškinti, taigi nė nebandysiu – kad pajutau palengvėjimą? Sakyti, kad po to atvejo, kai perdūriau tam vokiečiui

gerklę, man pasimaišė protas, būtų pernelyg grubu, bet kad ir kaip būtų, sužinojęs, kad kiekviena minutė man gali būti paskutinė, pajutau palengvėjimą, ir tiek.

Pirmiausia po demobilizacijos troškau kuo greičiau lėkti namo, kad, kol dar nenumiriau, atsisveikinčiau su tėvu ir gimtuoju miestu. Kaskart, kai traukinys sustodavo prie semaforo, nerasdavau sau vietos, manydamas, jog taip ir nepasieksiu Kembridžo gyvas. Tėtis mane sutiko šiltai ir atrodė toks laimingas, kad grįžau gyvas ir sveikas, jog nesiryžau iš karto pasakyti jam tragišką naujieną – bet ilgai delsti, žinoma, irgi negalėjau, nes mano staigi mirtis galėjo užklupti jį netikėtai. Nutariau palaukti savaitėlę, ir visą tą laiką praslampinėjau po erdvų mūsų namą, negalėdamas susikaupti jokiam darbui.

Baigiantis savaitei, vieną vakarą tėtis pasikvietė mane į savo kabinetą ir aš nutariau iš karto jam viską iškloti, bet tėtis prakalbo pirmas:

– Aukščiau nosį, Todi, – nusijuokė jis, matyt, atrodžiau labai niūrus. – Aš tave čia pakviečiau ne tam, kad duočiau pylos, kaip būdavo, kai mama dar buvo gyva. Noriu pakalbėti apie rimtus dalykus, bet nebijok, tie dalykai visai nebaisūs.

Jis visas spindėjo švelnumu. Padavė man cigarą. Aš atsisėdau ant odinės kušetės ir užsirūkiau.

– Todai, visų pirma norėčiau, kad tu kaip reikiant pailsėtum, iki rudens. Jei nenori, tau visai nebūtina sėdėti čia, važiuok kur nori. Kol tavęs nebuvo, aš padėjau tavo vardu į banką „Liberty" akcijas, taigi pinigų atostogų išlaidoms tau tikrai netrūks.

Klausiausi tikėdamasis, kad mano širdis neplyš, kol jis baigs kalbėti, ir aš dar spėsiu viską paaiškinti.

– Paskui, kai ateis rugsėjis, didžiausias malonumas man būtų, jei stotum į aukštąją mokyklą. – Jis šyptelėjo. – Negaliu reikalauti, kad rinktumeisi Džono Hopkinso universitetą, tačiau turiu pasakyti, kad dauguma pastarojo meto žymių žmonių yra baigę būtent šį universitetą. O jei išties nori mane nudžiuginti, studijuok teisę. Mokykis kaip dera, teisės mokykloje, o ne kabinete, kaip aš. Tačiau aš visai nereikalauju, kad rinktumeisi būtent teisę. Aš tik noriu, kad tu mokytumeis, sūnau, tačiau – po atostogų. Ir kad iki rugsėjo tavo banko sąskaitoje neliktų nė cento!

Turiu pasakyti, kad tada tėvui pajutau kuo šilčiausius jausmus. Jis buvo toks rūpestingas, toks nepaprastai (jam) diplomatiškas, toks kilnus, – dabar suprantu, kad visa tai buvo įprasti sentimentai, nieko ypatinga, – tačiau tada aš buvau paprastas vaikinas, o tie sentimentai, nors ir įprasti, buvo visgi labai stiprūs. Ligota mano širdelė suvirpėjo, iš susijaudinimo man užgniaužė gerklę ir aš negalėjau kalbėti.

Matydamas mano abejones, tėtis sutelkė visą dėmesį į cigarą. Jo šypsena kiek prigeso, tačiau neišnyko.

– Neskubėk atsakyti, – pasakė jis. – Kol kas nesakyk nei taip, nei ne.

– Ne, – užprotestavau aš, – ne, matai...

– Nė žodžio daugiau, – nutraukė tėtis, vėl atgavęs pasitikėjimą savimi. – Koks gi aš kvailys, kad nė neperspėjęs pakviečiau tave čia ir planuoju tavo gyvenimo karjerą! Geras gi tu būtum sūnus, jei sutiktum su tokiais dalykais nė kiek prieš tai nepagalvojęs! – Jis vėl visas švytėjo. – O dabar eik sau, – paliepė linksmai. – Eik pasiglamžyk su kokia mergiote ar išgerk, kaip įprasta veteranams, ir iki rytdienos kad nė žodžio iš tavęs apie tai negirdėčiau, o dar geriau iki kitos savaitės. Eik gi, nešdinkis! – Ir apsimetęs, kad yra užsiėmęs, ėmė raustis popieriuose, kurie gulėjo ant jo stalo.

Aš pagalvojau dieną kitą – tėvas nerimavo, vargšelis, manydamas, jog man nepatiko jo pasiūlymas – ir galų gale nutariau, kad jei jau esu dar gyvas, ir jei nemirsiu dar keletą mėnesių, tai galiu pradžiuginti tėtį stodamas į koledžą: paskui galės guostis, kad buvo geras ir padarė man viską, ką galėjo. Be to, kodėl turėčiau sakyti jam, kad mano širdis nesveika? Kam skaudinti jį, jei vis vien negalima nieko pakeisti?

– Aš nutariau stoti į Džono Hopkinso universitetą, tėti, – pareiškiau vieną rytą per pusryčius, – paskui tęsiu studijas Merilendo teisės mokykloje, jei tu neprieštarausi. Nežinau, gal dar ankstoka apie tai kalbėti, tačiau pabaigęs studijas norėčiau, kaip ir tu, apsigyventi čia, Kembridže, ir galbūt dirbti tavo firmoje jaunesniuoju partneriu.

Tėtis nepratarė nė žodžio. Iš džiaugsmo jo akys pritvinko ašarų, ir suglamžęs servetėlę jis pakilo nuo stalo. Aš labai džiaugiausi, kad pasakiau tai, ką pasakiau.

Taigi įstojau į Džono Hopkinso universitetą ir pasirinkau teisės fakultetą. Tėtės siūlymu įstojau į pietiečių studentų korporaciją „Beta Alfa" ir gy-

venau korporacijos bendrabutyje. Turiu pasakyti, kad žmogui mano situacijoje dvidešimtųjų metų pradžia buvo puikus metas studijuoti koledže. Man atrodė, kad beveik visi mano korporacijos nariai, kaip ir aš, mano, jog bet kurią akimirką gali kristi negyvi, nes gyveno taip, lyg kiekviena diena galėtų būti paskutinė. Jų gyvenimo būdas man labai tiko, ir netrukus tapau vienas iš jų. Mes gerdavome dieną ir naktį. Sukeldavome gaisrą naktinių klubų vyrų tualete, padegdavome gatvėse šiukšlių dėžes, netikėtose vietose gąsdindavome žmones. Mes vaidijomės ir mušėmės, keldavome skandalus ir praleisdavome naktį policijos nuovadoje. Pažeisdami universiteto taisykles, nakčiai atsivesdavome į bendrabutį moteris – striptizo šokėjas iš naktinio klubo, prostitutes, svetimas žmonas, koledžo merginas, paskui mokėdavome baudas; kai kurie iš mūsų visai pagrįstai buvo pašalinti iš universiteto. Savaitgaliais važiuodavome ištvirkauti į Vašingtoną ar Niujorką, rengdavome paplūdimio vakarėlius Biver Dame arba Betertone, o kartą Dorčesterio pelkėse į pietus nuo Kembridžo surengėme šaunią varlių medžioklę. Mes iškrisdavome iš greitai važiuojančių automobilių ir patekdavome į ligoninę; kartais netgi kaudavomės dvikovose ir vėl patekdavome į ligoninę. Vienas iš mūsų pasigėręs net žuvo automobilio avarijoje. Du iš mūsų buvo priversti vesti merginas, kurios nuo jų atsitiktinai pastojo. Tris iš mūsų išsivežė iš universiteto kantrybę praradę tėvai. Vienas iš mūsų nusižudė, prisirijęs migdomųjų vaistų, o atlikus skrodimą paaiškėjo, kad jis buvo sifilitikas. Trys iš mūsų tapo chroniškais alkoholikais. Dar dvylika buvo išmesti iš universiteto už nepažangumą.

Tai skamba kaip paskvilis apie studentų gyvenimą dvidešimtųjų pradžioje? Taip, iš tiesų, aš šiek tiek perdėjau, bet atminkite, kad paskviliai neatsiranda tuščioje vietoje: juos dažniausiai rašo žmonės, kurie gyveno tokį gyvenimą. Skaitydamas pats matau, kad parašiau paskvilį – tačiau taip buvo iš tiesų. Dar vienas dalykas, kuris turbūt skyrė mūsų kompaniją nuo panašiai besilinksminančių kitų koledžų studentų: tie, kurie nebuvo pašalinti iš universiteto, išsilavinimą vis dėlto gavo – ilgai užsibūti Hopkinse ir negauti išsilavinimo sudėtinga. Mes tiesiog sekėme tikromis studentų ir, tam tikra prasme, universiteto tradicijomis – gyvenome senovės vokiečių universitetų *Studentenleben*. Daug gėrėme, daug lėbavome, daug mokėmės ir mažai miegojome. Egzaminams ruošdavomės paskutinėmis dienomis,

gerdavome juodą kavą, žiaumodavome cigaretes, rydavome benzodriną – ir skaitydavome per naktis knygas, klausinėdavome vienas kitą dienų dienas, dar daugiau skaitydavome ir dar daugiau klausinėdavome. Tie, kurie neišlaikydavo tokio gyvenimo ritmo, nebuvo laikomi saviškiais: mūsų tikslas buvo išgerti kuo daugiau viskio, turėti kuo daugiau merginų, kuo mažiau miegoti ir gauti kuo aukštesnius balus. Visa laimė, kad mokymasis buvo žaidimo dalis, nes kitaip, žinodamas, jog vis tiek nesulauksiu bakalauro diplomų teikimo, būčiau numojęs į mokslus ranka. Žinoma, po baigiamųjų egzaminų praėjus dviem dienoms daugelis iš mūsų jau nieko nebeprisiminė, daugelis, bet ne visi. Profesoriai, puikūs, nepriklausomi Džono Hopkinso universiteto protai – pati brandi, nesuvaržyta Houmvudo atmosfera, daigino mūsų išsekusiuose kūnuose minties grūdą; jų bešališka išmintis nė nepastebėdavo paskaitų salėje mūsų juokingų veidų; jie kalbėdavo lyg patys sau, ir, regis, mažai brangindavo tas minutes, kai kas nors iš mūsų imdavo aistringai klausytis.

Aš nenumiriau nei 1920-aisiais, nei 1921-aisiais, nei 1922-aisiais, nei 1923-iaisiais. Atėjus vasarai likdavau gyventi korporacijos bendrabutyje ir dirbdavau mūrininku, šepečių pardavėju, darbininku fabrike, gelbėtoju miesto baseine, istorijos mokytoju, o kartą teko padirbėti netgi žemkasiu. Didžiam savo nustebimui, iškilmingo diplomų įteikimo dieną aš vis dar buvau gyvas, nors ir nelabai blaivus. Nenumiriau ir eidamas iš paradinės Džilmano Terasos su diplomu rankose – išbalęs, nusilpęs ir išsilavinęs. Aš suliesėjau dvidešimčia svarų, o kartu su svorio perviršiu atsisveikinau ir su savo nesuskaičiuojamais prietarais, provincialumu, skaistybe (tuo, kas buvo iš jos likę) ir religija. Vietoj to išmokau gerti ir dirbti, muštis ir lošti kortomis, sužinojau, kaip reikia elgtis aukštuomenės salonuose ir viešnamiuose, pamėgau meną ir marksizmą, be to, įpratau mąstyti – šis įprotis galų gale privers mane atsisakyti paskutiniojo pomėgio. Studijų metai man buvo tokie pat įdomūs, kaip ir laikas, praleistas armijoje, tačiau išskyrus tai, ką paminėjau, jie nesusiję su šia istorija.

Kadangi vasarai baigiantis vis dar buvau gyvas, turėjau kažką daryti, ir, kaip buvau žadėjęs tėvui, pradėjau studijuoti teisę Merilendo universiteto Teisės mokykloje, kuri buvo Baltimorės centrinėje dalyje. Korporacijos bendrabutyje dabar nebegyvenau – jaunatviško idealizmo pagautas kartą pa-

siūliau pataisyti Ordino įstatus, kad į jį galėtų būti priimti žydai ir negrai, ir tuo užsitraukiau ant savo galvos teisuolišką „Beta Alfos" rūstybę. Aš išsinuomojau nuostabų kambarį ketvirtame aukšte, senoviniame name – anksčiau jis buvo laikomas vos ne rūmais – tas namas yra Monument gatvėje, visai šalia Hopkinso ligoninės – tai Marvinas Rouzas rekomendavo man šį kambarį. Mano kaimynai ir kompanijonai buvo medicinos studentai; mokėmės mes intensyviai, įtemptai, iki išsekimo – atmosfera čia buvo baisiai rimta (juk buvome jau ne kokie pirmakursiai), tačiau girtuoklystė klestėjo kaip klestėjusi. Kartu su Marvinu važinėjau naktimis greitosios pagalbos automobiliu, mokiausi suteikti pirmąją pagalbą, grūdinau nervus žiūrėdamas į kančias, prilygstančias toms, kurias mačiau Aragone, mylėjausi su kai kuriomis seselėmis bei kvaištelėjusiomis pacientėmis, ir gėriau.

Skaičiau Holmso ir Kardozo knygas apie teisę, italų ir ispanų teisės filosofus, studijavau baudžiamąjį ir civilinį kodeksą, ginčų dėl palikimo sprendimo tvarką, kaliau teisinę lotynų kalbą. Kartu su studentais medikais mes vis dar laikėmės ankstesnių žaidimo taisyklių, reikalavusių kuo daugiau pasiekti, kuo daugiau sužinoti ir net kuo labiau sužibėti kitų akyse: aš mokiausi iki išsekimo, daug gėriau, daug skaičiau ir mažai miegojau. Kai grįžau iš armijos, svėriau aštuoniasdešimt kilogramų, diplomų teikimo dieną Hopkinso universitete svėriau šešiasdešimt kilogramų, o baigiantis pirmiesiems studijų teisės mokykloje metams – tik penkiasdešimt penkis.

– Niekis, bus lengviau karstą nešti, – pasakiau sau, – niekas kitas nė neįtarė apie Damoklo kardą, pakibusį virš mano širdies.

Vieną vakarą 1924 metais, apie sausio vidurį (regis, tai buvo paskutinis vakaras prieš kalėdines atostogas ir teisės, ir medicinos mokykloje) Marvinas ir keletas jo kolegų pasiūlė nueiti į miestą. Kadangi kišenėje aptikau trisdešimt dolerių, sutikau. Tą vakarą ypač norėjau nusigerti, nes iš pat ryto į pilvo apačią man įsimetė keistas, aštrus skausmas – tai nebuvo apendicitas, jis – aukščiau. Bandžiau numalšinti jį vaikščiodamas, atsiguliau, bet niekas negelbėjo, todėl svajojau apie malonią visišką anesteziją.

– Traukiam užkąsti, – paskelbė Marvinas, ir šešiese susėdę į du taksi automobilius nuvažiavome valgyti imperatoriškųjų krabų. Valgant man nepaliaujamai skaudėjo pilvą.

– O dabar išgerti, – paskelbė Marvinas vėliau. Sėdom į autobusą ir nuva-

žiavome į pogrindinį barą prie ligoninės, kurį įkūrė kažkoks studentas medikas, ir truputį pasigėrėme, bet mano skausmas nė kiek nenurimo. Skaudėjo taip, kad negalėjau tverti savame kailyje.

– O dabar linksmybės! – paskelbė kažkas po kelių valandų. Dabar buvome penkiese, nes tą naktį Marvinui reikėjo budėti ambulatorijoje. Kažkas prisiminė girdėjęs, jog Nord Kaver gatvėje, pakeliui į universitetą, yra linksmybių namai. Visi ten ir patraukėme.

Važiavome taksi. Į viskį, kurį paeiliui gėrėme iš vieno butelio, buvo kažko įmaišyta – nesu toksikologas, negaliu pasakyti, kas ten buvo. Kai išvirtome iš taksi, buvome triukšmingi, agresyvūs, tačiau vos laikėmės ant kojų. Paskui du kartus per pusvalandį aš vos nenualpau, bet ne nuo to skysčio, o nuo baisaus skausmo pilve. Negalėjau sulaukti, kada ateis moteris, nes troškau palaimingai išsitiesti lovoje, be to, dėl girtumo man atrodė, kad seksas gali palengvinti skausmą.

Nežinau, kas išrinko man merginą; esu tikras, jog nei mačiau, nei man rūpėjo su kuo lipu laiptais aukštyn.

Tačiau, kai su savo mergina jau buvau beįeinąs į miegamąjį, vienas iš mano sugėrovų suriko:

– Todi, palauk!

– Ne, – mandagiai atsiliepiau.

– Palauk! – vėl suriko mano sugėrovas ir svirduliuodamas ėjo link manęs, už rankos tempdamas kažkokią mergiotę. – Čia yra mergina, kuri tave pažįsta nuo senų laikų, bernužėli.

– Velniop, – pasakiau aš ir nuėjau į kambarį, kur jau laukė mano mergina.

– Kodėl velniop? – sušuko studentas medikas, atlėkęs iš paskos. – Kam tau visai nepažįstama mergina, jei čia pat yra sena draugužė? Aš pasikeisiu su tavim.

Nauja mergina atsiprašė manosios už tai, kad buvo įtraukta.

– Jūs, vyrukai, aiškinkitės greičiau, – suirzo mano mergina, – nes pakviesiu Kouzį, kad jus išgrūstų.

Kritau į lovą, nes galva ėmė suktis taip, kad atrodė – tuoj apsivemsiu. Rodės, kad karšta adata ar karštas durklas kažką pervėrė mano viduje. Gal kepenis? O gal blužnį?

Paskui stovėjau vidury kambario, laikydamasis lovos atkaltės, kad ne-

nuvirsčiau, o Betė Džun Ganter, nė kiek nepasikeitusi nuo 1917 metų, sėdėjo ant lovos su cigarete rankoje ir siūbuodama koją su šlepete pašaipiai man šypsojosi.

Dabar akyse man šiek tiek prašviesėjo; aš gerokai prablaivėjau, tačiau iš skausmo vos nekliedėjau.

– Džiaugiuosi tave matydama, Todi, – sarkastiškai tarė Betė Džun.

– Geriau patylėkim, jei tu neprieštarausi, – atsargiai pasakiau. – Visko vis tiek neišsakysime, ir jei tau vis vien, aš...

Aš sukniubau. O Betė Džun nusimetė savo kekšišką chalatą iš vieno medžiagos gabalo, ir aš jau laikiau ją apkabinęs. Jei po šešių prostitucijos metų ji ir pasikeitė, tai aš to nepastebėjau. Pamenu, norėjau būti visiškai blaivus, kad galėčiau įvertinti šį groteskišką mūsų susitikimą ir pasikalbėti su ja rišliai. Bet dabar nelabai galėjau kalbėti, nes kas keletą minučių nuo skausmo vos neprarasdavau sąmonės.

– Tau bloga, Todi bernužėli?

– Atrodo, tuoj padvėsiu, – prisipažinau.

Tada ji palinko virš manęs ir ėmė man trinti spiritu krūtinę ir rankas.

– Kuriems galams?

– Mūsų firmos paslauga, – šyptelėjo ji.

Iš vestibiulio ir laiptinės sklido baisus triukšmas. Atrodė, jog mano draugai medikai nutarė sugriauti šituos kekšių namus.

Prisiminiau, kad rengiausi palengvinti savo kančias seksu, bet tai aiškiai buvo neįmanoma – skausmas visai mane pakirto. Mane mušė prakaitas.

Betė Džun dabar atsitūpė kojūgaly ir trynė man spiritu kojas. Pastebėjau, kad nors ji ir tapo prostitute, jos krūtinė vis tokia pat plokščia, o akys irgi liko tokios pat švelnios. Norėjau būti blaivus, kad galėčiau geriau matyti, ką ji apie mane galvoja. Pažiūrėjus, ji buvo išties meili. Koks neįtikėtinas sutapimas! Įdomu, ar ji žino, kad Smitis žuvo? – pagalvojau.

– Žinai, Smitis žuvo, – pastebėjau.

Jos veido išraiška nė kiek nepakito – ji ir toliau šypsojosi savo raukšlėta šypsena, trynė man kojas ir stebėjo savo rankų judesius.

Paskutiniai mano žodžiai, kuriuos jai ištariau – ne, greičiau sušukau, nes triukšmas už durų nesiliovė, buvo tokie:

– Velniai griebtų, brangute, turiu tavęs atsiprašyti. Jei man taip pragariš-

kai neskaudėtų, patikėk, patvarkyčiau tave kaip reikiant. Prisiekiu, tąsyk mano kambaryje aš...

Tą pačią akimirką Betė Džun nė nemirktelėjusi išpylė visą spirito buteliuką man ant pačios jautriausios vietos.

Aš surikau, pašokau iš lovos ir susiėmęs už skaudamos vietos ėmiau raitytis ant grindų. Klaikus skausmas! Ir taip jau kankinausi, o čia dar šis pokštas – to jau per daug! Dar blogiau: vis dar šypsodamasi, Betė Džun apžergė mane ir šaltakraujiškai iš visų jėgų ėmė tvatinti spirito buteliuku. Nors man pavyko užsidengti beveik nuo visų smūgių, bet kai ji pataikydavo į ranką ar alkūnę, skaudėjo gana stipriai. Nusimečiau ją nuo savęs ir nuspyriau į šalį, tačiau atsistoti nepajėgiau. Aš visas degiau.

Tuo tarpu Betė Džun sudaužė buteliuką ir su šuke užsimojo smogti man į kaklą. Aš išsisukau ir tvojau jai, tačiau mano jėgos jau silpo. Kaskart atrėmus jos smūgį, šukė sužeisdavo man ranką, įpjaudavo pirštų sąnarius ar įdurdavo į delną. Kai pagaliau nutvėriau ją už dešinės rankos riešo, ji puolė kandžiotis ir spardytis. Kad ji nurimtų, bandžiau išsukti jai ranką. Ir staiga į kambarį prigužėjo kažkokių žmonių.

– Kouzi! – sušuko Betė Džun.

Aplinkui viskas ūžė. Bijojau paleisti Betės Džun ranką, nors buvau pernelyg nusilpęs, kad galėčiau ją išsukti. Abu buvome apsipylę kraujais. Mane suėmė snaudulys; labai norėjau jai pasakyti, – būkime draugais, – ir čia pat ant grindų užmigti, padėjęs galvą ant jos varganos, liesos rankos. *Kodėl tai ne jachta?*– pamenu, pagalvojau draskomas skausmų; tada galėčiau nuleisti bures, paimti į rankas vairalazdę ir leistis per bangas prieš vėją – laivas suptųsi ant bangų, o aš sau miegočiau.

Kouzis buvo patyręs gorila. Turbūt jis mane gerokai aplamdė: sprendžiu iš to, kad pabudus man skaudėjo dar ir sprandą, bet kai mane mušė, smūgių nejutau. Kouzis nutempė mane į pastatytą netoliese kažkieno automobilį ir numetė ant grindų šalia galinės sėdynės. Buvau su nusmukusiomis kelnėmis, neužsagstytais marškiniais ir neužrištais batais, bet be apatinių drabužių, kaklaryšio, kojinių, švarko ir lietpalčio. Mano supjaustyta ranka buvo šiaip taip apvyniota trijų colių pleistro juostele – Kouzio darbdavys, matyt, nenorėjo, kad mirčiau nuo nukraujavimo šalia įėjimo į jo viešnamį. Tačiau pagrindinės arterijos nebuvo perpjautos, tad kraujavimas ne-

trukus liovėsi, nors mano drabužiai spėjo išsikruvinti. Mano kaklas tvinkčiojo, aš vis dar degiau, nors jau ne taip stipriai kaip anksčiau – siaubingos akimirkos! – o paslaptingas skausmas nė kiek nenurimo.

Po kurio laiko išsiropščiau iš automobilio. Buvo keturios ryto: vis dar turėjau savo rankinį laikrodį. Kokia čia vieta? Laikydamasis arčiau namų sienų – kad galėčiau prireikus atsiremti, be to, ten ne taip pūtė vėjas – nuėjau link artimiausio dujų žibinto. Kaip paprastai neturtingųjų kvartaluose, kelio ženklai buvo nulaužyti. Aš pasukau už kampo ir visas sustiręs patraukiau pro nesibaigiančius negyvenamus miesto kvartalus, pristatytus vienodų, beveidžių, niekuo vienas nuo kito nesiskiriančių tipinių namų su klaikiais, marmurą imituojančiomis plytelėmis apklijuotais laiptais, atsikišusiais į gatvę lyg praviri nasrai. Ėjau kažkokia neapšviesta gatvele, tamsia ir tuščia lyg pats tolimiausias visatos užkaboris, o kai pasukau už kampo, priešais mano akis atsivėrė nuostabus vaizdas – Monument gatvė, šviesų užlieta civilizacijos sala, kur net ketvirtą valandą ryto zujo daugybė automobilių ir tramvajų. Tai buvo antras sutapimas šią naktį. O tiesiai priešais mane, kitoje gatvės pusėje stovėjo karalienės Viktorijos laikų didžiulis Hopkinso ligoninės pastatas, spjaudydamas į miestą vienas „greitąsias" ir prarydamas sugrįžtančias kitas. Virtinė šviesų, daugybė stiprių kvapų ir dabar jau sėdėjau ant kietos kėdės ligoninės koridoriuje. Ten buvo labai šviesu, girgždėjo vežimėlių ratai, sanitarai nešiojo neštuvus, zujo seselės, dusliai skambčiojo instrumentai ir stiklas, kažkas tolumoje juokėsi, visi buvo labai užsiėmę, kažką darė, o aš susiėmęs už galvos sėdėjau ant kietos kėdės. Ligoninėje niekas nemiegojo. Aš pasijutau toks saugus, jog vos neapsivėmiau.

O Marvinas Rouzas pasakė:

– Tau reikia keletą dienų pagulėti stacionare, Todi.

Paskui gulėjau palatoje – ilgai pamiegojau ir skausmas kiek aprimo, o kai atmerkiau akis, palinkusi prie manęs seselė laikė mano kairiąją ranką. Man dar nespėjus paaiškinti jai, ką maniau esant būtina paaiškinti, ji visiškai nemokšiškai dūrė man švirkštu į baltą dilbio odą. Išgirdau kaip dryksteléjo oda (veikiau pajutau nei išgirdau) ir praradau sąmonę antrą kartą.

Biopsija švirkštu yra vienas nemaloniausių dalykų, kuriuos kada nors esu patyręs. Tas baisingas instrumentas mane prižiūrėjusiam daktarui at-

skleidė manojo skausmo paslaptį. Pasirodo, viskuo kaltas buvo stiprus prostatos uždegimas – labai neįprastas susirgimas dvidešimt ketverių metų vyrui. Mano sveikata visai pašlijo. Pragulėjau palatoje visą mėnesį, nieko kito neveikdamas, tik galvodamas.

Štai apie ką aš galvojau ilgas valandas gulėdamas užmerktomis akimis: apie savo neišvengiamą staigią mirtį, apie tai, kad kvaila kažką planuoti ir ko nors siekti; apie įtemptą šypseną ant Betės Džun lūpų (ji nė karto nenusijuokė); apie garsą, kuris pasigirsta, kai praduria odą. Kartais mano mintys būdavo rišlios, kartais padrikos, šokinėjo nuo vieno dalyko prie kito. Mąstydamas visai nesistengiau nustatyti, kur yra priežastys, o kur pasekmės, bet kai po mėnesio pagaliau buvau išrašytas, visa savo esybe suvokiau, jog žmonių pasaulio troškimai, tikslai ir aistros man svetimi. Mano ankstesnis požiūris buvo neteisingas, nutariau: nuo tos tikrovės, su kuria turiu gyventi, nepabėgsiu, nepamiršiu jos girtuokliaudamas, smurtaudamas ir netgi dirbdamas. O reikia, samprotavau, aiškiai ją suvokti, gyventi blaiviai, žvelgiant jai tiesiai į akis. Mano naujas požiūris rėmėsi dar kai kuriais samprotavimais, tačiau tai jau grynos abstrakcijos, mūsų istorijai tai nesvarbu. Pastebimi mano elgesio pasikeitimai buvo visų pirma tokie: aš vis dar gėriau, bet nepasigerdavau, rūkiau, bet jau ne godžiai. Su moterimis miegodavau retai, tik tada, kai jos pačios rodydavo iniciatyvą, o savo priedermę atlikdavau kruopščiai, bet šaltai. Mokiausi daug ir nuolatos, tačiau be įkarščio. Mažiau kalbėjau. Pradėjau mokytis – tai buvo ilgas procesas – griežtai save kontroliuoti: stengiausi pakeisti mažas savo silpnybes mažomis dorybėmis, o pastebėjęs silpnybę, žvelgiau į ją su nepasitenkinimu, bet be pasipiktinimo, kaip žmogus pasižiūri į dulkelę, nusėdusią ant švarko rankovės ir ramiai ją nuspriegia. Nesąmoningai ėmiau žiūrėti į kitus žmones arba kaip į taikesnius ar plėšresnius gyvūnus, tarp kurių, iš esmės, galima gana saugiai vaikštinėti (jei laikaisi tam tikrų nerašytų taisyklių), arba, kaip į koloniją taikesnių ar agresyvesnių pamišėlių, tarp kurių galima saugiai gyventi, jei tik pakenti tam tikras jų beprotybės apraiškas, ar bent jau atvirai neparodai susierzinimo.

Paskui dar ne kartą keičiau savo požiūrį, bet nė vienas iš jų taip stipriai nepakeitė mano išorinio elgesio ir manierų. Į viską žvelgiau bešališkai, niekas manęs nesujaudindavo; aš buvau šventasis. Kaip man tada atrodė, bu-

vau lyg tie Pietų Amerikos drugeliai, kurie patys yra beginkliai, ir todėl savo išore imituoja kitas, juos supančias gyvūnijos ir augalijos rūšis: tarp jų ir vadinamąsias „šleikščiąsias" danajas, kurių bjaurus kvapas ir skonis atbaido plėšrūnus. Aš irgi, bent jau išėjęs į gatvę, turėjau apsimesti, jog esu tos pačios rūšies drugelis, kaip ir visi – tačiau širdies gilumoje žinojau priklausąs kitai, galbūt ne tokiai „šleikščiai" rūšiai.

Taigi imituodamas kitų elgesį toliau studijavau teisę, Marvino nurodymu išgerdavau kasdien po kapsulę dietilbesterolio, o mirties akimirkos laukiau daug ramiau. Ramybės minutėmis meditavau, bešališkai mąstydamas apie tą įtemptą, lyg priklijuotą šypseną ant moteriškos būtybės, kuri ketino mane nužudyti, veido. Ir per visus kitus trylika metų, nors prostata man dažnai skaudėdavo, į gydytojus nesikreipiau. Kur tai girdėta, kad šventasis vaikščiotų pas daktarus?

– Taip, taip, taip!– sušuko Marvinas (1937-aisiais), kai įžengiau į jo kabinetą. Jis džiaugsmingai trynė rankas.

– Susirengei mirti gimtosiose vietose, ar ne? Kas per velniava, Todi? Tu ką, nėščias, velniai rautų?

– Tiesiog noriu pasitikrinti sveikatą, Marvai,– pasakiau.

– Ketini apsidrausti, žmogau? Dėl tavęs galiu ir pameluoti, parašysiu ką tik nori. O gal nori eutanazijos?

– Ne tavo reikalas, ką ketinu daryti. Imkis darbo, pradėk apžiūrą.

Bet iš pradžių mes surūkėme po cigarą, o Marvinas tuo metu dalinosi savo prisiminimais apie Baltimorę. Kai jis ėmėsi apžiūros, pasakiau:

– Gali išpildyti vieną mano prašymą, Marvinai?

– Žinoma, kur tas lavonas? Kaip tu jį nudėjai, Todai?

– Atlik apžiūrą kaip reikiant, – pasakiau, – bet man nesakyk nė žodžio apie tai, ką aptiksi ar matysi, kad ir kas tai būtų. Noriu, kad net tavo veido išraiška nepasikeistų.

– Jei nenori, aš tavęs neapžiūrinėsiu, didelis verksny. Pakviesiu Šerlę, tegu ji tave apžiūri, jei tau taip geriau.

– Ne, tu tik viską surašyk, – nusišypsojau, – ir atsiųsk man rytoj paštu arba užnešk man į viešbutį. Žodžiu, nenoriu nieko žinoti, bent jau iki rytojaus. Sutarta?

– Tu juk čia gydytojas, – šyptelėjo Marvinas.

Jis pradėjo įprastinę apžiūros procedūrą – pasvėrė mane, pamatavo ūgį, patikrino regėjimą, klausą, dantis, apžiūrėjo nosį, gerklę – ir visą laiką kalbėjo. Paskui aš nusirengiau iki pusės, o jis, kaip ir prašiau, nutaisęs abejingą veidą, su stetoskopu, laikrodžiu ir sfigomanometru patikrino mano širdį, pulsą ir kraujo spaudimą. Po to pastukseno krūtinę ir nugarą, klausydamasis ar nėra trombų, ir pačiupinėjo stuburą. Galų gale nusimoviau kelnes bei trumpikes, ir jis pastukseno plaktuku kelius, ieškodamas lokomotorinės ataksijos, pačiupinėjo, ar nėra išvaržos, pasižiūrėjo, ar nėra hemorojaus, plokščiapadystės – ir visa tai darė nė kiek nepakitusia veido išraiška.

– Ar darysime kraujo ir šlapimo tyrimus? – paklausė jis.

Šlapimą aš daviau, o nuo kraujo tyrimų atsisakiau.

– Kaip tavo senos bėdos su prostata? Nepamiršti ištuštinti?

– Viskas tvarkoj, – pasakiau.

– Tai bent uždavei mums darbelio tąsyk, pameni? Prisiekiu, norėjau ją išpjauti velniop, Todi, kad tau vėl nepradėtų skaudėti, tačiau tas smirdžius Hodžas – pameni, jis tada buvo vyriausias gydytojas? – susikivirčijo dėl politikos su O'Donelu, chirurgu, ir neleido nieko operuoti. Prakeiktas Hodžas! Prisiekiu, žmogui koją reikėjo amputuoti, o mes jį gydėme jo prakeiktomis terapinėmis priemonėmis, piliulėmis girdėme, lyg nuo jų koja pati galėtų nukristi! Tai bent galvijas! – Jis kažką parašė apžiūros lapelyje ir įdėjo jį į voką.

– Štai čia, vaikine, visa tavo liūdna istorija. O gal dar atlikime seną biopsiją švirkštu? Norėčiau patikrinti tavo seną uždegimą. Tu pašoktum ir pastūgautum.

– Nereikia, – pasakiau ir pradėjau rengtis.

– Bijai švirkštų? O kaip gi aš sužinosiu, kas tavo viduje dedasi? Gal tada padarykim rentgeną, nors tai kainuos tau keletu dolerių brangiau?

– Atsiųsk savo popierius bet kuriuo metu, tik ne šiandien, – pasakiau, prisidegdamas užgesusį cigarą nuo degtuko, kurį ištiesė Marvinas. – Ir prašau, niekam nė žodžio, Marvai.

– Gerai jau, gerai, – pasakė Marvinas ir, uždėjęs ranką ant pečių, palydėjo mane prie durų, – aš irgi gėdyčiausi. – Mes paspaudėme vienas kitam rankas. – Velniai griebtų, Todi, nelauk taip ilgai iki kito karto. O jei tau skauda prostatą, aš tau ją išpjausiu. Tik tau reikia pasitikrinti.

Aš nusišypsojau ir papurčiau galvą.

– Ko spyriojiesi? Ateik pirmadienį į ligoninę padaryti rentgeno nuotrauką ir aš tau išpjausiu prostatą – tai juk juokų darbas.

– Palauk iki pirmadienio, – pasakiau. – Tačiau peilio dar negaląsk.

Mes atsisveikinome, ir Marvinas nuėjo snūstelėti ant apžiūros stalo. Jis buvo (pamiršau anksčiau apie tai pasakyti) tvirtas, žemo ūgio vyras, su retais šviesiais plaukais, rausva oda, su iššokusiomis raudonų venų gyslelėmis ant skruostų. Jo rankos ir plaštakos buvo tokios mėsingos, jog, rodės, jų oda tuoj sutrūks kaip pervirtų Frankfurto dešrelių apvalkalas. Būtų malonu, jei tęsdamas pasakojimą apie didžiules Marvino rankas galėčiau pasakyti, kad, nors jos ir atrodo nerangios, tą akimirką, kai Marvinas ant jų užsimauna chirurgo pirštines, jos įgyja subtilią smuikininko rankų jėgą ir vikrumą. Tokius apibūdinimus dažnai tenka girdėti. Deja, iš tiesų jo rankos likdavo tokios pat nevikrios ir užmovus ant jų chirurgo pirštines, nes jas valdė šiek tiek nerangios smegenys.

Matote, Hopkinso universitetas yra puikus, tačiau ne visi, kurie ten studijavo mediciną, tapo nepriekaištingais medikais, todėl, tiesą sakant, man labai nesinorėjo, net jei iš principo ir nebūčiau nusistatęs prieš operaciją, leisti mano nuostabiajam draugui Marvinui operuoti mane jo ne visada tvirta ranka. Draugiški jausmai neturėtų kliudyti objektyviai vertinti žmogų.

15. Ta įtempta šypsena

Negalima tęsti pasakojimo atidžiau nepanagrinėjus tos įtemptos šypsenos, Betės Džun raukšlėtos šypsenos. Mano girtumas ir skausmai nepateisina to, kad suvokiau padaręs Betei Džun kažką, dėl ko ji buvo pasirengusi net žmogžudystei, kol ji apžergė mane su buteliuku rankose (beje, nors ir buvau tada girtas, tačiau esu tvirtai įsitikinęs, jog tame viešnamyje Kalver gatvėje sutikau būtent Betę Džun). Dabar suprantu, jog ji norėjo mane nužudyti už tą juoką mano miegamajame.

Štai kaip aš tai suprantu: tą 1917 metų rytą ji sužinojo, kad Smitis Herinas, kuriam ji buvo besąlygiškai atsidavusi, visą tą laiką gyveno su Mona Džonston iš Henri gatvės ir kad Mona nėščia. Pagauta nevilties, Betė Džun atlėkė pas mane ir bandė – sakyčiau, nesąmoningai – apginti savąjį sužeistą „aš" pavergdama mane savo kūno gėrybėmis ir paversdama jį vargana mano nekaltybės saugykla. Tačiau pačiame sueities įkarštyje aš ėmiau kvatotis taip, kad netekau visų savo vyriškų galių, ir net negalėjau sustabdyti jos bejėgiškumo ašarų. Ji pamanė, kad juokiuosi iš jos, iš kokio nors jos trūkumo, nors tai buvo *ne visai* tiesa. O kas gi paskui? Smitis ir aš išėjome į karą kaip savanoriai, jis žuvo, o ji tapo prostitute. Jai, matyt, buvo nesunku pateisinti tokį savo elgesį: iš pradžių tai buvo patriotiškas gestas, vėliau būtinybė užsidirbti pragyvenimui verčiantis „seniausia profesija" – bet kaskart, kai ji prieš naują klientą nusimesdavo savo besiūlį chalatą, jos ausyse skambėdavo mano juokas, primindamas, jog kažkas juokinga yra joje ir tame, ką ji daro. Daugeliui žmonių, tarp jų ir Betei Džun, toks suvokimas yra beveik nepakenčiamas. Taigi praėjo septyneri metai, per kuriuos ją, be jokios abejonės, visiškai

pavergė šis verslas ir visos jį lydinčios ydos, kurių ji negalėjo išvengti, ir štai, po septynerių metų viešnamyje, kur ji dirba, su šutve girtų draugelių pasirodau aš – jos akimis žvelgiant pasiturintis ir netgi dabitiškas – nė žodžio netardamas sutinku, kad ji būtų mano kekšė, leidžiu jai padaryti man masažą, ir tik po to, miglotai užsimenu apgailestaująs, kad tada juokiausi iš jos.

Kaip manote, ar teisingai samprotauju? Kitaip aš niekaip negaliu paaiškinti, kodėl ji kėsinosi mane nužudyti (vis dėlto turiu pasakyti, nors negaliu paaiškinti, kad jei nebūčiau to paminėjęs, Betė Džun, manau, būtų atlikusi su manim tai, už ką buvo sumkėta). Įdomiausia mano manymu ne tai, kad ji norėjo mane nužudyti – galbūt net iš gėdos, kad sužinojau, kuo ji verčiasi – bet tai, kad aš iš karto to nesupratau, nepamačiau, kas slypi už tos įtemptos šypsenos.

Būtent tai ir norėjau pasakyti, nes, mano nuomone, tai yra išties svarbu (netgi labai svarbu), norint suprasti visą šią istoriją: gana dažnai to, kas kitiems žmonėms yra akivaizdu, aš netgi nepastebiu. Tai manęs ypač nejaudina, išskyrus tuos atvejus, kai nespėju atšokti nuo tokių pavojingų gyvūnų, kaip vargšelė Betė Džun. Sunku pasakyti, kodėl taip yra, galbūt todėl, kad bet kokią situaciją galiu aiškinti visai skirtingai, kartais netgi prieštaringai – tai vienintelis tikėtinas paaiškinimas, kuris man ateina į galvą. O kodėl negalėjo būti, pavyzdžiui, kad Betė Džun, po septynerių prostitucijos metų patyrusi daug įvairių nesėkmių, suvokė, kaip ir aš, koks iš tiesų tas užsiėmimas, pavadintas skambiu žodžiu, yra groteskiškas, ir sutikusi mane nutarė pademonstruoti savo pritarimą ir įkvėpti mane šauniai pasikergti, iš ko mes abu ilgai ir garsiai juoktumės? Arba, nedramatizuojant padėties, galbūt ji jau buvo pamiršusi tą atsitikimą mano miegamajame ir šypsojosi tik dėl mano girtumo, arba įsivaizduodama, kaip apdegins mane izopropilo spiritu? Arba dar paprasčiau – galbūt matė mano bejėgiškumą ir šypsojosi patenkinta, kad uždirbo septynis dolerius ir nedarė nieko gašlesnio už masažą su spiritu? Aš labai savęs neginu: visai įmanomas dalykas, kad kitas žmogus toje situacijoje įžvelgs tokius faktorius, kurie paneigia visas šias alternatyvas; o gal tokios mintys jam iš viso nešaus į galvą. Aš išties manau, jog daugumai vyrų (ir bet kuriai moteriai) Betės Džun ketinimai būtų buvę akivaizdūs. O man nebuvo.

Kita vertus, tai, kas aišku man, kartais yra nesuvokiama kitiems – tai ir yra priežastis, dėl kurios parašiau šį skyrių, ir gal net visą knygą.

16. Pietūs pas teisėją

Mudu su Harisonu buvome įpratę valgyti pietus konditerijos krautuvėlėje Reis gatvėje, šalia senosios operos. Krautuvėlė priklausė globos teismo teisėjui, maloniam vyrukui, kuris vien dėl estetinių sumetimų atsisakė gaminti karštus patiekalus: jam nepatiko virtuvės kvapas krautuvėlėje. Jau vien šis principingumas būtų patraukęs mane, tačiau savininkas turėjo daug tokių nuostatų; kaip ir aš, mėgo kruopščiai, nešabloniškai ir dažniausiai *post factum* aiškintis savo elgesio motyvus, apie kuriuos buvo įpratęs nuodugniai informuoti savo nuolatinius lankytojus, kalbėdamas garsiai, nes buvo priekurtis.

Ten ir patraukiau, išėjęs iš Marvino kabineto. Visa Reis gatvė degė dulkėtoje saulės šviesoje ir praeivių beveik nebuvo matyti. Keletas murzinų vaikų ant plačių, sutrūkinėjusių operos laiptų žaidė kilpeles, sūpuodamiesi ant rudų žalvarinių turėklų prie apgriuvusio kasos pastato. Ant fasado galerijų vidinių sienų, sutrūkinėjusių lyg sudžiūvęs imbierinis meduolis, buvo priklijuotos afišos, reklamuojančios Originalią ir Neprilygstamą Adamo Plaukiojančią Operą.

Kai įėjau į kavinukę – ne, kai su manim pasisveikino teisėjas, mažas, plikas dabita su gėlyte atlape, o aš mandagiai pastebėjau, kad jis atrodo kaip milijonierius – prisiminiau, kad panorėjęs galiu praturtinti savo draugą Harisoną trim milijonais dolerių. Gal atrodo neįtikėtina, kad toks dalykas gali tiesiog imti ir išlėkti iš galvos, bet aš išties buvau beveik pamiršęs apie tuos milijonus. Ir jei nebūčiau teisėjui pasakęs šio komplimento, turbūt būčiau tai prisiminęs per vėlai. Ir aš džiaugiausi, kad prisiminiau dabar.

Matote, nors gavęs Eustacijos žinutę buvau tikras, kad galiu laimėti bylą (tereikėjo pasiekti, kad Temidė nenagrinėtų apeliacijos, kol bus ištirta papildoma medžiaga. Bylą buvo galima atidėti neribotam laikui, ir aš buvau įsitikinęs, kad po artėjančių rinkimų, kai ant apeliacinio teismo suolo Džo Singeris pakeis Rolą Murą, apygardos teismo sprendimas bus panaikintas) – juk visi koziriai buvo mano rankose, bet tai dar nereiškė, jog ką nors darysiu. Visai įmanoma, kad būčiau nutaręs nuslėpti naują informaciją ir nusinešti ją su savimi į kapus tą dieną, užuot perdavęs ją Džimiui Endriusui ar ponui Bišopui, kad jie pasinaudotų ja po mano mirties. Atminkite, kad tada buvau išties užkietėjęs cinikas, o ypač ciniškai žiūrėjau į viską, kas susiję su pinigais; be to – čia jau nėra jokio cinizmo – maniau, kad Harisonas nenusipelno tų pinigų, jei neįveiks savo ankstesnės silpnybės. Mano nuomone, kad būtų vertas to palikimo, jis turėjo parodyti charakterio stiprybę ir neteikti pinigų praradimui reikšmės – gana idealistiškas ciniko požiūris. Šiaip ar taip, nutariau kol kas nieko nesakyti apie Eustacijos laišką.

Aš keletą minučių pavėlavau; Harisonas manęs laukė, kalbėdamasis su teisėju. Mes nuėjome prie savo stalelio.

– Džeinė išvyko į plantacijas, kai susirengiau čia važiuoti, – pasakė jis, – kam tu ją erzini?

– Erzinu ją?

– Šįryt tu pasiuntei jai raštelį, – švelniai pasakė Harisonas. – Puikiai žinai, apie ką kalbu.

– Taip, dabar prisiminiau, – nusišypsojau. – Buvau pamiršęs.

Priėjo padavėja, ir aš užsisakiau pietus; Harisonas jau buvo užsisakęs anksčiau.

– Aš visai nejuokauju, Harisonai. Kapitonui Osbornui gyventi liko daugiausia keletas metų. Įsivaizduok save jo vietoje; argi nenorėtum prieš mirtį dar kartelį žvilgtelėti į tokią moterį, kaip Džeinė. Po velnių, jis juk nieko negali jai padaryti. Tu ką, pyksti?

– Anksčiau nepykau, – rūgščiai nusišypsojo Harisonas, – nes galvojau, kad tu tik šlykščiai juokauji. Bet jei *iš tiesų* nori, kad ji rodytųsi tam senam suopiui, man tikriausiai derėtų pasiusti.

Aš pridegiau jam cigarą. Kol kas jis laikėsi puikiai.

– Siusk, jei nori, – nusijuokiau aš. – O štai Džeinė, manau, sutvarkė tai labai protingai. Ar ji pasakė tau apie *savo* raštelį?

– Ne.

– Ji sakė padarysianti tai, ko jos prašiau, jei sutiksiu nueiti pas Marviną Rouzą ir pasitikrinti, kodėl esu toks ištižęs. Tai jos žodžiai.

Harisonas su palengvėjimu nusijuokė.

– Visai neblogai, – pasakė jis. – Ką ji turėjo omeny, sakydama *ištižęs*? Ar man nedera klausti tokių dalykų?

– Gali klausti, tik kitą kartą daryk tai kiek švelniau. Supranti, visą šią naktį nieko daugiau neveikiau, tik spoksojau pro langą ir skaičiau knygą.

Harisonas atrodė susirūpinęs.

– Gal tu sensti?

– Gal reikėtų pasitraukti iš varžybų, kol dar esu lyderis, – nusišypsojau, – iš tiesų aš nemanau, kad Marvinas rado kažką labai baisaus, bent jau žemiau juostos. Ką tik pas jį buvau.

Harisonas vėl sunerimo.

– Tu padarei, ko ji prašė?

– Aha.

Mergina atnešė mūsų pietus: sumuštinį su jautiena ir pomidorų padažu bei arbatą su ledu Harisonui, o man kapotų alyvų, šveicarišką sūrį su rugine duona ir kavą su ledu.

– Gerai, o kas dabar? – paklausė Harisonas. – Nežinau nė ką pasakyti. Tu vis ką nors naujo sugalvoji.

Aš patraukiau pečiais.

– Tai ne tavo, o Džeinės reikalas. Kapitonui Osbornui vis tiek, ką tu apie tai galvoji.

Harisonas jau rengėsi prieštarauti, bet paskui apsigalvojo ir suleido dantis į sumuštinį.

– Gerai, – pasakė jis, prisikimšęs pilną burną. – Nesikišiu į tai.

– Šaunuolis.

Paskui jis pakeitė pokalbio temą ir ėmė tingiai pasakoti apie gresiantį agurkų rinkėjų streiką jo plantacijose. Jo burna vis dar buvo pilna, o ant apatinės lūpos buvo prilipusios trys mažos majonezo dėmelės. Jam kalbant iš burnos kartais iššokdavo trupinys ir lėkdavo į mane. Aš stebėjausi

dviem dalykais: kokios prastos kartais būna tokių puikiomis sąlygomis augintų gyvūnų, kaip Harisonas, manieros, ir kad jo pasakojime apie darbo konfliktus plantacijose nebuvo nei simpatijos, kurias jis jautė profsąjungoms, būdamas marksistu, nei antipatijos, kurią turėtų jausti dabar. Jam rūpėjo susiklosčiusi padėtis, tačiau jis gana ciniškai žiūrėjo ir į profsąjungos lyderius, kurie vaizdavo jį kaip vergvaldį, ir į savo administracijos darbuotojus, kurie patarė jam atleisti daugumą darbininkų, o vietoje jų pasamdyti „naujus nigerius". Man atrodė, kad cinizmas, nors Harisonas dar nebuvo visiškai jo įvaldęs, kur kas labiau jam tiko, negu ankstesnis šventumas. Klausiausi jo truputį susidomėjęs, stebėdamas vis dar patrauklų jo veidą (jam, jei neklystu, buvo keturiasdešimt treji, o Džeinei buvo kiek daugiau nei trisdešimt) ir mažus majonezo lašelius ant lūpų, kuriuos jis paskui pagaliau nulaižė.

Mes baigėme valgyti savo sumuštinius ir parūkėme mėgaudamiesi gėrimais. Teisėjo kavinukėje nebuvo kondicionieriaus, bet ant lubų kabėjo trys dideli seni ventiliatoriai, ir viduje buvo vėsu ir šviesu.

– Beje, – pasakė Harisonas. – Kai skambino tavo sekretorė, Džeinės nebuvo namie, tačiau tarnaitė jai viską perdavė, o kai Džeinė sugrįžo ir paskambino tau, matyt, jau buvai išėjęs. Ji sakė, kad atveš Džaniną į tavo kabinetą apie trečią valandą, jei tau ne per anksti. Jai reikia važiuoti į miestą pas kirpėją.

Aš šiek tiek sutrikau, tačiau ne todėl, kad pasikeitė valandos (aš ketinau eiti su Džanina pasižiūrėti vaidinimo laive ketvirtą valandą), o todėl, kad mano nurodymas poniai Leik – paskambinti Džeinei – buvo jau antras dalykas, kurį pamiršau per keletą valandų. Ne, geriau pagalvojus, netgi trečias: Eustacijos laiškas, raštelis Džeinei ir mano nurodymas poniai Leik. Čia jau buvo nejuokai – tai galėjo būti požymis, jog tapau nervingas ir negaliu galvoti apie nieką, išskyrus savo pasiryžimą tą dieną susinaikinti. Žinoma, nebuvau abejingas savo pasiryžimui, bet jutau veikiau pasitenkinimą, kad atradau galutinį savo problemos sprendimą, nei įprastą baimę. Tačiau nepaisant to, ką jaučiau, džiaugsmą ar baimę, pastebėjau, jog tie jausmai mane taip stipriai paveikė, kad tą dieną, kurią ketinau nugyventi visiškai įprastai, ėmiau netekti savitvardos ir pasidariau neįprastai užmaršus.

– Norėjau nusivesti ją pasižiūrėti vaidinimų laivo, kai jis atplauks. Ar ji išgijo nuo anginos?

– Atrodo, pasveiko. Tačiau tai buvo ne angina. Marvinas vakar buvo atėjęs, apžiūrėjo jos gerklę ir pasakė, kad nėra būtinybės operuoti, tačiau jei norime, kad tai nepasikartotų, jis gali migdolines liaukas išpjauti. Jai buvo gerklės uždegimas ir dėl to, kaip visada tokiais atvejais būna, ištino migdolinės liaukos. Nežinau, ką nusprendė Džeinė. Mes abu vaikystėje sirgome angina.

– Geriau palikite, – pasakiau. – Man irgi vos tik suskausta gerklę, ištinsta migdolinės liaukos, bet nieko bloga neatsitinka.

Ši pastaba buvo kiek netaktiška, – tuoj paaiškinsiu kodėl, – ir todėl aš stengiausi ištarti tai nerūpestingai. Harisonas išsitraukė cigarą iš burnos ir įsistebeilijo į pelenus.

– Nežinau, – pasakė jis.

– Marvinas pernelyg greitai griebiasi skalpelio. Kartą, kai mokiausi teisės mokykloje, o Marvinas buvo internas, jis vos nepadarė manęs eunuchu.

Harisonas vėl įsidėjo cigarą į burną, užtraukė dūmą, ir mes pakilome nuo stalo.

– Gal ir gerai būtų padaręs, – pastebėjo jis ir padėjo ant stalo ketvirtį dolerio padavėjai. Paskui jis atnešė savo ir mano vasarines skrybėles, ir mes išėjome į gatvę. Ar aš jau aprašiau Harisono išvaizdą? Kadangi nesu profesionalus rašytojas, kartais pamirštu tokias detales. Jis buvo stambus – svėrė turbūt apie šimtą kilogramų – bet geros figūros, nors dėl sėdimo darbo šiek tiek aptuko. Jo veido bruožai, kurie, kai jį pirmą kartą sutikau, buvo lyg iš marmuro iškalti, dabar ėmė pamažu apvalėti, skruostai ir pilvas jau nebeatrodė standūs, kaip tais laikais, kai jis dažnai žaisdavo tenisą ir jodinėdavo arkliais. Jo šviesūs plaukai dar buvo tankūs, labai garbanoti, ir gražiai derinosi su veido spalva, nes jis buvo raudonskruostis ir, be to, įdegęs (manau, jo kraujo spaudimas buvo aukštesnis nei mano, bet žemesnis nei Marvino), o akys, rankos ir dantys buvo nepriekaištingi. Harisonas buvo tikras sveikuolis, švaruolis ir gražuolis. Koks nors liesas džiovininkas komunistas visiškai pagrįstai imtų jo nekęsti, o gerai besimaitinantis saloninis komunistas pasijustų nejaukiai greta tokio žavaus vaikino. Kadangi rašiau tik apie atskiras Harisono savybes, susijusias su

šia istorija, tai šioje knygoje jis atrodo ne toks patrauklus, koks iš tiesų buvo – bet aš negaliu skirti jam daugiau dėmesio, nes ši knyga ne apie jį. Leiskite man pakartoti, jei jau minėjau tai anksčiau, kad jis jokiu būdu nebuvo kvailys ar ištižėlis. Priešingai, jis buvo protingas, kilnus, malonus ir patrauklus vaikinas. Galėčiau netgi pridurti, kad jei gyventume protingame pasaulyje ir galėtume pasirinkti kuo norėtume būti, tai aš jokiu būdu nesutikčiau būti Todu Endriusu. Norėčiau būti žmogumi, labai panašiu į mano draugą Harisoną Meką.

– Kaip reikalai su raugintų agurkų statinėmis, Todai? – riktelėjo teisėjas, kai mes išėjome pro duris. Jis valandų valandas sėdi ant laiptelių, stebėdamas, kas vyksta aplinkui. Teisėjas, žinoma, turėjo omeny ginčijamo testamento bylą, kurios nagrinėjimą sekė su dideliu susidomėjimu. – Ar jau atsiteisėte pinigėlius, džentelmenai?

Šiaip būčiau jam su malonumu papasakojęs apie naują bylos posūkį, nes, nors jis nebuvo juridiškai labai išprusęs, bet turėjo gerą galvą, ir mano manevrą būtų deramai įvertinęs. Tačiau aš, žinoma, negalėjau.

– Nieko nauja, teisėjau, – garsiai pasakiau. – Teismo sprendimas priklausys, matyt, nuo to, kas laimės karą.

– Abejoju, kad lojalistams tai baigsis geruoju, – pareiškė jis. – Kol kas jie laikosi, tačiau vargu ar laimės. Juos palaiko rusai, tačiau pono Franko pusėje vokiečiai, o jie, patinka jums tai ar ne, yra geresni kareiviai už rusus. Vokiečiai, aišku, buki, tačiau jie buki kaip protingas šuo, o rusai buki kaip jaučiai.

Harisonas nekantravo eiti. O man, priešingai, buvo įdomu pasiklausyti teisėjo prognozių, nes jis žinojo, kaip reikia skaityti laikraščius, ir per dieną perskaitydavo penkis ar šešis. Tai jis pirmasis man išpranašavo, kad Rolo Muras nebus perrinktas, ir dabar, planuodamas savo tolimesnius veiksmus, būčiau rėmęsis jo prognozėmis net jei tam tikruose Baltimorės respublikonų sluoksniuose man nebūtų patvirtinę, kad jos teisingos.

– Tai jūs manote, kad Frankas greitai laimės?

– Manau, kad dar keletą metų jam teks pakariauti, – pasakė teisėjas. – O per tą laiką dar viskas gali apsiversti aukštyn kojom.

– Eime, – nekantravo Harisonas.

Aš atsisveikinau su teisėju – juk tikriausiai jo daugiau nebepamatysiu, o

jis buvo vienas iš tų miesto gyventojų, kuriuos labiausiai mėgau – ir nuėjau su Harisonu prie jo mašinos, kuri stovėjo Poplar gatvėje.

– Užsuksi šįvakar išgerti kokteilio? – paklausė jis, sėsdamasis už vairo.

Aš pasilenkiau ir pro stiklą padėkojau:

– Didžiai dėkingas, būsiu tavo skolininkas.

Harisonas užvedė „Cadillacą".

– *Nesijausk skolingas,* – liūdnai šyptelėjo jis. – Užeik bet kada po keturių.

Jis nučiuožė plytomis grįsta gatve, kuri raibuliavo labai karštos saulės įkaitintame ore. Labai patenkintas Harisonu, nuėjau į viešbutį snūstelėti. Nebuvo jokio reikalo skubėti apsispręsti, tačiau šie priešpiečiai labai padidino tikimybę, kad apsispręsiu jo naudai.

17. Schemos išbaigimas

Toks oras, koks buvo tą dieną, apie kurią rašau, retai pasitaiko ir Dorčesterio apylinkėje, ir visoje Rytų pakrantėje, kur gausūs vandens telkiniai – vandenynas, marios, patvinstančios upių žiotys, upokšniai, įlankos, kanalai, pelkės ir užutekiai – neleidžia temperatūrai labai pakilti ir dėl to orai būna gana bjaurūs. Bet tą dieną buvo labai karšta (kol nusigavau iki viešbučio, termometras, matyt, jau rodė 95 laipsnius Farenheito) ir sausa. Vilkėjau marškinius, apatinius, eilutę, ant galvos buvau užsidėjęs skrybėlę, ir nors Poplar gatvėje nebuvo jokio pavėsio, mano kūnas buvo sausas lyg balti kaulai dykumoje, ir aš jaučiausi kuo geriausiai. Tokią dieną norėjosi sėdėti sau vienam ant aukštos kopos prie vandenyno, kur oras sausas ir druskingas – Atlanto vandenyno paplūdimyje dažnai sausa, kai pučia žemyninis brizas – kaip pasaulio sukūrimo dieną, dar prieš atsirandant drėgmei, kurioje užgimė gyviai; sėdėti, it kokiam sudžiūvusiam, druskoje išmirkytam, steriliam šventajam Įlankos Todui ir stebėti, kaip ėdrios žuvėdros kapoja ant kranto besimėtančius smėlėtus rajų ir ryklių lavonus, kurie taip saulės nubalinti ir išbrinkę, kad net nebedvokia. Baltosios akacijos prie Liaudies Tresto pastato buvo apdulkėjusios, o aukštų lyg laivų stiebai tuopų lapijoje dūzgė ir zvimbė mašalai, savo traškiais balseliais sprangiai apraudodami mano paskutinę popietę. Tai buvo puiki diena savižudybei. Tokią sausą dieną vargu ar bus daug kraujo; žaizdą kakle tuoj išdžiovins karšto vėjo bučinys.

Pasukęs už kampo, kur susikerta Poplar ir Lokast gatvės, pamačiau, kad dykinėtojų suolelis tuščias: seniai nuėjo namo snūstelėti. Plačiosios gatvės

gale blykčiojo Čoptonkas. Ant kiekvienos ištuštėjusių gatvių vitrinos, nuo teisėjo konditerijos krautuvėlės iki viešbučio, puikavosi raudonos, baltos, mėlynos afišos, reklamuojančios „Originalią ir Nepakartojamą Adamo Plaukiojančią Operą". Atrodė, kad miestas pasirengė švęsti Nepriklausomybės dieną, paskui visi – vyrai, moterys, šunys ir karstų nešikai – išėjo į kažkur kitur vykstantį paradą.

Viešbučio vestibiulyje buvo šviesu ir vėsu; truputį pasikalbėjau su Džeriu Hogiu ir nuėjau į savo kambarį. Ar jums įdomu kartu su manim koridoriumi eiti į vyrų tualetą? Jei ne (aš tik minutėlei), kol kas paskaitykite istoriją, kaip atsinaujino mano romanas su Džeine Mek. Atsiverskite trečią skyrių ir pamatysite, kad jo pabaigoje pateikiau įvykių, dėl kurių buvau suviliotas Mekų šeimynėlės, raidos shemą. Paskutinėje schemos dalyje išvardinau keturis variantus, kaip gali vystytis mūsų santykiai, kuriuos nutraukiau savo poelgiu – jis, vadovaujantis kaip tik tomis sąvokomis, kurias atmečiau, suteikė jiems progą pasijusti įžeistais. Po to epizodo su Dorote Mainer mano kabinete, dėl kurio nutrūko mūsų draugystė, iš tų keturių variantų labiausiai tikėtini atrodė 1-asis arba 2-asis (tai yra, nuolatinis priešiškumas arba santūriai draugiškų santykių atnaujinimas be romano su Džeine).

Tačiau samprotaudamas apie tai, kaip gali toliau pakrypti įvykiai, neatsižvelgiau į du dalykus, kurių niekaip negalėjau nuspėti.

Visų pirma, praėjus vos keletui savaičių po to, kai pašlijo mano santykiai su Mekais, Džeinė, kurią pastaruoju metu visą laiką pykino, nuėjo išsitirti pas Marviną Rouzą ir sužinojo esanti nėščia. Negana to, ėjo jau trečiasis nėštumo mėnuo: ji nieko neįtarė, matyt, todėl, kad jos mėnesinės visada prasideda nereguliariai. Vos pažvelgęs į ją Marvinas iš karto pasakė: „Tu nėščia", ir tą pat sekundę Džeinei pačiai šitai pasidarė taip akivaizdu (vėliau ji prisiekinėjo, kad vos tik Marvinas ištarė tuos žodžius, jos pilvas iš karto išsipūtė), kad ją net ištiko nedidelis isterijos priepuolis – kaip ji galėjusi būti tokia kvaila ir nesuprasti to iš karto. Marvinas davė jai raminamų lašų. Laiminga Džeinė nuskubėjo namo ir nenustygo vietoje – negalėjo sulaukti, kada gi iš darbo sugrįš Harisonas ir ji galės pranešti jam džiugią naujieną. Bet kai Harisonas parėjo namo ir Džeinė jau buvo bepraverianti burną, jai staiga dingtelėjo – juk ji nėščia jau *trečią mėnesį*, ne trečią savaitę

ir ne trečią dieną; ji prisiminė mane, puolė į ašaras ir vos neapalpo. Kai pagaliau atsipeikėjo ir galėjo viską paaiškinti Harisonui, jis neteko žado.

Jiems abiems šis nėštumas buvo nelengvas išbandymas (aš, žinoma, sužinojau tai vėliau). Nesunkiai buvo galima padaryti abortą, bet, matote, jie iš tiesų norėjo vaiko ir nesėkmingai stengėsi jį pasigimdyti jau keletą metų. Abu po laiko gailėjosi, kad Džeinė su manim nelabai kruopščiai saugojosi, tačiau šaukštai buvo popiet; abu pasirodė esą tikri šventieji – Harisonas nė karto nepapriekaištavo jai už nerūpestingumą, o Džeinė viską iš karto sąžiningai papasakojo. Kadangi abu buvo protingi žmonės, jie galėjo atvirai apie tai kalbėtis ir stengėsi kuo tiksliau išreikšti savo jausmus, kad galėtų nutarti, kaip jiems derėtų į visa tai žiūrėti.

– Žiūrėk, – dažnai sakydavo Harisonas, – tarkime, kad aš nevaisingas – juk tokiu atveju mes vis vien anksčiau ar vėliau būtume pasiėmę kokį nors vaiką iš globos namų, ar ne? Arba, tarkim, aš būčiau tavo antras vyras ir tu turėtum vaiką iš ankstesnės santuokos – argi mes jo nemylėtume? Taip geriau nei pasiimti vaiką iš globos namų, nes, šiaip ar taip, tu būsi jo tikra motina. Tai geriau ir už ankstesnę santuoką, kadangi yra nemaža šansų, kad aš esu tikrasis tėvas. Galų gale, juk aš su tavim dažniau miegojau nei Endriusas.

Tai, mano nuomone, buvo labai geri argumentai, tačiau Harisonas nesugebėdavo kalbėti įtikinamai, o kai ištardavo paskutinį sakinį, tai norėdavo jis to ar ne, Džeinė paprastai puldavo į ašaras.

– Visa tai tiesa, – paprastai atsakydavo ji, – tačiau jokie argumentai negali paneigti to fakto, kad jei nebūčiau miegojusi su Todu, arba, bent jau, jei būčiau nors kiek pagalvojusi savo kvaila galva ir susipratusi, jog reikia būti atsargesnei, tai arba aš nebūčiau nėščia, arba mes žinotume, kad tu tikras tėvas. – Tai sakydama ji užsidengdavo savo gražų veiduką delnais, o jos nuostabūs pečiai drebėdavo.

Tada Harisonas ramiai reziumuodavo (tačiau nepabučiuodamas jos žvilgančių lyg sabalo kailis plaukų ir nepaglostydamas pečių):

– Kurių galų dabar krimstis, mieloji, nuo tikrovės niekur nepabėgsi. Juk tai buvo mūsų abiejų idėja – ir mano, ir tavo. Nereikėjo daryti pirmojo žingsnio, jei negalime susitaikyti su pasekmėmis.

– Bet kas galėjo pagalvoti!

– Negi nežinojome iš kur vaikai atsiranda, – truktelėdavo pečiais Harisonas.

Ir taip toliau. Buvo sunku. Lyg to būtų buvę maža, visus likusius šešis nėštumo mėnesius Džeinė sirgo. Ji išvemdavo viską ką suvalgydavo ir todėl keletą kartų teko netgi daryti skausmingas gliukozės injekcijas, kad nuo maisto stygiaus neišsektų organizmas. Kita vertus, liga turėjo ir teigiamą pusę – ji neišstorėjo ir netgi numetė svorį. Tik vieną kartą ją mačiau iš nedidelio atstumo: tai buvo devintas nėštumo mėnuo, o ji buvo tokia graži, kad aš – su manim taip retai būna – kažkurią akimirką vėl pajutau tikrą aistrą ir ėmiau gailėtis nutraukęs santykius, ir šie jausmai buvo išties stiprūs, nors ir trumpalaikiai. Tai, kad ji numetė svorį, palengvino gimdymą, ir 1933 metų spalio 2 dieną Kembridžo Memorialinėje ligoninėje Džeinė pagimdė šešis svarus ir dešimt uncijų sveriančią mergytę, kurią pavadino Džanina Paulsen (Džeinės mergautinė pavardė) Mek.

Harisonas ir Džeinė, savaime suprantama, jaudinosi tą dieną, kai reikėjo vežtis mergytę namo – dabar juk ji visiškai perėjo į jų rankas ir jiems reikėjo ją prižiūrėti ir mylėti. Dėl priežiūros neturėjo kilti sunkumų, nes netrūko nei buteliukų, nei maitinimo mišinių, nei patyrusių auklių, o štai meilė – jie bijojo, kad meilės tiesiog nebus. Džeinė ypač bijojo, kad Harisonas nemylės mažylės, o ir pats Harisonas baiminosi dėl savo jausmų. Tačiau jie greitai prisirišo prie savo dukrelės – laimė, ji nuo pat kūdikystės buvo žavus vaikas – ir pasirodė, jog būti mylinčiais tėvais visai nesunku. Galbūt jų širdyse taip greitai išsiskleidė meilės pumpurai jau vien todėl, kad jie suprato, kokia pavojinga gali būti kitokia reakcija. Jie lengviau atsikvėpė (mergytė, matyt, stengdamasi kaip galima geriau apginti savo interesus, įsigudrino gimti nepanaši nei į Harisoną, nei į mane) ir stebėjosi, ko gi jie dėl to taip jaudinosi.

– Prisiekiu, – siūlėsi Harisonas, – netgi jei kas nors dabar pat man įrodytų, jog Džaninos tėvas yra Todas, mylėčiau ją nė kiek nemažiau.

– O, esu tikra, kad ne jis, – pašokdavo Džeinė (suprantate, kad visa tai sužinojau vėliau), – bet, manau, aš irgi taip pat ją mylėčiau. Ji nuostabi.

Tačiau svarbiausi šiai istorijai buvo tie Harisono žodžiai, kuriuos jis ištarė 1934-ųjų pavasarį, praėjus metams po to, kai juos įžeidžiau.

– Žinai, – pasakė jis, – gal tu ir nesutiksi, nes žinau kaip jo nemėgsti, bet kartais pagalvoju, kad mes ir patys kalti dėl tos istorijos su Todu.

– Mes kalti?

– Noriu pasakyti, kai tu atėjai pas jį į lovą, mes juk, velniai griebtų, užklupome jį netikėtai ir neleidome rinktis; jis galbūt to visai nenorėjo – ne todėl, kad netroško tavęs, o todėl, kad manė taip sugriausiąs mūsų santuoką. Bet jei jis būtų atsisakęs, mes būtume įsižeidę, ar ne? Net jei būtų sutikęs, bet nepriėmęs visų mūsų sąlygų, manau, vis tiek būtume įsižeidę.

– Vis vien, kurių galų jam prireikė meluoti, kad buvo skaistuolis, – neatlyžo Džeinė.

– Bet tu juk neneigsi, kad mums buvo malonu tai girdėti, – atsakė Harisonas. – Tai įrodo, jog mes pernelyg daug iš jo tikėjomės. Ir jau tikrai neturėjome jokios teisės tikėtis, kad jis nesimylės su jokia kita moterimi. Po galais, juk jis viengungis.

– Bet jis gi sakėsi mylįs mane.

– Tu irgi mane myli, – nusišypsojo Harisonas, – bet miegojai su Todžiu. Juk nesiginčysi.

Džeinė vis tiek raukėsi.

– Mes pernelyg daug tikėjomės. Nepakankamai gerai jį pažinome.

– Gal tu ir teisus, – pasakė Džeinė. – Bet jis tikrai neturėjo teisės viską taip sugadinti dėl tos spalvotosios!

Harisonas nusišypsojo:

– Manau, jis tiesiog neturi rasinių prietarų. Tiesą sakant, juo daugiau apie tai galvoju, tuo labiau man atrodo, kad jis tik pūtė miglą. Ta mergiotė buvo apstulbusi ne mažiau nei aš.

Džeinė kurį laiką dar pasiraukė, tačiau ledai jau buvo pralaužti ir jie kalbėjosi apie mane laisviau ir nebe taip piktai. Pamažu jie nutarė buvę išties pernelyg reiklūs (koks objektyvumas – iki šiol krūpteliu vien pagalvojęs), ir pripažino, kad, tam tikra prasme, man atleistina, jog iššiepiau dantis.

Dar vieną žingsnį pirmyn žengė Džeinė, pasakiusi:

– Gerai, velniai jo nematė, atleidžiu jam. Tačiau matyti jo daugiau nebenoriu.

– Man Todis vis dar patinka, nors ir nelabai norėčiau su juo dar kartą susitikti. Bet pykčio jam irgi nejaučiu, – pritarė Harisonas.

Džanina vis augo ir, būdama taktiška mergaitė, ėmė vis labiau panėšėti į savo motiną.

O antras dalykas, kurio nenumačiau, atsitiko 1935-ųjų sausio 10 dieną, kai mirė Harisonas Mekas vyresnysis ir, kad jo žmonai, sūnui ir slaugėms netektų be jo nuobodžiauti, paliko jiems puikius žaisliukus – septyniolika testamentų. Negalėjau numatyti, kad senis iškrės tokį pokštą, kaip negalėjau numatyti ir Džeinės nėštumo, o jis ėmė ir iškrėtė – taip anksčiau mieloji Džeinė ėmė ir pastojo, ir abiem atvejais rezultatas buvo neatšaukiamas. Harisonui nereikėjo aiškinti, kad jam reikia profesionalo pagalbos; jis kreipėsi į advokatą kur kas greičiau nei Džeinė į gydytoją, ir pasirinko „Endriuso, Bišopo ir Endriuso" firmą. Juristo pagalba tokiais atvejais būtina, be to, jis turėjo rūpintis laidotuvėmis ir jaudinosi dėl didelio palikimo – taigi Harisono poelgis atrodė visiškai natūralus, o jei už viso to dar slypėjo ir akivaizdus noras atnaujinti su manimi draugystę, tai tas akivaizdumas buvo taip gerai užmaskuotas, kad niekam nebūtų kilęs įtarimas.

Suprantama, šioje byloje buvo daugybė detalių, kurias reikėjo aptarti norint pasirinkti tinkamą strategiją – tiek daug, kad pokalbių mano kabinete darbo valandomis negalėjo užtekti. Buvo aišku, kad mums neišvengiamai teks kalbėtis apie reikalus pietų metu ir galų gale jis neišvengiamai su aplombu pakvies mane vėlai vakare užeiti pas jį išgerti kokteilio, o aš su tokiu pat aplombu padėkosiu ir sutiksiu.

Tą vakarą – iš pradžių atmosfera buvo šiek tiek įtempta, nes tai buvo pirmas mūsų susitikimas su Džeine po dvejų metų – Mekai anksti paguldė Džaniną, tikėdamiesi taip sumažinti įtampą, ir padedant džinui „Džilbi" ir ruginiui „Šerbrukui" mes sugebėjome visiškai, nors ir nebyliai, susitaikyti. Visi jautėme palengvėjimą, kad kvailas kivirčas, užsitęsęs dvejus metus, jau praeityje, nors tiesiai apie tai nebuvo pasakyta nė žodžio; mūsų gerą nuotaiką liudijo neįprastai didelis suvartoto alkoholio kiekis ir tas faktas, kad apie juridinius reikalus, mūsų susitikimo pretekstą, mes nė karto neprakalbome, o svarbiausia – tai, kad kai Džanina, kuri buvo šiek tiek persišaldžiusi, pradėjo nerimti savo lovelėje, Džeinė, nepaisant savo ankstesnio sprendimo nieko panašaus nedaryti, spontaniškai sušuko:

– Todi, juk tu dar nematei mažosios Mek! Eime, supažindinsiu!

Kai Džeinė susigriebė padariusi klaidą, jau buvo per vėlu, ir ji nė kiek nepakitusiu tonu pasakė Harisonui:

– Harisonai, supažindinsi juos, mielasis?

Mes trise nuėjome į vaikų kambarį, kur Džanina, nuostabi mažytė blondinukė – turiu pasakyti, jog būčiau labai laimingas, jei paaiškėtų, kad esu jos tėvas, – mieguista atsistojo ir droviai, nes aš buvau čia, šyptelėjo savo tėvams.

– Džanina, – pasakė Harisonas, – tai Todis. Gali pasakyti *Todis*?

Džanina negalėjo arba nenorėjo.

– Ar duosi Todžiui bučiuką labanaktuką? – paklausė jos Džeinė. Džanina nuleido galvutę, pažvelgė į mane padilbom ir sušnarpštė. Kai pabučiavau jos švelnius lyg šilkiniai siūlai ir vaikišku muilu kvepiančius plaukus, ji nėrė į čiužinį ir įsikniaubusi į antklodę sukikeno.

Džeinė nuėjo į kitą kambario galą pataisyti užuolaidos, o mudu su Harisonu stovėjome prie lovelės, kur Džanina jau ėmė snūduriuoti. Vaikų kambario ore sklandė daugybė akivaizdžių klausimų – tai buvo lyg tiesmukiško režisieriaus sumanyta scena iš melodramos, – ir bent jau aš pasijutau nejaukiai, kai mums bežiūrint į mažylę priėjo Džeinė, atsistojo už nugaros ir, lyg pamiršusi savo ankstesnį skoningą elgesį, suėmė mus abu už rankų. *Mūsų mažylė*, pasirodė užrašas ekrano apačioje, su pabrauktu įvardžiu. Taip, skaitytojau, viskas buvo perdėta, sentimentalu, bet vis dėlto aš buvau sujaudintas, nes šie Mekų sentimentai buvo nuoširdūs. Jie tiesiog trykšte tryško meile sau, vienas kitam ir man.

Į svetainę sugįžome jau surimtėję, tačiau Harisonas, kuriam pradėjo patikti tokios iškilmės, iš karto pripylė po taurę, taigi netrukus maloni atmosfera buvo atkurta ir mes vėl linksmai plepėjome. Vakaras buvo puikus; po to dažnai pas juos užeidavau ir netrukus, nors kartais prisiminimas apie tuos dvejus tylos metus pakibdavo ore, aptemdydamas mūsų pokalbį, mes ėmėme kalbėtis taip pat laisvai kaip ir anksčiau.

Jei mūsų draugystė būtų apsistojusi šioje santykių atkūrimo stadijoje, nieko kito ir nebūčiau troškęs. Man buvo malonu matyti, kad Mekai įveikė savo nepadorų pavydą, kuris buvo tiek pat pavojingas jų pačių santykiams, kiek ir nesuderinamas su ankstesniu elgesiu. Ir aš neįsivaizdavau, kaip po mano pasitraukimo 1933 metais mūsų santykiai taktiškai gali tapti intymesni. Tačiau 1935 metų liepos 31-osios vakare, kai sėdėjau prie lango ir skaičiau kažkokią knygą, būtiną savo „Tyrimui" (atrodo, Adamo Smito ekonominių teorijų kritiką), kažkas tyliai pasibeldė į duris, sugirgždėjo rankena ir vidun įžengė šortais mūvinti Džeinė.

– Sveikas, – pasakė ji, sustojusi prie uždarytų durų.

– Sveika, – aš užverčiau knygą, išmečiau pro langą cigaro nuorūką ir atsistojau paduoti jai kėdę. – Sėskis.

– Gerai. – Ji šyptelėjo ir priėjo prie lango, kur sėdėjau ant palangės, tačiau neatsisėdo. Dabar aš nenorėjau jokių kvailysčių – jos labui nenorėjau, o ne todėl, kad iš principo esu nusistatęs prieš kvailystes, ir nenuleidau akių nuo jos veido, kad nepalengvinčiau jai uždavinio. O ji stengėsi žiūrėti pro langą.

– Mes plaukiojome jachta, – pasakė Džeinė. Neišgirdusi jokio atsakymo ji irzliai pažvelgė į mane ir pradėjo nervintis.

– Tu turi suprasti viską iš karto, – pareiškė ji. – Negi man reikės tau aiškinti?

– Tai neįmanoma, – pasakiau. – Aš galiu viską suprasti labai skirtingai – ir taip, ir šiaip, ir anaip.

– Tu man nė kiek nepadedi. Kalbi nei šį, nei tą. – Ji nusijuokė.

Aš nenusišypsojau.

– Tai todėl, kad nežinau, ką nori išgirsti, Džeine. Tu turi žinoti, kad pasakysiu tai, ką, mano nuomone, tu nori išgirsti.

Džeinės šypsena pranyko. Ji įbedė žvilgsnį į tamsų pašto pastatą kitoje gatvės pusėje ir ėmė timpčioti užuolaidos virvutę.

– Tai buvo žiauri pamoka, Todi.

– Aš nesirengiau nieko mokyti, – aštriai pasakiau. – Kuo tu mane laikai? Aš tik norėjau, kad viskas būtų aišku.

Ji timpčiojo virvutę.

– Noriu tavęs paklausti, – pasakiau. – Kaip manai, ar aš tave myliu?

– Ne.

– Tegu tai būna aišku. Nenoriu jūsų visų įskaudinti.

– Tu nemyli manęs, o aš nemyliu tavęs.

Vėl melodramatiška scenelė, kaip ir tąsyk prie lovelės. Aš pasidaviau. Džeinė dar dešimt minučių spoksojo į paštą. Aš iš tiesų nežinojau, kuo visa tai baigsis. Po kelių minučių, nors to ir nenorėjau – tiesiog man tokios melodramos niekuomet nedarė įspūdžio – mano mintys nuklydo visai kitur: galvojau apie septyniolika testamentų, apie Bilą Friobelį, apie Adamo Smito teorijų kritiką. O kai Džeinė atsigręžė ir tarė: „Eime į lovą, Todi“, aš

krūptelėjau, nes, prisiekiu, buvau akimirkai pamiršęs, jog ji čia. Nežiūrėdama į mane ji nuėjo prie lovos, nusimovė šortus, atsisegė liemenėlę ir atsigulė, o netrukus prie jos prisidėjau ir aš.

Tokios tokelės. Nebėra ko daugiau apie šį romaną pasakoti, išskyrus tai, kad jam atsinaujinus, sąlygos man buvo priimtinesnės. Jokio grafiko, jokių reikalavimų, jokio pavyduliavimo, jokių prasimanymų – viskas vyko spontaniškai ir atvirai. Manau, kad nuo to laiko vis labiau progresuojanti mano impotencija (1936-aisiais nesėkme baigdavosi maždaug kas ketvirta sueitis, o 1937-aisiais jau kas antra) bet kokiu atveju būtų privertusi mane visam laikui nutraukti mūsų santykius, net jei tą dieną ir nebūčiau nutaręs nusižudyti. Tačiau 1937-aisiais aš jau visiškai šaltai galėjau mąstyti apie mūsų romano baigtį, nes nieko daugiau, mano nuomone, iš jo nebebuvo galima tikėtis. Džeinė Mek buvo nuostabiausia moteris, su kuria tik kada nors esu miegojęs. Tą rytą, kai Džeinė paskutinį kartą atsikėlė iš mano nuomojamos lovos, iš moterų nieko nebenorėjau. Ji mane patenkino.

O dabar, jums leidus, aš pamiegosiu.

18. Gyvybės ir mirties klausimas

Paprastai kiekvieną dieną po pietų snūstelėdavau keletą valandų, tačiau tą dieną, kurią buvau nutaręs padaryti savo paskutiniąja diena, vos sudėjau bluostą ir mane pažadino reiklus beldimas į duris.

– Įeikite, – riktelėjau ir užsimečiau chalatą, nes buvau apsivilkęs vienais apatiniais.

Keletą minučių už durų tvyrojo tyla, ir aš buvau bemanąs, kad nežinomas lankytojas nuėjo, bet paskui vestibiulyje pasigirdo du ar trys žingsniai ir į duris vėl kažkas pasibeldė.

– Įeikite gi, – pakartojau, rišdamasis chalatą.

Vėl tyla. Žengiau link durų, bet, man dar nespėjus prieiti, jos atsivėrė ir ponas Hakeris, įsitempęs lyg pianino styga, įžengė vidun.

– Sėskitės, pone Hakeri! – sušukau, nes atrodė, kad jis tuoj nualps. Jis šypsojosi plona ir kreiva šypsena, kaip naujokai armijoje pirmą kartą girdėdami šaudant sunkiąją artileriją, o jo veidas buvo perbalęs. Aš tvirtai suėmiau jį už rankos ir nuvedžiau link kėdės.

– Įpilsiu jums lašelį ruginio, pone Hakeri.

Iš karto pamaniau, kad senukui pasidarė bloga ir jis atėjo pas mane pagalbos.

– Ne, dėkui tau Todai, – išspaudė jis. Jo balsą aš galiu apibūdinti tik kaip manieringą kriokimą. Jis elegantiškai, lyg kanarėlė ant sūpuoklių, pritūpė ant kėdės ir įsitvėrė rankomis kelių.

– Kas nors atsitiko, pone? – Dabar jis atrodė šiek tiek geriau, bet vis dar nebuvo nurimęs.

– Ne, – trumpai atsakė jis, užmerkdamas akis ir purtydamas galvą. – Ne. Aš tik... atėjau pakalbėti su jumis, Todai. – Jis pirmą kartą pažvelgė tiesiai man į akis ir silpnai, liguistai šyptelėjo. Pamenu, aš irgi lygiai taip pat nusišypsojau savo tėvui, kai kažkokiame atrakcionų parke – jei neklystu, Tolčesterio – jis mane pasodino ant, mano akimis, pernelyg didelės, pernelyg garsiai barškančios ir pernelyg greitai besisukančios karuselės, tikėdamasis, kad džiaugsiuos kaip visi. – Ar jūs užsiėmęs?

– Užsiėmęs, o kaipgi, – tinginiauju, – pasakiau ir atsisėdau ant lovos krašto. – Apie ką gi norėjote pasikalbėti, pone? – Pasiūliau jam cigaretę, tačiau jis papurtė galvą, girdi, nenoriu, ir aš užsirūkiau pats.

– Tu, matyt, pamanysi, kad visai pakvaišau, sūneli, – pradėjo jis akivaizdžiai dirbtiniu, šeimynos galvos tonu. – Pasakysi, jog plepu nesąmones, kaip ir visi seniai.

– Jei nekalbėsite kvailysčių, tai nepagalvosiu, – švelniai nuraminau jį.

Ponas Hakeris paraudo – septyniasdešimtmečiui seniui tai stebėtinas drovumas. – Net labai gali būti, kad kalbėsiu kvailystes, – nervingai nusijuokė jis.

– Paprastai kvailysčių jūs nekalbate, – nusišypsojau.

Ponas Hakeris atsiduso, bet atodūsis nebuvo toks spontaniškas, kaip raudonis. Paskui aštriai pažvelgė į mane.

– Labai senam žmogui – mano amžiaus žmogui – dažnai aptemsta protas, – pastebėjo jis. – Aš tai puikiai žinau ir dažnai pagalvoju, ar mes visuomet esame teisūs, kai vadiname tai tiesiog senatve.

Jis patylėjo, tačiau aš nieko nesakiau: laukiau, kol jis baigs derinti savo instrumentą.

– Noriu pasakyti, kad pagyvenusiems žmonėms silpnaprotystę gali sukelti ir kiti faktoriai, pavyzdžiui, ligos, skurdas arba vienatvė, ne vien pati senatvė. Kaip manote?

– Man regis, jūs kalbate visai teisingai, – švelniai sutikau.

Pono Hakerio veidas prašviesėjo.

– Gerai, o dabar apie tai, dėl ko iš tiesų pas jus atėjau... – Jis sugniaužė ant kelių savo varganus kumščius ir įsispoksojo į juos. – Turite man atvirai pasakyti – manau, kad būsite sąžiningas su manimi – ar manote, jog tai, ką kalbėjau šįryt kapitonui Osbornui, yra visiškos kvailystės? Pamenu, sakėte nesutinkąs su manimi.

„Aa“, – numykiau mintyse ir ėmiau įdėmiau stebėti savo lankytojo veidą, nes jau suskambėjo pirmoji instrumento nata. O jam pasakiau: – Šįryt? A, jūs turite omeny tą ginčą apie senatvę?

Tikėjausi, jog tai buvo grynai retorinis klausimas, bandymas įsibėgėti, tačiau jis aiškiai laukė atsakymo – sėdėjo tylėdamas, žvilgsnis klaidžiojo, o jo išties išraiškingame veide buvo matyti susirūpinimas.

– Ir taip, ir ne, – atsakiau. – Jei jūs, kaip ir aš, turite omeny tą mintį, kad senatvė yra šlovingas gyvenimo finalas – gyvenimo branda, kuriai tarnauja pradžia, ir panašiai – tai aš sakyčiau taip, galbūt Ciceronas nemelavo. Be to, geras romėnas, jei jam gyvenimas tapdavo nepakenčiamas, puldavo ant kardo; Ciceronas senatvėje buvo įžymus ir turtingas ir turbūt mokėjo naudotis savo populiarumu.

– Aš manau, kad jis iš visos širdies mylėjo gyvenimą, – vėl dirbtiniu, dabar jau šventiko tonu pastebėjo ponas Hakeris, atkišęs į priekį smakrą ir rimtai linkčiodamas galvą. – Kiekvienam gyvenimo etape atrasdavo kokių nors naujų vertybių.

– Manau, kad toks požiūris priimtinas tiems, kurie tvirtai tiki pomirtiniu gyvenimu arba yra nuoširdžiai patenkinti savo pasiekimais, arba išties stoiško charakterio žmonėms.

– Visiškai sutinku, – pasakė ponas Hakeris. – Tačiau jūs pasakėte *ir taip, ir ne.*

– Tai tiesa. Aš manau, jog kvaila kalbėti apie tai, koks *turėtų būti* žmogaus požiūris į tokius dalykus kaip senatvė ir mirtis. Netgi jei pradedate žodžiais: *jei jis nori mirti su pasitenkinimo jausmu,* tai atidžiau įsižiūrėjęs pamatysite, jog žmonėms pasitenkinimą teikia skirtingi dalykai. Kapitonas Osbornas, pavyzdžiui, mano manymu, mirs patenkintas, jei tik mirties patale turės pakankamai laiko išsiplūsti ir iškaršti savo kojas už tai, kad tirpsta.

Ponas Hakeris sucaksėjo liežuviu.

– O kaipgi aš? Juk žinai, Todai, kad aš labai gerbiu tavo nuomonę. Dažnai pagalvoju, jog būtų puiku, jei būčiau tavo amžiaus, – jis liūdnai nusišypsojo, – arba tu mano. Tada galėtume apie viską pasikalbėti kur kas laisviau. Intelektualūs pokalbiai atėjus gyvenimo žiemai, kai kitų malonumų jau nebėra, yra tikras džiaugsmas.

Kalbėjau kaip galėdamas švelniau, tačiau stengdamasis nenukrypti nuo savo tikslo.

– Jei iš viso jausčiau žmonėms gailestį, – pasakiau, – tai jūsų gailėčiausi labiau, nei bet ko kito šiame viešbutyje, pone.

Pono Hakerio žvilgsnyje atsispindėjo panika – pirmą kartą nuo to laiko, kai jis pas mane atėjo, jo veido išraiška buvo natūrali.

– Iš tiesų?

– Tik nebandykite manęs nužudyti, kai jums tai pasakysiu, – nusišypsojau. – Nesu iš tų žmonių, kurie įpratę neatsižvelgdami į nieką rėžti į akis viską, ką galvoja. Bet jei jau klausiate, tai pasakysiu, jog, mano manymu, jūsų padėtis mažiausiai pavydėtina iš visų Tyrinėtojų klubo narių. Panelė Holidė Hopkinson jau taip seniai pasirengusi mirti, kad kai mirtis iš tiesų ateis, jai tik palengvės. Galbūt jai prasidės isterija, kaip kartais atsitinka su vaikais, kurie visą žiemą mokosi nardyti skaitydami knygas apie tai, o kai užlipa ant tramplino, pamiršta viską, ko išmoko, bet tikriausiai ne. Lažinuosi, ji mirs miegodama. Kapitonas Osbornas irgi jau seniai žino, ką iš tiesų jis jaučia mirčiai, kai apie ją pagalvoja – o tai atsitinka velniškai retai. Kai giltinė ateis, jis su ja dar pasigrums, blaškydamasis lyg harpūnu pašautas ir į laivą tempiamas banginis. O štai jums, pone, bus sunku, nes jūs bandote apsimesti, kad senatvė jums teikia džiaugsmą ir kad į mirtį jūs žiūrite kaip į didingą finalą, bet iš tiesų taip nėra.

– Tai netiesa! – užprotestavo ponas Hakeris.

– Nėra nieko bloga, jei žmonės save apgaudinėja, – guodžiamai pasakiau. – Jei žmonės savęs neapgaudinėtų, tai beprotnamiuose vietų neužtektų. Tačiau jei jau tai nepadeda, tai nepadeda, ir nieko čia nepadarysi. Visa bėda ta, kad jums nepavyksta savęs apgauti; jūs puikiai žinote, jog tai tik spektaklis. Kas gi yra šlovingo toje jūsų senatvėje? Argi ne geriau būtų pripažinti, jog viskas yra šlykštu, ir keiktis paskutiniais žodžiais?

Kai ponas Hakeris nutaisė rūstų veidą, pasijutau išvargintas šio pokalbio ir panorau likti vienas. Jei jo pyktis būtų buvęs tikras, nebūčiau prieštaravęs, tačiau jo pyktis buvo tik dar viena kaukė.

– Tu iš tiesų buvai visiškai atviras, jaunuoli! – sušuko jis.

– Pamirškite šį pokalbį, – atsidusau ir išsitiesiau ant lovos su šlepetėmis

ir chalatu. – Viskas yra nuostabu šiame nuostabiausiame iš nuostabiausių pasaulių.

– Aš nepykstu už tavo akiplėšiškumą, – tęsė jis, – bet turiu pasakyti, kad esu nusivylęs tavo vertybėmis. Kaip tau, jos pernelyg banalios.

Nieko nepasakiau ir gailėjausi iš viso pradėjęs kalbėti. Galų gale, jam buvo septyniasdešimt devyneri metai, ir nors jo sveikata buvo puiki, jis galėjo tikėtis pragyventi dar daugių daugiausia dešimt metų, o kaip jis juos nugyvens, su malonumu ar be, ne mano reikalas.

– Žinoma, mano karjera viešojoje mokykloje nebuvo įspūdinga, jei turite omeny tokius pasiekimus, – įsižeidęs kalbėjo jis. – Neneigsiu, kad būčiau kur kas laimingesnis, jei mano žmona būtų gyva ir jei mes būtume turėję vaikų... – jis žavėjosi savo stiprybe, netgi padarė pauzę, paskui tęsė tvirtu balsu, – bet žmona mirė, o vaikų nėra. Tu nori, kad vaikščiočiau raudodamas ir prašyčiau manęs gailėtis? Mano draugas Ciceronas apie tai sakė štai ką: „Tokiais laikais išties ne liūdniausia dalia tenka tiems, kurie iškeičia gyvenimą į lengvą mirtį". Ir dar: „Jei ji nebūtų mirusi dabar, jai vis tiek būtų tekę pasitikti mirtį po keleto metų, kadangi ji buvo mirtinga." – Kaip yra, taip yra.

Ar buvo prasmė jam aiškinti, kad pirmoji citata tiesiogiai prieštarauja visoms jo pažiūroms? Aš išspriegiau cigaretę pro atvirą langą.

– O aš tikėjausi, – ryžtingai tęsė ponas Hakeris, – kad iš visų mano pažįstamų tu pirmasis suprasi, kokį pasitenkinimą gali atrasti subrendęs žmogus savo vienišoje senatvėje, jei žiūri į ją blaiviai, be vaikiškų kaprizų. Po viso jaunystės stumdymosi ir triukšmo, jis gali pasinerti į savo mintis ir mąstyti apie Dievo kūrinių grožį. Argi ne to siekė visi filosofai? Nesistebiu, kad Osbornas to nesuvokia; jis geras žmogus, bet vargšelis neturėjo galimybės gauti išsilavinimą. Tačiau tu tikrai turi suprasti, jog nėra nieko geriau už apmąstymus vienatvėje – be to, jūs juk ir pats vienišas.

– Aš nedaug mąstau, – pasakiau. – O jei norėčiau, galėčiau jau rytoj viską mesti ir vesti. Esmė ta, kad pats laisvai pasirinkau tokį gyvenimą. Be to, nors ir negaliu kaip jūs cituoti pažodžiui, – pridūriau, – bet jūsų draugužis Ciceronas nelabai žavėjosi apmąstymais vienatvėje. Jis kažkuria proga yra pasakęs, kad jei žmogus galėtų pats pakilti į dangų ir pamatyti visatos sąrangą, tai atsivėręs vaizdas nedaug jam tesuteiktų džiaugsmo; tačiau jei jis

galėtų apie ją kam nors papasakoti, tai jis būtų laimingiausias žmogus pasaulyje. Nesakau, kad aš tuo tikiu – manau, visi šie apibendrinimai yra paprasčiausios kvailystės. Bet jūs juk kas kelios minutės pateikiate vis kitokias, viena kitai prieštaraujančias citatas.

Kita kaukė: ponas Hakeris pakilo nuo kėdės ir įsižeidusio žmogaus tonu tarė:

– Matau, kad sutrukdžiau jums ilsėtis. Turbūt pernelyg drąsu buvo man, sulaukusiam senyvo amžiaus, kalbėtis apie tokius dalykus su jaunu žmogumi. Maniau, jums bus įdomu.

– Jūs painiojate klausimą su požiūriu, – pasakiau sėsdamasis. – Jei mes iš viso aptarinėjame kokį nors klausimą. Jūs klausėte manęs, ką aš apie tai galvoju.

– Tai *ką* gi tu galvoji? – sušuko jis. – Ką, jūsų nuomone, reikia daryti žmogui, kuris neturi dėl ko gyventi? Lieka tik vyriškai apsimetinėti, kad esi viskuo patenkintas, arba vaikščioti ir verkšlenti lyg vaikui.

– Man nerūpi, kas ką daro, – pasakiau. – Iš esmės, man visai nesvarbu, ar jūs laimingas, ar ne. Nesu didelis žmonių mylėtojas. Aš tik sakiau, kad man jūsų gaila ir kad nenorėčiau atsidurti jūsų vietoje. Bet aš nesutinku, kad nėra jokio kito kelio, išskyrus tuos, kuriuos paminėjote.

– Tai koks gi tas kitas kelias? – sušuko ponas Hakeris. Jis vėl įsikarščiavo ir jo akyse atsispindėjo tokia neviltis, kad jos nebegalėjo paslėpti jokia kaukė. – Gal patarsi nusižudyti? – jis nirtulingai nusijuokė. – Tai tavo kitas kelias?

– Tai Cicerono pasekėjų kelias, – pasakiau. – Leiskite jums kai ką pasakyti. Jei žmogus neišpažįsta kokios nors religijos, draudžiančios savižudybę, klausimas, žudytis ar ne, yra pirmutinis, į kurį jis turi atsakyti prieš imdamas samprotauti, kaip jam gyventi toliau. Žinoma, aš kalbu tik apie tuos žmones, kurie nori apsispręsti protingai. Daugelis nesupranta, kad tai svarbiausias klausimas, ir aš nematau jokių ypatingų priežasčių, kodėl reikėtų jiems tai aiškinti. Pasakiau jums todėl, kad klausėte.

– Aš nesu religingas, – pareiškė ponas Hakeris, – tačiau manau, jog pakanka priežasčių nesižudyti. Jei mirtis yra visko pabaiga, tai geriau jau gyventi, kad ir kaip būtų sunku.

– Visai ne. Jei mirtis yra pabaiga, tai ji neutrali. Kas geriau – būti neutra-

liam, ar nelaimingam? Viskas būtų kitaip, jei artimiausioje ateityje galėtumėte tikėtis kokio nors geresnio dalyko. Aš, pavyzdžiui, nesižudyčiau vien dėl to, kad „Jankiai" pralaimėjo varžybas.

Ponui Hakeriui juokai nerūpėjo – jis stovėjo rūstus ir perbalęs.

– Tai tu patari man nusižudyti, – šaltai pasakė jis.

– Nieko panašaus. Aš gi nesakiau, kad kiekvienas *turi* priimti protingą sprendimą. Bet jei norite, tai iš pradžių turite atsakyti į šį klausimą, o tik paskui spręsti. Gyvenimas mane išmokė, kad protingai elgiasi tas, kuris žodžius *turi* ar *privalo* vartoja tik po žodžio *jei*.

– Vadinasi, jei noriu gyventi protingai, turiu nusižudyti? – paklausė jis ir nusijuokė plonu balsu.

– Jūs tik turite rasti savo atsakymą į klausimą, – pakartojau. – Ir kas yra kilniau, ar nusilenkti dvasioj...

– Betgi Hamletas buvo beprotis arba apsimetinėjo juo, – prisiminė triumfuodamas ponas Hakeris.

– Jūs tiesiog vengiate klausimo.

– O kaipgi tu?– sukikeno jis.– Ar jau apgalvojai šį klausimą? Tu vis dar gyvas. Kodėl?

Aš nusišypsojau.

– Pažadu, šiandien po vakarienės pagalvosiu apie tai, o rytoj jūs sužinosite, ką nutariau. Jūs irgi pagalvokite, o paskui palyginsime savo išvadas ir eisime nusipirkti cigarų arba pistoletų, priklausomai nuo rezultatų. Bet, – pridūriau rimtai, – pasistenkite apsvarstyti visus argumentus prieš savižudybę, kurie tik jums ateis į galvą. Jei nutarsite nesižudyti, vėliau visada galėsite atšaukti savo sprendimą, o priešingu atveju atšaukti jį bus sunku.

Tačiau ponas Hakeris ir dabar nesidavė pralinksminamas.

– Tai vertybių klausimas, – pastebėjo jis, – o gyvenimas pats savaime, bet kokiomis aplinkybėmis yra vertybė. Žmogaus gyvenimas yra absoliuti vertybė, ir niekas to negali neigti.

– Aš tai neigiu, – pasakiau. Ponas Hakeris liūdnai nusišypsojo ir patraukė link durų. Jo akys vis dar nemelavo, nors jis jau buvo nutaisęs dirbtinę veido išraišką ir atsisukęs tarpdury tarė:

– Gyvenimas, jaunuoli, nuostabus, pats faktas, kad gyveni, yra nuostabus. Gyvenimas pats savaime yra vertybė.

Aš įsikandau cigarą.

– Nėra jokių savaimingų vertybių, – šaltai, lyg būčiau žinojęs tai jau daugelį metų, pastebėjau, nors iš tiesų ši mintis man atėjo į galvą kaip tik tą sekundę, kai sukandau cigarą. Ponas Hakeris uždarė duris, o aš ėmiau svarstyti, ko gi jis buvo pas mane atėjęs – ko jam reikėjo iš tiesų. Jei jis norėjo atlikti kažką panašaus į išpažintį, tai mano reakcija privertė jį slėptis už kaukių. Nesvarbu – jei dabar, protestuodamas prieš manąsias idėjas, jis iš tiesų patikės savosiomis, tai neturi nieko bendra su manim.

19. Premisa

Kiekybiniai pokyčiai staiga virsta kokybiniais. Iš visos marksizmo teorijos, kuri kadaise man atrodė gana patraukli, dabar pripažįstu tik šią tezę. Vanduo šąla, šąla, šąla ir staiga virsta ledu. Lauke temsta, temsta, temsta ir staiga jau naktis. Žmogus sensta, sensta ir staiga miršta. Stadijų skirtumai perauga į rūšinius skirtumus.

Kai ponas Hakeris išėjo (kur? į savo kambarį, tęsti savo atsiskyrėliškų apmąstymų), aš užsimoviau kelnes, apsivilkau marškinius, švarką, užsimaukšlinau skrybėlę ir vėl patraukiau į įstaigą, gatvėje pasinėriau į baisų sausą karštį. Dangus buvo akinamai žydras, vanduo irgi, tik kiek tamsesnis. Viskas sustingo: tik keletas automobilių pravažiavo Plačiąja gatve, upėje nesimatė nė valtelės, o vėliava Ilgojoje prieplaukoje nukaro, prigludusi prie stiebo. Karštis buvo pasibaisėtinas, viskas kepė, tačiau ant mano veido nebuvo nė lašelio prakaito.

Aš ėjau ir mąsčiau apie didžiąją mintį, kuri atėjo man į galvą tuo metu, kai sukandau cigarą: kad nėra jokių savaimingų vertybių. Dabar, kai ši mintis mano galvoje jau buvo aiškiai susiformavusi, man atrodė juokinga, kad tiek metų negalėjau to suvokti. Nuolatos patirdavau, jog atskiri dakykai – pinigai, sąžiningumas, valdžia, meilė, išsilavinimas, išmintis, netgi gyvenimas – nėra vertingi patys savaime, ir vertę įgyja tik siekiant kokių nors tikslų, tačiau nesugebėjau apibendrinti tų atskirų pavyzdžių. Bet pavyzdžiai vis kaupėsi, kaupėsi, kaupėsi, aš suprasdavau, kad ir viena nėra vertinga savaime, ir kita, ir trečia, ir staiga atėjo galutinis suvokimas: nėra jokių savaimingų vertybių; viskam vertė yra tik priskiriama, suteikiama iš išorės – mes, žmonės, ją suteikiame.

Turiu prisipažinti, kad šis atradimas, nepaisant mano santūrumo, išties mane sujaudino. Jau ne kartą sakiau, kad nesu joks mąstytojas. Visiškai neišmanau filosofijos technikos. Be jokios abejonės (kaip vėliau sužinojau), ši mintis kažkam jau buvo atėjusi į galvą, bet man ji buvo visiškai nauja ir aš susižavėjau lyg vaikas, paleistas žaisti į lauką kiek tik panorės, ir tiems, kas liko namie, jaučiantis panieka atmieštą gailestį. *Nėra jokių savaimingų vertybių.* Netgi tiesa pati savaime nėra vertybė; netgi ši tiesa. Aš ne filosofas ir mąstyti galiu tik apie jau įvykusį faktą, tačiau logiškai pagrįsti savo mintis moku neblogai, ir jei jau prireikė, galiu pafilosofuoti (ar racionaliai pagrįsti savo mintis) ne blogiau kaip du Kantai ar septyni Filadelfijos teisininkai. Remdamasis savo naujomis išvadomis galiu sugalvoti puikiausias prielaidas.

Pavyzdžiui, šįryt atmerkiau akis jau žinodamas, jog šiandien nusižudysiu (išvada, patvirtinanti Markso tezę), o nepraėjus nė pusei dienos mano galvoje knibždėte knibždėjo prielaidos, filosofiškai pagrindžiančios mano asmeninį sprendimą. Pritrenkiantis argumentas. Tačiau kol kas pakanka suformuluoti pirmąją prielaidą: nėra jokių savaimingų vertybių.

Jei tu, skaitytojau, irgi ne filosofas, tai gerai pasiruošk prieš nurydamas šią premisą – manyčiau, kad kai kuriems ji užstrigs gerklėje. O jei gali ją suvirškinti, tai daugiau tau nebėra kas veikti šiame skyriuje – o ir aš jau viską pasakiau.

20. Garlaivio sirenos melodijos

Mano proza nedarni, vargana, o apie stilistinius triukus nieko neišmanau. Bet, nepaisant to, turiu pradėti šį skyrių dviem balsais, nes jam reikia dviejų įvadų, pateiktų vienu metu.

Visai nesunku skaityti dvi kolonas tuo pat metu, tiesa? Iš pradžių abiem balsais kalbėsiu tą patį, štai taip, kol apsiprasite, paskui pamažu atskirsiu juos ir jūs įprasite klausytis abiejų balsų iš karto, nepainiodami jų.

Pasirengę? Taigi, kai aš sugrįžau į kabinetą, laikrodis ant municipaliteto pastato kaip tik mušė dvi ir tuo pat metu, lyg pagal sutartą signalą, nuo upės pasigirdo garo sirenos švilpimas: galima buvo spėti, kad „Originali ir Nepakartojama Adamo Plaukiojanti Opera" ką tik praplaukė Hambruk–Baro švyturį ir dabar kanalu plaukia link varpinio plūduro, paskui prie Ilgosios Prieplaukos. Tūkstantąjį kartą mane privertė išrausti ta nerangi suta-

Visai nesunku skaityti dvi kolonėles tuo pat metu, tiesa? Iš pradžių abiem balsais kalbėsiu tą patį, štai taip, kol apsiprasite, paskui labai atsargiai atskirsiu juos, kad jums nebūtų sunku tuo pat metu sekti abi mano mintis.

Pasirengę? Taigi, pamenate, praėjusiame skyriuje pareiškiau ponui Hakeriui, kad kiekvienas, kuris nori gyventi protingai, visų pirma turi atsakyti į Hamleto klausimą, klausimą apie savižudybę. Aš dar pridurčiau, jog tas, kuris nori pelnyti mano pagarbą, turi pagrįsti savo apsisprendimą gyventi rimčiau nei Hamletas, svaičiojantis apie tai, kad „mąstymas padaro mus bailiais": girdi, rinkdamiesi savižudybę mes

pimų ironija, nes vos išsitraukiau, matyt, turtingiausio Kembridžo žmogaus ieškinį dėl lengvo kairės kojos sužalojimo – šis žmogus būtų tapęs dar penkiolika tūkstančių dolerių turtingesnis, jei mano klientas būtų pralaimėjęs bylą – garlaivio sirena ėmė švilpti „O tie auksiniai bateliai" melodiją, o po kelių minučių, kai pagalvojau, kad mano klientui būtų sunku surinkti tokią sumą, sirena ėmė švilpti „Ką darysi, kai ateis juoda diena?"

Iš esmės, tai, kad kaip tik tą minutę, kai ant mano stalo gulėjo neįprasta „Mortonas prieš Batlerį" byla, aš prisiminiau „Originalios ir NeprilygstamosAdamo Plaukiojančios Operos" pavadinimą – jame glūdėjo tokia nesubtili prasmė – ir buvo pats ironiškiausias sutapimas: tokios neprilygstamos plaukiojančios operos, koks yra įstatymas keb-liais atvejais, pasaulis dar nematė, o keblesnių atvejų už bylą „Mortonas prieš Batlerį", kurioje jis susipainiojo – ne, įklimpo, pasimetė, nugrimzdo į ją – retai kada pasitaikydavo. Tarp dalykų, galinčių pastūmėti žmogų į savižudybę, Hamletas mini ir „teisėjo kliautis". Jūs nuo dešiniojo borto jau pastebėjote, kad aš princo žodžius atmetu, o kad jokių ypatingų priežasčių žudytis iškeičiame žinomą blogybę į nežinomą. Hamleto požiūris (panašiai kaip Montenio argumentai prieš revoliuciją) yra bailumo, o ne mąstymo vaisius – tą pripažįsta ir pats princas. Kita vertus, jei jau renkatės mirtį, tai dėl Dievo meilės, pagrįskite savo pasirinkimą logiškiau nei Hamletas: tiesiog bėgti nuo „strėlių ir dūžių atšiauraus likimo" yra paprasčiausias bailumas – kaip ir baimintis sapnų, kurie gali prisisapnuoti tuomet, kai mirtis mus išvaduos iš šio pasaulio jungo. Nepamanykite, kad beatodairiškai skatinu jus žudytis: aš tik manau, jog tas, kuris siekia gyventi protingai, privalo turėti priežasčių likti gyvam. Pamatuotas reikalavimas, tiesa?

Tačiau nesėkmės man nėra pakankama priežastis, pateisinanti kieno nors savižudybę, drauge ir mano tėvo. Mano manymu, dėl to, kad jis neturėjo priežasčių kartis, aš ir tapau ciniku, nors cinizmo sėkla, be abejo, jau seniai buvo kritusi į mano sielą. Kiekybė staiga perėjo į kokybę, pasaulis pakeitė ir išbaigė mano filosofiją.

Prieš pasakodamas smulkiau apie tai, kaip išgyvenau tėčio mirtį, ir apie nedidelį epizodą, atsitikusį netrukus po to, norėčiau trumpai apžvelgti tą bylą, su kuria aš plūkiausi tą popie-

čia nematė nei Mortonas, nei Batleris, įrodo tai, jog jie vis dar buvo gyvi. Leiskite man supažindinti jus su ta byla – tai bus priedas prie mano istorijos:

tę – kuriai, kaip tada maniau, skyriau paskutines savo advokato praktikos valandas. Tuo pačiu supažindinsiu jus su pulkininku Hariu Mortonu, kuris atliko svarbų vaidmenį minėtame epizode, be to, nenoriu, kad pamanytumėte, jog tą popietę dykinėjau – nieko panašaus, iš tiesų aš vaisingai spoksojau į sieną. Štai tos bylos reziumė – tai bus priedas prie mano istorijos:

1937 metų birželio mėnesį bylai „Mortonas prieš Batlerį" jau buvo šešeri metai ir iki to laiko pusės nė nepradėjo bylinėtis, vis dar tęsdamos – per savo advokatus – procedūrinius ginčus. Pulkininkas Henris Mortonas, tas pats, kurio vardas puikavosi ant visų „Mortono nuostabių pomidorų" gaminių etikečių, su savo žmona buvo ieškovai, o jų interesams atstovavo Čarlis Parksas, mano kaimynas ir pokerio partneris. Aš atstovavau atsakovo, investicijų brokerio, pono Viljamo T. Batlerio, interesams, kuris vietinių demokratų partinėje organizacijoje buvo Naujojo Kurso[5] šalininkų sparno lyderis, o kitam, konservatyviam sparnui vadovavo pulkininkas Mortonas.

Istorija, nuo kurios viskas prasidėjo, buvo labai paprasta. 1931 metų spalio mėnesį ponas Batleris savo „Cadillacu" važiavo Kort-Leinu, visai šalia mano įstaigos, o vienintelis pulkininko Mortono sūnus Alanas (kurį pulkininkas labai mylėjo, nors kiek perdaug jau jį globojo) *savo* „Cadillacu" važiavo Gaist gatve, kuri prie upokšnio susikerta su Kort-Leinu. Alano mašinoje važiavo pulkininkas Mortonas ir jo žmona ponia Morton. Du automobiliai susitiko nuokalnėje prie sankryžos. Batleris suko dešinėn, į Gaist gatvę, o jaunasis Mortonas kairėn, į Kort-Leiną. Abu vairuotojai parodė posūkį ir kiekvienas matė kito signalą. Paskui (tai išsiaiškinau pats) abu vairuotojai vienu metu nemokšiškai pasuko – Batleris pernelyg plačiai, o Alanas pernelyg staigiai. Automobiliai susidūrė ir abu šiek tiek nukentėjo. Be to, su-

[5] *Naujasis kursas* – taip buvo vadinama prezidento Ruzvelto politika.

dužo ponios Morton akiniai ir šukės šiek tiek apibraižė jai veidą, o pulkininkas pasitempė kairės kojos sausgysles. Vairuotojai išlipo iš automobilių; Batleris ir šlubčiojantis pulkininkas paspaudė vienas kitam rankas, kaip konkurentai rinkimuose, pretenduojantys į tą pačią vietą.

– Tai ką, Bili! – draugiškai užbliovė pulkininkas, – nemoki vairuoti?

– Tik ne vienoje gatvėje su jūsų berniūkščiu! – nusikvatojo Batleris. Abu pakikeno, pasijuokė, patapšnojo vienas kitam per petį, o paskui išsiskyrė, be žodžių nutarę, jog žala iš pažiūros nedidelė ir, kad rimti žmonės dėl to, ką gali patys išspręsti, į teismą nesikreipia. Kitą dieną Batleris pasiuntė poniai Morton įvairių gėlių puokštę, kainavusią penkiolika dolerių, o pulkininkas Batleriui kvortą viskio „Haig & Haig".

Jei ne Franklinas Ruzveltas, turbūt viskas tuo ir būtų pasibaigę. Tačiau 1932 metais Ruzveltas buvo išrinktas prezidentu, iš karto po to jis ėmėsi vykdyti Naujojo Kurso politiką, o 1933 metų vasarą jis atplaukė Čoptonku iki Kembridžo, kad iškilmingai atidarytų ką tik užbaigtą statyti Haringtono tiltą. Abu demokratų partijos sparnai džiaugsmingai sutiko šią žinią: kai buvo pranešta, jog Prezidentas neišlips į krantą, o pasakys savo iškilmingą kalbą per garsiakalbį iš savo prezidentinės jachtos „Potomakas", kuri prisišvartuos prie plūduro su varpu, pulkininkas Mortonas savo iniciatyva nutarė nugriauti seną krovinių sandėlį Ilgojoje Prieplaukoje, pareiškęs, kad ten kuo puikiausiai gali pasislėpti žudikai su toliašaudžiais šautuvais. Miesto taryba pritarė, ir senas pastatas buvo nugriautas. Tada pulkininkas pareiškė, kad nė vienam privačiam laivui neturi būti leista išplaukti iš įlankos ar jachtų stovėjimo vietos, kol „Potomakas" bus prišvartuotas – negerai, jei šalia prezidento jachtos nepagarbiai plaukios kiti laivai. Meras išleido tokį potvarkį, o jachtų klubas jam pakluso. Koks kilniadvasiškas rūpestingumas, ypač Naujojo Kurso politikos priešininkui! Tūkstančiai Kembridžo gyventojų pagarbiai sugužėjo prie tilto pasižiūrėti „Potomako" ir pasiklausyti per mikrofonus sklindančio prezidento balso, tačiau iš visų jų į jachtą buvo pakviestas tik vienas: „senasis Bilas" Batleris, kairiojo demokratų sparno lyderis.

Po mėnesio, be jokios aiškios priežaties, ponas Batleris užėjo į mano kabinetą ir papasakojo man apie automobilių avariją, įvykusią beveik prieš dvejus metus.

– Noriu, kad tu tuo užsiimtum, jei kas nors atsitiks, mielasis, – pasakė jis juokdamasis (jis turėjo įprotį visuomet juoktis kalbėdamas, nepaisant to, ar tai, apie ką jis kalbėjo, buvo juokinga, ar ne).

Netrukus po to (tiksliau, 1933 metų spalio 13 dieną, likus dviem savaitėms iki įstatymu numatyto termino, kada galima kreiptis į teismą, pabaigos), Čarlis Parksas paskambino man ir pasakė pulkininko Mortono, kuris reikalauja atlyginti žalą sveikatai ir Alano Mortono, reikalaujančio atlyginti 75 dolerius už remontą ir 600 dolerių dėl sumažėjusios „Cadillaco" vertės, vardu keliąs bylą Batleriui. Pulkininkas Mortonas ir jo žmona žalą savo sveikatai įvertino beveik 15 tūkstančių dolerių; medicininės paslaugos ir gydymas ligoninėje jų paskaičiavimais kainavo 854 dolerių ir 26 centus, be to, jie reikalavo 14 tūkstančių už patirtą skausmą ir kančias (jas patyrė pulkininkas) ir moralinę traumą (ją sukėlė Evelinos Morton nepataisomi, nors ir nežymūs veido sužalojimai bei nepagydomas pulkininko raišumas). Įtariau, kad net jei ponas Ruzveltas būtų pasilikęs Vašingtone, jau vien tas faktas, kad Batleris advokatu pasirinko mane, pulkininkui Mortonui būtų pakankama priežastis, nors ir pavėluotai iškelti jam bylą, kadangi, kaip jūs tuojau pamatysite, Mortonų šeimą ir mane siejo ne patys švelniausi jausmai. Savo strategijos planą aš sudariau iš karto.

Nors mudu su Čarliu kartais su malonumu ilgai sėdėdavome prie alaus ar lošdavome kortomis „septyniukę" ir svarstydavome visokias juridines subtilybes, tačiau niekuomet daug nekalbėjome apie tai, kad Mortono ir Batlerio byloje būsime priešininkais. Vis dėlto per paskutinius du 1933 metų mėnesius atsitiko štai kas: lapkričio 20 dieną trys ieškovai pateikė oficialius ieškinius, tvirtindami, jog avarija įvyko dėl Batlerio kaltės. Jie kaltino jį viršijus leistiną greitį posūkyje, netinkamai bei neatidžiai vairavus automobilį ir padarius kitų nusižengimų. Gruodžio 15 dieną Batlerio vardu pateikiau prašymą atskirti Alano Mortono ieškinį nuo dviejų kitų. Gruodžio 29-ąją apygardos teismas atmetė mano prašymą. Aš nuėjau pas Batlerį į naujametinį vakarėlį ir prisisprogau slyvų džino.

1934 metai. Sausio 9 pateikiau prašymą panaikinti gruodžio 29-ąją teismo priimtą sprendimą, kuriuo buvo atmestas mano ankstesnis prašymas. Balandžio 26-ąją teismas panaikino tą sprendimą ir atskyrė ieškinius. Paskui, gegužės 4-ąją, paprašiau kartu su Batleriu iškviesti į teismą Alaną

Mortoną, kaip bendraatsakovį atskirtoje pulkininko Mortono bei ponios Morton byloje, ir pateikiau ieškinį jam – iš esmės analogišką tam, kuris buvo pateiktas Batleriui. Birželio 18 dieną Čarlis Parksas pareiškė, kad jo klientui kaltinimas negali būti pateiktas, nes jau baigėsi įstatymo numatytas terminas, per kurį tokie kaltinimai gali būti pateikiami – žinoma, jis buvo pasibaigęs jau prieš aštuonis mėnesius. Spalio 26-ąją Batleris sutiko būti atsakovu, tačiau su sąlyga, kad Alanas irgi bus patrauktas atsakomybėn. Tą dieną Čarlis, Alano vardu, paprašė teismo įvertinti, ar Batlerio ieškinys procedūriškai teisėtas. Gruodžio 29-ąją, praėjus lygiai metams po to, kai buvo atmestas mano pirmasis prašymas atskirti bylas, teismas panaikino mano ieškinį jaunajam Mortonui, o Naujųjų metų išvakarėse, užuot nusižudęs (kaip jau seniai būtų padaręs Hamletas), nuėjau į vakarėlį pas Batlerį ir prisisprogau – šį kartą degtinės.

1935 metai. Sausio 10-ąją (beje, kaip tik tą dieną Harisonas Mekas vyresnysis merdėjo savo lovoje Rukstone), parašiau prašymą, kad Batleriui būtų leista pateikti pataisytą ieškinį. Sausio 18-ąją teismas suteikė leidimą ir aš pateikiau pataisytą ieškinį Alanui Mortonui, nurodydamas, jog jo tėvai, reikalaudami 15 tūkstančių dolerių kompensacijos už padarytą žalą, viskuo kaltina Batlerį; kad Batleris gali pateikti tokius pat kaltinimus jų sūnui; kad Batleris atmeta tiek visus kaltinimus apskritai, tiek ir kiekvieną atskirai; kad Alanas neatidžiai vairavo savo „Cadillacą"; kad tik teismo procese gali būti nustatyta, ar Alanas yra vienintelis, ar pagrindinis kaltininkas, kadangi jis ir yra arba vienintelis, arba pagrindinis avarijos kaltininkas; kad Batleris, jei teismas jį pripažintų vienodai arba labiau kaltu nei Alanas, norėtų turėti galimybę ginti savo teises; ir kad todėl Alanas, kaip ir Batleris, turi būti atsakovu byloje, iškeltoje dėl pulkininko Mortono ir ponios Morton pateikto ieškinio. Vasario 6-ąją Alanas – arba, tiksliau, Čarlis – pateikė savo atsakymą, šalia kitų argumentų vėl pabrėždamas, kad terminas jau pasibaigė. Balandžio 8-ąją teismas, atidėjęs Batlerio reikalavimų pagrįstumo nagrinėjimą, atmetė mano pataisytą ieškinį dėl penkių priežasčių – protingų ir priimtinų, kaip ir visada priimant tokį sprendimą. Kovo ir balandžio mėnesį mudu su Čarliu keletą kartų susitikome palošti pokerio, o gegužės 1-ąją buvo priimta advokatų nutartis, leidžianti man pateikti antrąjį pataisytą Batlerio ieškinį Alanui, ir aš pateikiau naują dokumentą, nuo

pirmojo tesiskiriantį tik retorika. Gegužės 21-ąją Čarlis pateikė Alano atsakymą, kuriame nieko nauja nebuvo pasakyta. Spalio 21-ąją dėl tų pačių priežasčių teismas atmetė antrąjį pataisytą ieškinį, o lapkričio 12-ąją nutarė pradėti atskirai nagrinėti dvi bylas, iškeltas dėl to paties incidento. Tuo metu aš jau buvau stipriai įsitraukęs į Meko palikimo bylos nagrinėjimą, bet, nepaisant to, Čarliui šypsantis, o Batleriui kikenant, lapkričio 13-ąją apskundžiau apygardos teismo sprendimą apeliaciniam teismui. Tų Naujųjų metų išvakarėse aš gėriau ruginį viskį „Šerbruk“ – iš pradžių su Mekais, jų klubo rūsyje, paskui su Batleriu, jo klubo rūsyje, ir galų gale su Džeine, savo kambaryje, – tik šį kartą nepasigėriau.

1936 metai. Mekų byla darėsi vis painesnė, apaugdama visokiomis ekstravagantiškomis subtilybėmis, bet aš vis tiek radau laiko ir kovo 17-ąją dalyvavau Merilendo apeliacinio teismo posėdyje, siekdamas, kad būtų atšauktas apygardos teismo sprendimas. Abiejuose teismuose buvo sprendžiamas tas pats klausimas: ar pasibaigus įstatymo numatytam terminui, kai dar galima patraukti jaunąjį Mortoną atsakomybėn kaip tiesioginį ir vienintelį atsakovą, mūsų pataisytame ieškinyje išdėstytų faktų pakanka, kad jis būtų patrauktas bendraatsakoviu. Apeliacinis teismas (gruodžio 4-ąją) nutarė, jog nepakanka. Tačiau šis teismas pagrįstai leido man apskųsti šį apygardos teismo sprendimo patvirtinimą Merilendo Aukščiausiajam teismui, nes ten procedūriniai klausimai išsprendžiami galutinai. Tų Naujųjų metų išvakarėse, kiek pamenu, gėriau vienas savo kambaryje.

1937 metai. Aš nesutikau su abiem teismais, kad klausimas, kurį jie laikė svarbiausiu, iš tiesų yra svarbiausias. Taigi balandžio 26-ąją Aukščiausiajame teisme įrodinėjau, kad svarbiausias klausimas yra toks: ar atsakovas, kuris, kaip Batleris, pasibaigus įstatymo numatytam terminui, negali patraukti atsakomybėn kito asmens (kuris taip pat nebuvo pašalinis tame incidente, kaip matėte) kaip vienintelio atsakovo, turi teisę patraukti jį atsakomybėn kaip bendraatsakovį, nepripažindamas pats padaręs žalą ieškovams (pulkininkui Mortonui ir poniai Morton). Mano požiūriu, jei Batleris, siekdamas, kad Alanas irgi būtų patrauktas atsakomybėn, turėtų ne tik pateikti faktus, įrodančius Alano neatidumą, bet ir pripažinti pačiam buvus neatidžiam, tai reikštų, jog Batleriui iš viso atimama teisė patraukti Alaną atsakomybėn, nes tokį pripažinimą pulkininkas Mortonas teismo procese

panaudotų kaip įrodymą. Dabar, kai savo pataisytame ieškinyje pateikėme faktus, įrodančius Alano neatidumą, mes prašome tik vieno – tuo atveju, jei byla bus nagrinėjama teisme ir Batleris bus pripažintas kaltu, turi būti atsižvelgta ir į Alano kaltę. Aukščiausiojo teismo teisėjai, visi protingi vyrai, nematė priežasčių, dėl kurių tokio prašymo negalima būtų patenkinti, juo labiau, kad automobilių avarijos paprastai įvyksta dėl abiejų vairuotojų kaltės. Kovo 24-ąją jie atšaukė apeliacinio teismo sprendimą, patvirtinantį apygardos teismo nutarimą atmesti mūsų antrąjį papildytą ieškinį dėl antrojo asmens patraukimo atsakomybėn, ir grąžino bylą apygardos teismui tolesniam nagrinėjimui.

Šio sprendimo nebuvo galima apskųsti. Čarlis pakvietė mane išgerti, o byla netrukus turėjo būti nagrinėjama. Išėjo taip, kad pulkininkas Mortonas turėjo bylinėtis su savo vienatiniu sūneliu. Bilas Batleris laimingas kikeno, nes smarkiai sustiprėjus Ruzvelto pozicijoms Baltuosiuose Rūmuose ir 1937 metais negirdėtai pakilus jo populiarumui, Mortono vadovaujamas vietinės demokratų partijos sparnas negalėjo sau leisti viešai blogai apie jį kalbėti.

Kaip norėčiau, skaitytojau, dabar pasakyti, jog paskutinę savo advokato karjeros dieną rengiausi mesti kozirį ir pakreipti teisingumo svarstykles savo kliento naudai – lygiai taip pasistengiau padaryti viską, kas nuo manęs priklausė, kad Meko palikimo byloje laimėtų Harisonas. Bet tenka prisipažinti, kad po Aukščiausiojo teismo sprendimo, kuris užbaigė procedūrinius ginčus, mano susidomėjimas Mortono ir Batlerio byla visiškai išblėso. Aš nelabai sielojausi negalėsiąs dalyvauti pačiame procese, nes jis turėjo būti nuobodus, kad ir kas jame laimėtų. O šią bylą tą popietę išsitraukiau iš stalčiaus tik todėl, kad, pasak ant mano stalo palikto ponios Leik raštelio, Bilas Batleris po dviejų penkiolika buvo pas mane užėjęs.

Po dviejų trisdešimt jis vėl atėjo – kikenantis, plikas, apkūnus vyrukas su geraširdiškomis akimis ir sugedusiais dantimis – rankoje nešdamasis batų dėžutę.

– Todi, senas lapine, kiek aš tau skolingas? – išdainavo jis. – Kokia mano sąskaita?

– Per visą gyvenimą neišsimokėsi, juk išgelbėjau tavo kailį, – nusišypsojau, – Čarlis būtų tave pakoręs. O atsiskaityti geriau neskubėk, apmokėsi savo sąskaitą, kai baigsis teismo procesas.

– Nebus jokio proceso, – sukikeno Batleris.

– O pulkininkas apie tai irgi žino?

– Žinoma, velniai griebtų, – juokėsi Batleris. – Jis pats ir atsisakė proceso, mielasai. Paskambino man vakar, papasakojo apie šeimyninius kivirčus, paskui užgiedojo, esą mes vienos partijos nariai, turime būti vieningi ir panašiai. Kaip jis suokė! Pasakė, kad jei padėsiu kam nors iš jo vaikinų laimėti rinkimus, tai jis atsiims ieškinį.

– Nereikėjo sutikti su jo sąlygomis.

Batleris dar labiau prajuko.

– Aš jam pažadėjau šerifo ir apylinkės komisaro vietą, jei jis lieps tam prakeiktam farui atsiknisti nuo mano subinės. Žinai tą farą Jarberį, kuriam pulkininkas parūpino vietelę policijoje? Kaskart kai važiuoju per naująjį tiltą, Jarberis tuoj prie manęs prisikabina – tai pulkininkas liepė nuodyti man gyvenimą. Cha, galėčiau daug ką papasakoti apie pulkininko ir Jarberio bendrus darbelius, meiluti! Seniui pulkininkui nerūpi kažkoks utėlėtas apylinkės komisaras, bet pasodinti savo žmogų į šerifo vietą jis, aišku, nori, todėl pažadėjo pažaboti savo farą ir nutraukti bylą. Aš jau pasiunčiau Evelinai antrą gėlių puokštę.

– Nereikėjo jam nusileisti, Bili, – vėl pasakiau. – Jis niekuomet nebūtų pradėjęs bylinėtis su savo berniūkščiu.

– Che! – sukikeno Batleris. – Tiesą sakant, Todi, neturiu nė vieno šunsnukio, tinkamo į tą vietą, nes pas mane susirinko tokie pašlemėkai, kad man net gėda su jais eiti ta pačia gatvės puse, taigi senis pulkininkas vis vien tą vietą laimėtų. Štai kur šuo pakastas, bernužėli! Jei Ruzveltas keturiasdešimtaisiais vėl laimės, aš padarysiu tave gubernatoriumi, gerai?

– Vadinasi, teismo proceso nebus?

– Nebus, – kikeno Batleris, – pakviesk tą kumelį Čarlį, jis gi čia visai netoliese, ir mes išgersime pulkininko viskio!

Jis atidarė batų dėžutę ir ištraukė butelį „Park & Tilford".

Garlaivių švilpukai prieplaukoje trenkė „Galas kančioms". Aš paraudau, padėjau storą Mortono ir Batlerio bylą į archyvą ir gurkštelėjau „Park & Tilford".

21. Šaldytuvai į Šiaurės ašigalį

Kaip jau esu sakęs anksčiau, 1930 metų vasario 2-ąją sugrįžau iš įstaigos namo ir ilgai ieškojęs tėvo pagaliau radau jį rūsyje – vienas jo diržo galas buvo pritvirtintas prie gegnės, kitas sumegztas į kilpą ir užmautas ant kaklo, ir nors rūsyje buvo pilna dulkių, ant tėvo nebuvo nė vienos purvo dėmelės. Jo drabužiai buvo nepriekaištingai išlyginti, niekur nė raukšlelės, plaukai švarūs ir tvarkingai sušukuoti, tik veidas – pajuodęs ir akys išvirtusios. Išskyrus nukritusią kėdę – ant jos tėtis buvo atsistojęs, paskui išspyręs – rūsyje viskas buvo tvarkinga.

O apie jo turtą to negalėjai pasakyti. Tiesą sakant, kaip netrukus paaiškėjo, nebuvo jokio turto. Tai tokia banali istorija, kad abejoju, ar verta ją pasakoti – bet dėl savo banalumo ji nė kiek ne mažiau tikra ar apgailėtina. Tėtis turėjo nemažai santaupų, kurios dar labiau padidėjo po to, kai tarp 1925-ųjų ir 1927-ųjų metų jis ėmė investuoti jas į akcijas. Jis netikėjo, kad ekonomikos bumas ilgai tęsis, todėl nutarė atlikti vieną stambią operaciją ir liautis. Kad galėtų surinkti kuo daugiau pinigų tai operacijai, jis įkeitė visą savo turtą – vasarnamį, didžiąją dalį žemės Fenviko saloje ir vieną ar du miško sklypus, ir viską iki paskutinio cento investavo biržoje. 1929-ųjų pradžioje, kai spekuliacinė sistema ėmė svyruoti, o visi oficialūs asmenys puolė įtikinėti, jog šalies ekonomika iš esmės yra sveika, tėtis įkeitė namą ir žemės sklypą, gyvybės draudimą ir pasirašė privačius įsipareigojimų raštus, už kuriuos keletas jo draugų paskolino pinigų. Visi šie pinigai irgi nukeliavo į biržą. Nors ne, ne visi: tėvas susitarė su Hariu Bišopu, kad šis penkis tūkstančius dolerių mano vardu padėtų į depoziti-

nį seifą – matyt, bijojo, kad neatsispirs pagundai paleisti į apyvartą ir šiuos pinigus.

Paskui biržą ištiko krachas. Žmonės, aišku, norėjo samdytis advokatus, kad galėtų atgauti skolas, tačiau neturėjo pinigų apmokėti jų paslaugoms, be to, daugelio skolų nebebuvo iš ko atlyginti. Tėtis turėjo išpirkti mažiausiai keturis įkeitimo raštus ir grąžinti nesuskaičiuojamas paskolas, o pinigų tam visiškai nebuvo. Iš visų pusių jam grėsė skolų išieškojimo bylos ir ieškiniai dėl įkeisto turto atėmimo. Atrodė, kad jam teks atsisveikinti su vasarnamiu, miško sklypais, šeimos namu, automobiliu – viskuo, ką jis turėjo. Iš viso jis buvo skolingas maždaug tridešimt penkis tūkstančius dolerių. Sumokėjęs skolas jis būtų turėjęs nakvoti įstaigoje, o į teismą vaikščioti sunešiota eilute. Tikriausiai jis niekuomet nebūtų atgavęs savo ankstesnės padėties ir aplinkinių pagarbos. Tai buvo karti piliulė. Ir užuot ją nurijęs, jis pasikorė.

Ar įsivaizduojate, kad jūsų tėvas galėtų pasikarti dėl paprasčiausio kvailo pinigų stygiaus? Ar jums pakaktų jėgų pakelti kėdę, kurią jūsų tėvas išspyrė įkišęs galvą į kilpą? Ar galėtumėte virtuviniu peiliu nupjauti diržą? O nunešti tėvą iki lovos, kurioje jūs buvote pradėtas, paguldyti, suleisti pirštus į pajuodusią, iššokusią mėsą ir atsegti jo negyvą kaklą suveržusią marškinių apykaklę? Skaitytojau, iki šiol krūpteliu prisiminęs vieną vasaros dieną, kai man buvo penkeri metai. Mano tėvas (vilkėdamas gerais drabužiais) kieme kapojo viščiukams galvas. Pagaudavo viščiuką, suimdavo jį už kojų, paguldydavo ant kaladės, nupjauto medžio kelmo, nesirūpindamas, kad paukštis plaka sparnais, pakeldavo seną kirvį, kotą sugniaužęs prie pat kirvapentės, ir lengvu kirčiu nukirsdavo galvą. Galva su išsprogusiomis raudonomis akimis ir be garso žiopčiojančiu snapu likdavo gulėti ant kaladės, o kūnas, kai tėvas jį paleisdavo, dar apie trisdešimt sekundžių blaškydavosi po kiemą ir tik tada pargriūdavo. Aš godžiai, nors ir su pasibaisėjimu, visa tai stebėjau.

Paskui tėvas pakėlė viščiuką už kojų.

– Nunešk Besei į virtuvę, gerai?

Ištiesiau nutirpusią ranką ir tėtis padėjo man ant delno šaltas, kietas, purvinas, lipnias, žvynuotas, negyvas geltonas kojas. Paskui aš apsivėmiau, o ir dabar, skaitytojau, jei pagalvočiau apie tas kojas bent minutę ilgiau, būti-

nai apsivemčiau. Tačiau apie tai visgi *įmanoma* galvoti, nors ir šlykštu. O ką turi galvoti žmogus, kai jam tenka užmerkti išsprogusias mirusio tėvo akis? Taip išsprogusias, kad net kraujagyslės sutrūkinėjo? Tik šio pasaulio purvas tikrai žinojo atsakymą, kuris nepalieka jokių abejonių. Aš laukiau.

Žinoma, buvo skolų. Vasarnamis Fenvike? Imkite. Miško sklypai? Prašom. Namas? Automobilis? Draudimas? Imkite, imkite. Prie tėvo kapo niekai nerūpi, tik priežastys. Aš laukiau.

Kai atėjau į įstaigą, Haris Bišopas padavė man voką nuo tėvo. Aš godžiai nutvėriau jį, tikėdamasis, jog ten bus atsakymas, bet radau tik penkis tūkstančius dolerių. Ten taip pat buvo ir raštelis, tik aš turbūt pasistengiau jį išmesti iš atminties – prisiekiu, neprisimenu nė žodžio, kas jame buvo rašoma – nes ten buvo kalbama apie dalykus, kurių tikrai nenorėjau žinoti, ir ne tais žodžiais, kuriuos norėjau išgirsti. Ar penki tūkstančiai – pakankamas atlyginimas už tai, kad kišau savo pirštus po diržu, užveržusiu jo kaklą? Už penkis tūkstančius nesutikčiau net pagalvoti apie tai! Tai buvo paskutinė tėčio skola, bet tikrai ne pati mažiausia.

Jei tėčio mirtis mane demoralizavo, tai tie penki tūkstančiai ir raštelis paralyžiavo. Apie trisdešimt minučių sėdėjau kabinete atvipusia burna, spoksodamas į banknotus taip, lyg atvėręs tą paskutinį brangų voką būčiau aptikęs saują pakaruoklio žandų spalvos šiukšlių. Penki tūkstančiai dolerių! Po kurio laiko įdėjau traškančius, naujutėlius dolerius atgal į voką, ant kurio nebuvo nei pašto ženklo, nei adreso, ir pamėginau prisiminti visus žmones, kuriuos pažinojau.

Atsakymas buvo paprastas: kas yra turtingiausias žmogus Kembridže? Pulkininkas Henris Mortonas. Ant voko užrašiau *Pulkininkui Henriui Mortonui, akcinė bendrovė „Nuostabūs Mortono pomidorai", Kembridžas, Merilendo valstija*. Priklijavau tris centus kainuojantį pašto ženklą, šnarpšdamas lyg šlubas lenktyninis arklys nulėkiau prie pašto dėžutės, įmečiau voką ir nuėjau pietauti. Kitą dieną persikrausčiau į Dorseto viešbutį.

Tai buvo, regis, 1930-ųjų kovo pradžioje. Labai greitai po to man paskambino pulkininkas, kurį tik šiek tiek pažinojau.

– Alio? Alio? – šaukė jis, lyg pirmą kartą gyvenime būtų skambinęs telefonu. – Ar čia Todas Endriusas?

– Taip, pone.

– Alio? Endriusas? Endriusai, kokius čia pinigus man atsiuntėte paštu?

– Tai mano dovana jums, – pasakiau.

– Endriusai? Jūs klausotės, Endriusai? Kas čia dabar dedasi, a?

– Tai dovana, – pakartojau, – dovana.

– A? Ką? Alio? Endriusai? Kokia dar dovana? Alio?

– Tai dovana, – pakartojau.

Kitą dieną pulkininkas pats atėjo pas mane ir nepasibeldęs įvirto į kabinetą.

– Endriusas? Jūs Endriusas? Klausykite, jaunuoli, nežinau ką jūs sumanėte...

– Tai buvo dovana, – paaiškinau, – ir tiek.

– Dovana? Ką, pakvaišai, sūneli! Štai, pasiimkite, ir kad man daugiau nebūtų jokių kvailysčių!

Bet jis nieko nenumetė man ant stalo, nepakišo kupiūrų po nosimi.

– Žinoma, ne, – pasakiau. – Tai buvo paprasčiausia dovana.

– Dovana? Nuostabu! Vadinasi, dovana? Ką jūs sumanėte, jaunuoli? Ką, jūsų nuomone, turėčiau su tais pinigais daryti?

– Ogi ką tik norite, pone, – pasakiau. – Juk tai dovana.

– Aš nepakęsiu jūsų pokštų, – perspėjo pulkininkas. – Štai, pasiimkite. Ir nesugalvokite vėl siuntinėti!

Jis ir šį kartą nieko man neištiesė.

– Aš niekuomet niekam nebuvau skolingas, – jau kiek ramiau pasakė pulkininkas. – Ir nesirengiu būti skolingas.

– Jūs man nieko neskolingas, pone, – neatlyžau.

– Hm! Kad ir ką būtumėte sumanęs, galite tai pamiršti, vis tiek neišdegs. Manęs negalima papirkti! Jei kas nors manęs paklaustų, kokia yra manosios sėkmės paslaptis, pasakyčiau, kad būtent ta, jog niekada niekam nebuvau skolingas.

– Aš ir nenoriu, kad jaustumėtės man skolingas, pone. Tai buvo tiesiog dovana.

– Aš jus pamokysiu, sūneli, – pulkininkas nusišypsojo, lyg ši mintis ką tik jam būtų šovusi į galvą. – Aš pasiliksiu pusę pinigų, ir jūs už tai iš manęs nieko negausite.

– Jūs turite pasilikti juos visus, – pasakiau. – Dovanų atgal nepriimu.

– Hm! Jums dar reikia daug ko pasimokyti, bernužėli. Daug ko! Niekuomet nebūkite niekam skolingas.

– Nebūsiu.

– Dabar sunkūs laikai, Endriusai! – tarškėjo pulkininkas. – Sunkūs laikai! Gamyklos stoja! Žmonės dabar pinigų vėjais nemėto! Taigi sakykite, ką sumanėte? A?

Papurčiau galvą.

– Nieko, pone. Neturiu ką pasakyti.

Pulkininkas staiga pakilo ir žiaumodamas cigarą apsižvalgė po mano kabinetą.

– Aš jus pamokysiu, bernužėli, – pasakė jis. – Jūs dar pats prašysite, kad grąžinčiau pinigus!

– Neprašysiu, pone.

Jis pasuko link durų, o ant slenksčio atsigręžė ir šyptelėjo.

– Verčiau tuos pinigus panaudotumėte tėvo skoloms apmokėti! – pareiškė jis ir patenkintas, kad pademonstravo savo nepriklausomybę, išėjo. Ponia Leik, išgirdusi šią pastabą, net žado neteko.

Po kurio laiko atėjo laiškas.

Gerbiamas pone Endriusai,

Dabar jūsų nuomonė dėl perlaidos, kurią atsiuntėte prieš keletą dienų, be abejo, pasikeitė. Bet aš laikausi savo žodžio ir neketinu keisti savo sprendimo – tai bus jums gera pamoka.

Nuoširdžiai Jūsų
Henris V. Mortonas

Aš iš karto atsakiau:

Gerbiamas pone Mortonai,

Mano nuomonė visiškai nepasikeitė. Tai, ką jūs minėjote, jokiu būdu nėra perlaida, ir jūs nesate man nieko skolingas. Tai buvo dovana.

Nuoširdžiai Jūsų
Todas Endriusas

Po mėnesio „Nuostabūs Mortono pomidorai" pradėjo bylinėtis su mažu laivininkystės koncernu, kuris plukdė konservuotas pulkininko firmos prekes į Baltimorę. Visi įrodymai buvo laivininkystės koncerno naudai (byla buvo paini ir aš nepasakosiu apie ją), bet pulkininkas anksčiau niekada nebuvo pralaimėjęs bylos ir nutarė siekti savo. Bendrovės „NMP" tarnautojas paskambino man ir pranešė, kad pulkininkas norėtų, jog jo interesus teisme gintų firma „Endriusas, Bišopas ir Endriusas".

– Puiku, – pasakiau. – Man pačiam ši byla neįdomi, bet ponas Bišopas galėtų jos imtis.

– Manau, pulkininkas pageidauja, kad būtent jūs tvarkytumėte jo reikalus, – pasakė tarnautojas (jo vardas buvo Vingeitas Kolinzas, regis, jis ėjo viceprezidento pareigas). Tiesą sakant, esu tuo tikras. Girdėjau, kaip jis pats tai pasakė.

Bet aš atsisakiau. Pulkininkas pasisamdė Čarlį Parksą ir galų gale bylą laimėjo apeliaciniame teisme.

Paskui sustreikavo „Mortono sunkvežimių kompanijos" dukterinės konservų fabriko įmonės vairuotojai, nes pulkininkas neleido kompanijos profsąjungai prisijungti prie „Pramonės įmonių konfederacijos", ir Norbertas Adkinsas, profsąjungos vadovas, kreipėsi į mūsų firmą, kad gintume jų interesus. Džimis Endriusas, kuris tada buvo ką tik prisijungęs prie mūsų, troško darbo, ir aš nemačiau jokių priežasčių, kodėl turėtume atsisakyti. Bet Vingeitas Kolinzas mums pasakė priežastį.

– Pasakysiu jums atvirai, – tarė jis. – Pulkininkas nenorėtų, kad to imtųsi kas nors iš jo draugų. Jei jūsų vaikinai to imsis, galite tapti labai nepopuliarūs. Suprantate, ką turiu omeny?

– Liaukitės, Vingeitai, – nusišypsojau. – Jūs pernelyg dažnai lankotės kine.

– Štai ką jums pasakysiu, – atsakė jis. – Jei nesusidėsite su tais streikininkais, jums gali gerokai pasisekti. Tarp mūsų kalbant, pulkininkui paskutiniu metu nesisekė su „Matsonu ir Parksu", ir jis ieško kitos firmos, kuri oficialiai atstovautų „NMP" interesams. Iš to firma gali uždirbti šešis ar aštuonis tūkstančius dolerių per metus. Galiu pasakyti, Todai, kad jūs pulkininkui labai patinkate. Jis mano, jog esate labai perspektyvus vaikinas. Ir galiu lažintis iš ko tik norite, kad jis pasirinks būtent jūsų firmą, jei nesusi-

dėsite su tais streikininkais. Po galais, aš tikrai žinau, kad taip ir bus, tik neprasitarkite niekam, girdėjau dar vakar jį apie tai kalbant.

– Regis, tos bylos nori Džimis, Vingeitai, – pasakiau. – Su juo ir kalbėkite.

– Aš jau kalbėjausi, – paniekinamai sušnarpštė Vingeitas. – Jis sakosi norįs ginti profsąjungą, bet paliekąs tą klausimą spręsti jums su Hariu. O Haris sako, kad jam vis vien.

– Man irgi, – pasakiau.

– Atleiskite, bet, tiesą sakant, manau, kad esate visiškas kvailys! – įniršęs pasakė Vingeitas. – Prisiekiu, pulkininkui bus sunku nuryti tokią piliulę!

Tačiau, matyt, vis dėlto nurijo. Džimis teisme atstovavo profsąjungai, o greta mūsų esanti firma „Matsonas ir Parksas" kompanijai. Teismas nutarė, kad profsąjunga turi likti „nepriklausoma", o streikuotojai turi atlyginti iš savo profsąjungos kasos už šešių sunkvežimių, kurie buvo apversti streiko metu, remontą.

Dar kokius metus pulkininkas pats arba per savo viceprezidentą siūlė man įvairų darbą. Aš vis atsisakydavau (tai būdavo rutininės, nors pelningos bylos); kai kurias pulkininkas atiduodavo kokioms nors kitoms firmoms, o kai kurias gana nenoriai leisdavo tvarkyti ponui Bišopui. Kaskart susitikęs mane gatvėje (jis retai vaikščiodavo pėsčias), tapšnodavo man per petį, čiupdavo už rankos, kviesdavo pietų, vadindavo paplaukioti savo jachta, siūlydavosi padėti man tapti Kembridžo jachtų klubo, „Briedžių", „Rotary", veteranų (pulkininkas ten buvo atsakingas už naujų narių priėmimą) klubų nariu, sakydavo, kad rekomenduos mane į masonų ložę ar užmiesčio klubą jau buvau šio klubo narys, nes retsykiais žaisdavau golfą). Visų šių pakvietimų ir pasiūlymų aš mandagiai atsisakydavau. Jis tūžo ir niršo.

„Nuostabūs Mortono pomidorai" siūlydavo dar daugiau bylų.

– Pasakysiu visai atvirai, – kalbėjo Vingeitas Kolinzas. – Manau, kad esate visiškas kvailys. Kodėl esat prieš mus nusistatęs? Jūs, vaikinai, praleidžiate tokį šansą, kuris daugiau nebepasitaikys. Neturite kur dėti pinigų? Kaip dievą myliu, Todai, pulkininkui tie jūsų pinigai, kuriuos jam pasiuntėte – nei iš šio, nei iš to, suprantate? – kišenes svilina. Aš jam sakiau, kad jūs tiesiog visiškas kvailys, bet jis juk jūsų nepažįsta taip, kaip aš. Jis niekaip to negali suprasti. O kišenes jie svilina todėl, kad jis sakosi nenorįs

niekam jaustis skolingas. Šit kaip. Jūs jam labai palengvintumėte gyvenimą, jei sutiktumėte imtis kokios nors siūlomos bylos.

– Firma nuo jo pasiūlymų neatsisakys, – priminiau jam. – O man asmeniškai jo siūlomos bylos yra neįdomios.

– Po galais, žmogau, juk jis jums ne dovaną siūlo! – sušuko Vingeitas. – Jis tiesiog nori jus nusisamdyti, kaip ir bet kuris kitas žmogus. Kurių galų erzinate jį? Niekuomet dar nemačiau, kad jis dėl ko nors taip tūžtų!

– Jis elgiasi vaikiškai, – pasakiau. – Juk žino, kad nėra man nieko skolingas. Jis netgi raštu man tai pranešė.

Vingeitas dar kartą atvirai pasakė, kad esu visiškas kvailys.

Mieste pasklido gandai (įtariu, juos paskleidė Vingeitas arba ponia Leik, arba Džimis) apie tuos penkis tūkstančius, ir keletas itin smalsių žmonių net ėmė manęs klausinėti apie tą nutikimą.

– Tai buvo tiesiog dovana, – truktelėdavau pečiais.

Daugelis žmonių jau anksčiau manė, kad esu ekscentrikas, ir dabar buvo patenkinti, jog jų įtarimai pasitvirtino. Draugai sakė man, kad keli tėčio kreditoriai dėl to labai suirzo, bet, žinoma, tai buvo mano pinigai, o ne tėčio, taigi jie nieko negalėjo padaryti. Kai kurie cinikai spėliojo, ką aš tuo norėjau pasiekti.

Per Kalėdas pulkininko vairuotojas atvežė man dėžę škotiško viskio „Harvey". Kai po dviejų dienų „Kembridžo pervežimų" kompanijos darbuotojas viskį pulkininkui grąžino, jis vėl atėjo į mano kabinetą.

– Labas rytas, pone, – pasakiau. – Kuo galiu jums padėti?

– Baikite tas prakeiktas kvailystes! – piktai pasakė pulkininkas. Aš pasiūliau jam cigarą, bet jis tūžmingai numojo ranka. Laukiau, ką jis dar pasakys.

– Jūs ir toliau ketinat taip sėdėti ir prisiekinėti visais šventaisiais, kad tuos penkis tūkstančius atsiuntėte man tiesiog šiaip sau? Tokiais sunkiais laikais?

– Tai buvo dovana, – pasakiau.

– Nemanykite, jaunuoli, kad nežinau, dėl ko nusižudė jūsų tėvas, – pasakė pulkininkas. – Neįsižeiskite, juk žinote, kaip greitai pasklinda tokie gandai.

– Tai tiesa.

Pulkininkas nekantriai atsiduso ir stuktelėjo lazdele į grindis.

– Nieko nesuprantu, – prisipažino jis.

– Čia nėra ko suprasti.

– Klausykite, – gana ramiai pasakė jis. – Tegu tai lieka tarp mūsų. Pažįstate Vingeitą Kolinzą? Gerai. Vingeitas Kolinzas yra mano viceprezidentas, o neoficialiai jis atsakingas už santykius su darbininkais. Vingeitas Kolinzas geras vaikinas, bet su žmonėmis sutarti nemoka. Jis visus siutina, o turėtų raminti. Profsąjunga jo nemėgsta, administracija jo nemėgsta, aš jo nemėgstu. Puikus vaikinas tas Vingeitas, bet varo žmonėms įsiūtį. Taigi. Vingeitas greitai išeis iš firmos – jis pats dar to nežino – ir aš rengiuosi samdytis kitą žmogų, kuris perimtų jo pareigas. Noriu, kad tai būtų teisininkas, kuris gerai pažįsta žmones. Dirbsite pusę dienos, penkias dienas per savaitę. Gausite penkis tūkstančius per metus, be to, galėsite ir toliau verstis advokato praktika.

– Ne.

– Klausykite, – pasakė pulkininkas. – Tai juk ne dovana. Jūs tiesiog labai tinkate šiam darbui. Man labai pasisekė, kad jus pažįstu.

– Ačiū, – pasakiau. – Darbo man nereikia, bet vis tiek ačiū.

– Jam nereikia darbo! – sušuko pulkininkas. – Žmonės dabar maldauja darbo, o jam nereikia!

– Ne, pone.

– Taip! – suriko nebesivaldydamas pulkininkas. Jo veidas pasidarė raudonas.

– Ne, – vėl pasakiau aš.

– Pasiimkite savo prakeiktus pinigus! – sušuko pulkininkas, tačiau nieko nesviedė man į veidą.

– Jokiu būdu.

Pulkininkas nusišluostė nosine nuo kaktos prakaitą.

– O viskio irgi neimsite?

– Ne, ačiū, pone.

Visas drebėdamas jis pakilo eiti.

– Naujųjų metų išvakarėse turėsime daug svečių, – švelniai pasakė jis. – Jūs irgi būsite pakviestas. Ponia Morton jau išsiuntė kvietimus. Ji pirmą kartą rengia tokį didelį pokylį. Apie jus ji jau girdėjo, nors judu ir nebuvote susitikę.

Regis, prieš metus pulkininkas vedė antrą kartą – pirmoji jo žmona mirė 1926 metais.

– Ačiū jums, – pasakiau.

– Tik prašau jūsų, nesiųskite pakvietimo atgal, kaip tąsyk viskį. Nereikia įžeidinėti Evelinos. Tiesiog išmeskite jį į šiukšlių dėžę.

Kitą dieną iš tiesų gavau graviruotą pakvietimą ir Naujųjų metų išvakarėse, po vakarienės išgėręs du dvigubus stiklus viskio, nutariau nueiti į pulkininko vakarėlį, manydamas, kad tai neprieštarauja mano ne visada nuosekliai politikai. Vienuoliktą valandą išsikviečiau taksi ir nuvažiavau pas Mortonus į Hambrukso paplūdimį.

Kai ten atvykau, vakarėlis jau buvo pačiame įkarštyje. Abiejų didžiulio plytinio namo sparnų languose degė šviesa, o viduje šlaistėsi apie šimtą penkiasdešimt žmonių, pasipuošusių smokingais ir vakarinėmis suknelėmis. Niekada nebūčiau pagalvojęs, kad Dorčesterio apylinkėje gali būti tiek smokingų. Svetainėje buvo įrengtas šampano, o bibliotekoje – raudono burgundiško vyno fontanas. Moterys daugiausia gėrė iš šių fontanų trykštančius gėrimus. Vasarinėje verandoje buvo baras, kurį aptarnavo trys negrai, vilkintys baltais švarkais, ir čia būrėsi vyrai. Pirmame aukšte grojo nedidelis orkestras.

Liokajus prie durų paėmė mano paltą ir pakvietimą, tačiau jam dar nespėjus nė pažvelgti, kas ten parašyta, iš kambario gilumos mane pastebėjo pulkininkas, kuris tuo metu stovėjo su keliais draugais – jų išvaizda bylojo, kad tai, matyt, viceprezidentai – ir juokavo. Jis sekundę paspoksojo, išsiėmė iš burnos cigarą, ir plačiai išsišiepė.

– Kaip puiku! – suriaumojo jis, eidamas link manęs su ištiesta ranka. – Endriusas. – Jis niekaip negalėjo sumoti, ką gi čia pasakius, ir todėl gerą minutę purtė man ranką.

– Kaip puiku! – vėl užriaumojo jis.

– Regis, pas jus labai linksma, – pareiškiau aš.

– Žinoma! – pasakė pulkininkas. – O kaipgi! Eime, supažindinsiu jus su Evelina. Evelina! Evelina!

Evelina atėjo iš bibliotekos, kuri buvo už gretimų durų. Jai buvo apie keturiasdešimt metų – perpus mažiau nei pulkininkui – ir galbūt todėl, kad nė karto negimdė, jos figūra buvo liekna, o ant veido nė raukšlelės. Ji atrodė kur kas geriau nei jos vyras.

– Evelina, tai jaunasis Endriusas, Todas Endriusas, tas jaunas advokatas, tu girdėjai apie jį.

– Labas vakaras, pone Endriusai.

– Labas vakaras.

– Mano vyras abejojo, kad jūs suteiksite mums garbę ir apsilankysite,– nusišypsojo ponia Morton. Mačiau, kad ji stropiai linksminasi savo pirmame dideliame pobūvyje: jos šypsena buvo truputį girta.

– Cha! – sušuko pulkininkas, vis dar tvirtai laikydamas mane už rankos, lyg būtų bijojęs, kad nepabėgčiau. – Jis labai nepriklausomas jaunuolis, kas tiesa, tai tiesa! Gal išgerkime, Endriusai? Taurelę škotiško viskio, a? Cha.

– Dėkoju.

– Atleiskite, aš trumpam jus paliksiu, tačiau netrukus grįšiu, pone Endriusai, – pasakė ponia Morton. – Noriu geriau su jumis susipažinti, jei jau pavyko jus prisikviesti. Iki!

– Iki,– pasakiau.

– Ji labai džiaugiasi, kad šįvakar atėjote, – išdavė man paslaptį pulkininkas, kai brovėmės pro minią link vasarinės verandos. Žmonės atsigręždavo ir žiūrėdavo mums pavymui.

Nuo to laiko, kai prieš tėčio savižudybę ėmiau gyventi lyg šventasis, nesilankiau jokiuose vakarėliuose, netgi pačiuose kukliausiuose, ir pajutau, kad vėl grįžtu prie tos pozos. Kai tik pavyko atsikratyti pulkininko, kuris mane vis pristatinėjo savo svečiams, su kuriais ir taip buvau pažįstamas – vakarėlyje buvo tik dešimt ar dvylika man nepažįstamų žmonių – aš tuoj pat išmaukiau du dvigubus stiklus škotiško viskio – juos man pripylė vienas iš negrų (jį irgi pažinojau) ir nusileidau į neryškiai apšviestą pirmąjį aukštą, iš kurio buvo išnešti visi baldai, kad netrukdytų šokti. Priešais orkestrą buvo įrengtas papildomas baras, kurį aptarnavo vienas barmenas, taigi galėjau kurį laiką nepaliaujamai gerti, stebėdamas muzikantus ir šokančiuosius. Ir, prisipažinsiu, šauniai tada prisisprogau pulkininko viskio.

Tolesnis pasakojimas bus epizodiškas, nes ir prisimenu tik atskirus epizodus:

Vidurnaktį vakarėlis virto tikru pragaru – atrodė, kad visi svečiai, kurių jau buvo ne mažiau kaip du šimtai, susirinko pirmajame aukšte ir pamiršę etiketą nutarė keletą valandų be pertraukos pastaugti iš visos gerklės. Or-

kestras vis dar grojo, nors jo beveik nebuvo girdėti, o žmonės šoko kaip papuola, nekreipdami dėmesio į muziką. Kažkas mane ėmė bučiuoti, o aš tam kažkam pasiūliau ištuštinus taures, kaip ir dera, sviesti jas į židinį.

– Čia nėra jokio židinio.

– Tada meskime į tą erzelyną.

– Nepridaryk triukšmo, kvaileli.

– *Regardez,* – pasakiau aš ir sviedžiau savąją taurę į būgnininką.

Šokau tango su Evelina Morton. Ir ne vieną, o dešimt, tuziną kartų, nepaisydamas muzikos ir visiškai nemokėdamas šokti. Ir kiekviename tamsiame kampe, kai jo žmona prisiglausdavo prie manęs, matydavau maloniai, pritariamai besišypsantį pulkininką, linkčiojantį savo didžiulę galvą, žybčiojantį auksiniais dantimis bei paauksuota lazdelės rankena.

Žinoma, išgėrusios viceprezidentų žmonos, savo vyrų siaubui, gana stipriai įsisiautėjo. Šoko kankaną. Nuostabiai. Aiškiai pamenu, kaip rodydama riebias, gyslotas šlaunis, švytavo kojomis Vingeito Kolinzo, to žinomo žmogaus žmona. Kriokimas nesiliovė, nepaisant to, kiek taurių buvo svaidoma į orkestrą, kuris, nors ir apimtas siaubo, nesiliovė grojęs. Iki šiol mano akyse stovi tas būgnininkas, besidangstantis kaip skydu didžiuliais cimbolais – matyt, tam tikslui juos ir buvo pasiėmęs – nuo jo pusėn skriejančios mano elegantiškos taurės, kuri prašvilpė pro pat jo ausį ir sudužo į sieną. Su kuo tik pradėdavau šokti, galų gale paaiškėdavo, kad mano partnerė ponia Morton, liekna, grakšti, nepatraukli, girtutėlė, o tolumoje linkčioja pulkininkas.

Paskui svečiai sumanė viršuje, kur buvo keletas vonios kambarių, maudytis po šaltu dušu. Grupės po keletą žmonių maudėsi ir dainavo. Manojoje grupėje buvo dainuojama „Panelė iš Armantjero" ir aš prisimenu netgi savo baritono vibravimą, bet nepamenu, kad būčiau sušlapęs – kol tarpdury pasirodė šlaputėlė ponia Morton. Mes stovėjome vonioje ir dainavome eilutes, kuriose buvo sakoma, kad panelė keturiasdešimt metų nesidžiaugė gyvenimu, bet paskui tarp dviejų natų mano choras, visai kaip filme, kažkur dingo, o drebanti, sušlapusi ponia Morton, praskleidė dušo užuolaidą ir lyg drėgna najadė šoko man į glėbį. Jos rasotos krūtys, nepasakyčiau, kad labai stangrios, prisispaudė prie mano marškinių, nuo plaukų, užkritusių jai ant akių, lašnojo vanduo. Ji įsitvėrė dantimis mano švarko

atlapo ir ėmė trintis į kelnes. Mes šokome pritrenkiantį tango ir liovėmės tik tada, kai į grindų plyteles sustuksėjo pulkininko lazdelė – tas garsas prikaustė mus prie grindų. Ponia Morton, pamačiusi vonios kambario lempos šviesoje žibančius auksinius jo dantis, lyg apalpo, lyg numirė, išpleikusi rausvą, žvilgantį kūną ant grindų, visai kaip raustantis aštuonkojis, ištrauktas iš gelmių ir numestas ant laivo denio.

Aš susikaupiau ir pasitaisiau šlapią kaklaryšį. Pulkininkas karštligiškai išsiviepė ir sustukseno lazdele (už septynių colių nuo šlapios savo žmonos galvos), lyg Morzės abėcėlės pagalba kalbėdamasis su jos į tolybes nuskriejusia siela.

– Ponia Morton gerai šoka, – pasakiau aš, linktelėjau pulkininkui ir, peržengęs Eveliną, patraukiau link durų. Paskui, tarpdury, suderindamas, kaip man atrodė, sąmojį su komplimentu, pasakiau:

– Ją galima būtų pavadinti pačiu nuostabiausiu Mortono pomidoru, tiesa? Labos nakties, pone.

Tiesą sakant, man baisiai knietėjo pridurti, kad gaila matyti tokį puikų, šviežią pomidorą jau užmarinuotą, jei dar ir neužkonservuotą stiklainyje, bet žinojau, kur baigiasi riba tarp sąmojo ir įžeidimo, taigi prikandau liežuvį ir grakščiai pasišalinau.

Kitais metais mūsų firmai jau nebuvo primygtinai siūloma imtis pulkininko bylų, o man pulkininkas nebeįkyrėjo su savo pasiūlymais tapti įvairių klubų bei ložių nariu, nebekvietė pietų ir į vakarėlius savo namuose. Net nežinau, ar jie apskritai po tų Naujų metų dar kada rengė vakarėlius – bent jau aš apie tai negirdėjau. Po netikėto Vingeito Kolinzo atsistatydinimo Džeikobas Metsonas iš „Metsono ir Parkso" firmos tapo „NMP" viceprezidentu, atsakingu už personalą.

Kai kartais sutikdavau pulkininką Reis gatvėje ir kilstelėdavau skrybėlę, jis išrausdavo, sublyksėdavo auksiniais dantimis ir ignoruodavo mane šypsodamasis niūria, niekam nieko neskolingo žmogaus šypsena.

22. Pasivaikščiojimas po operą

Trečią valandą, iš karto po to, kai Bilas Batleris ir Čarlis Parksas išėjo iš mano kabineto, atvyko Džeinė Mek su dukra. Išgirdau, kaip laukiamajame Džeinė pasisveikino su ponia Leik, paskui atsivėrė durys ir prie mano stalo priėjo Džanina – trijų su puse metukų, įdegusi, miela, kaip ir jos motina, mergaitė. Ji droviai žvilgtelėjo į mane.

– Sveikas, Todi, – pasakė ji.

– Sveika, mažyle.

– Ar galima padrožti tavo pieštuką?

– Žinoma, – Džaninai labai patiko drožti pieštukus. Daviau jai ilgą pieštuką, o ji laiminga nuėjo prie drožtuvo ir ėmėsi darbo.

– O dievulėliau, – pasakė Džeinė, žengdama vidun, – kiek jai džiaugsmo. Kaip jautiesi, Todi? Gal kiek geriau?

– Sveika, Džeine. Aš ir nebuvau susirgęs.

– Tai kodėl praeitą naktį taip kvailai elgeisi? – paklausė ji kiek prislopinusi balsą, kad neišgirstų ponia Leik, ir prisėdo ant stalo kampo. Ji vilkėjo chaki spalvos šortais – tuo metu tai buvo dar neįprastas apdaras, – melsva medvilnine palaidine ir atrodė labai gaiviai ir patraukliai.

Aš nusišypsojau.

– Turbūt tiesiog nebuvo nuotaikos.

Ji irgi nusišypsojo ir perbraukė ranka man per plaukus.

– Aš ir sakau, kad buvai kvailas, – pasakė ji, – nes *mano* nuotaika buvo gera.

– Ir mano, – pareiškė Džanina droždama pieštuką.

– Gal senstu, – pasakiau. – Tu juk žinai, aš niekuomet nebuvau labai ištvermingas.

– Gali man neaiškinti, – atsakė Džeinė. – Gavai mano raštelį?

– Gavau.

– Pamaniau, jei tu man rašinėji visokias nesąmones, tai kodėl aš negaliu.

Aš nusišypsojau.

– Nežinau, kokių negalių Marvinas many aptiko. Jis, matyt, atsiųs savo išvadas vakare. Kai kitąsyk užeisi, paskaitysime.

Tikėjausi, kad ji nustebs, išgirdusi šią naujieną, bet, priešingai nei Harisonas, ji nė nemirktelėjo.

– Puiku, jau seniai reikėjo nueiti pas gydytoją, – tarė Džeinė. – Gerai, – ji nušoko nuo stalo, – pasimatysime namuose, tiesa? Išgersime „Manheteno". Neleisk Džaninai ilgai būti saulėje, prižiūrėk ją. Ji turi skėtį, bet vis tiek baisiai kepina.

– Gerai.

– Aš užtruksiu pas kirpėją apie valandą. Jei nori, užeisiu ir pasiimsiu ją. Jei jūs baigsite vaikštinėti anksčiau ir ji tau nusibos, pasodink ją į taksi ir parsiųsk namo. Ji mėgsta važinėti viena. Ir dėl Dievo meilės, nupirk jai kūginių ledų.

– Gerai.

– Iki, mieloji, – Džeinė pabučiavo savo dukrą. – Iki, Todi.

– Iki, mamyte, – pasakė Džanina.

– Iki pasimatymo, – pasakiau aš, ir ji išėjo. Jos elgesys man padarė įspūdį: per tuos dvejus metus, praėjusius nuo to laiko, kai 1933-iaisiais ją įžeidžiau, iki mūsų romano atnaujinimo 1935-aisiais, Džeinės asmenybė sustiprėjo daugeliu atžvilgių, be to, jos elgesys tapo nenuspėjamas. Man pasidarė labai įdomu, ar ji įvykdys tai, ko prašiau tame raštelyje, juk aš įvykdžiau jos sąlygą – ir tada man staiga dingtelėjo, jog aš apie tai jau nesužinosiu, nes jau būsiu miręs. Aš šiek tiek gailėjausi, kad mirsiu taip ir nesužinojęs – pirmą kartą per visą dieną kažko pasidarė gaila.

– Eime pasižiūrėti laivo, meilute, – pasiūliau Džaninai, kuri jau buvo spėjusi sudrožti beveik visą pieštuką.

– Gerai, meiluti, – pasakė ji ir mandagiai paėmė mane už rankos.

Mes išėjome į kepinančią saulę ir pro įkaitusius kvartalus nužingsnia-

vome link Ilgosios Prieplaukos, kur išilgai krantinės stovėjo didžiulis vaidinimų laivas. Priešingai nei kiti tokie laivai, plaukiojantys Misisipe, „Originali ir Nepakartojama Adamo Plaukiojanti Opera" nebuvo ekstravagantiškas, paauksuotas ir be saiko išpuoštas kūrinys. Palyginus su kitais vaidinimų laivais, jo konstrukcija buvo griežta ir paprasta, kad galėtų atlaikyti audringus Tandžer Saundo bei žemutinės įlankos orus ir net kartais išplaukti į vandenyną. Pati opera buvo ilga, siaura dėžė su išsikišu stogu ant masyvios baržos. Ant laivo priekio buvo užrašytas oficialus laivo pavadinimas – „S.S. Thespian", tačiau ant abiejų dėžės pusių didžiulėmis, metro aukščio raidėmis buvo išvedžiotas kitas, ne toks kuklus komercinis pavadinimas. Abiejuose teatro galuose buvo įrengti balkonai, matyt, darbuotojų patogumui, o ant sienų iš abiejų pusių kabojo gelbėjimosi virvės. Ant stogo buvo įrengti ventiliatoriai, dūmtraukiai, ištiestos virvės skalbiniams džiovinti, suverstos gelbėjimosi valtys, stovėjo tvarkingai sukalta nedidukė pašiūrė su užuolaidomis uždangstytais langais, improvizuota estrada ir kyšojo garo sirena, kuri tuo metu tylėjo. Visą šį statinį palaikė sudėtinga iš visų pusių įtemptų lynų ir virvių sistema. Iš šonų prie baržos buvo prišvartuoti du kateriai, kurie ją ir tempė.

– Kas čia, Todi? – susidomėjusi paklausė Džanina.

– Tai laivas, kuriame rengiami vaidinimai, – paaiškinau. – Ar gali pasakyti: vaidinimai?

– Vaidinimai.

– Gal nori pasižiūrėti į jį iš arčiau?

– Noriu.

Buvau visiškai pamiršęs savo pažadą nupirkti Džaninai ledų – laimė, kažkoks prekiautojas gaiviaisiais gėrimais bei ledais buvo įsitaisęs netoli molo, tad prieš eidamas pasižiūrėti į laivą iš arčiau aš galėjau nupirkti jai du kūginius vanilinius ledus. Nedaug atsirado tokių nepataisomų smalsuolių, kurie ryžosi ateiti čia nepaisydami pragariško karščio, taigi mes su Džanina buvome beveik vieni. Kad geriau matytųsi laivas, užkėliau ją ant parapeto.

Kaip ir visuomet, kai būdavo kuo nors susidomėjusi, Džanina užvertė mane tūkstančiais „kodėl?".

– Kas tai, Todi? – sušuko ji, nustebinta „Operos" dydžio.

– Tai vaidinimų laivas, saulute. Žmonės čia ateina pasiklausyti muzikos, pasižiūrėti, kaip aktoriai šoka ir vaidina linksmus spektaklius.

– Kodėl?

– Kas kodėl? – paklausiau. – Kodėl aktoriai vaidina ar kodėl žmonės ateina pasižiūrėti vaidinimų?

– Kodėl žmonės ateina pasižiūrėti?

– Todėl, kad jiems patinka pasijuokti. Jiems patinka žiūrėti į aktorius ir juoktis.

– Kodėl?

– Jiems patinka juoktis todėl, kad juokdamiesi jaučiasi laimingi. Jiems patinka būti laimingais, taip pat, kaip ir tau.

– Kodėl?

Žinoma, tie klausimai, kuriuos ji man užduodavo, ar mano atsakymai patys savaime jai visai nerūpėjo; ji tiesiog susijaudino pamačiusi tokį pasibaisėtinai didžiulį laivą ir norėjo girdėti mane kalbant. Aš galėjau išmintingu tonu vardinti abėcėlės raides ir jai to būtų užtekę.

– Kodėl jiems patinka būti laimingais? Tiesiog nežinau, ką tau pasakyti, tu mane įvarei į aklavietę.

– O kodėl aktoriai tai daro?

– Kodėl aktoriai vaidina linksmus vaidinimus? Todėl, kad žmonės ateidami moka jiems pinigus. Jie nori uždirbti pinigų.

– Kodėl?

– Todėl, kad jiems reikia valgyti. Jiems patinka valgyti.

– Kodėl?

– Jie turi valgyti, kad gyventų. Jiems patinka gyventi.

– Kodėl?

– Tu mane vėl įvarei į aklavietę, – pasakiau.

– Ei, jūs! – sušuko mažas žmogutis balkone. – Norite apžiūrėti laivą? Lipkite čia, aprodysiu.

– Nori lipti į laivą? – paklausiau Džaninos.

– Noriu.

Žmogutis pasitiko mus prie trapo ir mostelėjo ranka, kviesdamas kilti ant denio. Jis buvo diržingas, gyslotas, jo veido oda blizgėjo, rankos buvo gumbuotos, akys lyg varnėno, vilkėjo suglamžytomis kelnėmis, skaisčiai

baltais marškiniais, o ant galvos buvo užsimaukšlinęs buriuotojų kepuraitę. Kol mes sveikinomės, spausdami vienas kitam ranką, Džanina rimtai jį stebėjo.

– Jūs kapitonas Adamas?

– Tikra tiesa, pone, Džeikobas Adamas. Veskitės savo mažylę, parodysiu jai laivą. Puikus laivas, tiesa?

– Išties puikus.

– Taip, puikus laivas, – pakartojo Džeikobas Adamas. – Jis plaukioja jau trisdešimt dvejus metus ir vis dar sveikutėlis lyg ką tik nukaltas doleris, jei suprantate, ką turiu omeny... – Jis truktelėjo mane už rankos ir nusijuokė. – Doleris jau nebe tiek vertas, kaip 1906-aisiais!

– Puikus laivas, – pakartojo jis. – Pastačiau jį 1906-aisiais, Mažajame Vašingtone, Šiaurės Karolinoje, pone, surenčiau kaip reikiant. Jei nors vienas iš tų vaidinimų laivų, kurie plaukioja Misisipe, bent minutei išplauktų į vandenyną, tai iš jo neliktų netgi šapelio dantims pasikrapštyti.

– Kodėl? – paklausė padrąsėjusi Džanina.

– Jūs ir Misisipe plaukiojote? – pasiteiravau.

– Ne, pone, nemeluosiu jums, – pareiškė kapitonas. – Iki savo „Operos", niekuomet gyvenime nebuvau įkėlęs kojos į laivą. Netgi valtelės neirklavau, štai kaip. Turėjau vodevilį ant ratų, už įėjimą imdavau po dešimt centų ir su dviem furgonais nuo 1895-ųjų iki 1905-ųjų važinėjau po visą šalį. Man sekėsi taip gerai, kad turėjau viską mesti, nes visi aktoriai, kuriuos pasisamdydavau, nutardavo patys imtis šio verslo. Taigi atsirado tiek konkurentų, kad nebegalėjau nieko uždirbti. Tada nutariau imtis tokio verslo, kuriam reikia didelio pradinio kapitalo, kad kiekvienas tomas, dikas ar haris, turintis įžūlumo ir dešimtį dolerių kišenėje, negalėtų stoti man skersai kelio. Pasakysiu jums nemeluodamas, kad už šį vaidinimų laivą paklojau šešiasdešimt tūkstančių dolerių – atminkite, tais laikais, kai doleris dar buvo doleris. Bet aš norėjau tokio laivo ir štai, prašom, pasistačiau.

– Jis išties atrodo tvirtas, – sutikau. Mes vis dar stovėjome ant trapo – aš moku sužadinti seniams norą plepėti.

– Laivas ir yra tvirtas, pone. Matote, kaip jis apkaltas iš abiejų pusių? – Jis parodė ranka šonines baržos lentas. – Aš pats mačiau medžius, iš kurių padarytos šios lentos. Visus metus vaikščiojau po Karolinos miškus, rink-

damasis kedrus lentoms. Jų ilgis šimtas dvidešimt dvi pėdos, storis – keturi coliai, o nuo vieno galo iki kito nerasi nei įtrūkimo, nei šakelės. Ir kas dvi pėdos sutvirtinau jas dvidešimt septynių colių varžtais. Kad galėtų išplaukti į vandenyną, pone. O dugnas skersai iškaltas trisdešimt dviejų pėdų ilgio lentomis, briaunelė prie briaunelės, niekur nė plyšelio. Kainavo man tai išties daug, tačiau tokiems dalykams, pasakysiu jums, pone, pinigų negalima gailėti. Kartą, 1920-aisiais, prie Tandžer Saundo papuolėme į audrą, o valties mums niekas atsiųsti negalėjo. Bangos tada ištisas keturiolika valandų ritosi per „Operos" stogą – garbės žodis, pone, nemeluoju. Net ponios Adam gėles nuo palangių vanduo nusinešė, bet neįtrūko nė viena laivo lenta. Štai ką reiškia tinkamai apkalti laivą, pone!

Džanina nekantriai strykčiojo ir aš žengiau link aptriušusio paviljono.

– Užeikite į vidų, – pakvietė kapitonas. Mes įėjome į tamsią ir vėsią žiūrovų salę, o kapitonas Adamas pakeliui komentavo viską, ties kuo sustodavo mūsų žvilgsnis.

– Septyni šimtai vietų, – kalbėjo jis. – Baltiesiems skirtas parteris, o spalvotiesiems balkonai.

Laimė, Džanina nepaklausė kodėl.

– Anksčiau juodukai nė už ką nesutikdavo lipti į laivą, – tęsė kapitonas. – Buvo pasklidę gandai, kad mes juos norime atsivilioti ir išsiųsti atgal į Afriką. (Štai ten devyniolikos pėdų skersmens scena, o salės ilgumas yra aštuoniasdešimt pėdų.) Anksčiau vežiodavausi laive ir automobilį, bet nuo sūraus vandens jis visas surūdijo ir sugedo.

– O kur jūsų namai? – paklausė Džanina.

– Aš, jaunoji panele, gyvenu čia ant stogo.

– Kodėl?

– Kodėl? Che. Ji visai dar žalia, tiesa? Eime su manim, pone, parodysiu jums persirengimo kambarius ir visa kita.

Mes nusekėme paskui kapitoną ir atsidūrėme už scenos, kur buvo nedidelis koridorius su daugybe numeriais pažymėtų durų.

– Mūsų persirengimo kambariai dideli ir erdvūs, – išdidžiai pasakė kapitonas Adamas. – Aktoriai juose ir gyvena. Dabar beveik visi išėjo į miestą, pone.

– Kodėl? – sumurmėjo Džanina.

– O dabar eime štai ten, – mes nusileidome laiptais nuo denio į kajutes. – Čia koko kajutė ir valgomasis – mes esame dabar tiesiai po scena – o štai ten kambuzas. Dujinė viryklė ir devynių šimtų svarų šaldytuvas. Per šias duris galima patekti tiesiai į orkestro duobę. Kaip jums patinka mano laivas?

– Labai įspūdinga, – pasakiau.

– Sunku patikėti, bet į vandenį jis paniręs tik keturiolika colių. Visuomet sakau: kad galėčiau atplaukti ir surengti vaidinimą, man pakanka ir lietaus prilytos balos, jei tik ji pakankamai didelė. Taip, pone. Ant stogo įrengti šeši dideli ventiliatoriai. Visuose persirengimo kambariuose įrengtas vandentiekis. Žiemą pas mus būna labai šilta. Matėte vamzdžius virš scenos? Tai apšildymo, vandentiekio ir acetileno vamzdžiai – acetilenas reikalingas scenos apšvietimui.

– Jūs nenaudojate elektros?

– Naudoju ją tik ventiliatoriams ir reklaminių skydų apšvietimui, kai galiu, bet nenoriu būti priklausomas nuo elektros. Daugelis vietovių iš viso neelektrifikuotos. Aš dar galiu rodyti vaidinimą be ventiliatorių, bet be šviesos tikrai ne. Todėl naudoju ir elektrinį apšvietimą, ir acetileninį.

Pasakiau, kad, mano manymu, acetileną pavojinga vežiotis laive.

– Ką jūs, pone! – paprieštaravo Adamas. – Niekuomet dėl to neturėjau jokių bėdų. Talpos pritvirtintos už borto, taigi jei acetilenas ir nutekės, nieko neatsitiks, o atiteka jis per šiuos varinius vamzdžius, – jis parodė pirštu nedidelį vamzdį su vožtuvu, prie kurio buvo pakabintas užrašas „Neatidaryti, kol bus paruoštos scenos rampos“, – iki rampų. Įrenginiai dirba puikiai. Nesijaudinkite, pone, šiame laive viskas įrengta labai kruopščiai. Vilkikai stovi iš priekio ir iš galo, ir jis plaukia lygiai. Mes turime susidarę tvarkaraštį ir du kartus per metus išplaukiame į gėluosius vandenis, kad žūtų prie dugno priaugusios samanos ir kriauklės. Navigaciją pradedame iš Elizabet Sičio (miesto prie gėlavandenės upės), Šiaurės Karolinoje, o kai tik atšyla, traukiame į Albermal-Saundą, Pamliko-Saundą, paskui Niūriųjų Pelkių kanalu išplaukiame į Česapiką, paskui, sustodami didesnėse gyvenvietėse, plaukiame iki Port Depozito. O Port Depozite vanduo gėlas, taigi namo vėl grįžtame su švariu dugnu. Nereikia nė į doką tempti, kad išvalytų.

Džanina įsitvėrusi mano rankos ėmė sūpuotis pirmyn ir atgal. Aš padė-

kojau kapitonui Adamui už tai, kad aprodė mums savo valdas, ir jis išvedė mus iš valgomojo, kur kalbėdamiesi stovėjome, į dešiniąją baržos pusę.

– Ar tau patiko laivas? – paklausiau Džaninos.

– Patiko, – jos veidas buvo paraudęs, ir aš pamaniau, jog metas ją vestis atgal, kad neperkaistų saulėje.

Ėjome pro gaivinančių gėrimų prekystalį, šalia kurio nebuvo nė vieno žmogaus, išskyrus patį pardavėją.

– Todi, nupirk man dar kūginių vanilinių ledų.

– Kodėl?

– Todėl, kad noriu.

– Kodėl?

– Todėl, kad noriu.

– O kodėl tu nori?

– Todėl, kad noriu.

– Bet kodėl nori? Pasakyk man kodėl?

– Todėl, kad noriu.

Ji gavo ledų ir mes per karštį, kepinant saulei nužingsniavome atgal į įstaigą.

23. Sudie, sudie

Mums dar nespėjus pasiekti Kort-Leino, Džanina jau buvo išsitepusi visą veidą ledais, kurie tirpdami lašėjo nuo smakro ant rankų, suknelės ir sportinių batelių. Aš sustojau po didžiule tuopa ir išsitraukęs nosinę ėmiau ją valyti. Man šiek tiek svaigo galva – gal nuo saulės, o gal nuo Džaninos klausimų, negaliu pasakyti.

– Todi, aš noriu ant puoduko, – pareiškė ji.

– Gali pakentėti minutėlę? – šyptelėjau, tikėdamasis, kad ji nepaklaus „kodėl?".

Aš paėmiau ją ant rankų ir nuskubėjau šaligatviu, bijodamas, kad bet kurią akimirką mano švarko rankovė gali sušlapti, o Džanina, apkabinusi mano kaklą ir savo maža, putlia rankute uždengusi man burną, kikeno.

– O, tu kvepi visai kaip tavo mamytė, – pasakiau.

Tai ją prajuokino.

– O tu kvepi kaip mano tėtis, – atšovė ji.

– Štai kaip.

Mes sėkmingai pasiekėme savo uostą ir ponia Leik nuvedė Džaniną į tualetą. Pasinaudojau laisva minute ir ėmiau rašyti laišką Džimiui Endriusui – jis stovėjo už dešimties pėdų nuo manęs – visą laiką galvodamas apie Džaniną, kurios nuomone aš kvepėjau kaip jos tėtis. Jos vaikiškame smalsume tikrai atpažinau kažką būdingą Endriusų giminei.

Baigiau rašyti laišką, kuriame pranešiau Džimiui apie Eustacijos Kalader laišką ir liepiau jam iškelti Harisono motinai bylą, nes ji neišsaugojo dalies jai atitekusio palikimo, ir įsidėjau jį į švarko kišenę. Po kelių minu-

čių atėjo trumpai apsikirpusi Džeinė ir mes išsiruošėme pas ją gerti kokteilių. Aš nepasirūpinau susitvarkyti stalo, paskutinį kartą neatsisveikinau su ponu Bišopu, Džimiu ir ponia Leik, net paskutinį sykį nežvilgtelėjau į savo kabineto sieną, savo nuostabiąją spoksojimo sieną. O kodėl būčiau turėjęs?

Pakeliui į Rytų Kembridžą, nors meiliai plepėjau su Džeine ir Džanina, bet nepaliaujamai galvojau apie savo planus, kurie dabar įgavo išbaigtą formą. „Abejingas susijaudinimas" – savo skurdžiame leksikone randu tik tokius žodžius, galinčius apytikriai nusakyti jausmus, kuriuos man kėlė tos mintys, ir jūs turite suprasti, ką turiu omeny, iš to, kaip šie žodžiai nesiderina. Susijaudinimas, kurį patyriau pirmą kartą suvokęs, kad esu pasirengęs nusižudyti, vis dar buvo juntamas, tačiau, kaip visada, kai darau svarbius sprendimus, šis suvokimas atėjo akimirksniu, kai kažkas iš išorės ėmė ir sudaužė mano eilinę kaukę – ir tik paskui, kaip būdavo ir anksčiau, aš apmąsčiau bei pagrindžiau šį savaiminį apsisprendimą, paverčiau jį aiškia, logiška pozicija. Nors tikėtis, kad žiūriu į tai rimtai, būtų perdaug drąsu, bet tą dieną mano apmąstymai apie savo sprendimą buvo išties kažkaip baimingai pagarbūs – jame buvo nevilties patrauklumas ir bedugnės žavesys. Regis, paprasčiausias dalykas – juk nebuvo jokių ypatingų priežasčių – o toks sukrečiantis. Už jo girdėjosi juodųjų Chaoso vėjų siautėjimas; mane ėmė šiurpas, lyg būtų pūtęs ledinis požemių vėjas.

Buvo keturios valandos ir karštis pasiekė aukščiausią tašką. Kai važiavome per tiltą, pro Džeinės automobilio langus veržėsi ne juodieji Chaoso vėjai, o pūvančių krabų smarvė – ten ant kranto yra ištisi kalnai raudonų kiautų ir kitų nevalgomų krabų kūno dalių, kurias kur papuola išmeta gaudytojai. Tai pasibaisėtinai šlykštus kvapas – ne kartą mačiau, kaip atvykėliai iš kitų vietų važiuodami tiltu žiaukčioja – tačiau, kaip ir prie daugelio kitų dalykų, prie jo galima priprasti: vietiniai gyventojai dažnai nė nejunta jo, o aš netgi išmokau giliai, mėgaudamasis jį įkvėpti. Dabar važiuojant per tiltą aš irgi taip įkvėpiau ir mintyse sudariau pastabą savo „Tyrimui".

Uoslės teikiami malonumai nė kiek ne geresni ir ne blogesni už kitus malonumus, todėl derėtų atmesti visuotinai priimtus vertinimus, kuriais

remiantis vieni kvapai laikomi maloniais, o kiti šlykščiais. Tik dėl savo skurdaus suvokimo mes vadiname iškrypėliu išminties siekiantį žmogų, kuris, karpydamas savo kojų pirštų nagus, uosto tarpupirščius ir slapčiomis mėgaujasi.

Ši pastaba užims savo vietą šalia ankstaus ryto pamąstymų apie Platoną ir besikergiančius krabus – sėkminga diena „Tyrimui" – o dabar galima tęsti pokalbį su Džeine, kuri tuo metu kažką labai gyvai pasakojo. Mano nuostabai, ji pareiškė, kad jie su Harisonu rudenį planuoja važiuoti į Italiją.

– Tai Harisono idėja, – pasakė ji, – ir man ji baisiai patinka. Jis nori pabūti ten iki Kalėdų, o aš siūlau pasilikti iki Velykų. Kai dar buvau maža, gyvenau ten vieną vasarą – tai buvo puiku. Norėčiau ten gyventi.

Man pasirodė, kad ji stebi, kokia bus mano reakcija, bet galbūt tai buvo tik mano tuštybės vaisius. Bet kuriuo atveju, apsimečiau esąs visai abejingas.

– Manote važiuoti už tuos pinigus, kuriuos paliko Harisono tėvas? – paklausiau. – Protingiau būtų pernelyg jų nesitikėti.

Ji atrodė nustebusi.

– Aš maniau, kad jau nebėra jokių vilčių juos gauti. Ar ne? Aš jau nė negalvojau apie tuos pinigus.

– Manau, kad teisingai darai.

– Mes važiuosime iš Harisono algos. Galime juk tai sau leisti, velniai rautų, – ji vėl žvilgtelėjo į mane. – O gal parduosime namą, jei tu neprieštarausi.

– Kodėl turėčiau prieštarauti?

– Pats žinai...– ji gūžtelėjo pečiais.

– Manai, kad Harisono nenervins tie Musolinio vyrukai?

– O, juk mes važiuojame ne politikuoti, – nusišypsojo Džeinė. – Aš visai nesidomiu politika, o tu? Manau, kad Harisonui ji irgi jau nerūpi, ypač po to, kai Ispanijoje viskas taip susiklostė. Man regis, jis pradeda ciniškiau žiūrėti į politinius judėjimus. Jis dabar apskritai į viską žiūri ciniškai – tapo ciniku, bet mielu ciniku. Man atrodo, kad jis iš tavęs to išmoko.

– Tik jau ne to, kaip būti mielam.

– Žinoma, ne, – pasakė Džeinė ir patapšnojo man per koją. Jos džiūgavime jautėsi kažkoks nervingumas, ar bent jau man taip pasirodė: dabar, kai krabų kiautų kvapo nebesijautė, ore užuodžiau kažkokį planą.

– Kada tu tai nutarei? – nerūpestingai paklausiau. – Važiuoti į Italiją ir parduoti namą?

– O, tai buvo Harisono idėja, – pasakė ji. – Važiuoti į Italiją sugalvojo jis. O parduoti namą pasiūliau aš, nes noriu, kad būtume nepriklausomi. Prakalbome apie tai prieš savaitę, bet dar neaptarėme smulkiau. Tu neprieštarauji, kad mes išvažiuojame? – Ji dirstelėjo į Džaniną, kuri nieko negirdėdama spoksojo pro langą – Supranti, ką turiu omeny.

– Žinoma, neprieštarauju.

– Kaip man norisi važiuoti! Už tuos pinigus, kuriuos gausime pardavę namą, galėsime pagyventi ten metus. Darbe Harisonas susitars. Dievulėliau, tik pagalvok – Italija!

– Nuo kada tu pradėjai taip karštai žavėtis Italija? – šyptelėjau.

– Aš visada žavėjausi Italija. Argi tau to nesakiau? Tu širsti ant manęs, Todi?

– Ne.

– Elgiesi taip, lyg širstum.

Mes sustojome prie Mekų namų, ir aš iškėliau Džaniną, kuri tuoj nulėkė pas mojantį nuo verandos Harisoną.

– Tu neįsižeidei gavęs mano raštelį, kurį pasiunčiau šįryt? – atkakliai klausinėjo Džeinė mums einant per pievelę. – Tikrai nemaniau, kad tyčia nueisi pas Marviną, bet džiaugiuosi, kad tai padarei.

– O kaipgi *mano* raštelis? – paklausiau. – Harisonas atrodė kiek susirūpinęs, kai per pietus pasakiau jam, kad buvau pas Marviną, bet tu visai neatrodai sunerimusi.

– O aš turėčiau būti sunerimusi? Dėl ko?

Kai jau buvome visai netoli verandos, Džeinė užstriksėjo laiptais aukštyn, pakštelėjo Harisonui į kaktą ir pradingo už durų.

Paprastai gerdavome „Manheteną“ verandoje, bet tą dieną vėsiau buvo svetainėje. Mudu su Harisonu paplepėjome keletą minučių apie orą, nutarėme, kad tamsi migla virš įlankos pranašauja viesulą, paskui nuėjome į vidų.

– Taigi rengiatės važiuoti į Italiją? – paklausiau.

– Taip, lyg ir rengiamės, – Harisonas iš karto ėmė raustis marškinių kišenėje, ieškodamas cigarečių. – Džeinė tau pasakė?

– Prieš minutę. Manau, tai išties puiki idėja.

– Tikrai? Tiesiog nežinau, ką daryti. Jei važiuosime, teks parduoti namą, bet tu juk žinai, kad Džeinė pamišusi dėl Italijos, ir jai visai nesvarbu, ar ten valdžioje fašistai, ar kas kitas. Aš ir pats norėčiau pamatyti viską savo akimis, kol dar yra laiko. Man atrodo, kad greitai ten viskas subyrės į šipulius. Tiesą sakant, nežinojau, kaip tu į tai pažiūrėsi, – pridūrė jis atsargiai.

– Kaip į tai pažiūrėsiu? Koks gi skirtumas ar aš prieštarauju, ar ne? Juk tai nieko nekeičia. Juo labiau, kad aš visai neprieštarauju.

– Matai...

Iš virtuvės sugrįžo Džeinė, o paskui ją ėjo mūsų kokteiliais nešina tarnaitė. Džeinė atsisėdo ant sofos, šalia Harisono, o aš sėdėjau ant kėdės tiesiai priešais juos.

– Išgerkime, – linksmai tarė Džeinė ir nusišypsojo į savo kokteilį.

Mes visi trys siurbtelėjome.

– Eisi šįvakar į vaidinimų laivą? – paklausė manęs Harisonas.

– Galbūt ir eisiu. Dar apie tai negalvojau.

– Džaninai labai patiko ši popietė, – pasakė Harisonui Džeinė, girdama mane. – Ji suvalgė dvi porcijas kūginių ledų, o kažkoks žmogus ją ir Todį pakvietė į laivą ir viską aprodė.

– O, nejaugi? Kaip gerai, – pasakė Harisonas.

– Tik ji kiek per daug susijaudino ir šiek tiek karščiuoja. Paskambinau Marvinui, bet jis sakė, kad neverta jaudintis.

Mes dar kiek pagurkšnojome.

– Gal pavakarieniausi su mumis? – paklausė Džeinė. – Bus tik šalti patiekalai – pjaustytas kumpis ir pomidorų salotos.

Gūžtelėjau pečiais.

– Pasakysiu Luizai, – ji pašoko ir vėl nuėjo į virtuvę. Mudu su Harisonu pamažu siurbčiojome kokteilį. Po kurio laiko prisidegiau cigarą.

– Neįsižeisk dėl to, ką tau dabar pasakysiu, Todi, – pradėjo Harisonas, ir aš iš karto, pats to nenorėdamas, šyptelėjau dantyse įsikandęs cigarą – įtampa atslūgo.

– Neįsižeisiu, – pareiškiau.

– Gerai, štai koks reikalas. Pats puikai žinai, mes norėtume, kad važiuotum kartu su mumis į Italiją, – aš skubiai papurčiau galvą, – bet pamaniau,

kad turi savo darbą, be to, atrodo, Džeinė yra nutarusi, jog bus geriau važiuoti dviese. Skaičiuojant ir Džaniną, trise. Tu juk supranti.

– Gali nė nesivarginti aiškindamas.

– Bet tai dar ne viskas. Supranti, Džeinės čia nebus apie metus, galbūt dvejus, sunku iš anksto pasakyti. Ir, nežinau nė kaip pasakyti, kad tavęs neįžeisčiau, Todi. Tiesą pasakius, aš manau, kad mums grįžus (nežinau kada tai bus) Džanina jau bus paaugusi ir atrodytų nelabai gerai –supranti, ką turiu omeny – jei Džeinė ir toliau vaikščiotų pas tave į viešbutį.

– Visiškai su tavim sutinku, – iš karto pasakiau.

– Velnias, man regis, kad įžeidžiau tave, Todi. Nenoriu, kad neteisingai mane suprastum. Tu gi žinai, ką apie tave galvoju. Bet matai, velniai griebtų...

– Nurimk, žmogau. Nereikia nieko aiškinti.

– Aš noriu būti tikras, kad tu teisingai viską supratai, – neatlyžo Harisonas, iš arti apžiūrinėdamas savo tuščią stiklą.

Įėjo Džeinė, greitai žvilgtelėjo į mane, paskui į Harisoną ir atsisėdo tarp mūsų. Ji ėmė trinti savo rudą kelį ir visa pasinėrė į šį užsiėmimą.

– Jums nereikia nieko aiškinti, – tvirtai pakartojau. – Tarp kitko...

– Pasakysiu tau visą tiesą, Todi, – nutraukė mane Džeinė (regis, tai buvo pirmas kartas, kai ji mane nutraukė). – Jei viską supratai, tuomet manykime, kad nuo šiol mūsų romanas pasibaigė. Tu neprieštarauji?

– Aš pats ketinau tai pasiūlyti, – pasakiau. Džeinė šyptelėjo savo keliui. – Kurį laiką jau apie tai galvojau.

– Gerai, leisk man tau paaiškinti, jei tik sugebėsiu, – tiesiai ir maloniai žvelgdama į mane pasakė Džeinė. – Aš nelabai moku teisingai reikšti mintis.

– Nereikia jokių paaiškinimų, – pareiškiau.

– Reikia, – nusišypsojo ji, – negaliu nutraukti mūsų santykių, kol tu viską suprasi.

– Aš viską suprantu.

– Ne, nesupranti, – meiliai pasakė Džeinė. Nustebęs pažvelgiau į ją. – Jei būtum viską supratęs, tai prieš kelis metus nebūtų atsitikęs tas nesusipratimas.

– Ką tu... – paprieštaravau.

– Gal iš pradžių pabandysiu išreikšti tai, ką noriu tau pasakyti, paskui

galėsi prieštarauti, – pasiūlė ji. Aš dirstelėjau į Harisoną ir šyptelėjau, bet jis, lyg nepastebėdamas manęs, atidžiai stebeilijosi į savo tuščią stiklą. – Kai mudu su Harisonu susituokėme, į nesantuokinį seksą žiūrėjome labai griežtai, – pradėjo Džeinė. – Aš prisiekinėjau niekuomet nė nepažvelgsianti į kitą vyrą, o Harisonas prisiekinėjo niekuomet nė nepagalvosiąs apie seksą su kita moterimi. Bet paskui, kai tapome kiek vyresni, supratome, kaip visa tai nesąžininga – ar čia tinka šis žodis? – taip, *nesąžininga*. Nenorėjau, kad tai tęstųsi. Taigi nusprendėme, kad nebus nieko bloga, jei kuris iš mūsų pasimylės su kuo nors kitu, nes visiškai vienas kitu pasitikėjome. Tu man labai patikai kaip Harisono draugas, o kadangi mes nenorėjome daugiau būti nesąžiningi, supratau, kad noriu su tavim pasimylėti. Ir viskas mums sekėsi kuo puikiausiai, išskyrus tą nelemtą atvejį. Suprantame, kad tai atsitiko daugiausia dėl mūsų kaltės.

– Hm, nežinau, – gūžtelėjau. Mums su Harisonu buvo labai nejauku.

– Bet kokiu atveju, nė vienas iš mūsų nesigaili dėl to, kas buvo.

– Ir to, kad tai jau baigėsi, – nusišypsojau.

– Nekalbėk taip, – pasakė Harisonas.

– Nieko bloga neturėjau omeny.

– Tu teisus, – pritarė Džeinė. – Mums nėra dėl ko gailėtis, jei supranti, kodėl aš tai darau.

– Tai vis dėl mano raštelio, kurį palikau tau šįryt? – paklausiau.

– Raštelio? Kas per kvailystės! Aš net dėmesio į jį nekreipiau. Pamaniau, kad tu nusiminei dėl to, kad šiąnakt mums nieko neišėjo, ar dar dėl ko nors. Savo raštelį tau parašiau juokais, kad išlyginčiau rezultatą. Dėl raštelio – sugalvok tu man tokią kvailystę. Aš apie jį nė negalvojau. O pasakyti tau noriu štai ką: nepamanyk, kad mudu su Harisonu grįžtame prie savo ankstesnio požiūrio.

Aš kilstelėjau antakius.

– Velnias, negaliu rasti tinkamų žodžių – noriu pasakyti, kai užmezgėme nesantuokinius santykius, mes ne visai pasitikėjome vienas kitu. Kai dabar apie tai pagalvoju, manau, kad būtent todėl buvome tokie reiklūs. Norėjome įsitikinti, kad nepadarėme klaidos. Dieve mano, juk tai taip paprasta!

– Mano manymu, turbūt todėl Džeinė ir pagalvojo, kad įsimylėjo tave, – įsiterpė Harisonas, – ir todėl aš nutariau, kad tai gerai.

Aš pakraipiau lūpomis.

– Tai tiesa, – sutiko Džeinė, žiūrėdama į savo vyrą. – Kai mūsų santykiai gimus Džaninai atsinaujino, viskas buvo puiku. Mes vienas kitą supratome ir niekas savęs neapgaudinėjo. Taigi. Noriu pasakyti, anksčiau mes jautėme kažkokią *būtinybę* turėti nesantuokinius santykius, kad įrodytume patys sau, jog iš tiesų galvojame taip, kaip sakome. Tačiau dabar mums tai jau nebūtina. Aš tiesiog jaučiuosi tvirtesnė, ir tiek. Harisonas irgi. Ar tu bent truputį supratai, apie ką kalbėjau, Todi?

– Jau sakiau tau, kad viską suprantu ir be tavo paaiškinimų. Iš manęs tiesiog trykšte trykšta supratingumas. Argi tau nesakiau, kad ir *pats* taip galvojau? Kaip tik šįvakar norėjau tai apsvarstyti.

– Jis nesuprato, – pastebėjo Harisonas, pasisukęs į Džeinę. Aš staigiai atsigręžiau į jį, bet nieko nepasakiau.

Džeinė atsiduso.

– Aiškiau pasakyti nemoku.

Iš valgomojo atėjo tarnaitė ir tylėdama sustojo tarpdury.

– Vakarienė jau beveik paruošta, gali eiti plautis rankų, – pasakė Džeinė. Ji pakilo, patraukė į virtuvę, bet stabtelėjo, sugrįžo ir lengvai pabučiavo man į lūpas.

– Mudu su tavim patyrėme tiek nuostabių akimirkų, – pasakė ji. – Tikiuosi, kad nejausi kartėlio.

Aš apsilaižiau lūpas.

– Jokio kartėlio. Puikus skonis.

Džeinė nusijuokė ir nuėjo padėti tarnaitei, o mudu su Harisonu laiptais pakilome į antrą aukštą, kur buvo vonios kambarys, plautis rankų.

– Ar jau radote namo pirkėją? – paklausiau jo.

– Ne, dar ne. Kol kas tik svarstėme, o daryti dar nieko nepradėjome. Žinome tik tiek, kad norime važiuoti į Italiją. Turbūt atrodome šiek tiek kvaištelėję, bet tuose mažuose miesteliuose žmogus taip atbunka.

Mes dar kiek pakalbėjome vonios kambaryje, bet tarp mūsų tvyrojo šaltukas. Ir vėliau, kai susėdome už stalo, kalbėjomės maloniai (netgi su palengvėjimu), bet šilumos tarp mūsų nesijautė. Atrodė, kad Harisonas ir Džeinė susiliejo į vieną asmenį, kuriam visiškai nereikėjo kieno nors kito draugijos. Man toptelėjo, kad jiems derėtų susijungti visam laikui, lyg krabų

dvejukei ar Platono androgenams. Galvojau apie Džeinės išrėžtą kalbą ir pagavau save besišypsant šaltiems mėsos gabalėliams. Ir, turiu pasakyti, kad Harisonas su Džeine irgi šypsojosi, išsiblaškiusiom akim žiūrėdami į mėsos gabalėlius savo lėkštėse: kodėl, nesiimu spręsti.

Paskutinė pastaba: kai po pietų, prieš išeidamas, nuėjau į vonios kambarį ir stovėjau ten ramiai mąstydamas, mane apėmė netikėti jausmai: ryžtas nusižudyti staiga susvyravo ir aš jau nebenorėjau mirti. Priežastis buvo paprasta – Mekai būtų pamanę, jog nusižudžiau todėl, kad mane labai sukrėtė jų sprendimas ir negalėjau įsivaizduoti gyvenimo be jų. Ir juos būtų užplūdęs apgailėtinai išdidus gailestis. Laimė, šios dvejonės truko tik akimirką. Kai baigiau plautis rankas, aš jau buvau atgavęs savitvardą; mano naujosios prielaidos atgavo galią. Koks skirtumas, ką jie pagalvos apie mano mirtį? Jokio, visiškai jokio skirtumo. Ir, vėl atgavus gebėjimą blaiviai mąstyti, mintis, kad mano paskutinis veiksmas neteks savo pradinės prasmės, nes bus aiškinamas visaip, bet tik ne taip, kaip norėjau, man pasirodė net savaip patraukli. Supratęs tai, savo būsimame poelgyje išvydau naują prasmę, netgi gilesnę.

Eidamas koridoriumi iš vonios kambario link laiptų, atsitiktinai žvilgtelėjau į savo seną miegamąjį, dabar paverstą svetaine, ir mano akys užkliuvo už didelio veidrodžio, kabančio virš lovos. Aš nusikvatojau taip stipriai, kad net apsiašarojau, ir apgraibomis ėmiau leistis laiptais, labiau nei bet kada anksčiau pasiryžęs įgyvendinti savo planą.

– Greitai pasimatysime, – sušuko nuo verandos Harisonas, kai jau ėjau tolyn, o Džeinė atsisveikindama irgi pasakė kažką malonaus.

– Sudie, sudie, – taip pat maloniai atsiliepiau aš. Eidamas takeliu žvilgtelėjau per petį. Jie stovėjo susiglaudę ir stebėdami, kaip tolstu, kalbėjosi. Galbūt – aš caktelėjau liežuviu – jie net buvo apsikabinę per liemenį. Aš pamojavau, bet jie nematė.

Išėjau už vartų ir patraukiau link viešbučio. Regis, pakeliui netgi švilpavau kažkokią melodiją, nes tuo metu jutau tokį palengvėjimą, kokį turbūt jautė Sokratas, kai jį galų gale paliko Ksantipė, ir jis netrukdomas galėjo pakelti taurę maudos nuodų, kuri turėjo vainikuoti jo filosofiją.

24. Trys milijonai dolerių

Ne, buvo dar vienas, paskutinis dalykas, kurį reikėjo sutvarkyti – tik po to galėjau laikyti save išties laisvu nuo visų blaškančių dėmesį kliūčių. Turėjau nutarti, ką daryti su Harisono trimis milijonais dolerių.

Pusiaukelėje sustojau ant tilto pamąstyti apie tai. Kad susikaupčiau, išsiėmiau iš piniginės Eustacijos Kalader laišką, o iš švarko kišenės – laišką Džimiui Endriusui, ir pasidėjau juos abu ant tilto turėklų. Galėjau įdėti Eustacijos laišką į savo rašomojo stalo stalčių, kaip parašiau laiške Džimiui, o patį laišką, adresuotą jam, įmesti į pašto dėžutę, arba išmesti abu laiškus į upę, kur riebios, pilkos žuvėdros tingiai lesė nutekamųjų vandenų nunuodytus ešerius. Pirmuoju atveju Džimis iškeltų bylą Elžbietai Svitman Mek, kaltindamas ją tuo, kad ji įsakė savo sodininkui R. J. Kolje išpilti septyniasdešimt dviejų stiklainių nuo raugintų krapų turinį po vystančiomis cinijomis ir taip sunaikinti Meko palikimo dalį, kuri, kaip ir trys milijonai dolerių, jai dar nepriklausė. Ši byla padės atidėti mano apeliacijos dėl apygardos teismo sprendimo (kuriuo ponia Mek buvo paskebta paveldėtoja) svarstymą iki to laiko, kol Apeliaciniame teisme Rolo Muro vietą užims Džozefas Singeris. Tada Džimis galės nutraukti bylą ir užsiimti mūsų apeliacija: dėl 10 skyriuje išdėstytų priežasčių žemesniosios grandies teismo sprendimas beveik tikrai bus atšauktas ir Harisonas galės gauti palikimą. O jei nutarčiau išmesti abu laiškus į upę, apeliacinis teismas greičiausiai tik patvirtintų apygardos teismo sprendimą.

Jei pamenate, šįryt nutariau, kad mano sprendimas šiuo klausimu priklausys nuo to, ar Harisonui su Džeine pakaks tvirtybės pernelyg nesirū-

pinti tuo, ką jie gaus – pinigus ar išmatas. Turiu pasakyti, kad Džeinės raštelis, kurį gavau šįryt, ir pokalbis su Harisonu prie pietų stalo palenkė mane jų naudai. Apie vidurdienį, nors pats dar to aiškiai nesuvokiau, beveik apsisprendžiau, kad viską lems tai, ką Džeinė atsakys į mano raštelį, – dabar, kai buvau įvykdęs jos sąlygą nueiti pas Marviną Rouzą ir pasitikrinti sveikatą. Jei ji sutiks padaryti kapitoną Osborną laimingiausiu satyru visoje šalyje, maniau, tai padarysiu ją turtingiausia moterimi visoje apylinkėje, o jei supyks ir mano pasiūlymas ją įžeis, kaip Harisoną įžeidė tas atsitikimas mano kabinete 1933-iaisiais, tada sunaikinsiu laiškus.

Tačiau Džeinė sugriovė mano planus, pasielgdama visai netikėtai, ir man buvo sunku įvertinti tokį jos elgesį. Ji nesupyko, neįsižeidė, bet ir nesijautė privalanti vykdyti susitarimą. Ji tiesiog iš visko pasijuokė. Ar tai liudija apie jos nesupratingumą, nenuoširdumą ar apie tikrą ir susižavėjimo vertą tvirtybę? Tiesą sakant, nebežinojau, ką dabar galvoti apie Mekus – nesupratau, ar naujas jų sprendimas tėra įprasto sentimentalumo, ar netikėtai įgytos vienovės išraiška. Žodžiu, jokios aiškios nuomonės neturėjau.

Pagaliau, keletą minučių giliai pakvėpavęs dvokiančiu upokšnio oru, nutariau pasirinkti kitą sprendimo būdą: išsitraukiau iš kišenės monetą, pamėtėjau ją į viršų, pagavau ir tėkštelėjau ant laiškų. Jei bus skaičius, tariau sau, išsaugosiu laiškus, jei herbas – išmesiu juos į upokšnį.

Pakėlęs delną pamačiau seną, liesą, kaulėtu užpakaliu ir trumpai pakirpta uodega bizoną.

Nepaisant to, kad iškrito herbas, aš vis dėlto pasiėmiau abu laiškus. Vieną įmečiau į pašto dėžutę šalia Akademijos, Turgaus ir Mūzų gatvių sankryžos, esančios už tilto, o kitą, sugrįžęs į viešbutį, padėjau ant savo rašomojo stalo. Harisoną aplenkė net du jam grėsę pavojai: moneta galėjo pareikalauti, kad sunaikinčiau laiškus, ir aš, laisvas žmogus, galėjau pasiduoti to niekingo skatiko reikalavimui.

Štai *tada* aš tikrai ėmiau švilpauti kažkokią melodiją, jausdamasis taip lengvai, kaip turbūt jautėsi Sokratas ir *t. t.*

25. Tyrimas

Buvo kelios minutės po šešių, kai įžengiau į savo kambarį, padėjau šiaudinę skrybėlę ant drabužių spintos ir pasirengiau paskutinį vakarą padirbėti su savo „Tyrimu". Prisitraukiau prie rašomojo stalo tris pintines nuo persikų ir vieną kartoninę dėžę, kur buvo sudėti mano užrašai ir pastabos, pasistačiau arčiau peleninę – tuščią skardinę – ir, kaip kiekvieną vakarą, ėmiausi darbo: perrašinėjau ant popieriaus tądien atėjusias man į galvą mintis, paskui kišau lapus gilyn į pintines nuo persikų. Paskui atsilošiau kėdėje ir kurį laiką spoksojau pro langą, svarstydamas, kam derėtų skirti ypatingą dėmesį.

Kai laikrodis, kabantis ant Liaudies Tresto pastato, išmušė pusę septynių (Mekai, kaip paprastai, vakarieniavo anksti), aš atsitiesiau, paėmiau ilgą, suliniuotą geltoną lapą popieriaus, – tokį paprastai naudoja juristai, ant mano stalo guli kelios šūsnys šio popieriaus, – ir viršuje užrašiau:

1. Nėra jokių savaimingų vertybių.

Prieš rašydamas toliau, keletą minučių iš visų pusių apžiūrinėjau šį sakinį, o žiūrėti yra daug lengviau nei rašyti apie tai, kaip žiūri, taigi leiskite man panaudoti tą laiką, kad kaip galėdamas aiškiau paaiškinčiau jums savo „Tyrimo", ir to didingo sumanymo, kurio dalis yra „Tyrimas", kilmę ir istoriją.

Visas „Tyrimo" pavadinimas – jei jis kada nors bus užbaigtas ir jam prireiks pavadinimo – turėtų skambėti taip: *Tomo T. Endriuso iš Kembridžo,*

Merilendo valstija, savižudybės, įvykusios 1930-aisiais metais, švilpiko dieną[6], *aplinkybių ir priežasčių (ypač priežasčių) tyrimas* – arba kaip nors panašiai. Tai tik bandymas suprasti, kodėl nusižudė mano tėvas, ir nieko daugiau.

Ir ne mažiau – nes jau po dvejų metų, kuriuos praleidau keldamas klausimus ir ieškodamas atsakymų į juos, skaitydamas ir spoksodamas į sieną, man pasidarė akivaizdu, kad nėra nieko labiau nepaaiškinamo ir nesuvokiamo už bet kokį žmogaus poelgį. Visai nesunku savaičių savaites nagrinėti bankų sąskaitas, buhalterines knygas, biržos maklerių laiškus, mėnesių mėnesius raustis laikraščių rinkiniuose, akcijų biržos ataskaitose, studijuoti ekonomikos teorijos ir istorijos tomus, metų metus atsargiai ir neskubriai, lyg iš gryno smalsumo, klausinėti kiekvieną žmogų, kuris bent kiek geriau pažino mano tėvą. Visa tai yra tik kruopštus ar ne toks kruopštus informacijos rinkimas. Tačiau visai kas kita yra ištirti šią informaciją ir tiksliai, kad nebekiltų jokių klausimų, nustatyti tam tikro žmogaus poelgio *priežastį*.

Iš tiesų, tai neįmanoma, nes, kaip sakė Hiumas, priežastingumo nustatymas visada yra tik išvada, o bet kokia išvada reiškia, kad kažkuriuo metu mes padarome šuolį nuo to, ką matome, link to, ko matyti negalime. Tebūnie. Mano „Tyrimo" tikslas yra kaip galima labiau sutrumpinti atstumą, kurį reikia įveikti šokant, ir sužinoti kiekvieną smulkmeną, kurią tik gali sužinoti žmogus, susijusią su mano tėvo savižudybe. Jūs turbūt pasakysite, kad tikroji priežastis, kodėl atlieku šį tyrimą, yra mano nenoras pripažinti, jog mano tėvas pasikorė bijodamas kreditorių – vengė susidurti su jais akis į akį. Galbūt taip ir yra (didingi darbai kartais atliekami ir dėl kur kas labiau abejotinų priežasčių), nors, tiesą sakant, bent jau aš manau tai darąs dėl kitokių priežasčių. Bet kuriuo atveju esu pasirengęs pripažinti, kad mano požiūris į sukauptus duomenis yra tendencingas, ir todėl net 1937-aisiais viena dėžė buvo skirta mano užrašams apie save patį – pastabas su dviem tos dienos mintimis irgi įdėjau į šią dėžę. Tiksliau būtų pasa-

[6] *Švilpiko diena* – vasario 2-oji; tikima, kad tą dieną švilpikas išlenda iš olos, ir jei išvysta savo šešėlį, grįžta į urvą dar šešioms savaitėms, nes saulėta diena rodo, jog pavasaris bus vėlyvas, o debesuota diena rodo būsiant ankstyvą pavasarį.

kyti taip: atsisakymas pripažinti, kad mano tėvas nusižudė dėl nesėkmių akcijų biržoje, buvo ta hipotezė, nuo kurios pradėjau savo „Tyrimą", ir ta tezė, kuri rodė kryptį mano tyrinėjimams.

Jūs, matyt, suprantate, kad mano tikslas – kaip galima labiau sumažinti atstumą tarp fakto ir nuomonės – jau pats savaime lėmė, kad „Tyrimas" bus nepabaigiamas. Žinoma, galima kuriuo nors metu sustoti ir pareikšti: „Turiu pakankamai informacijos, kuri leidžia tvirtinti, jog Tomas T. Endriusas nusižudė dėl tokių ir tokių priežasčių." Tačiau mano tikrasis tikslas yra ne peršokti tarpą (kuris gali būti gilus, nors ir siauras), o tik sutrumpinti jį. Taigi mano uždavinys yra nepabaigiamas ir aš niekada savęs neapgaudinėjau. Bet tai, kad jis nepabaigiamas, dar nereiškia, kad aš negaliu spręsti kitų mano didingo sumanymo keliamų uždavinių, netgi jei jų *galutinis* sprendimas visiškai priklauso nuo to, ar rašydamas savo „Tyrimą" peršoksiu tą tarpą. Jei tikslas nepasiekiamas, tai dar nereiškia, kad nereikia stengtis jį pasiekti. Be to, kaip esu sakęs anksčiau, procesas, kuris vyksta pakankamai ilgai, pamažu pats tampa tikslu, ir net jei nebūtų kitos priežasties, aš vis tiek tęsčiau savo tyrinėjimus vien tam, kad maloniai praleisčiau dvi popietės valandas.

Tačiau, tarkime, kad per kažkokį stebuklą man būtų leista suvokti tai, kas nesuvokiama – suvokti mano tėvo savižudybės priežastį ar priežastis. Tada mano „Tyrimas" būtų baigtas. Bet ne tyrinėjimai, kadangi tą dieną, kai man atsiskleis tiesa, pavakarieniavęs aš atsitempsiu prie savo rašomojo stalo kitą pintinę nuo persikų – ji stovi štai ten, šalia lempos – ir, keletą minučių paspoksojęs į sieną, imsiuosi rašyti platesnį „Tyrimą", kuriame ankstesnis bus tik viena iš dalių. Ir šis „Tyrimas", jei turėčiau pakankamai laiko jį užbaigti, galėtų vieną dieną būti pavadintas *Tomo T. Endriuso (1867-1930) iš Kembridžo, Merilendo valstija, gyvenimo tyrimas, ypatingą dėmesį skiriant jo santykiams su sūnumi Todu Endriusu (1900 –)*. Kitaip tariant, tai būtų nuodugni mano tėvo asmenybės ir gyvenimo, nuo tos akimirkos, kai jis gimė priekiniame Endriusų namo miegamajame, iki mirties valandos rūsyje, ir jo kelio nuo virkštelės, jungusios jį su motina, iki prie sijos pritvirtinto diržo, ant kurio jis kabojo, studija.

Tai rimtas uždavinys: mano tikslas yra sužinoti viską, kas tik įmanoma, apie savo tėvo gyvenimą, ir kiek galima giliau pažvelgti į jo asmeny-

bę. Tam man prireiktų, kaip ir pirmajam „Tyrimui“, surinkti visą informaciją, tik šį kartą daug platesnę, be to, atlikti kitus būtinus darbus – turėčiau, pavyzdžiui, perskaityti visas knygas, kurias, mano žiniomis, skaitė tėvas, ir pasistengti nustatyti, kokią įtaką jos padarė jo charakteriui ir mąstymui. Jei galima lyginti begalybes, tai šis uždavinys dar labiau neaprėpiamas nei ankstesnis.

Prieš minutę parašiau, kad mirties „Tyrimas“ yra tik gyvenimo „Tyrimo“ dalis, bet, kita vertus, tėčio gyvenimo studija yra tik būtina prielaida, norint suprasti jo mirtį. O galiausiai, turiu pasakyti, abu mano sumanymai stovi greta vienas kito, nes jų tikslas bendras: iš tiesų aš noriu suprasti, kodėl mūsų bendravimas su tėvu buvo toks netobulas, ir kiek dėl to buvo kaltas jis.

Netobulas bendravimas: štai klausimas. Jei jūs suprantate tai (jei imtume aiškintis smulkiau, tai įklimptume taip, kad nebeliktų jokios vilties kada nors grįžti prie pasakojimo), metas pakalbėti apie paskutinį dokumentą, tą, su kuriuo palyginti abu mano didžiulės apimties „Tyrimai“, kartu sudėti, yra tik svarbios vieno aspekto studijos: „Laišką tėvui“.

Jį pradėjau rašyti 1920-ųjų rudenį, kai po nesėkmingų bandymų papasakoti tėvui apie tai, kad mano širdis nesveika, įstojau į universitetą. Jei prisimenate, nutariau jam visai nieko nesakyti ir savo likusį gyvenimą nugyventi taip, kad suteikčiau jam džiaugsmo. Tačiau mane trikdė tai, kad kai norėjau, negalėjau jam to pasakyti, ir (tada dar nebuvau cinikas) tai, kad mes abu atgulsime į kapus taip niekada vienas kito nesupratę.

Todėl pradėjau rašyti tėvui laišką ir rašiau priešokiais vis papildydamas jį visus ketverius sekinančius metus, praleistus koledže. Po mano mirties jis turėjo rasti šį laišką – jo pradinis tikslas buvo paaiškinti, ką daktaras Frisbis pasakė apie mano širdį. Bet šis tikslas, nors aš jo niekuomet neatsisakiau, netrukus peraugo į kitą, rimtesnį: aš pradėjau nagrinėti save, bandydamas suprasti, kodėl mano bendravimas su tėvu visada buvo netobulas. Atidžiai peržvelgiau visą savo gyvenimą, atrinkdamas tuos epizodus, kuriuos buvo galima panaudoti laiške, ir atmesdamas kitus. Mažiausiai mėnesį praleidau bandydamas paaiškinti tėčiui, kodėl taip ir nepabaigiau statyti tos valties, kuri stovėjo kieme už namo. Daugiau kaip metų prireikė, kad išaiškinčiau tai, kas paskatino mane glėbesčiuotis purve su tuo vo-

kiečių seržantu (su juo mūsų bendravimas, deja, irgi buvo netobulas), ir išanalizuočiau tam tikro driskesio poveikį man. Aš dirbau, žinoma, nereguliariai ir per mėnesį parašydavau apie dvidešimt puslapių pastabų bei vieną puslapį teksto – retai kada pavykdavo daugiau. Tuo metu, kai įstojau į teisės mokyklą, iš viso buvau parašęs apie penkiasdešimt puslapių paties laiško teksto ir turėjau gerą krūvą lapų su pastabomis. Nepasikuklinau paminėti ir Betės Džun Ganter, nors dabar suprantu, jog tie ankstyvieji bandymai suvokti mudviejų santykius, buvo skystoki. Ypač stropiai darbavausi rašydamas šį laišką nuo 1925-ųjų iki 1927-ųjų – pirmaisiais savo šventumo metais.

1927-aisiais, kai pradėjau praktikuoti Kembridže, laišką ir pastabas supakavau į lagaminą. Aš persikėliau gyventi pas tėtį ir didžiam savo džiaugsmui pajutau – arba man taip pasirodė – kad mes su juo tapome kur kas artimesni nei anksčiau. Jis vis dar kartais būdavo staigus ir plepus, tačiau man atrodė, jog pamažu pradedu jį suprasti; bet kuriuo atveju, aš vyliausi, kad mūsų bendravimas tobulėja ir pagautas šios vilties lioviausi rašyti laišką. Matote, visada maniau, kad būtent aš esu kaltas dėl to, jog mūsų bendravimas netobulas, ir galvojau, kad man suaugus (nors tada jau buvau dvidešimt septynerių metų), visi sunkumai turėtų išnykti.

Bet tėtis pasikorė, ir nors kankindavau savo smegenis apmąstymais kol akyse pasirodydavo raudona migla, negalėjau rasti nieko, kas galėtų paaiškinti jo poelgį. Supratau, kad nuo 1920-ųjų bandžiau įvykdyti neįvykdomą uždavinį: juk norint suvokti, kodėl bendravimas netobulas, reikia tobulai pažinti abu bendraujančius žmones, o aš siekiau suprasti tik save. Kai persikėliau į „Dorseto" viešbutį, mano laiškas ir pastabos išvydo šviesą – laiško puslapius pasidėjau ant rašomojo stalo, pastabas sukimšau į nedidelį lagaminą (pintines nuo persikų pradėjau naudoti vėliau) ir vėl ėmiausi darbo. Man iš karto buvo aišku, jog dabar turiu pradėti tėčio gyvenimo tyrimą, kad suprasčiau, kiek dėl mūsų netobulo bendravimo buvo kaltas jis. Tuo pat metu suvokiau, kad būtina atskirai ištirti jo mirties aplinkybes, nes toks tyrimas padėtų pamatą visiems kitiems dalykams (juk neišsiaiškinus, kodėl jis nusižudė, negalima buvo išsiaiškinti nieko), o galbūt ir padėtų atrasti kažkokį raktą į galutinį supratimą (galbūt, pavykus atskleisti jo mirties paslaptį, tas pats sprendimas tiktų ir visai problemai iš-

spręsti). Taip gavo pradžią abu mano „Tyrimai", tačiau laiško ir pastabų apie save dėl to rašyti nesilioviau.

Taigi dabar žinote, kodėl 1937 metais šalia mano rašomojo stalo stovėjo trys pintinės nuo persikų: vienoje buvo gyvenimo „Tyrimo", kitoje mirties „Tyrimo", o trečioje – ne tokie tvarkingi – savęs „Tyrimo" užrašai. O kartoninėje dėžėje (su užrašu „Nuostabūs Mortono pomidorai") buvo sukrauti laiško tėvui juodraščiai. Žinoma, dabar jis jau niekada jo neperskaitys. Jei nesuprantate, kad šis faktas viso labo iš naujo įrodo mudviejų bendravimo netobulumą ir tuo ne tik neskatina jo sunaikinti, o priešingai, dar labiau sustiprina poreikį užbaigti šį laišką, tai bendravimas tarp mūsų irgi toli gražu nėra tobulas. Bet tai turėsite suprasti patys, be mano pagalbos: aš ir taip turiu pakankamai darbo su tomis trimis pintinėmis ir kartonine dėže – keturiais lygiagrečiais sumanymais, kurie, lyg lygiagrečios linijos, susikirs tik begalybėje.

Žinoma, tą vakarą tų linijų judėjimas link begalybės turėjo liautis, nes maniau, jog pastabos, kurias tada užrašiau, bus paskutinės.

1. Nėra jokių savaimingų vertybių.

2. Priežastys, dėl kurių žmonės kai kuriuos dalykus laiko vertingais, iš esmės visuomet yra iracionalios.

3. Vadinasi, iš esmės nėra jokios priežasties ką nors branginti.

Septintą valandą šie žodžiai buvo jau parašyti ant popieriaus lapo ir aš nežinojau į kurią pintinę jį įdėti. Bet stipriai jaučiau, kad ši minčių triada, vainikuojanti tos dienos apmąstymus, buvo nepaprastai svarbi mano „Tyrimams" ir laiškui. Ir kai ant to paties popieriaus lapo nubrėžiau romėnišką skaičių 4 – šalia jo dar nieko nerašiau – mano šnerves ėmė kutenti medžiotojo nuojauta; jutau, kad netrukus aptiksiu kažkokį atsakymą.

Neatsitiktinai pavadinau šias mintis apmąstymais: jos ir buvo įteisinimas *post facto*, loginis grynai asmeninių, subjektyvių sprendimų pagrindimas. Jei prisimenate, visi reikšmingi mano nuomonės pasikeitimai įvykdavo būtent dėl tokių subjektyvių sprendimų. Savo kaukes iš pradžių užsidėdavau ir tik paskui įteisindavau.

Mano širdis, skaitytojau! Mano širdis! Tu turi kuo greičiau suprasti, jei iš

viso gali tai suprasti, jog tas kaukes užsidėdavau ne tam, kad paslėpčiau veidą, o tam, kad paslėpčiau širdį nuo proto, o protą nuo širdies. Pasistenk suprasti tai dabar, nes aš galiu iškeliauti Anapilin nespėjęs pabaigti šio skyriaus! Žinoma, kiekviena kaukė slėpė dar kai ką – kaukės juk slepia ne vien nosį ir burną, bet ir identiškumą bei asmenybę, – tačiau aš tapau iš pradžių plevėsa, paskui šventuoju, o galiausiai ciniku tam, kad paslėpčiau savo paslaptingą širdį. Todėl, kai viena kaukė nebegalėdavo jos tinkamai paslėpti, būtinai reikėdavo, kad ją tučtuojau pakeistų kita. Buvau nedaug kuo iš kitų išsiskiriantis berniokas; paskui vieną 1919 metų dieną, būdamas sargybiniu, kritau ant paradinės Fort Mido aikštės grindinio, daktaras Frisbis apžiūrėjo mane apsiginklavęs savo stetoskopu ir aš atsidūriau Džono Hopkinso universitete, kur pradėjau valgyti, gerti ir linksmintis – tai buvo mano pirmoji kaukė. 1924-aisiais Betė Džun Ganter aptalžė mane nudaužtu buteliu, žmogus, vardu Kouzis, iš pradžių aplamdęs šonus, išgrūdo mane iš bordelio Kalver gatvėje, Marvinas Rouzas diagnozavo man prostatos infekciją, ir aš tapau šventuoju – tai buvo antroji kaukė. 1930-aisiais mano tėvas, su kuriuo (laikydamas savo šventumą brendimo požymiu) tariausi pradedąs bendrauti tobuliau, dėl *nepaaiškinamų* priežasčių ėmė ir pasikorė; aš nuėmiau diržą nuo jo kaklo, paštu pasiunčiau savo palikimą pulkininkui Mortonui ir tapau ciniku – tai buvo mano trečioji kaukė. Ir kiekvieną kartą greitai imdavau manyti, jog dabartinis požiūris yra geriausias ne tik todėl, kad kažkokiu būdu padeda man susitaikyti su savo širdimi, bet apskritai yra geriausias. Paskui, 1937-ųjų birželio dvidešimtosios ar dvidešimt pirmosios vakare...

Bet dabar jūs turite sužinoti mano paskutiniąją paslaptį. Per visą savo gyvenimą aš tik penkis kartus patyriau stiprius jausmus, ir kiekvieną kartą tai buvo naujas jausmas. Miegamajame su Bete Džun sužinojau, ką patiria žmogus, kai jam *juokinga*, vienas likęs Aragono miške patyriau *baimę*, aptikęs savo tėvą pasikorusį rūsyje patyriau *sielvartą*, su Džeine Mek jos vasarnamyje patyriau *nuostabą*, o savo kambaryje tos paskutinės dienos išvakarėse patyriau *neviltį*, visišką neviltį, tokią, kai jau neberaudama.

Į neviltį mane įstūmė ne širdis, o kitos dvi mano kūno dalys. Kaip sakiau, visą naktį mano kambaryje buvo Džeinė. Ji atėjo apie dešimtą valandą; mes išgėrėme ir netrukus nuėjome į lovą. Prieš išjungdama šviesą, Džeinė kurį laiką sėdėjo lovoje turkiškai sukryžiavusi kojas ir pešiojo antakius,

o aš gulėjau skaitydamas knygą ir tingiai ją glostinėjau. Mes visai nesikalbėjome. Paskui ji paėmė mano ranką, atidžiai apžiūrėjo ją ir tarė:

– Tu niekuomet nesikreipei į Marviną dėl savo pirštų, Todai? Dieve, kokie jie bjaurūs.

Smarkiai išraudęs staigiai atitraukiau ranką. Turbūt jau pamiršote, kad mano pirštai buvo iškraipyti? Aš irgi buvau pamiršęs, ir Džeinės pastaba, nors ir pasakyta pakankamai švelniu tonu, įskaudino mane kur kas labiau nei paprastai įskaudina kalbos apie mano pirštų deformacijas – galbūt todėl, kad tuo metu ją glamonėjau.

– O, labai atsiprašau! – susigriebė ji. – Visai nenorėjau tavęs įžeisti.

Ji bandė pabučiuoti mano pirštus, bet aš negalėjau apie tai nė pagalvoti. Paslėpiau juos, kad ji nematytų.

Be abejo, dėl to paskui ir patyriau nesėkmę lovoje. Be to, bandydama atpirkti savo kaltę Džeinė iš karto apipylė mane visomis savo glamonėmis, o aš tokias atvejais retai kada atsiliepiu. Kita vertus, jos pastaba apie pirštus sukėlė man iracionalų pasibjaurėjimą visu savo kaulėtu kūnu, o pasibjaurėjimas yra prastas pagalbininkas lovoje.

– Todi, prašau, pasakyk, kas atsitiko? – maldavo Džeinė. – Aš iš tiesų nenorėjau tavęs įskaudinti. (Tai buvo daugiau nei paprastas rūpestingumas, kaip paaiškėjo kitą dieną, kai ji pranešė man apie kelionę į Italiją.)

Patikinau ją, kad visai neįsižeidžiau – jau po kelių pirmųjų minučių iš tiesų nejaučiau jokios nuoskaudos – bet jos smalsumas ir aistra liko nepatenkinti. Aš atsikėliau, parūkiau, vėl atsiguliau, pasikuičiau ir pasivarčiau nuo vieno šono ant kito, atsisėdau lovoje ir paskaičiau, dar kiek išgėriau, ir vėl blaškiausi po lovą. Džeinė taip ir užmigo, iš susierzinimo ir įžeisto išdidumo papūstomis lūpomis. Vos prisiliesdamas lūpomis pabučiavau jos surauktus antakius ir atsikėliau iš lovos, nutaręs padirbėti su „Tyrimu" jei vis vien negaliu užmigti.

Mano nuotaika buvo bjauri ir aš neturėjau kantrybės dirbti. Tik tokiomis silpnumo akimirkomis, kaip ši, kartais pavadindavau savo sumanymą kvailu; apie valandą sėdėjau ant palangės, žiūrėdamas į pašto pastatą ir galvodamas, koks neprilygstamai kvailas buvo mano trylikos metų triūsas ir kaip kvailai nugyvenau šiuos trylika metų, keisdamas vieną nevykusią kaukę kita.

Tai buvo simptomiška mintis: regis, pirmą sykį pavadinau *kaukėmis* tai, ką anksčiau visuomet laikiau intelektinio vystymosi pakopomis. Maža to, tai buvo visai neciniška mintis, nes vos įstrigusi mano sąmonėje, ji ėmė skleisti nevilties šaknis, kurios greitai apraizgė visą mano protą. Iš tiesų, nors tada šitai suvokiau dar miglotai, tai buvo ženklas, kad cinizmo kaukė – jau supratau, jog tai buvo tik kaukė – subliuško ir jau neatlieka savo funkcijos. Jei iš tiesų būčiau buvęs cinikas, tai galbūt apie savo širdį nebūčiau nė galvojęs?

Ir netikėtai širdis užpildė visą mano kūną. Ji plakė taip, kad atrodė tuoj plyš – ne širdis, o visas širdies kupinas mano kūnas, – ir kiekvienas dūžis buvo skausmingas. Žinoma, ji tuoj sustos. Skubiai priglaudžiau delną prie krūtinės, kad patikrinčiau pulsą – gal jau stoja? – įsitvėriau lango rėmų, kad neparkrisčiau, ir žiopčiodamas lyg žuvis, išmesta ant kranto, įsispoksojau į nieką. Taip dariau ne iš skausmo, o iš nevilties.

Štai ką supratau: kad visos mano kaukės buvo tik pusiau sąmoningos pastangos pažaboti tą faktą, su kuriuo turiu gyventi; kad nė viena iš jų nepadarė manęs to fakto valdovu; kad dabar, kai cinizmas pasirodė esąs bejėgis, nebepadės nė viena kaukė; trumpiau tariant, kad mano širdis yra visos likusios mano esybės, netgi mano valios valdovė. Tai mano širdis kūrė kaukes, o ne valia. Man teko nuryti tokią išvadą: *Nėra jokios galimybės pažaboti faktą, su kuriuo gyvenu.* Dusau suvokdamas visų savo pastangų bergždumą. Atrodė, kad mano galvą kažkas suspaudė replėmis. Impulsas pakelti rankas ir akis į dangų buvo beveik nenugalimas – bet ten nebuvo nieko į ką galėčiau kreiptis. Man liko tik sukąsti dantis, stipriai užmerkti akis ir linguoti galvą. Tačiau kiekvienas judesys nutvilkydavo mane savo bergždumu, kiekvienas naujai užplūstantis jausmas – savo beviltiškumu, kol galų gale mane iš visų pusių užpuolė daugybė mažų agonijų, pasisėmusių jėgų iš didžiosios agonijos manyje.

Negaliu pasakyti, kiek laiko taip sėdėjau. Viskas baigėsi tuo, kad visai praradau pusiausvyrą ir mano nervai, ir taip jau išsekinti, neatlaikė didžiulės įtampos. Staiga visas apsipyliau prakaitu; nuo galvos iki kojų mane ėmė purtyti drebulys. Iš tiesų, neturiu drąsos neigti, kad jei nebūtų atsiradusi kita atrama, tikriausiai būčiau visą naktį praleidęs klūpodamas, aukodamas visa, kas yra manyje, ant žodžio *Dievas* altoriaus. Bet kita at-

rama buvo: giliai mieganti Džeinė. Ir šis drovumas, kurį jaučiu dabar, pasakodamas jums, kaip sukrėstas ir virpantis atėjau pas ją į lovą, aklai įsikniaubiau į jos kelius, kaip gulėjau ten, susirietęs į kamuoliuką, kovodamas su neviltimi lyg su apendicitu, kol mane įveikė miegas – šis drovumas nesiskiria nuo to, kurį jausčiau, jei tektų prisipažinti, jog atsidaviau Dievo valiai. Aš iš tiesų droviuosi, skaitytojau, bet vis dėlto nuoširdžiai tau patariu – pasinaudok šiuo prieglobsčiu. Ir nereikia lyginti savęs su stručiu, slepiančiu galvą smėly, nes priešas, nuo kurio bėgi, yra ne išorėje, o tavyje pačiame.

Nežinau, ar Džeinė tai žinojo. Pabudau lygiai šeštą. Mano galva buvo ant pagalvės, o Džeinė savąją buvo padėjusi man ant dešiniojo peties. Aš pasielgiau labai išmintingai – giliai įkvėpiau jos plaukų kvapą: jie kvepėjo saule ir druska. Nuo to ryto jokia moteris daugiau nemiegojo mano lovoje, ir visgi lygiai šeštą valandą rytą dar ir dabar galiu užuosti Džeinės Mek kvapą. Atsisėdau ir apsižvalgiau aplinkui, spinduliuodamas pirmaprade išmintimi. Koks ten klausimas mane taip kankino? Kaip buvau įpratęs, dar nesikeldamas ištiesiau ranką ir pasiėmiau ant palangės stovėjusį „Šerbruko" butelį, gerokai truktelėjau, nusipurčiau visas, tačiau atsakymo nebuvo. Atsargiai, kad nepažadinčiau Džeinės, atsikėliau iš lovos, apsivilkau savo dryžuotą kostiumą, tėkštelėjau sau ant veido šalto vandens – ir supratau, kad šiandien susinaikinsiu.

– Žinoma!

Šyptelėjau savo drėgnam veidui veidrodyje – iš nuostabos apdujusiam ir bukam. Galas visoms kaukėms.

– Žinoma!

To fakto, su kuriuo gyvenau, pažaboti buvo neįmanoma, bet susinaikindamas aš galėjau pažaboti savo gyvenimo faktą, ir rezultatas būtų toks pats – būčiau valdovas. Nuslopinau beprasiveržiantį juoką.

– Nors imk ir sustauk iš visos gerklės!

3. Vadinasi, iš esmės nėra jokių priežasčių ką nors branginti.

Dabar pridėjau žodžius *beje, ir gyvenimą,* ir iš karto tapo aišku, kokie turi būti kiti punktai:

1. *Gyventi reiškia veikti. Nėra jokių neginčijamų priežasčių veikti.*
2. *Nėra jokių neginčijamų priežasčių gyventi.*

Keleta minučių tyliai žiūrėjau į paskutinį teiginį – jis buvo to vertas. Paskui uždėjau dangtelį ant rašiklio, įsidėjau jį į kišenę, padėjau ant rašomojo stalo Eustacijos laišką, kur jo turėjo ieškoti Džimis, užsimaukšlinau ant galvos šiaudinę skrybėlę ir be menkiausio apgailestavimo išėjau iš kambario.

„Tyrimas" buvo baigtas.

26. Pirmasis žingsnis

Prieš pradedant intensyviai naudoti naują filosofinę poziciją, kaip ir naują valtį, geriausia būtų palaikyti ją dieną kitą doke, kad išbrinktų siūlės. Bet vos tik žengiau pirmą žingsnį į vestibiulį, iš savo kambario mane pašaukė kapitonas Osbornas.

– Eini pasižiūrėti vaidinimo laive, Todi?

– Taip, pone.

Kapitonas Osbornas atsikosėjo, išspjovė skreplius į nosinę ir išklibinkščiavo iš savo kambario.

– Aš irgi eisiu su tavim, jei neprieštarausi, – pareiškė jis. – Šimtą metų nebuvau vaidinimų laive. – Jis nusijuokė. – Jaunasis Hakeris – dabar vadinsiu jį jaunuoju Hakeriu – jaunasis Hakeris neseniai taip susuko smegenis, kad pamaniau, jog kol galiu reikia kiek prasiblaškyti. Sutarta, berneli?

Nederėtų greitai imtis įgyvendinti tokių spredimų; tai lyg plaukti naujutėle valtimi tiesiai uraganui į nasrus.

– O kur jaunasis Hakeris? – šyptelėjau.

– Oi, jis neis, – nusišaipė kapitonas Osbornas. – Jis pernelg senas tokiems pasilinksminimams! Nemačiau jo nuo pat ryto. Duokš ranką įsitverti.

Aha. Kaip žmogus, kuris pastatė valtį, susidomėjęs, bet pernelyg nesirūpindamas, tikrina, ar niekur nėra plyšių, taip ir aš tikrinau savąją. Koks gi tas statytojas, jei pastatęs valtį bijo ja plaukti? Kuriems galams tada ją statyti?

– Žinoma, – pasakiau, ir nusivedžiau savo draugą laiptais žemyn.

27. Plaukiojanti opera

„Originali ir Nepakartojama Plaukiojanti Opera", kuri nebuvo ypač įspūdinga dieną, prieblandoje, kai mes su kapitonu Osbornu ėjome link jos Ilgąja Prieplauka, atrodė kiek gražiau. Nuo elektros stulpo prie doko buvo nutiesti aukštos įtampos laidai, ir vaidinimų laivas mirguliavo daugybe įvairiaspalvių šviesų, kurios, vis dėlto, įspūdingiausiai būtų atrodžiusios visiškoje tamsoje. Ant teatro stogo su savo įranga jau buvo įsitaisęs profesorius Eizenas ir trylika jo „Puikiausio Atlanto ir Česapiko jūrų orkestro" (apdrausto 7,500 dolerių) narių, jie grojo, jei neklystu, „Aš vėjavaikis dabita jankis" melodiją, kurios klausėsi keli šimtai apačioje susirinkusių žmonių – daugelis jų, ypač negrai, atėjo tik pasiklausyti nemokamo koncerto ir pažiopsoti į „Operos baržą", nes neturėjo pinigų bilietui. Kasa dirbo (netrukus turėjo prasidėti vaidinimas) ir nuo jos langelio iki trapo buvo išsirikiavusi eilė. Kapitonas Osbornas atgijo ir lazdele vaikė besipainiojančius po kojomis vaikėzus, skindamasis kelią tiesiai link eilės prie kasos langelio.

Orkestras baigė Džordžo M. Koeno melodiją ir užgrojo Stefeno Fosterio popuri. Kai pakilome ant trapo galo, aš atsigręžiau pasižiūrėti į minią ir pamačiau Harisoną, Džeinę ir Džaniną, stovinčius pačiame eilės gale. Jie bandė atplėšti Džaninai skrudintų kukurūzų maišelį ir manęs nepastebėjo.

Kembridžo gyventojai jau buvo užėmę pusę vietų salėje. Mudu su kapitonu Osbornu atsisėdome septintoje eilėje nuo galo, dešinėje teatro pusėje, prie pat dešiniojo borto – jis vis skundėsi, kad atėjome per vėlai, kai geriausios vietos jau užimtos. Salė buvo apšviesta elektros lempomis, bet kiek-

viename gaubte šalia jų buvo įtaisytas ir dujų žibintas, skirtas naudoti ne tokiose progresyviose vietovėse. Žvelgdamas į publiką nemačiau beveik nė vieno nepažįstamo veido. Pulkininkas Mortonas su žmona sėdėjo pirmoje eilėje šalia praėjimo. Marvinas Rouzas, didelis tokių reginių mėgėjas, sėdėjo keletu eilių toliau. Bilas Batleris draugiškai mojavo man kitoje salės pusėje. Buvo ten ir mano partneris ponas Bišopas su žmona – jį aš retai matydavau viešumoje. O Džimis Endriusas, kaip ir numaniau, neatėjo – tikriausiai su savo sužadėtine plaukiojo jachta, nes į vakarą papūtė brizas: lengvas, tačiau buriuoti buvo galima.

„Puikiausias orkestras" virš mūsų galvų, baigdamas nemokamą koncertą, užgrojo „Žvaigždėtosios vėliavos" melodiją. Žiūrovai salėje kurį laiką dvejojo ar reikia stotis, ar ne – juk orkestras buvo išorėje. Kai kurie vyrai jau buvo besistoją, paskui kiek pasvyravo, sumišę vėl atsisėdo ir juokdamiesi kažką aiškino savo žmonoms, vis rodydami pirštais į viršų. Galų gale ryžtingai, į nieką nesižvalgydamas atsistojo pulkininkas Mortonas ir visi likusieji pasekė jo pavyzdžiu, jausdami palengvėjimą, kad viskas kažkaip išsisprendė. Kai orkestras baigė groti himną, lauke susirinkusi žioplių minia pratrūko ploti, o žiūrovai salėje ėmė gyvai diskutuoti, ar iš tiesų buvo būtina atsistoti. Bet netrukus visų dėmesys nukrypo į mažas dureles po scena, pro kurias, blykčiodami paauksuotais raudonų uniformų galionais, orkestrantai ėjo užimti savo vietų orkestro duobėje. Kai visi muzikantai buvo savo vietose ir pasibaigė instrumentų derinimo kakofonija, prie pulto, sukeldamas audringus orkestro narių ir žiūrovų balkone plojimus, pasirodė pats profesorius Eizenas – liesas, ištįsęs, įdubusiais skruostais, didele balta apykakle žmogus – ir pakėlė dirigento lazdelę: salė nuščiuvo. Šviesos kiek prigeso ir orkestras skėlė „Žvaigždėtąją vėliavą". Salė akimirkai sumišo, tačiau tuoj pat visi vėl pašokome ant kojų – pulkininkas ir šį kartą atsistojo pirmasis, nors Evelina dėl to buvo kiek sutrikusi.

Vos tik nuskambėjo paskutiniai akordai, šviesa salėje visiškai užgeso ir įsijungė elektrinės rampos, nušviesdamos violetinę scenos uždangą. Profesoriaus Eizeno batuta vėl pakilo aukštyn ir orkestras užgrojo smagią uvertiūrą: popuri iš karinio maršo, regtaimo, sentimentalių dainelių apie meilę ir ugningų šokių su karišku finalu. Mes uoliai plojome.

Prasiskleidus uždangai scenoje pasirodė pats kapitonas Adamas, nusilenkė mums, dėkodamas už plojimus, ir šypsodamasis paprašė dėmesio.

– Labas vakaras, labas vakaras, draugai! – sušuko jis. – Negaliu apsakyti, kaip džiaugiuosi matydamas jus visus šįvakar čia. Pasakysiu jums, kad kai mano „Plaukiojanti opera" artėjo prie Hambruko švyturio – o tai reiškė, jog Kembridžas jau netoliese – aš pasakiau Džonui Stradžui, kuris stovi prie garo sirenos: „Džonai, – sakau, – paleisk garą ir rėžk kaip reikiant „Auksinius batelius", nes ana ten jau Kembridžas, o tokios puikios publikos kaip Kembridže nerasi niekur". Šit kaip!

Mes pritariamai suūžėme.

– Taigi, ponios ir ponai, džiaugiuosi jus visus matydamas, nes šiemet esame parengę tokį puikų vaidinimą, jog aš trokštu, kad jį Kembridže pamatytų visi mano draugai ir netgi priešai. – Jis apžvelgė sėdinčius pirmosiose eilėse. – Draugai turbūt ateis vėliau, – garsiai subambėjo jis, ir skubriai nusijuokė, kad mes neabejotume, jog tai buvo pokštas – bet mes nė nemanėme abejoti ir puolėme garsiai kvatotis.

– Taip, ponios ir ponai, šiais metais rodome visiškai naują – nuo neįtikėtino pirmojo numerio iki pritrenkiančio paskutiniojo – vaidinimą. Tačiau prieš pakylant uždangai ir prasidedant linksmybėms, turiu jus šiek tiek nuvilti.

Mes ėmėme dūsauti, gailėdami patys savęs.

– Žinau, kad jūs nekantravote pamatyti panelę Klarą Maloi, Česapiko Merę Pikford, ir jos numerį „Parašiutininkė". Aš irgi norėčiau pasižiūrėti, nors jau daug kartų mačiau kaip panelė Klara šoka su parašiutu – jos kojos tokios gražios, kad niekaip negaliu atsižiūrėti!

Mes nusikvatojome dar griausmingiau, o kapitonas Osbornas bakstelėjo alkūne man į šoną ir iš juoko vos nepasspringo savo skrepliais.

– Bet didžiai apgailestaudamas turiu jums pranešti, kad panelė Klara Maloi kažkur persišaldė – tikriausiai Krisfilde, nes Kembridže, esu tikras, taip atsitikti negalėjo. Prisiekiu, ji serga tokia angina, kad negali ištarti nė žodelio!

Mes garsiai reiškėme savo nusivylimą, o kai kurie iš mūsų ir pasipiktinimą.

– Žinau, žinau, – guodė mus kapitonas Adamas. – Man ir pačiam labai

gaila. Ei, panele Klara, – sušuko jis, pasisukęs atgal, – ateikite čia ir paaiškinkite, kokia ten angina sergate! – Kapitonas mirktelėjo mums, mes užriaumojome, ir panelė Klara Maloi – rudaplaukė, rudaakė, kietai suveržta korsetais, – išėjo į sceną ir blykčiodama papuošalais, kuriais buvo nukarstyta jos juoda suknelė, nederanti su raudonu flaneliniu šaliku, apvyniotu aplink jos baltą kaklą, padarė reveransą. Skambant mūsų ovacijoms ji padarė dar vieną reveransą, pirštu parodė į savo gerklę, ir be garso pajudino lūpas, bandydama mums paaiškinti, kokia ji sunki ligonė. Kapitonas Adamas visą tą laiką žvelgė į ją dievinančiu žvilgsniu.

– Tai ką pasakysite? – sušuko jis mums. – Atšauksime vaidinimą? Aš neprieštarauju!

– NE! – surikome mes beveik visi kaip vienas – tik du ar trys chuliganai sušuko „Taip", bet mes juos nustelbėme.

– Vadinasi, atšauksime, – aš teisingai supratau? – paklausė kapitonas.

– NE, – vėl užriaumojome mes, bandydami užgožti vieno ar dviejų niekšelių, kokie nuolatos gadina doriems žmonėms malonumą, prieštaraujančius balsus. – Ne, – maldavome mes, tikėdamiesi, kad kapitonas Adamas nespręs apie mus, Kembridžo piliečius, pagal šiuos bjauriausius tipus.

– Taip, – vis dėlto pasigirdo vieno iš nepataisomųjų balsas.

– Išmesti jį lauk,– pareiškė įnirtęs pulkininkas.

– Gerai, išspręskime viską geruoju ir sąžiningai, – pasakė kapitonas Adamas. – Tie, kurie nenorite žiūrėti, vyras, moteris ar vaikas, dabar pat pakilkite ir išeikite, o Džonas Stradžas prie kasos grąžins jums visus pinigus, nepaisant to, kad jau girdėjote uvertiūrą – tiek jau to.

Mes nusijuokėme iš šios pastabos, ir paplojome tokiam jo dosnumui. Šviesa minutei užsidegė, tačiau niekas nė nepajudėjo.

– Puiku, tuomet pradėkime vaidinimą.

Šviesa salėje vėl užgeso, panelė Klara Maloi už mūsų aplodismentus atsidėkojo oro bučiniu (jos akys sudrėko), profesorius Eizenas užgrojo linksmą melodiją ir mes lengviau atsidusome.

– O dabar, – paskelbė kapitonas, – vietoj numerio „Parašiutininkė" su malonumu pristatau jums didįjį T. Volesą Vaiteikerį, vieną iš puikiausių dainininkų ir aktorių, kada nors žengusių ant mūsų laivo denio. Jūs visi žinote, kad T. Volesas Vaiteikeris yra geriausias Pietų tenoras – prisiekiu jo

balsas saldus lyg bitučių medus. Bet tikriausiai nežinote, kad T. Volesas Vaiteikeris yra dar ir vienas geriausių Šekspyro pjesių atlikėjų JAV. Ponios ir ponai, man teko didžiulė garbė pristatyti jums T. Volesą Vaiteikerį, žymųjį tragiką, kuris dabar suvaidins sceną iš „Bardo".

Skystoki plojimai. Iš orkestro duobės ėmė sklisti žemi minoriniai garsai, uždanga pakilo, ir mes pamatėme Viktorijos stiliaus baldais apstatytą svetainę (pirmosios „Parašiutininkės" scenos dekoracija). Viduryje stovėjo T. Volesas Vaiteikeris ir lenkėsi mums. Jis buvo plačiapetis vaikinas, – tokius dažnai galima pamatyti sekmadieninėse mokyklose, – vilkintis juodu, jam per ankštu Hamleto kostiumu. Vos tik ištaręs pirmuosius žodžius: „Iš pradžių padeklamuosiu jums įžymųjį princo Žako monologą iš antrojo „Kaip norite" veiksmo" – jis tučtuojau prarado mūsų, vyrų, simpatijas – vyrams nepatinka toks išaukštintas tonas, nors kai kurios žmonos supratingai sulinksėjo.

T. Volesas priėjo prie rampų, atsistojo deklamuotojo poza ir akimirkai užsimerkė. Jis neatsikosėjo, kaip įprasta tokiais atvejais, todėl už jį atsikosėjo kai kurie iš mūsų.

– *Pasaulis visas – tai scena,* – pareiškė jis, – *o žmonės, tiek moterys, tiek vyrai – vien aktoriai joje: ateina laikas jiems išeit į sceną ir pasitraukt; kiekvienas jų ne vieną vaidmenį vaidina...*

Kapitonas Osbornas ėmė nenustygti vietoje ir pradėjo stuksenti lazdele batų galiukus. Kiti, kol T. Volesas dėstė, kokie yra septyni žmogaus amžiai, irgi sėdėjo kaip ant adatų.

– ... *o paskutinis veiksmas – šios pjesės pabaiga, antra vaikystė, užmarštis, be dantų, be akių, be skonio, be jokių jausmų.*

Mandagūs aplodismentai, daugiausia moterų. Man pasirodė, kad išgirdau, kaip Džanina spigiai reikalauja dar skrudintų kukurūzų, tačiau tai galėjo būti ir koks nors kitas vaikas. Vienas iš nenaudėlių kažką pašaipiai pasakė, bet nenugirdau ką. Nenaudėlio kaimynai nusijuokė, ankstesnis jų priešiškumas dingo, o T. Volesas Vaiteikeris atsilygino jam piktu žvilgsniu.

– Trečiasis „Julijaus Cezario" veiksmas, Marko Antonijaus monologas laidotuvėse, – paskelbė jis, – *Draugai, romėnai, tėvynainiai, klausykite manęs**...

* Viljamas Šekspyras. *Raštai*. Vilnius: Vaga, 1965. T. 6: Julijus Cezaris, vertė Aleksys Churginas, p. 75.

– Jau prisiklausėme, – garsiai pasakė nenaudėlis, – Man jau gana! – Jis garsiai nukaukšėjo link išėjimo, o mes, pasilikusieji, gėdingai linksminomės. Netgi moterys bandė įveikti šypseną, bet nuraudęs T. Volesas Vaiteikeris toliau kurstė įsivaizduojamą minią prieš Brutą ir jo sėbrus. Monologas buvo ilgas, nes T. Volesui reikėjo išaiškinti visą painiavą su Cezario testamentu. Kada jis prisikasė iki Romos akmenų, kurie sukiltų, atrodė, kad tuoj sukils jo klausytojai; mes trypėme kojomis, šnypštėme ir šnabždėjomės tarpusavyje . Kai monologo pabaigoje jis sušuko: *„O prote! Gal pabėgai pas žvėris?"** kažkas sušvilpė ir sviedė į sceną saują smulkių monetų.

T. Volesas ignoravo įžeidimą: jis sutiko jį iššaukiamu žvilgsniu ir nesidavė palaužiamas.

– O dabar, – niūriai tarė jis, – padeklamuosiu jums pačius didingiausius žodžius, kurie tik kada nors buvo parašyti anglų kalba. Nesitikiu, kad triukšminga minia įvertins jų grožį, bet gal iš pagarbos, jei ne man, tai bent jau Šekspyrui, bus išklausyti tyloje!

– Kur menestreliai? – sušuko kažkas. – Duokite šen menestrelius! – Į sceną nuskriejo dar daugiau monetų.

– Monologas iš „Hamleto", – sušnabždėjo T. Volesas Vaiteikeris.

– Eik namo!

– Varykite jį lauk!

– Menestrelius duokš!

– *Būt ar nebūt: štai klausimas...*

– Eik tu!

Auditorija pasidarė nebevaldoma. Kažkokie jaunikliai atsistojo ant kėdžių, kad galėtų geriau prisitaikyti mėtydami monetas, kurios jau ne tik krito T. Volesui prie kojų, bet ir pataikydavo jam į veidą, krūtinę ir gestikuliuojančias rankas – galų gale tai privertė jį šiek tiek nusisukti. Tačiau jis nenorėjo pasiduoti.

– *Numirt? Užmigt? – ir tiek; ir baigt užmigus širdies kančias bei sopulių šimtus...*

Spuoguotas vaikėzas pirmojoje eilėje, atsistojęs ant kėdės, mūsų susižavėjimui pradėjo mėgdžioti T. Voleso gestus ir mėgdžiojo, kol pulkininkas Mortonas nubloškė jį savo lazdele su paauksuota rankena.

* Viljamas Šekspyras. *Raštai*. Vilnius: Vaga, 1965. T. 6: Julijus Cezaris, vertė Aleksys Churginas, p. 76.

– *Ar kas pakęstų piktą amžiaus rykštę, skriaudas engėjo, pašaipas puikuolio...* – T. Volesas buvo tvirtai nusiteikęs įbrukti mums kultūrą. Aš juo nepaprastai žavėjausi.

– ... *kartybę meilės atstumtos, teisėjo kliautis, nuoskaudas didžiūno, ir niekšo užgauliojimus...*

– Ėhė! Uhu! Ho ho!

Dabar prasidėjo atviri karo veiksmai; T. Voleso balso daugiau nebesigirdėjo, tačiau jis vis tiek bebaimiškai judino lūpas. Iš užkulisių pasirodė kapitonas Adamas ir nusigandęs, kad mes nesudaužytume jo laivo į šipulius, rankų gestais ėmė mus raminti, tačiau mes tik dar labiau įsisiautėjome. Tada jis priėjo prie T. Voleso, be abejo, prašydamas jo palikti sceną, bet šis ėmė deklamuoti jam į veidą. Kapitonas Adamas iš pradžių pasimetė, paskui supyko ir bandė nutempti T. Volesą nuo scenos; pastarasis viena ranka atstūmė jį, kita vis dar nepaliaujamai gestikuliuodamas. Kapitonas Adamas pagrasino jaunuoliui pirštu ir sušuko: „Tu atleistas!" – ir davė ženklą profesoriui Eizenui, kad pradėtų groti orkestras. 7,500 dolerių apdraustas geriausias jūrų orkestras užgrojo valsą „Per bangas". Uždanga jau leidosi, tačiau T. Volesas Vaiteikeris žengė į priekį, abiem kumščiais bandydamas apsiginti nuo smulkių monetų lietaus (aš irgi, pašokęs ir sviedęs į jį visus savo smulkius pinigus, įnešiau savo indėlį į šį lietų), ir iššaukiamai klykė: – *Taip mąstymas padaro mus bailiais, taip ryžtingiausio užmojo spalva nublunka nuo dvejojimų liguistų ir patys didingiusi mūsų siekiai, nejučiomis iškrypę iš vėžių, be polėkio sugniūžta**. – Galų gale pabaigęs monologą, jis pasilenkė, susėmė saują monetų nuo scenos ir sviedęs jas į mus dingo už uždangos.

Jam įkandin nuskriejo keletas pavėluotai mestų monetų, atsimušė į uždangą ir žvangtelėjo ant scenos. Mes visi juokėmės ir dalinomės įspūdžiais. Tiesa, šiek tiek gėdijomės savo elgesio, bet vis vien buvo labai linksma – ypač man, nes kartais malonu mesti akmenį į kokį nors kankinį, kad ir kaip juo žavėtumeis. Aš, regis, jau esu šioje knygoje minėjęs, kad paprastai neatsisakau kiek nors prisidėti prie žmonių, savo principais metusių iššūkį miniai, persekiojimo – ypač jei tie principai man artimi. Juk vienintelis bet kokių principų tvirtumo matas yra pasiryžimas už juos kentėti, o pasiryži-

*Viljamas Šekspyras, *Dramos. Sonetai.* Vilnius: Vaga, 1986. „Hamletas", 3 veiksmas, vertė Aleksys Churginas, p. 395-396.

mo matas – vienintelis matas – yra pati kančia. Taigi, ką bloga padariau tokiu atveju, padėdamas T. Volesui Vaiteikeriui suvokti savo principus? Dabar, kai jį nušvilpė ir, žinoma, atleis iš darbo už ištikimybę Šekspyrui, jis arba atsižadės savo principų, o tai reikš, jog jie nebuvo neatsiejama jo asmenybės dalis, arba dar stipriau į juos įsitvers – o šiuo atveju jis turėtų būti mums tik dėkingas, kad padėjome jam atrasti savyje tokią tvirtybę.

Netrukus iš užkulisių pasirodė kapitonas Adamas ir kreivai šypsodamasis pakėlė rankas. Pasiekę savo, mes ir patys buvome pasirengę nurimti.

– Gerai jau, gerai. Iš tiesų, kam gi jis reikalingas, tas Šekspyras? – Jis bailiai gūžtelėjo pečiais ir koja pristūmė arčiau savęs keletą monetų, išbarstytų prie rampos. – Jei manote, kad grąžinsiu jums šiuos pinigėlius, tai jūs tikri kvailiai!

Mes nusijuokėme, pajutę palengvėjimą, lyg prikrėtę šunybių vaikai, kuriems buvo pasakyta, jog šį kartą jų nebaus.

– O dabar pažiūrėsime, gal kitiems aktoriams jūs būsite malonesni, – nusišypsojo kapitonas Adamas. – O jei ne, tai bent jau mėtykite į juos stambesnes monetas! Ponios ir ponai, pristatau jums degutinius riterius, garsiausius JAV juodaodžius jumoristus, paprastus ir nepakartojamus Įlankos etiopus!

Mes draugiškai plojome – juk tokių reginių čia ir atėjome pasižiūrėti. Profesoriui Eizenui mostelėjus orkestras greitojo traukinio ritmu užgrojo „Važiuoju į Alabamą“, ir uždanga pakilo. „Parašiutininkės“ dekoracijos buvo pakeistos didele žydra sienele, kurių fone stovėjo pusračiu išsirikiavę menestreliai. Iš viso jų buvo šeši, po tris iš dešinės ir iš kairės nuo kapitono Adamo, kuris ėmėsi konferansjė vaidmens. Ant galvos visi buvo užsidėję juodus pūkuotus perukus, ant kaklo aukštas popierines apykakles, vilkėjo oranžiniais plačiais švarkais, ryškiai languotomis liemenėmis ir kelnėmis, avėjo didžiuliais batais ir gergždžiančiais balsais sutartinai dainavo „Važiuoju į Alabamą“ žodžius. Du menestreliai, stovėję iš abiejų pusių šalia konferansjė, pritarė orkestrui bandžomis ir gitaromis, o Tamburinas ir Cimbolas, stovėję iš kraštų, grojo instrumentais, kurių vardais jie buvo praminti. Publikai siautėjant ir daužantis, jie šiaip ne taip pabaigė dainuoti.

– Dže-eee-ntelme-eee-nai... – sušuko kapitonas Adamas, keldamas rankas į dangų, – SĖSKITĖS Į VIETAS!

Tamburinas ir Cimbolas, aišku, nepataikė atsisėsti ant kėdžių ir parkrito ant grindų – kritimą palydėjo galingo būgno dūžiai. Jie pliaukšėjo sau per kelius ir plojo per šonus. Kapitonas Osbornas šalia manęs duso iš susižavėjimo. Pulkininkas Mortonas pritariamai taukšėjo lazdele. Ėmęsis naujo konferansjė vaidmens, kapitonas Adamas persikūnijo – jis kalbėjo taip taisyklingai, sodriai ir perdėtai vaizdingai, kad galima buvo pamanyti, jog apsimetinėjo jis anksčiau, o ne dabar. Kai abu prastuoliai vartydami akis galų gale užsiropštė ant kėdžių, prasidėjo klasikinė klounada: konferansjė su savo pompastiškumu vis atsidurdavo kvailio vietoje – mes džiūgavome, nes visos mūsų simpatijos buvo nutrūktgalvio Tamburino ir nesutramdomo Cimbolo pusėje.

– Labas vakaras, pone Tamburinai, šįvakar atrodote išvargintas.

– Tai ne aš išvargintas, pone konferansjė, tai mano kišenė išvarginta. Žmonelei pirkau naują skrybėlaitę, o berniokui naujus batus. O dabar tas berniokas dar nepatenkintas ir pristojo, kad nupirkčiau jam kažkokią ciklopedijų. Sako, jiems mokykloje reikia tos ciklopedijos.

– A, enciklopedijos! Jūsų vaikinukas labai protingas, Tamburinai! Kiekvienam mokiniui reikia enciklopedijos. Tikiuosi, nupirkote?

– Ne, ponuli!

– Ne?

– Ne! Dar ko užsimanys! Aš ir pasakiau savo berniokui: „Jokių ciklopedijų! Vaikščiosi į mokyklą su batais, kaip visi vaikai!“

Mus vedžiojo už nosies grubiais juokeliais, nuvalkiotais pokštais, kuteno mūsų jausmus kartais pasitaikančiomis dramblotomis, bet atsargiomis *double-entendre*[7] – nepaisant skelbto menestrelių paprastumo. Esą, negrai nesumanūs ir nemokšos, Ruzvelto trestai – tinginių prieglobstis, uošvės vaidingos, moterys prastos vairuotojos, girtuokliauti, girdi, linksma, tačiau tai, be abejo, labai negerai, vaikščioti į bažnyčią nuobodu, bet būtina. Tamburinas ir Cimbolas nusipelnė gyventi skurde, tačiau mums patiko tie nenaudėliai, ir mes patenkinti linksėdavome, kai jų įgimtas gudrumas kaskart nugalėdavo knyginę konferansjė išmintį. Tamburinas ir Cimbolas gynė mūsų pilkumą, leido pasijusti saugiai knyginės išminties

[7] *double-entendre* – dviprasmybė (pranc.)

akivaizdoje, o kiekvienas jų triumfas prieš konferansjė buvo lyg padrąsinantis patapšnojimas per petį. Netgi labai padrąsinantis: juk Tamburinas ir Cimbolas buvo tik tamsūs negrai ir vis tiek visada laimėdavo, o ką jau kalbėti apie mus.

Pasirodė saldžiabalsė Sali Starbak, dainuojanti sirena su drėgnomis akimis, kukurūzų spalvos plaukais bei rausvais skruostais, ir ėmė dainuoti mums apie gimtinę, mielus namus ir nuliūdusią širdį. Ką ji dainavo? Ogi „Matau tave sapnuos, brangusis", „Baigėsi šventė, užgeso šviesos", „Meldžias motulė už sūnų" ir „Mėnesiena rugių laukuos".

– Ponuli konferansjė, jūs gi toks protingas, atspėkite, kas tai: dvidešimt devynios kojos, šešios rankos, tuzinas ausų, trys uodegos, dvidešimt pėdų – bėga čiurkšlėmis ir sako kakariekū?

– Dievuliau, Tambo! Kurgi tai matyta, kad kas nors turėtų dvidešimt devynias kojas, šešias rankas, tuziną ausų, tris uodegas, dvidešimt pėdų, bėgtų čiurkšlėmis ir sakytų kakariekū? Kas tai?

– Ogi trys fermeriai sėdi ant trijų kėdžių ir melžia tris Džersio karves, o virš jų gaidys kakariekuoja! Cha!

Mums buvo pristatytas Dž. Stradžas, signalininkas, bilietų pardavėjas, didysis etiopų pamokslininkas, juodasis Demostenas, be to, puikiai grojantis bandža.

– Ponios ir ponai, šunes pasiutę, varlės baloje ir katės laukinės: pasiklausykite šios dienos evangelijos. Keturiasdešimt zebintas skyrius, bendem ketvirta eilutė nuo viršaus. Atsiverskit Zefanijaus knygą, penkis puslapius į priekį, pasirauskit, pavartykit, paskui gerai paspjaudykit pirštą, atseilokit porą atgal, ir rasit tą vietą, kur parašyta apie teisėjus. Buvo, vadinasi, du Samueliai, pirmasis ir antrasis, vienas pasiskolino iš romėnų kirvį, o kitas apaštalams galvas kapojo, ir teisingai darė, nes pasakyta, broliukai: „Palaimintas tas, kuris nieko nelaukia, nes nė velnio ir negaus".

Mes pasiklausėme serenados, atliekamos bandža, smuiku, tamburinu ir cimbolais.

– Pone Cimbole, šiandien kalbėjausi su jūsų žmona ir ji man pasakė, kad jau trejus metus su jumis gyvena jūsų mama ir niekaip nenori išsikraustyti.

– Mano mama? O aš visada galvojau, kad tai jos mama.

– Jūsų, jūsų mama. Kaipgi jūs galite būti toks kvailas, pone Cimbole?

– Oi, pone konferansjė, iš kurgi aš galiu žinoti tokius dalykus? Tokie juodukai kaip aš juk negauna išsilavinimo geruose koledžuose.

Po to pagal programą turėjome klausytis pastorališkų dainų apie kukurūzų ir medvilnės laukus, sklindančių iš skambios T. Voleso Vaiteikerio, įžymiausio Pietų tenoro gerklės, bet, damų apmaudui, taip ir nepasiklausėme. Vietoj to dar sykį išgirdome saldžiabalsę Sali Starbak. Šį kartą ji dainavo „Padainuokime sutemus", „Nuostabusis svajotojas" ir „Nemeluok man, prašau".

O jau ponas Tamburinas su ponu Cimbolu kad davė garo. Manote, jie nesušoko mums džambos? Sušoko. Gal jie nelakstė kaip pašėlę? Lakstė. Gal nesikasė paausio koja, kaip šunys? Kasėsi.

Pone Tamburinai, pone Tamburinai. Paaiškink, pone
Niekaip negaliu suprasti,
Iš kur toks niekam tikęs juodukas kaip tu, pone
gali turėti pinigų – „Cadillacui" pirkti
Ir meilutę išlaikyti...

Paskui grojo bandža, buvo šokami komiški šokiai, dainuojamos madingos dainos, vėl pokštaujama.

– O dabar, ponios ir ponai, – paskelbė kapitonas Adamas, – mūsų programą užbaigs pasaulinio garso imitatorius Berlis Džo Velsas iš Naujojo Orleano, Luizianos.

Šalia Tamburino sėdėjęs didžiulis, nerangus bandžininkas atsistojo ir išskėtęs į šalis rankas žengė į priekį. Prie jo prišoko Tamburinas su Cimbolu ir po žaismingos pantomimos ėmė judinti jo rankas kaip pompos rankenas aukštyn ir žemyn. Berlis Džo užvertė akis ir išpūtė žandus, lyg jo viduje būtų kilęs spaudimas, o kai galų gale pravėrė burną, salėje nuskambėjo garo sirenos atliekama melodija „O, tie auksiniai bateliai" – „Plaukiojančios operos" muzikinė afiša. Jis atliko melodiją su visais išraitymais, o pabaigoje prie jo prisijungė profesoriaus Eizeno orkestras ir mes su plojimais.

– Paklausykite kaip Luizianos miškuose tarška lentpjūvė, – suriaumojo Berlis Džo. Jis atsistojo vienoje scenos pusėje, nugara į išėjimą, ir iš pradžių kiek pakosėjęs ėmė skleisti dūzgiantį garsą, mėgdžiodamas pjūklo zvimbi-

mą. Tamburinas ir Cimbolas nuėjo į priešingą pusę ir pradingo užkulisiuose, bet po akimirkos vėl pasirodė, nešini trijų metrų ilgio ir pusmetrio pločio geltona pušine lenta. Jie trūkčiojo, sukiojo lentą, griuvinėjo ir klupo, kol pagaliau pakišo ją Berliui Džo po kairiąja ranka. Pjūklas kaukė ir cypė, ir lenta, kartu su laikančiais ją „etiopais" pamažu nuslinko į užkulisius. Pjūklas vis dar dūzgė. Po kelių sekundžių vėl pasirodė Tamburinas su Cimbolu, nešini dviem kokių dvidešimties centimetrų pločio lentomis. Ta pati scena kartojosi vėl ir vėl – girdėjosi, kaip pjūklas žviegteli, sutikęs šaką, cypia, pasitaikius sakams – kol galų gale pasirodė iki ausų išsišiepę komikai, rankose laikydami po plonytį dantų krapštuką; mažasis Cimbolas priėjo prie Berli Džo ir pasuko jam nosį lyg jungiklį – pjūklo zvimbimas pamažu ėmė tilti.

– Garlaivių lenktynės, – suriaumojo Berli Džo, kuris nemėgo gaišti laiko pristatymams. – Štai taip kaukia „Načezo" sirena (cypiantis, traškantis, pulsuojantis, ausis draskantis garsas), o taip „Roberto E. Ly" (žemas, gilus virpėjimas, rezonuojantis storas švilpimas). Štai jie išplaukė.

Tai buvo nuostabu. Suskambo laivų varpai. Buvo šūkčiojami įsakymai, matuojamas gylis. Sudundėjo galingos pompos. Pajudėjo rato velenai. Kauktelėjo sirena – „Ly" išplaukė. Po minutės ant jo denio kažkas sušuko: „Garlaivis prie kairiojo borto", o negarsus veriamas švilpimas reiškė, kad priešaky „Načezas". Dundant varikliams profesoriaus Eizeno orkestras tyliai grojo įtemptą muziką. Tūū– tūū! „Ly" išsiveržė į priekį. Pyp-pyp! „Natčezas" priėmė iššūkį. Lenktynės prasidėjo! Girdėjosi įsakymai, susijaudinę riksmai, skambėjo varpai. Varikliai sudundėjo greičiau – muzika taip pat.

Žvilgtelėjau į kapitoną Osborną: jis buvo ekstazėje. Pasižiūrėjau į kitus žiūrovus salėje: visi klausėsi užgniaužę kvapą. Pažvelgiau į laikrodį: dešimt valandų. Salėje buvo tamsu – prožektorius, apšviečiantis Berlio Džo veidą buvo vienintelis šviesos šaltinis. Tyliai, tačiau pernelyg nesistengdamas, kad mano pasišalinimo niekas nepastebėtų, aš atsistojau ir patraukiau link išėjimo dešinėje pusėje. Beveik niekas nematė, kaip išėjau. Salės viduje „Ly" ėmė pamažu lenkti „Načezą".

Lauke, savaime suprantama, jau buvo visiškai tamsu, tik šiek tiek mirguliavo „Operos" šviesos. Kaip ir planavau, atsidūriau prie teatro galo. Nesimatė nė vieno sargo. Aš pamažu nuėjau palei bortą į laivo paskuigalį,

kur buvo nedideli laipteliai – įsidėmėjau juos dieną, kai buvome čia su Džanina – ir uždaręs paskui save dureles, nusileidau į valgomąjį, kuris buvo tiesiai po scena. Virš mano galvos „Načezas" ir „Ly" dabar plaukė vienas greta kito. Muzika darėsi vis garsesnė ir greitesnė; menestreliai šūksmais palaikė tai vieną, tai kitą laivą, o retsykiais susijaudinimo riksmas pasigirsdavo ir iš salės. Aš brūkštelėjau degtuką, uždegiau tris žibalines lempas, pakabintas ant valgomojo sienų, paskui nuėjau prie čiaupo su užrašu NEATIDARYTI, KOL RAMPOS NEPARUOŠTOS APŠVIETIMUI, ir atsukau jį iki galo, ranka jusdamas, kaip į sceną ėmė tekėti acetilenas. Pagaliau nuėjau į kambuzą, kuris buvo už keleto žingsnių, uždegiau vieną degiklį, o kitus (netgi orkaitę) iki galo atsukau ir palikau neuždegtus. Maža patalpa iš karto prisipildė apšvietimo dujų kvapo.

Viršuje „Robertas Ly" šiek tiek išsiveržė į priekį ir auditorija džiūgavo. Dujos šnypšdamos veržėsi iš degiklių.

Sugrįžęs į valgomąjį, kruopščiai viską apžvelgiau – tikrinau savo darbą. Dėl tikrumo nuo trijų lempų nuėmiau dangtelius ir atlaisvinau dagčius. Paskui tuo pačiu keliu tyliai sugrįžau, ir vėl užėmiau savo vietą tarp žiūrovų, kurie dabar baisiai jaudinosi, kad „Načezas" gali aplenkti narsųjį „Robertą Ly". Mano širdis, žinoma, pašėlusiai blaškėsi, bet protas buvo šaltas. Ramiai stebėjau savo draugą kapitoną Osborną, kimiais riksmais bandantį palaikyti „Robertą E. Ly". Ramiai galvojau apie Harisoną ir Džeinę: apie tai, kaip jos nuostabi krūtinė ir šlaunys pajuoduos ir suanglės, kaip saule kvepiantys jos plaukai virs pelenais. Ramiai klausiausi, kaip verkšleno kažkoks pervargęs nuo įspūdžių vaikas, dar per mažas nemiegoti tokią vėlyvą valandą – visai įmanoma, kad tai buvo Džanina. Įsivaizdavau jos mažą kūnelį – galbūt mano ir nepriekaištingosios Džeinės kūrinį – juodą, apanglėjusį, rūkstantį. Taip pat abejingai prisiminiau pulkininką Mortoną, Bilą Batlerį, senuosius ponią ir poną Bišopus – man buvo visiškai vis vien.

Mano širdis šokčiojo, visai kaip „Robertas E. Ly", ir aš šyptelėjau, pagalvojęs, kad galiu mirti natūralia mirtimi dar prieš didįjį garlaivio sprogimą. Žiūrovai buvo paklaikę iš susižavėjimo.

– Ponios ir ponai, – sušuko kapitonas Adamas, atsistojęs ant konferansjė kėdutės. – Prašom pasiruošti didžiajam garlaivio „Džeimsas B. Teiloras" sprogimui. Likite savo vietose.

Kai kurios moterys sucypė, tačiau neįvyko jokio perėjimo nuo vieno veiksmo prie kito, o „Puikiausias jūrų orkestras", apdraustas 7,500 dolerių, nesiliovė groti nė sekundei ir netgi padvigubino pastangas. Bet lenktynės aiškiai buvo pamirštos. Iš orkestro duobės pro pasiutusią muziką ėmė sklisti tolydžio stiprėjantis šnypštimas. Berli Džo pamažu, vartydamas akis ir išskėtęs į šalis rankas, kėlėsi nuo kelių, ir mėgdžiojo iš katilų besiveržiančių garų garsą. Dundėjo būgnai, dūdos žvingavo lyg arkliai, isteriškai blaškėsi vaikai, o Tamburinas su Cimbolu pasislėpė už kitų menestrelių nugarų. Nuo savo kėdutės aukštybių kapitonas Adamas su olimpiškai ramia šypsena žvelgė į savo kaimenę – aš irgi šypsojausi: ramiai, jausdamasis esąs dar aukštesnis Olimpo dievas nei jis.

Berlis Džo lyg didžiulis juodas smauglys išsitempė visu ūgiu, pasistiebė ant pirštų galų ir iškėlė rankas virš galvos. Šnypštimas ir muzika pasiekė apogėjų, abiejose pusėse kažkas blykstelėjo, pasigirdo kurtinantis sprogimas, ir sceną akimirksniu uždengė tiršti baltų dūmų kamuoliai.

Akimirkai įsiviešpatavo mirtina tyla, Evelina Morton pirmojoje eilėje apalpo, o pulkininkas pagavo ją krentančią ant grindų. Paskui profesorius Eizenas ir jo orkestras skėlė „Liusi Long", dūmai ėmė sklaidytis, ir juokdamiesi bei šokdami menestreliai paeiliui išbėgo į sceną: Tamburinas, Cimbolas, Dž. Stradžas, Berli Džo Velsas (lankstydamasis), du gitaristai, pats kapitonas Adamas (irgi lankstydamasis), o paskui juos meilutė Sali Starbak ir panelė Klara Muloi – drėgnomis akimis ir žarstydama oro bučinius. Žiūrovai juokėsi ir garsiai šaukė kažką vienas kitam. Tą akimirką visi pažvelgė vieni į kitus naujomis akimis – vyrai į žmonas, žmonos į vaikus.

„Liusi Long!", „Liusi Long!". Pasirodė, kad žadėtoji nuostabioji pantioplikonika buvo viso labo senas geras atsisveikinimo paradas, kai visi – tamburininkas, cimbolininkas, gitaristas, bandžininkas – išėjo į sceną. Menestreliai šoko, dainavo, šokinėjo, vertėsi kūliais. „Liusi Long" pakeitė „Senosios Virginijos širdis"; menestreliai lakstė vis greičiau ir greičiau, kol pagaliau sugriuvo ant scenos. Trinksėjo cimbolai, atlikėjai lankstėsi, Tamburinas ir Cimbolas įvirto į orkestro duobę, ir mums pašėlusiai plojant nusileido „Originalios ir Nepakartojamos Plaukiojančios Operos" uždanga.

28. Skliaustai

Jei iš karto nesupratote, kad mano „Plaukiojančios operos" pabaiga nebus dramatiška, tai reiškia, jog virš manęs yra pakibęs netobulo bendravimo prakeiksmas. Galite kalbėti ką norite apie formalius istorijų pasakojimų reikalavimus, bet tai yra mano opera ir aš jus išvesiu iš jos taip pat švelniai, kaip ir įvedžiau. Iš esmės, man nelabai patinka trenksmingi finalai Berlio Džo dvasia.

Padėjau kapitonui Osbornui atsikelti (jis vis dar negalėjo atsipeikėti nuo susijaudinimo, kurį sukėlė garlaivių lenktynės) ir prasibrauti pro minią. Žinoma, vis dar buvo tikimybė, kad teatras sprogs – dujos, susikaupusios vidinėse laivo patalpose yra ypač lakios – tačiau aš įtariau, kad ten arba buvo įrengta slapta ventiliacija (juk kapitonas Adamas tikino, kad „Opera" visiškai saugi), arba mano planus sugriovė kažkoks atsitiktinai užklydęs komandos narys. Ar reikia dar sakyti, kad nejaučiau nei palengvėjimo, nei nusivylimo? Kaip ir teisme, kai įstatymo mašina sugriūva neįveikusi mano kliūčių, aš tik pripažinau faktą, kad, nepaisant mano ketinimų, šeši šimtai devyniasdešimt devyni miesto gyventojai ir aš pats likome gyvi.

O kodėl aš, paklausite, nepavykus pirmajam bandymui, tiesiog nešokau nuo trapo į Čoptonką, kur joks laimingas atsitiktinumas nebūtų sutrukdęs mano planui? Ogi todėl, kad pradėjau suprasti, jog jau pasukau už kažkokio neapčiuopiamo kampo. Klausiau savęs, nors ir žinodamas, kad nėra jokio galutinio atsakymo: „O kodėl nešokus į upę?", taip pat kaip dieną buvau klausęs: „Kodėl nesusprogdinus „Plaukiojančios operos"?". Tačiau dabar kažkoks naujas balsas lyg tarp kitko atsakė: „O kuriems galams, kita

vertus?" Tai ir buvo tas kampas. Nežinojau, kada tai atsitiko, tačiau viskas buvo kaip tada, kai eidamas tamsia Baltimorės gatvele, pasukau už kampo ir atsidūriau ryškiai apšviestoje Monument gatvėje – šį kartą irgi atsivėrė netikėta, nauja perspektyva, ir aš galėjau tik sutrikęs mirksėti.

Nusileidus nuo trapo, minioje sutikome Harisoną, Džeinę ir Džaniną.

– Kaip tau patiko vaidinimas? – nusijuokė Harisonas. – Žmonės išties su malonumu klausėsi to šlamšto.

– Aš irgi.

– Cha, tam tikra prasme man irgi patiko, – linksmai sukikeno Harisonas. – Tie siaubingi seni pokštai. Džaninai vis tiek buvo įdomu.– Jis linktelėjo galvą rodydamas į savo dukrą, kuri lyg miegantis angelas gulėjo jam ant rankų.

– Reikia kuo greičiau vežti ją namo, – maloniai tarė Džeinė. Man regis, jiedu su Harisonu kapitono Osborno akivaizdoje jautėsi kiek nesmagiai, o senasis džentelmenas Džeinės varžėsi dar labiau. – Labanakt, Todi, – maloniai, bet be šilumos nusišypsojo ji. – Tikiuosi, greitai pasimatysime.

– Žinoma, – iš karto pritarė Harisonas ir žengė į priekį.

– Būtinai, – tuo pat metu pasakiau – maloniai, bet be šilumos. Ir mes išsiskyrėme. Po to vakaro su savo draugu Harisonu skirtingomis aplinkybėmis kalbėjausi tris kartus, o su Džeine tik kartą, 1938 metais, vakarėlyje, surengtame atšvęsti apeliacinio teismo sprendimą Harisono naudai (dalyvauti teismo posėdyje jam nebuvo būtina, o 50 tūkstančių dolerių firmai jis atsiuntė per savo viceprezidentą); su savo nuostabiąja Džanina, kuri dabar jau dvidešimt vienerių metų Rakstono ir Gibson Ailendo debiutantė, nekalbėjau nė karto, nors kartais skaitau apie ją Baltimorės „San" aukštuomenės gyvenimui skirtoje skiltyje. Aštuoniolika mėnesių Mekai praleido Amalfyje, Kanuose ir Biarice, o sugrįžę apsigyveno netoli Baltimorės, taigi nėra nieko nuostabaus, kad jų daugiau nemačiau.

Mudu su kapitonu Osbornu nusigavome iki Plačiosios gatvės, paskui iki viešbučio, o vestibiulyje aš jam palinkėjau labos nakties.

– Palūkėk, Todi, – šyptelėjo jis. – Eime į mano kambarį, turiu tau siurprizą.

Aš nusekiau paskui jį į jo kambarį, kur plačiai šypsodamasis jis įteikė man pintą „Southern Comfort".

– Imk, čia tau.

– Už ką? – aš atsukau kamštį ir nutaisęs palaimingą veido išraišką pauosčiau.

Senis paraudo.

– Aš tau skolingas. Pameni, tas mažas reikaliukas, apie kurį kalbėjomės šįryt?

– Tai dabar ir išgerkime, – pasakiau. – Jums to reikia taip pat, kaip ir man, nes tas vaidinimas jau baigėsi visam laikui.

– Tiek to, bala jo nematę, nebus ir nereikia, – pareiškė kapitonas Osbornas.

– O gal dar pakvieskime jaunąjį Hakerį? – pasiūliau aš. – Einu atsivesiu jį, gerai?

Aš užkopiau į paskutinį aukštą, kur buvo mažytis pono Hakerio miegamasis, pasibeldžiau, bet nors pro plyšį durų apačioje matėsi ruoželis šviesos, jis neatsiliepė.

– Pone Hakeri? – aš patraukiau už rankenos, nes suabejojau, kad tokio amžiaus ir charakterio žmogus pusę vienuolikos jau miegotų arba būtų išėjęs pasivaikščioti.

Durys atsivėrė ir aš pamačiau keistą sceną: šalia lovos stovėjo rašomasis stalas, ant jo bronzinėje žvakidėje degė ilga balta žvakė ir jos liepsnelė virpėjo, pro atvirą langą pučiant lengvam brizui. Priėjęs arčiau ant stalo dar pamačiau žadintuvą, kurio rodyklės buvo ties penkiolika po dešimtos, Šekspyro pjesių tomą, atverstą ties pirmąja trečiojo veiksmo scena (paraštėje šalia žodžių „Taip mąstymas padaro mus bailiais", norite tikėkite, norite ne, buvo parašyta „nieko panašaus"), krūvelę storų sąsiuvinių, visi su užrašu „Dienoraštis 19..." (niekuomet taip ir neįsidrąsinau juos paskaityti), ir stiklinis buteliukas su dviem migdomųjų tabletėmis ant dugno. Ant lovos gulėjo ponas Hakeris – užmerktomis akimis, apsirengęs juoda pižama, o rankas sukryžiavęs kaip panelė Holidė Hopkinson, gyvenanti gretimame kambaryje. Jo veidas buvo ramus (ne, greičiau *susikaupęs*– tai turbūt tikslesnis žodis), o pulso ir kvėpavimo – nustačiau tai suėmęs jį už riešo ir pridėjęs ausį prie krūtinės – beveik nebuvo.

Kiek galėjau spręsti, jokios pirmosios pagalbos jam suteikti nebuvo įmanoma, taigi nuskubėjau laiptais žemyn ir pranešiau apie tai, kas atsitiko, Herliui Bainderiui, naktiniam portjė, kuris savo ruožtu telefonu iškvietė greitąją pagalbą. Paskui abu nuėjome į pono Hakerio kambarį – pakeliui prie mūsų prisiplakė kapitonas Osbornas, nenorėjęs praleisti tokio reginio

ir vis prašė jam padėti lipti laiptais. Laukdami, kol atvyks greitoji pagalba, išgėrėme viskio. Herlis Bainderis su kapitonu Osbornu gurkšnojo „Southern Comfort", caksėjo liežuviais ir lingavo galvas – jiems padarė didžiulį įspūdį kruopštus pono Hakerio pasiruošimas kelionei Anapilin.

– Kas galėjo pamanyti? – jau kelintą sykį kartojo kapitonas Osbornas. – Jis buvo toks išsilavinęs.

Retsykiais patikrindavau pono Hakerio pulsą: atrodė, kad jo būklė neblogėja – jei ji iš viso galėjo būti dar blogesnė, nes pulsas buvo vos apčiuopiamas. Prie Spring Valio sucypė greitosios stabdžiai, ir ponas Hakeris, tiesiog su juoda pižama, kuria jis vilkėjo, buvo išvežtas į ligoninę.

– Po tokių vaizdelių yra apie ką pamąstyti, tiesa? – pasakė kapitonas Osbornas.

– Tiesa, – švelniai sutikau aš, ir palinkėjau jam labos nakties. O pats pamaniau: jei ponas Hakeris po šitos kvailystės liks gyvas, tai likę gvenimo metai jam nebebus tokie sunkūs kaip anksčiau, kadangi ir jo ankstesnis žavėjimasis senatve, ir aiškiai pasireiškusi neviltis (sprendžiant iš išorinių požymių), buvo veikiau įsikalbėti, dirbtiniai, nei tikri jausmai. Būčiau laimingas, galėdamas pasakyti, kad ateities įvykiai patvirtino mano spėjimą, bet iš tiesų, atsigavęs nuo didžiulės barbitūrato dozės ponas Hakeris iš ligoninės buvo perkeltas į sanatoriją Merilendo vakaruose, nes paaiškėjo, jog jam prasideda tuberkuliozė, ir ten 1940 metais jis dar kartą tokiu pat būdu ir su tokia pat pompa pabandė nusižudyti – šįsyk jam pavyko.

Likęs vienas savo kambaryje, atsisėdau prie lango ir keletą minučių rūkiau cigarą, žiūrėdamas į vėsią nakties tamsą, apačioje gatve važiuojančius automobilius, sutemų apgaubtas Kristaus bažnyčios kapines už kampo, juodą dangaus platybę, pakibusią visai žemai, nes žvaigždes gožė audros debesys. Platus žaibas plykstelėjo virš centrinio pašto ir už bažnyčios varpinės, o kartais nudundantis griaustinis pranašavo nuo Česapiko artėjančią audrą. Kokia dramblota gamta, taip dramatiškai pakeitusi orą tuo metu, kai aš taip subtiliai pakeičiau savo požiūrį. Prisiminiau savo vakaro užrašus, ir susiradęs tą lapą prie penktojo punkto skliaustuose pridėjau:

5. Nėra jokios neginčijamos priežasties gyventi (arba nusižudyti).

29. Plaukiojanti opera

Tai štai koks buvo tas požiūrio pasikeitimas, įvykęs 1937 metais: paprasčiausiai aš galutinai suderinau savo prielaidas su išvadomis. Paklusdamas visuotinai priimtiems sąlyginumams, norėčiau pabaigti vaidinimą jausmingu epizodu, bet nors mano apmąstymai nuo 1919-ųjų iki 1937-ųjų daugeliu atžvilgių buvo gana audringi, pačios išvados buvo tokios, kad nesukeldavo jokių jausmų. Mintis, kad tarp nieko nėra jokio esminio skirtumo, yra pritrenkianti, bet jei ties ja ir apsistočiau, tapęs šventuoju, ciniku ar savižudžiu iš principo, ji nėra iki galo apmąstyta. Iš tiesų, niekas niekuo nuo nieko nesiskiria, ir ši tiesa taip pat. O Hamleto klausimas yra visiškai beprasmis.

Baigdamas rūkyti cigarą dar parašiau keletą atsitiktinių pastabų savo „Tyrimui", prie kurio, kaip suprantate, grįžau. Jos neitin įdomios – tai yra šiek tiek įdomios. Pavyzdžiui, man toptelėjo į galvą, kad susidūręs su begale galimų krypčių ir neturėdamas jokios galutinės priežasties pasirinkti kurią nors vieną iš jų, aš *greičiausiai*, bet nebūtinai, elgčiausi kaip ir iki šiol – kaip pašautas triušis, kuris bėga toliau ta pačia kryptimi, kol mirtis jį įveikia. Galbūt kada nors ateityje dar kartą pabandyčiau susprogdinti „Plaukiojančią operą", savo gerus kaimynus, kolegas ir/arba save; tačiau tikriausiai to nedaryčiau. Mes su žemiečiais mestume burtus iš mano gyvenimo, kaip anksčiau metėm iš jų. Taip pat mąsčiau štai apie ką: jei nėra absoliučių vertybių, tai ar negalima neabsoliučias vertybes laikyti nė kiek ne mažiau reikšmingomis, ir netgi dėl jų gyventi. Bet tam jau reikia atskiro tyrimo ir kitos istorijos.

Vėl grįžau ir prie „Laiško tėvui", ir trečiosios persikų pintinės, kur guli užrašai su apmąstymais apie patį save, nes jei kada paaiškinsiu sau, kodėl nusižudė tėtis, tai turėsiu paaiškinti jam, kodėl nenusižudžiau aš. Tai ilgas darbas. Prisiminiau, kad rytoj Marvinas Rouzas paštu atsiųs išvadas apie mano širdies būklę, ir nusišypsojau: kaip niekad anksčiau tai atrodė nereikšminga. Dabar buvo visai nesvarbu, ar aš sergu endokarditu, ar ne: juk problema vis vien ta pati, vadinasi, ir „sprendimas" – tas pats. Bent jau šiuo metu, bent jau man.

Taigi neskubėdamas, nieko nepraleisdamas pasakosiu tėčiui „Plaukiojančios operos" istoriją. Galbūt mirsiu taip ir nepabaigęs pasakoti, galbūt šis uždavinys bus nepabaigiamas, kaip ir kiti mano sumanymai. Nesvarbu. Netgi jei mirsiu nespėjęs surūkyti cigaro, aš turiu visą pasaulio laiką.

Supratęs tai, užsirašiau, kad reikia susigrąžinti savo raštelį Džimiui Endriusui, užgesinau (gailėdamas) cigarą, nusirengiau, atsiguliau, jausdamas visą raminančios vienatvės palaimą, ir kietai išmiegojau visą naktį, nepaisant to, kad netrukus lauke ėmė pašėlusiai trankytis audra.

Apie autorių

Johnas Barthas (g. 1930) – vienas iškiliausių JAV rašytojų, postmodernistinio romano, susiformavusio septintajame mūsų amžiaus dešimtmetyje, kūrėjų. Tai – unikalios „juodojo humoro" mokyklos įkvėpėjas ir puikus literatūros kritikas. Bartho, kaip ir daugelio kitų postmodernistų, kūryba atmetė tradicinius žanrinius kanonus ir parodija, ironija, farsu, grotesku, metakalba perteikė bei įprasmino pakitusią žmogaus, gyvenančio po koncentracijos stovyklų maršų bei atominių grybų sudygimo, sampratą, naują asmenybės situaciją skilinėjančiame pasaulyje. Bartho kūriniuose asmenybė – subyrėjusi į šukes, ji keičia savo kaukes, beviltiškai ieškodama tapatybės, tai prieštaringa daugiaveidė būtybė, netekusi visų idealų ir nebetikinti, kalbant „Plaukiojančios operos" herojaus Todo Endriuso žodžiais, jokiomis „savaimingomis vertybėmis".

Vienos Bartho knygų pavadinimas – „Pasiklydę juokų kambary" – taikliai perteikia jo prozos toną: rašytojo kūriniuose yra sujungti bufonados, filosofinio skepsio ir žmogiškosios komedijos bruožai. Barthas daug ką yra perėmęs iš savo literatūrinių pirmtakų, tarkime, Vladimiro Nabokovo ir Henrio Millerio, tačiau jo knygos išsiskiria neįprasta pasakojimo technika, stiliaus virtuoziškumu ir subtilia rafinuotų literatūros žanrų – nuo epistolinio romano iki herojaus-avantiūristo nuotykių aprašymo XVIII amžiaus dvasia – imitacija.

Savo garsioje esė „Išsisėmusi literatūra" vienas pirmųjų Vakarų literatūroje prabilęs apie literatūros kaip meno formos išsisėmimą, susidėvėjimą ir galimą išnykimą Barthas pats energingai ėmė ieškoti jos atgaivinimo galimybių, naujų išraiškos formų, kurios padėtų naujai papasakoti „seniai girdėtas" (pasak postmodernių autorių, beveik viskas šiame pasauly yra girdėta) istorijas. Tad šio autoriaus romanuose randame nemažai į naują formą „įvilktų", originaliai skambančių pasaulinės klasikos temų bei motyvų (tai ir namų ieškojimo bei išsigelbėjimo motyvas iš „Iliados" ir „Odisėjos", ir pasaulio pabaigą pranašaujančių pranašų istorijos iš Senojo testamento, ir painiojamos tapatybės tema iš Shakespearo pjesių, ir istorijos kaip kelionės bei istorijos kaip dvasinio tobulėjimo metafora iš Chaucerio kūrybos). Barthas mėgsta eksperimentuoti ir savo eksperimentais bei žaidimais primena mums, kad pats patir-

tos istorijos pasakojimo aktas yra patirtis, ir tai, ką savy atrandame skaitydami, neretai yra svarbiau už pasakojamą istoriją.

Pirmajame romano „Plaukiojanti opera" skyriuje Barthas prisipažįsta, kad rašydamas šį kūrinį jis pirmiausia siekė suprasti save. Jis veikia kaip autorius ir kaip romano pasakotojas, rašantis knygą apie savo gyvenimą. Knygos autorius ir personažas kalba apie daugybę galimų tikrovės interpretacijų – ir visos jos lygiavertės, nei viena nėra geresnė už kitą, svarbu tik, kad būtų laikomasi tam tikros pasirinktos gyvenimo pozicijos, visai kaip tam tikro žaidimo taisyklių: jei užsidėjai „šventojo" kaukę, ir elkis kaip „šventasis", jei „ciniko" – iki galo būk „cinikas", nors esminio skirtumo tarp šių „vaidmenų" nėra, nes, kaip minėta, nėra ir savaimingų vertybių (tarkime, net būdamas advokatas, knygos herojus Todas atsiriboja nuo teisingumo ir neteisybės sąvokų, bet mėgaudamasis vykdo savo profesines funkcijas). Lygindamas gyvenimą su plaukiojančia opera, Todas atskleidžia mums savo požiūrį į gyvenimą – fragmentišką, permainingą, stokojantį stabilumo. Kaip žiūrovas, kuris sėdi ant upės kranto ir stebi praplaukiantį vaidinimų laivą, pamato tik trumpai šmėkštelėjusį vaizdą, taip ir kiekvienas žmogus suvokia vien tam tikrą gyvenimo fragmentą – norėdamas susieti šias nuotrupas, jis turi pasitelkti vaizduotę, susigalvoti savo įvykių versiją arba paprasčiausiai pasikliauti gandais.

Todas pasaulį suvokia kaip kaleidoskopiškai kintančią, chaotišką tikrovę – nežinia, kokios mozaikos galima tikėtis netrukus. Chaoso bei balagano idėją romane perteikia ir laivo „Plaukiojanti opera" trupės aktoriai paklaikusiu, beprotišku šokiu scenoje, kurį susižavėjusi stebi publika. Tuo tarpu šiame visuotinio šėlsmo ir bufonados kontekste susikaupimo bei introspekcijos reikalaujantys Shakespearo monologai nušvilpiami ir nustoja bet kokios vertės. „Rimtais" žodžiais mėginąs prabilti žmogus nuvejamas nuo scenos.

Įdomu ir, tam tikra prasme, dėsninga tai, kad Barthas sukūrė dvi „Plaukiojančios operos" pabaigas (romaną atmetus berods šešiems leidėjams, išleisti jį sutiko tik septintasis su ta sąlyga, kad rašytojas pakeis „nihilistinę" pabaigą). Pirmoje kūrinio pabaigoje Todas po nesėkmingos savižudybės nutaręs, kad „nėra jokios neginčijamos priežasties gyventi (arba nusižudyti)", teigia gyvensiąs kaip ir anksčiau, „lyg pašautas triušis" bėgsiąs ta pačia kryptimi, kol jį pasivysianti mirtis. Antroje, pakeistoje, romano pabaigoje siūloma tokia išeitis: herojus atranda ieškomą reliatyvią moralinę vertybę (meilė sergančiai Džaninai) ir ja vadovaujasi visose gyvenimo situacijose, jis pripažįsta, kad ryšiai su žmonėmis yra prasmingi.

Tas faktas, kad Barthas parašė dvi knygos pabaigas, tik patvirtina postmodernią įvairaus, pliuralaus bei sąlygiško pasaulio idėją, pagrindžia menininko laisvę kurti vis kitokius vaizduojamos tikrovės derinius. Bet, kaip prisipažįsta autorius, jo romanas buvo ypač kritikų supeiktas dėl antrosios, pataisytos pabaigos, taigi, „pamokytas, kaip statyti laivus", jis grįžo prie originalios, patvaresnės, nors ir ne tokios malonios akiai, konstrukcijos.

SAULIUS REPEČKA

Turinys

Ba 473
Barth, John
Plaukiojanti opera: [romanas] John Barth;
iš anglų kalbos vertė Vitalijus Šarkovas.
Vilnius: Lietuvos rašytojų s-gos leidykla, 2000. 236 p.
Kn. taip pat: Apie autorių / Saulius Repečka, p. 236–237
ISBN 9986-39-152-0
Johnas Barthas (g. 1930) – žymus JAV rašytojas, vienas iš garsiausių postmodernizmo atstovų. Rašytojo kūryboje yra sujungti bufonados, filosofinio skepsio ir žmogiškosios komedijos bruožai. Debiutinis, daug ginčų sukėlęs romanas „Plaukiojanti opera" atnešė autoriui pasaulinę šlovę.
UDK 820(73)-3

John Barth
PLAUKIOJANTI OPERA
Romanas

Redaktorius Saulius Repečka
Dailininkas Romas Orantas
Korektorė Virginija Savickienė
Maketavo Dalia Kavaliūnaitė

2000 05 08. 11,6 leidyb. apsk. l.
Užsakymas 800. 290-oji leidyklos knyga.
Išleido Lietuvos rašytojų s-gos leidykla,
K. Sirvydo 6, 2600 Vilnius.
Spausdino AB „Spindulys",
Gedimino 10, 3000 Kaunas.

Džonas Bartas (John Barth) –
įžymus JAV rašytojas,
vienas iš postmodernistinio romano
pradininkų, unikalios „juodojo
humoro" mokyklos įkvėpėjas ir
puikus literatūros kritikas.
Plaukiojanti opera –
daugybę diskusijų sukėlęs ir,
matyt, įdomiausias autoriaus kūrinys,
ypač kritikuotas dėl „nihilistinės"
(o išties bylojančios apie gyvenančio
po Auschwitzo ir Hirosimos
žmogaus gimimą) pabaigos.
Rašytojo vaizduojama asmenybė –
subyrėjusi į šukes, ji keičia savo
kaukes, beviltiškai ieško tapatybės,
tai – daugiaveidė būtybė, praradusi
visus idealus ir nebetikinti,
kalbant pagrindinio romano
herojaus Todo Endriuso žodžiais,
jokiomis „savaimingomis
vertybėmis".

ISBN 9986-39-152-0

